

מולד

ירחון מדיני וספרותי

ניסן-אייר תש"ח כרך א' חוברת 2-3 מאי-יוני 1948

83	ה. בן-אשר	ההתישבות החלוצית ודמות המדינה
88	ד. בן-גוריון	בתוך מלחמת העצמאות
92	אפרים ברוידא	הכרח המלחמה והכרח השלום
97	יון קמחי	המדיניות הרוסית כמזרח התיכון
103	חיים גבתי	החקלאות העובדת והעליה ההמונית
108	ע. ריכרט	מדינת ישראל והאנטישמיות
בין לאומים:		
113	ב. היידסן	קיטום אירופה המזרחית בהתגשמותו
119	ל. פנקוס	הענן על אפריקה הדרומית
121	ישראל קאסטנר	שבועות שנהתם גזר-דין
125	דוד פינסקי	מאי
136	חיה ורד	אליה
139	יעקב קופליביץ	בין עיבל וגריזים
144	חיים גרינברג	הכזב הקדוש
149	י. פ. הודין	על פרנץ קאפקא
156	מנחם תלמי	המשוררין בנגב
רשימות:		
160	מ. קושניר	חבלי מות ופדות
162	א. ד. שפירא	ספרות של עורף
164	ישראל ישעיהו	קיבוץ גלויות בחזון ובמציאות
166	בנימין הלפרן	על רוחו של הנוער באמריקה
168	אלכסנדר מנור	ערעור על "משבר הסוציאליזם"
ספרים:		
169	הוגו ברגמן	העולם הזה והעולם הבא
172	לאה גולדברג	בין הצהוק והאימה
174	ד. טננבוים	הכיבוש השלישי
176		בשולי החוברת
135	בעמוד	ציור מאת דוד הנדלר

דמי התיימסה: 2,200 לא"י לשנה, 1,200 לתצי שנה; שכר הסודעות: 40 לא"י העמוד, 20 חצי העמוד, 10 רבע העמוד; אין הסערכת אחראית לתוכן המודעות; כתבייך שלא עורפה להם מעטפה ערוכה למשלוח ומכויילת אינם מוחזרים; כתובת הסערכת והמנהלה: רהוב שינקין 45, תל-אביב

MOLAD, Monthly Review of Politics and Letters

Published by the Palestine Jewish Labour Party

Vol. 1 No. 2—3 June 1948

Editorial Offices 45 Sheinkin St., Tel-Aviv, Israel

ההתיישבות החלוצית ודמות המדינה

ח. בן-אשר

מגינים, מתישבים ושליחים. מדינה זו אפשר לה להיות בעלת הירארכיה חברתית ובירוקראטיה המטביעה עליה את חותמה — ואפשר לה לש" אוב את כוחה ואפיה מהגיון הגורל ומסורת ההתיישבות וההעפלה. הצבא שלה אפשר לו להיות ככל הצבאות — ואפשר לו להיות צבא פורטאני של מתישבים־מגינים, אנשים המבצעים מפעלי התיישבות רחבי־מדות תוך כדי פיתוח כושר הגנה במכשירי הטכניקה המודרנית, כור של יצירה משותפת לתרבות של עבודה הפשית ושיון ערך האדם.

בתוך התמורות הבאות עלינו הלא נקל לשער גם טיפוח אידיאל זה לנוער: פקיד־הממשלה. אך כלום הפרופסיונליות הפקידותי לאורך חיי אדם הוא מהווייב־המציאות כל כך במדינה מיישבת? האין ראוי לה למדינה כזו לדון בכובד־ראש בשאלת מנגנון נע ומתחדש על ידי כוחות־אדם מתאימים שבהתיישבות השליחות המסועפת של מימוש הפוטנציאל הירודי לקיבוץ גלויות, חינוך ילדי היהודים בער לם, ריכוז הרכוש היהודי בקצב מוחש, חשירות הדיפלומאטי בין הגויים, שגם הוא אינו נטול משמעות מבהינת המגע החי עם יהודים והנוער היהודי. — להפקידים אלו תידרשנה תכונות רבות שאינן מצויות אלא במעגל ההתיישבות ובכור העבודה. דבר זה יקבע במידה מרובה גם את טיבה של האיירה במנגנון המדינה: אירת „ההתלהבות האדמיניסטרטיבית“, כפאמר האמן הרוסי הגדול — או אירת הפשטות הבלתי־אמצעית, אירת איש־העם בעבודה, אשר יקבל את התפקיד כהוראת שעה, ולא כ„חוקה“ ושלב־עליה בסולם הפקידות.

היצג־בעיות זה חל, כמובן, גם על מנגנון ההסתדרות והתנועה הציונית כמדינה בדרך. עד כה לא מצאנו את החידה, כיצד נישמר מפני הגיון ההתפתחות של כל מנגנון, התפתחות זו שממנה נפתחת הרעה לכל תנועת גאולה. לנוכח המעבר הזר לעצמאות, נטיותינו האינ־טלקטואליות, כיסופינו הטבעיים לתפקידים וסמ־לים כמלכתיות, עשויים דוקא הערים והמחוננים שבנוער להתלהב לאידיאל של פקיד וקצין. תחת האידיאל של מתישבים־מגן, מתישבים־מחנך,

לכאורה, השנים הללו הן שנות הנקלה ומסירת המפתחות מדור לדור במפעל ההתיישבותי. באחריות המדינית ובבניה התרבותית. ההתיישבות החדשה מתגשמת בידי ילדים. ילדים הם העושים היסטוריה בנגב. מה הציד הרוחני אשר ציידנו אותם? הנידעו הנער והנערה בעמק קים ובגליל, לגלות ולהעלות יהודים, למן גלויות האיטלאם בארצות המזרח ועד המדינות האנגלו־ספסיות והסלאויות, אשר בהם גנוז וחד תום עתיד האומה? השיג הדור הזה את נס־השארית ויבוא עד סוד אהבה רוויה יסורי הכליון הגדול והנורא? בין העולים הלא ימצא הטיפוס הנפשי והסוציולוגי, שאין משלו בדברי ימי העולם: זה אשר נשאר לפליטה מבית־העבדים־והמנות למיליונים, עד קנאי הנושא בגופו את החשבון עם העולם, נוטר את גקמת־הגאולה, והוא מצווה לכרות ברית חדשה עם הארץ ולהולד מחדש על האדמה הזאת. היתה הדור הזה ראוי וזכאי לחסד הפגישה עם הרבבות הללו? אכן זוהי בעיה חברתית ראשונה במעלה בדור הכליה העברית. זהו מבחן־היסוד של הנוער הארץ־ישראלי. אין פתרון קל ואין תקנה לבעיה זו. אלא בהידוד חוש הנוער לקבלת גורלו כהוייתו, באהבה וביסורי אהבה, וזאת התעודה: עת להפוך יהודים בכוח ליהודים בפועל. עת לשחרר יהודים מכל הגלויות. עת לעשות גאולים למתישבים. הדבר הזה יתכן לעשותו בקסם השפע, האמת והיופי של המתיישב הצעיר שהוא מופת לתרבות חיי יהודי דינאמיים. ולשחרור האדם העברי משעבודי גלויות ואבדון.

היהודי הנוער את קסם האדם העובד בארץ. את האישיות החלוצית — בתחושת הקרקע, בת־נופת הכיבוש, ובצעמאות הרוחנית בחיי המש־פה והחברה? בזאת תיבחן נחלת התנועה, ייב־חנו מחנכיה ומורשיה. בבוא העצמאות המדינית הופכת שאלה זו, כמאליה, לשאלת יסוד של המדינה ואופיה. למדינתנו הקטנה בארץ המבות־רת יהיו צרכי־הגנה גדולים; ויהיו לה גם צרכי קשרים מסועפים, עם העם ועם העולם. המדינה תגלה את הרצון הלאומי ואת הוויקה היהודית למולדת בכל הגלויות ותהיה זקוקה לעזרת הער לם בהגשמת מפעלה ההתיישבותי, — מדינה של

גם במשטר נטול קנין פרטי. גם בתוכנו, עם גידולה של תנועת הפועלים החלוצית, עוד „בימי שפוט השופטים“, „בהתנדב עם“, העמיק המשבר של הפרופסיונליזם הצבורי באופיה של התנועה. ואין הדברים אמורים במנגד נון ההסתדרות בלבד, כי אם גם בכל צורות חייו של הפועל המתישב. הארגון כמקצוע הפך לנחלת חוגים קטנים בכל תנועה התישבותית. אין להתעלם מן התהליך הזה ומהשפעתו על מצבה הפנימי של תנועתנו. הוא מביא לידי ערעור הכוח המושך של המפעל התישבותי ולידי פילוג בנפש הנוער. עם הקמת המדינה בעית „העסקן“ בכל צורת התישבות מקבלת משמעות חדשה. מבחינת ההתגבשות החברתית של איש-המנגנון במדינה המודרנית, עלולה בעיה זו להיות גורלית להתישבות ולמדינה כאחת. אין לנו להשלות את עצמנו. כל השתמטות מראיית המציאות החברתית בתנועת הפועלים בתקופת העצמאות בנפשנו היא. לנוכח הישג התקומה המדינית, על כל סימני-היכרה, תוצב ההתישבות פנים אל פנים, ללא כל סיכוי השתמטות, בפני הברירה: שותפות במעשה הבראשית של המדינה או התנזרות ממנה. שתי הברירות כאחת אינן פשוטות. ההתנזרות פירושה דלדול ההתישבות מכוחות של שאר-רוח בה. אבדן הניקה האישית עם מעצבי דמות האומה. ההתנזרות פירושה תלישות המדינה ונציגיה מן ההווה ההתישבותית. מן הדינאמיקה החלוצית, אי-שיתוף ביסודי הבניה החברתית של האדם העובד. בין המיניסטר והפלה והמכונאי יוצר המרחק של חוסר הווה והווה משותפת. והן המיניסטר שלנו, כנציג הדור החלוצי באומה קולוניאלית עצמאית, ראוי היה לו שבהתגלותו האישית, בכל הוי חייו וחיי משפחתו, יחנך רבבות ומאות אלפים מצעירי ישראל להיות חקלאים-מהנדסים בכור העבודה העצמית של בית ישראל.

פרישתה של ההתישבות מאחריות שבשיתוף לבנין מנגנון המדינה והצבא תפגום במשאת-גפשה של תנועת הפועלים בארץ-ישראל לצור את חיי העם העברי בא"י „כקהלת עובדים בני-חורין“ — נוסח „אחדות העבודה“ בשעתו. גם השיתוף אינו בגדר פתרון קל. אין להתעלם מהתסביך החברתי אשר יקום בכל צורות ההתישבות עקב השתתפותה של ההתישבות העובדת ביסודו של המנגנון. אף על פי כן, בין שתי הסכנות, תלישות המדינה ותסביך חברתי בתוך

מתיישב-מארגן, מתיישב בונה-מדינה, הנה כי כן, עם השגת העצמאות העברית, יעמדו הדור השני בהתישבות, ההתישבות הצעירה, גרעין הצבא העברי, יעמדו הנוער בארץ ובגולה, בנסיון חדש אשר אבותיהם החלוצים, כובשי העבודה וההתישבות, לא ידעו את טעמו: נסיון הנאמנות לטעם החיים, ליצר היצירה, לכבוד האדם העובד, כבונה תרבות חדשה של חיים ממלכתיים. לא פעם בשנים האחרונות, שנות המלחמה, ההשמדה, ההעפלה, עמדו הנוער והנערה בארץ בפני הכרעה ממשית: מה לעשות היום, מה לעשות מחר? הלהתנדב למלחמה או לבנות ישוב צעיר? כיצד ישתלבו פיצוץ גשר עם תקיעת יתד בנגב בתוך נפשו של אדם אחד? בין נערי גשר אכזיב, אשר לא ידע איש את קבורתם, היו נערים בעלי רצון מיישב לזה. היו ימים שלעומת קסם ההתישבות בשממה עמד קסמו של הטרוריסט המוסר נפשו. והאדם הצעיר נקלע, בתוך בדידור תנו ויאושנו, בין היצר ההתישבותי והצורך להטיל הכל על כף-המאזנים של המערכה המדינית בעתה. איוון היסודות של יצירה ומלחמה באישיות צעירה, היודעת את אשר לפניו, הבורחת את העיקר במועדו, הרמוניה כזו אינה נכבשת בנקל והדרך אליה אינה סוגה בשושנים. ואולי קשה מהמלחמה על העצמאות יהיה תהליך הקמתה ועיצובה. הידע הנוער להעמיס על עצמו את יצירתה של דימוקרטיה סוציאליסטית פעילה, ממשית, בצבא ובמנגנון וכמלוא רוחב החיים במדינה, דימוקרטיה חיה המתפתחת מתוך דינמיקה התישבותית ובהיקף ממלכתי, על אשיות נסיון עולמי וטכניקה מודרנית, תרבות לאומית קדומה ומתחדשת ויצירה סוציאלית חדשה?

ב.

חזיון העסקן הן קיים כבעיה חברתית בקבר צה כבמושב. כל צורה חברתית, הבנויה על אחדות ההווה ושיתוף העמל, לא תמצא פתרונות קלים לתהליכי הפרדה בין עבודה ארגונית לגופנית. בין עבודה גופנית לרוחנית. ניגודים עמוקים מאד צמחו על רקע ההבדלים בין תוכן יומו של אדם עמל ברמ"ח ושס"ה מתוך מגע עם גלמי בראשית, כלי עבודה וקשיי-היקום, ובין זה של האדם המארגן, או העובד בעיקר במוחו ובעצביו. החטא הקדמון של כל תנועת גאולה הוא בפיבוד בין עבודת הגוף והרוח: הוא זרע את ההתנוונות מבפנים, מתוך שיצר הירארכיה ארגונית ורוחנית, ולמעשה שלטונית,

טות הדור, על סף פרישת הדור הראשון אשר זכה לעלות לשלטון מחנך באומה, להנהגה מדינית דרך כיבוש האדם בעבודה, בהתישבות וביחידות, אנו חייבים במשנה חיוב על חיסון האדם בתנועתנו למען חיסון אפיה של המדינה, כשם שאיש ההתישבות, חבר בקבוץ או במושב, חייב באחריות אישית לבנין המדינה, לעיצוב הצבא, אנוס על שליחות בה, כן איש ההנהגה והמנגנון של תנועת הפועלים ראוי לו שמתוך אחריות לאופיה החלוצי של המדינה וליעודה המחנך, ידבק ויתערה במפעלה ההתישבותי ומציאותו החברתית, החקלאי יעשה במדינה, המדינאי — בהתישבות, רק זיקת-גומלין ואחדות הדת של ההתישבות והמדינה בתקופת היסוד תבטיח הגמוניה חלוצית של הפועל בלב האומה המתהווה.

מראשית תקופת המנדט אנו עדים להתרכזות וחדדנות של מנהיגות תנועת הפועלים בתפקידים הארגוניים-מדיניים, ולפרישה, מאונס או מרצון, מאחריות בלתי-אמצעית לבנין החברה החלוצית, תהליך זה הביא בדרך הטבע את גרעיני הפעילים, האחראים להדרכת ההתישבות החלוצית לזרמיה, לידי כך שיטפחו כיתות של טון מדיני ויקימו מפלגות על יסוד ליכוד המסגרת ההתישבותית, אי-המוניגה של ההנהגה המדינית עם זו ההתישבותית מגורמי הפילוג היא, זה המרחק הנפשי שמסרו מיטב אנשי החזון והרוח בתוכנו על אסון הפילוג, אילו הושקע גם חלק ממנו במשך כל התקופה הזאת, מימי „גדוד העבודה“ ועד היום, במגע של אחריות בבנין האדם בהתישבות החלוצית, יתכן ויתכן שכמה מבחירי התנועה ויחידיה היו מאריכים ימים, והדבר היה משווה דמות אחרת לתנועתנו, אילו זכינו לא היינו עומדים בפני שלב חדש של התגבשות הפילוג בנפש כל הדור הזה ובנפש ילדינו, אבל אם לא זכינו עד כאן, אין אנו בני-חורין להפטר מהפקדת נחלת התנועה לדור הבא על ידי קבלת עול מחודשת ובלתי מחולקת, לבנין העצמאות, ולנשמתה ההתישבותית.

ד.

וכך אנו מגיעים לאחדות העבודה והעובדים, שאינה ענין של קונוקטורה מדינית, או מגמה טכסיסית בתחלוף, אלא אידיאה ארכיטקטונית, כיצד לבנות אומה עובדת אחת בארץ, כך ראה ב. כצנלסון כאמון, מכנס ובנאי אומה את היסוד של אחדות החלוצית — דרך וחזון, אמצעי ותכנית

ההתישבות, בותר אני באחרונה, מוטב להאבק עם התסביך, מלהתיאש מלכתחילה ממדינת העבודה החפשית וגאון האדם העובד בה.

היצר החלוצי, שיעור-הקומה של האדם המתיישב, נשמת התנועה, הם אשר יעמדו במבחן העצמאות, שום תנועת גאולה של האדם לא עמדה עד כאן בנסיון של הישג השלטון. המדינה היתה המולך של האידיאה המשיחית, ראיה פנימית של תנועתנו, למן תאית-ההתישבות ועד המנגנון של ההסתדרות הכללית, עוד לפני היות המדינה, אין בה משום מתן ערבות להויית-המדינה, אין בה משום מתן ערבות לשויון ערכו של האדם העובד ולנצחון הרוח היוצרת של היחיד מתוך טהרה, ובמדינה צעירה, לנוכח הכוח המושך של תארי החירות העברית, הימצא הכוח בהתישבות החלוצית לשמור על קסם האדם שבה ועל עצמיותו על מנת שתטביע חותמה על חיי המדינה ותרבותה?

ג.

אין אומה נולדת מחדש, ואינה מתישבת מחדש, אלא במופת-חייהם של רועי-העם, מטפחי היצר ההתישבותי-העממי, העם מקבל את אמת-החיים לא מפי הגבורה, אלא ממקור החיות של האישיות המוסרת את נפשה על עיקר ההגשמה בחיי יום יום, העם יבחר בדרך-חיים חלוצית מתוך שפע כוח, וקבלת יסורים באהבה, בשעה שיחוש היכן שרשיהם ולהיכן נוטה נופם של רועי-העם ושליחיו — היכן מרכזי חיי המשפחה שלהם ועתיד ילדיהם, היעוד המישב הוא היעוד המהפכני המתמיד של המדינה, הוא יעוד כוחה ושל-טונה של תנועת הפועלים בעם, רוב העם היהודי ביבשות רחוקות — מחוץ לתחום הכפיה הממלכתית של המדינה העברית, ואין כופים התישבות על עם כעמנו ללא כיבוש הלב, ללא מתן טעם לחיים וקסם להויה, שלטון המחנך עם ההתישבות פירושו אחריות אישית של הפועל בממלכתה, ושל ממשלת הפועלים — לבנין תאית-האדם והחברה של ההתישבות החלוצית-העממית, יסורי בנין אינם קלים מיסוריה של מלחמת עצמאות, ואין חירות האדם בסבלות הבנין נקנית אלא בהתמכרות כל האדם, התמכרות זו יניקתה רק מהרגשת שויון-ערך אמיתי, השיתוף ללא-חיץ, העתיד האחד לילד, בין בנו הפשוט של העם העובד, בשדה, במלאכה ובחרושת ובין נציג העם העובד בצבא, בשירות דיפלומטי, בשליחות משקית וחינוכית, בהנהגת המדינה, עם התמע-

בררצון וברהכרה יוכל להכריע בריב הסוציאלי בתוך הישוב ובתוך תנועת הפועלים בו. העלאת רמתו האנושית, הכלכלית והחברתית של הפלח והפועל הערבי היא אחד המבחנים החמורים לתנועתנו. הנדע לחיות ולהחיות את הדברים הקדמונים: ואתם ידעתם את נפש הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים? הנופיע לפני העם הערבי שסועים, נאבקים על נפש כל פלח, כל ילד עמל, מתחרים בסיסמאות של בחי-רות — או שמא נבוא לפניו בכוח מוסרי של סולידאריות מעמדית, ובאמת סוציאליסטית אלמנ-טרית ובהירה, בתכנית בניה ושיתוף? הנביא את פילוגינו ונשלבם במסכת יחסינו עם העם הערבי, על הויחיו ומשפחתו, קנאותו הדתית, ומסורת של גאולת-דם שלו, עניו ושעבודו החב-רתי, ואוירת הלחץ של העולם המוסלמי הנוטר? (ה) עצמאות הסוציאליזם הארץ-ישראלי, אי-חיסולו של הפילוג החלוצי, הציוני-הסוציאליסטי, הקיבוצי, המדיני, עם תקופת-המעבר לעצמאות, פירושו העמקת הפילוג וגיבושו. חיים אנו בדרך שהניגודים הפוליטיים בתנועה אחת הופכים לניגודי-עולם של „ימין“ ו„שמאל“, סוציאליזם וקומוניזם, ממשלות הפועל ברוסיה ואנגליה היו לגרעיני גושים מתמודדים על הגמוניה בעולם. במציאות זו הפילוג בתנועת הפועלים הארץ-ישראלית עשוי להידבק בשסע העולמי הפרמננטי על ה„אוריניטאציות“ הכרוכות בו לגבי אחד הגושים הגדולים, וכל „אוריניטציה“ פירושה צמצום העצמאות, במשק ובמדיניות כבתרבות. הסוציאליזם שלנו, סוציאליזם של אומה שרידה, הנושאת בנפשה את סוד נקמת הגאולה היוצרת, הבונה חאי-חברה ומשכללת את צלם היחיד, במגע קבוצי-עממי עם היקום המדברי הנברא מחדש, הסוציאליזם שלנו אין לו כל יסוד לכבוש פניו בפני כל סוציאליזם שהוא בעולם, מאום גיוני וכנרת, עין-חרדה, נהלל, ומשמר העמק מושכת הדרך לחזון תכניתי של התישבות המוני-עם בנגב, התישבות חקלאית ותעשיינית על יסודות שיתוף, שיוון וחירות. היעוד המיישב הוא מקור הכפירה בפילוג הח-לוצי, אם מאחדים אנו לגבי האחריות להתיש-בותו של המיליון הראשון על יסוד תכנית סר-ציאליסטית; אם מוכנים אנו באמת ובתמים לקבל עלינו את עול ההדרכה להתישבות עממית כזאת — ואין אחרים שיהיו מוכנים לקבלו — הרי כל הניגודים הם טפלים ובטלים לעומת העיקר הזה, בנפשו של הדור השני בהתישבות העובדת

לית, מיפנה העצמאות חזר ומצוה על אחדותה של תנועת הפועלים מכמה בחינות פנים וחץ:

(א) חיסון האופי וייצוב הערך של האדם העובד במדינה, לכיבוש העם ולגילוי הפוטנציאל היהודי המיישב בכל הגלויות לא די במנגנון של כפיה ממלכתית — ביחוד כשתחום השפעתו מצומצם בארץ בלבד, המדינה יכולה וחיבת ליצור תנאים, לתכונן תכנית, לעודד את הקצב, אולם את הנושא החי יוצרת רוח התנועה, לכך דרושה אחדות הכוח המחנך, על מנת שתוכל התנועה להשרות מרוחה על גלי עליה שלא ראינו עדיין כמותם לגדל.

(ב) שלטון על כוח-האדם בהתישבות העו-בות, צרכי העליה וההתישבות העממית מעמידים את ההתישבות העובדת לצורתיה בפני בעיות עצומות של התנדבות וארגון, הדרכת המוני עולים ומתישבים תדרוש כוחות ארגון וחינוך לא פחות מן ההגנה על המדינה בתקופת המעבר והיסוד, אך בתנאי הפילוג בתוך תנועת הפועלים, לא יתכן שלטון תכנית על כוח הארגון וההדרכה של ההתישבות העובדת, לא מעמד הפועלים יחשב חשבון כוחותיו לחזיתות ההגנה והבנין, אלא כל מפלגה לעצמה.

(ג) עצמאות מעמדית במדינה, תנועת הפוע-לים כשהיא מפולגת עושה פלסטר את עצמאותו המיישבת והמדינית של הפועל, בכל שאלה חיונית השנויה במחלוקת בתוך התנועה יכריע כוח סוציאלי מחוצה לה, בטלה ומבוטלת זכותו וסמכותו של המעמד לקבוע את תכניתו ודרכו ברוב פשוט בתוכו; מקוצצת ומסויגת ההכרעה החפשית, המצפונית, של כל חלק ממנו, כל חלק נגרד לתוך משחק יחסי הכוחות, לא רק בתוך המעמד, אלא בין המעמדות, וממילא נעשה שותף על אחריות עצמו לצירופי שלטון בין-מעמדיים, לכל מפלגת פועלים תכנית קואליציו-נית משלה, מה דמותו של הסוציאליזם המפולג לאחר מלחמת-העולם הראשונה, ולאחר מלחמת-העולם השנייה? שום קואליציה לאומית במדינה המודרנית, לנוכח תהליך התפוררות הסוציאליזם, אינה מבטאה את כוחו הממשי של מעמד הפוע-לים ואת רצון הרוב בו, אין עצמאות לפועל בלא אחדות. (ד)

(ד) הפועל העברי ועם הפלחים והפועלים הערבים, הפילוג בתוכנו יביא בהכרח לידי התח-רות בלתי-פוסקת על השפעה בעם העובד הערבי, המיעוט הערבי יהיה מיעוט ניכר, ואם יהיה

הרצח. זו היתה הזות גורל, צוואת מיליונים. תורת-החיים. זו היתה תורת האיחוד שניתנה לא בבית היצירה בארץ, כי אם בבית הכליה והמרד ביבשת-הרצח. בידי האנשים הצעירים הללו היו מפתחות האיחוד של פועלי ארץ-ישראל, והם השמיטו אותם מידהם. נפלו — ולא כגבורים. שעה אחת של אי-נאמנות לנקודת-התהווה של מצפונם, לזו שנתגלתה בבהירות עליונה בפגישתם של אחרוני הקנאים באי-רופה עם הלוחמים המתנדבים מן הארץ — שעה אחת שבה אדם מאבד עולמו. ניצחה הרומאני טיקה של קשרי עבר, שמלפני ההפיכה, מלפני המבול, את הכרח ההתלכדות של הדור הצעיר לחטיבה דינאמית, רעננה, הנלחמת על המהפכה החלוצית באומה וכי גזירה היא שגם במדינת ישראל נקים ונקיים את החיץ בין דורות ובין בני הדור הצעיר לבין עצמם, בין בוני צבא ההגנה, בוני המדינה, מיישבי הנגב ויורדי-הים?

ה.

נגזר עלינו להאבק על קיומנו בדור שבו מין האדם נתון כמכושף במעגל התאבדות וכליון. אין ספק כי דור זה, דור האטום המבוקע, בכוחו לתכנן את השלום הקולוניאטורי הגדול, ולהתחיל בהגשמת האוטופיה הגואלת בהתגליותיה הסוציאליסטיות, הנחשונות ביותר — מהפכה חלוצית המיישבת, בתכנית-עולם חדשה, את העמים, ובונה את האדם בהם. אך האנושות נסוגה, כביכול, אלפי שנים אחורנית, אל מיתוס אל קנא, משעבד העולם ונוטר עברתו לאנוש, אל חויית-תרבות מיתולוגית, כשהיא מצויידת במכשירי ההגיון והטכניקה המודרנית. רצה הגורל שעל רקע זה נהיה אנחנו, על מפעלנו הצנוע, הבונים את הש"י רידה באומות ובתרבויות, ובקטנה שבארצות, לתחנות-האדם ולמעבדה של השלום הקולור-ניוטורי, של סוציאליזם מתגשם, נסיונו החבי רתי וההתיישבותי עלול להיות לנחלת גויים רבים, ובהם עמי המזרח המתנערים משעבודם. בעיותינו שלובות וכרוכות יחד: גורל מפער לנו החלוצי בחבלי עצמאותנו הבונה, מקורות תרבותנו הנבואית בחזון הגאולה העולמי, תפקיד כינוסו המהיר של העם היהודי בקסם החירות העברית על אדמתה, היעמוד בנו הכוח להתקין את עצמנו, ולעשות את המוטל עלינו, ולפרוץ פרוץ, ולו קל שבקלים, בחומה אטומה זו של תרבות האדם השוקעת?

ובנוער החלוצי בישוב ובעם לא תמצא שום גטיה טבעית לריב הרעיוני ולפילוג הנפשי העושה שמות בתנועת הפועלים. ואולם הסכנה שבפילוג, במגמת התאבדותו ל"קומוניזם" ו"סוציאליזם", על סרחה-עודף של "אוריניטאציות" עולמיות, ברורה וגלויה. היא אורבת לשלימות החינוך של ילדינו, היום בבית ספר קיבוצי אחד, ומחר בכל משק פועלים. הריב בין ילדים "קומוניסטים" ו"סוציאליסטים" יוסיף חטא על פשע ההתנכרות בין אבות ובנים בתרבות החיים של ההתיישבות הסוציאליסטית, האחידה בעקרונותיה וערכיה. אחדות העבודה העובדים היא תנאי קודם גם לתרבות-הנחלה בין הדורות. לקשב של שיתוף, אהבה וכבוד תדדי בין ראשוני העבודה ולחמי העצמאות לצעירי המגנים והמתושבים. תנועה חלוצית מאוחדת, כשם שהיא קרובה יותר לבהינתן אמתם ההיסטורית של אישים, רעיונות, מפעלים ונכסים חלוציים, כך היא חשודה פחות על סילוף וגניזה מדעת של דברי ימי המהפכה החלוצית. הלב בה פתוח יותר לבהינתן הטראגיקה של מהפכה חלוצית, וקיים בה חוש דק יותר לעדנה רוחנית במגע עם הדורות הבאים. הן הפילוג לא העלה בתוכנו אף גילוי רוחני-בקרתי חדש, הבוחן את כשלונות האדם והיצירה החברתית, את נסיון הגילום, את סימני שיתוק היצר המשיחי, את אבדן כושר ההפראה המתמדת בעולם הרוח והמעשה, מתוך אחריות ההנחלה לדור יבוא. אדרבה, הפילוג הנמיך את המחשבה הציבורית ואת הניב האישי, הבלתי-אמצעי. הפילוג משעמם עד מות. אין איש מקשיב לרעהו, חדל האמון. ניטלה נשמת המגע האנושי הער בין חברים לקבוץ אחד ולתנועה אחת. ספרות הפילוג שממון בה, הפילוג זה טבעו שהוא גונז את יצר האמת, בורא את הפחד להציץ בפניה וממילא מערער את האמון בכל בקורת. הפירוד מביא לידי התנוונות את כל השותפים לו, גם את אלו הנאבקים עמו.

וגדולה האזהרה, חוקים נאבקי — ונצחה, עד הייתי למגע עם אחרוני הלוחמים ושרידי-השרידים באירופה לאחר מלחמת העולם. נפגשונו חיילים יהודים מארץ-ישראל, עם אנשים צעירים אשר חזו מבשרם את יסורי-הכליה ואת אש המרד. והאמת היתה אחת ואחידה: אחדות חלוץ צית כדרך לחיי האומה, אחדות לוחמת, הנושאת חשבונה עם העולם כולו, עם המערב ועם המזרח, עם העם הרוצח ועם העמים אשר עמדו על

בתוך מלחמת העצמאות

דוד בן-גוריון

ני מן השורש. אין אנו רשאים להניח כי אשר נעשה בששה מיליונים באירופה לא יוכל להעשות בארץ. שות בשש מאות אלף יהודים בארץ, ורק אם נתכונן כראוי בעוד מועד ונכשיר התגוננותנו בממדים חדשים — נצליח להרוץ את הסכנה. התנועה הציונית לא היתה מוכנה אז, כנראה, לשמוע דברים אלה.

עתה אין עוד צורך לשכנע את התנועה הציונית, ובודאי לא את הישוב, שהמצב חמור והסכנה רבה. דאף על פי כן מסופק אני אם התנועה הציונית, ואפילו הישוב, כבר הסיקו את המסקנות ההכרחיות מן המצב הזה. אנחנו עומים גם בפני הכוח התוקף הערבי, הנמצא בארץ, ובפני הפוטנציאל הכביר של מדינות ערב, הנתר מן מבחינה פוליטית ובנשק על ידי מעצמה או מעצמות אחדות. מי שענינו פקוחות ברי לו, שבלי מאמץ עליון (ופירוש מאמץ עליון הוא מאמץ שאין למעלה ממנו) לא ננצח.

לא ננצח על ידי כוח צבאי בלבד. בימינו אין מלחמה נעשית על ידי צבא בלבד, כל מלחמת דורנו נעשית על ידי כל העם. ומלחמתנו אינה קלה מכל שאר המלחמות; היא קשה ממנה. כי מלחמה זו אינה מלחמה נגד הכוח הצבאי היהודי — אלא נגד הישוב כולו, ואין להבחין בין חזית לעורף. בלי שלטון מלא על כל אמצעי הישוב וכוחותינו — לא נעמוד. ובצבא בלבד — גם אילו יכולנו להקים צבא גדול יותר — לא נעמוד, אם לא נגייס את המשק ואת הרוח ואת החוסן המוסרי. גם אנשי צבא שאומנותם בכך הכירו שהכוח המוסרי הוא שני שלישים מן הכוח הצבאי. ואולם בשני שלישים אלה בלבד אי אפשר לנצח. דרוש גם החלק השלישי... וכל זה כופה עלינו מסגרות אירגון חדשות, בישוב ובציונות, במדינה ובגולה, מסגרות המותאמות לצרכי המלחמה.

אין להוכיח, כתיאורימה מתימטית, את כוונתנו שרעמידתנו. אילו דרשנו במומחים לאסטרטגיה ולכלכלה, אבל מומחים שאינם יודעים את נפש הישוב הזה ואינם יודעים דבר על כוחה הפנימי של הציונות, ואמרנו להם: הרי ישוב של 650 אלף נפש, וזה מספר הגברים והנשים בגיל מסוים המצויים בו; הרי החקלאות שלו, והרי החרושת

השאלה איננה, אם להתגונן או להכנע — לנו אין כלל ברירה כזו, וכשאני אומר „לנו אין ברירה“ איני מתכוון ליהודי ארץ-ישראל סתם, או לציונים סתם; אני מתכוון לאותם היהודים, גם בארץ וגם בגולה, המסוגלים להיות רק חיים מסוג אחד בלבד: חיי עצמאות יהודית במולדת. יהודים אלה, בין שהם כאן, ובין שהם עתידים לבוא לארץ-ישראל, אינם יכולים להיכנע ולא יכנעו לא למופת, ולא לעבדאללה, לא למנהיגי הליגה הערבית ולא לממשלתו של בוויין. יהודים אלה מוכרחים להתגונן, מוכרחים לעמוד על זכותם ועל זכות עמם למולדת ולעצמאות, וכשמנסים לשלול מהם זכות זו בכוח — הם יגנו על זכותם בכוח, בכל הכוח שיש בידם. כל אותם היהודים שזכות זו — זכות-אבות היסטורית, זכות יצירה חלוצית, זכות ביקלאומית וזכות סבלם ויסוריהם של דורות — כל אלה שזכות זו היא להם שאלת חיים ומוות, להם אין ברירה אלא לעמוד בכוח — ובמלוא הכוח האפשרי — עד שזכותם תקום.

השאלה העומדת לפנינו היא לא אם להלחם, אלא איך להלחם. תכליתנו לנצח למען הבטיח קיומו החפשי של עמנו, התפתחות יצירתו, עתידו הממלכתי ומעמדו הבינלאומי. זוהי שאלת השאלות, בשעה זו, והיא מוכרחה לרתק ולשעבד את כל חיינו, את כל יכולתנו באדם, במשק, במוסדות ובארגון פוליטי וכלכלי. צרכי ההתגוננות וצרכי הנצחון עדיפים מכל צורך אחר, ויהא החשוב והיקר בצרכים.

באוגוסט 1947, במושב הועד הפועל הציוני בציריך, עשיתי נסיון שלא הצליח: ביקשתי להעמיד את התנועה הציונית על ההכרה שבטחון הישוב היא בעיה הקובעת הכל, ושרצרכי הבטחון חייבים לכוון את כל מעשי התגוננה הציונית והישוב כלפי פנים וכלפי חוץ, ושקודם לכל דבר אחר עלינו לדאוג להקמת כוח מזוין יהודי בארץ. ציינתי, שאם בי עניני הבטחון וההגנה תפסו כל השנים מקום חשוב בחיי הישוב, הרי עכשיו יש לראות את בעית הבטחון באור אחר לגמרי, שוב אין זו בעיה של התקפה על ישובים, אלא קיימת סכנה של נסיון צבאי מצד המדינות הערביות לעקור את המפעל הציוני

ובמצב זה החלה ההתקפה הממושכת ב־30 בנובמבר 1947. שלא פסקה אף ליום: בערים, בדרכים ובישובים חקלאיים ברחבי הארץ. ובמשך כל הימים האלה לא פונה אף ישוב יהודי אחד, ויהא המרוחק ביותר.

כוחות-המגן שלנו, לעומת זאת, חדרו לנקודות עדיפות רבות בגליל, בשומרון, ביהודה ובנגב. הם עשו שמות בכנופיות, כבשו עשרות ישובים ערביים, עירוניים וכפריים. המוני ערבים ברחו מפחד היהודים — וקצתם מלחץ הכנופיות. הישוב היהודי לא ברח משום עיר ומשום נקודה חקלאית.

יש לזכור שלערבים היה לא רק יתרון בכי מוח, אלא גם בצידוד. להמון הערבים בארץ יש נשק — ליהודים אין כמעט נשק פרטי, מחוץ למשקים החקלאיים ומושבות. ועוד יתרון היה לערבים: היזמה, כי הם היו התוקפים. בידיהם לבחור את הישוב אשר אותו יתקיפו, ועוד יתרון כביר: על צדם עמדה הממשלה, כלומר הממשלה הבריטית, מלבד המדינות הערביות.

למרות כל היתרונות הללו — בכמות, ביוד מוח, בצידוד, באהדת הממשלה, וגם עזרת הצבא, בעקיפין ובמישרין, התמוטטה תחזית הערבית הפנימית לחלוטין, ואילו אנו עמדנו כאשר עמדנו.

עובדה זו נתנת לנו יסוד לבטחון ולאמון, אך הלילה לנו להסיק ממנה מסקנות מרחיקות לכת. הסכנה מאיימת וקיימת. הפוטנציאל הלוחם הערבי עוד לא נכנס אלא בחלקו. עם יציאת השלטון הבריטי פוסק רק שלטון שיש עליו מידת אחריות וחוקה מסוימת; הצבא הבריטי נשאר לפי שעה — ללא מעמסה כבדה של אחריות וללא חובה. הפרלמנט הבריטי ראה לחוקק חוק שהצבא הנשאר בארץ לאחר ה־15 במאי רשאי לעשות ככל העולה על רוחו, ובלבד שיעשה „בכ־ וונה טובה“ — אך הוא, הצבא, יהיה הפוסק, כוונה טובה מהי.

אבידות יקרות איבדנו — ביחוד בנפש, אך גם ברכוש. אבל הישגינו אף הם גדולים. כוחנו הלוחם גדול בהרבה ממה שהיה בשעה שנכנסנו למערכה זו, ויש סיכוי, שכוח זה יגדל באופן פרוגרסיבי.

לגידול כוחנו הכמותי גבולות אובייקטיביים: גודל הישוב בארץ, ויכולתו של העם היהודי בפזר ריו לשלוח לנו עזרה באנשים, אבל כוח-האדם הוא רק אחד הגורמים במערכה. חשוב לא פחות ממנו הוא הציוד הטכני והכוח הפיננסי, החוסן

שלו ונכסיו, והרי ידיעתו הצבאית וצידודו הצבאי; והרי גם התנועה הציונית, באמריקה ובאב־סטרליה, בדרום אפריקה ובפולין ובשאר ארצות. והיא נכונה לעזור לו, והיא כבולה על ידי מטר שלות ומרוחקת אלפי מילין; ומאידך — הרי ישוב ערבי של מיליון ומאה אלף, ואתו עוד שלושים מיליון, לא מעבר לים, אלא בשטח רצוף עם גבולי הארץ, ולמיליונים אלה יש מדינות וצבא ותקציב ותותחים ואוירונים ואניות, והם מקבלים נשק מאת אנגליה, ונתמכים על ידה תמיכה כספית, פוליטית וצבאית, והם יכולים להגיע הגה בנקל ולהסתער על הישוב — אילו באנו ואמרנו למומחים את כל אלה, ושאלנו לדעתם על סיכוינו — חוששני שהיו אומרים מיד: לא, אין תקוה.

ואילו היינו שואלים את המומחים לא היום, אלא לפני כמה חדשים, לאחר שהיינו מוסרים להם כל הידיעות על הישוב והפוטנציאל הצבאי שלו ועל הערבים והפוטנציאל הצבאי שלהם וקשריהם עם האנגלים, היינו שואלים אותם: היוכל ישוב זה לעמוד חדשים מספר? איני מספק גם כן כן בתשובתם השלילית. זהנה עברו כמה חדשים, החזקנו מעמד.

כשהחלה ההתקפה הערבית נגדנו, בשלושים בנובמבר, לא היה לישוב צבא: היו לו רק חילות הגנה מקומיים, אשר זה שבעים שנה הם מגינים על ה„נקודות“ בשעת הצורך. היה לכוחות אלה גם איזה סידור ארצי, אבל כמעט כולם היו מרותקים למקומם. אלה לא היו חיילים מאומנים כהלכה; ולא היו אפילו מה שהיו אנשי „השומר“ לפני ארבעים שנה — אנשים שהגנת הישוב היא אומנותם. אלה היו אנשים העסוקים בעבודתם ובמשקם, ונותנים מזמנם הפנוי שעות אחדות בשבוע לאימונים, ומוכנים בשעת הצורך להגן על מקומם. מלבד אלה היה רק חיל אחד, בן אלפים אחרים, מגוייס למחצה. גם הוא נתן מחר צית זמנו למשק, ורק מחצית זמנו לאימונים צבאיים; אבל הוא נבדל מהשאר במה שהיה מוכן חמיד לכל קריאה ולא היה מרותק למקום — הוא הפלמ"ח. היתה התחלה של עוד כוח אחד שהוא להלכה בלתי־מרותק למקום, אבל גם הוא מתנדב, בלתי מגוייס, עסוק בעבודתו בבתי־חרושה, בשדה, בבתי־מסחר, ורק חלק משעות הפנאי שלו נתון לאימונים, הוא חיל השדה. והתקציב שעמד לרשות הבטחון היה מיצער — רק חלק מהסכום שמוציאה בריטניה על הלגיון הערבי.

מוזן, אלא גם עתיד, כל המפעלים הציבוריים, המדיניים והרוחניים, ואף אותם מפעלי התעשייה והחקלאות התולמים את ירושלים, ואין הכרח שיהיו דווקא במקום אחר, גם אם יכולים הם להיות במקום אחר, מקומם בירושלים. מקום שיש ברירה בין ירושלים ובין עיר אחרת — ירושלים עדיפה. יש רק עוד עיר אחת בארץ שבחשיבותה החיונית לנו אינה נופלת בהרבה מירושלים — וזה חיפה.

והנגב — בעינינו שונה מבעיני הגליל ועמק יזרעאל והשרון וכל חבל אחר בארץ. בכל חלקי הארץ עלינו להגן על ישובים קיימים — בנגב אנו חייבים להגן על מדבר, על לא-ישוב, השטח הקרוי בפינו „נגב” אינו אלא שער הנגב. בצפון תקענו יתדות ראשונות, אכן בין מפעלי היצירה שלנו לתפארת הוא צנור המים בנגב, אשר בלעדיו לא היתה לנו כל אחיזה בנגב, ואיני יודע אם היינו אפילו חולמים על הגנתו. לזהמי הנגב יודעים ערך הצנור וערך הנקודות המעטות אשר הקימונו בשממה. לא נוכל להגן על הנגב אם לא נתן לו את אשר אין לו: יהודים, הרבה יהודים, יהודים המצוידים גם במקלעים ומרגמות ורובים ורמונים ומכונות משוריינות וטנקים, וגם במח"ר רשות ובאתים ובמזמרות, כדי שיוכלו להפריח כל נקודה שיש בה טיפת מים, ויוכלו לבנות ישוב ליד כל מעין ולגדל בערבה מעט ירקות. אם מחזיחפצנו הוא אילת, עלינו להקים שורת ישובים ממין חדש, שאינם כתובים ב„שולחן ערוך” של מכון חקלאי או אקדמיה צבאית, אלא הם חטיבה מעורבת של מתיישבים ולוחמים, חקלאים וחילים. כך גזרת עלינו המציאות הגיאוגרפית, הפוליטית והחקלאית של הנגב. בלי מלחמה לא נעשה התישבות, ובלי התישבות לא ננצח במלחמה בנגב.

נצחוננו במלחמה זו צריך שיהיה מלווה — ובמידה מרובה הוא גם תלוי — בשינוי יסודי בהרכבם וחלוקתם של האוכלוסים היהודים בחל"ק הארץ השונים. דומני שהמלחמה תביא בעקבותיה שינוי רב בחלוקתו של הישוב הערבי; אך תקותנו היא שהמלחמה אולי תתקן חטא שחטאנו בהתרכזות-יותר ביישובים עירוניים מעטים למרות ההכרח הציונית, כי השיבה לקרקע היא הדרך הבטוחה ביותר להתאחזות במולדת.

וכך אני חוזר ומגיע לענין ההכרח הגמור בריכוז עניני הבטחון ברשות מרכזית אחת. אילו הייתי בא לכתוב היסטוריה, הייתי יכול לקשור כמה כתרים להנהלת הסוכנות על מעשיה למען

המוסרי והאינטלקטואלי. באלה ננצח. אין לזלזל כלל בכמות, אך לא בכל התנאים היא הקובעת. והן מראש יודעים אנו כי חולשתנו במיספר — ועיקר כוחנו ביתרון האיכות. הוא תנאי לנצחוננו.

למען ננצח במערכה זו — וזה מתוך הנחה שהצבא הבריטי וכיוצא בו לא יילחם בנו — דרושים חמשה דברים:

עלינו לגייס את כל כוח-האדם שלנו לנשק ולמשק על הצד הראציונאלי ביותר ובמלוא ההירקה, מתוך התחשבות בצרכי הבטחון ורק בהם בלבד; עלינו להכין, לייצר ולהשיג את הציוד הדרוש לנו, ובכללו כלירכב, ביבשה, בים וב-אוויר; להסדיר את המשק, את התעשייה, החקלאות, המסחר, האקספורט והאימפורט, חלוקת המזונות וחמרי הגלם בהתאם לצרכי שעת-חירום, למען החזקתו וחיווקו של הכוח הצבאי הגדל ולמען קיום הכלכלה העברית בהנאי מלחמה. ללא ערעור ותמוטה; עלינו להקים ולקיים שלטון עליון על כוח-האדם, הצבא, עובדי המשק, התעשייה והחקלאות, על הפינאנסים, וכל שירותי המדינה, ושלטון זה מקבל תמיכתו המלאה והנאמנה של העם היהודי בתפוצות; ועלינו לא להסתפק בטכסיטי מגן בלבד, אלא לתקוף במועד הנכון ובמקום הנכון, לאורך החזית כולה, לא רק בשטח המדינה היהודית, ולא רק בתחומי ארץ-ישראל, אלא למחוץ את כוח האויב באשר ימצא.

חמשת הדברים הללו רק הדבר השני — הכנת הציוד — אינו תלוי כולו בנו, אם גם בחל"קו הוא תלוי בנו, אבל כל שאר הדברים תלויים אך בנו, בישוב, בתנועה הציונית, בעם. מבלעדי רשות מרכזית, יחידה ועליונה שתחלוש על כוח האדם, הצבא, עובדי המשק, התעשייה והחקלאות, על הפינאנסים והשירותים הממלכתיים ביישוב ובארץ ותישען על התמיכה המלאה והנאמנה של התנועה הציונית והעם היהודי כולה, אין לעמוד במערכה.

והרי בעיות אחדות שעלינו לייחד להן את תשומת-לבנו.

ירושלים — שניה לתל-אביב במספר היהודים, אך יחידה לעמנו ולארצנו, שהרי אם יש לארץ נשמה — ירושלים נשמתה, והמערכה על ירושלים היא מכרעת איפוא מכמה בחינות, ולא מבחינה צבאית בלבד. יש להבטיח לא רק את הדרך לירושלים ואת עמדותינו בתוכה, אלא יש להבריא ולחזק את מעמדה בכלל, מן הצורך שירושלים העברית תדע שיש לה לא רק

רים חפשית או לא — אלה ואלה עניני בטחון. ושתי רשויות בענינים אלו — פירושן אנרכיה. ושלוש רשויות — אנרכיה משולשת והרת אסון. עד שנמצא יהא מוסד זה החולש היחיד על כל ענינינו בארץ. בלי זה לא ייתכן בטחון ולא תיתכן מערכה.

אני בטוח בנצחוננו — מתוך הסתייגות אחת. שלא נעמוד בפני צבא אירופי או אמריקני. אבל אין אנו חייבים להיכנע — מתוך חשש שמא ישלחו נגדנו צבאות אמריקניים ובריטיים. אם מישאו מבקש להכניענו, אל נקל עליו את המר לאכה; אם אמריקה תדרוש מאתנו הפסקת העל ליה — נשיב: לא. אם תרצה לכפות אותנו להס — כם — תשלח הנה את צבאה. הכרח פנימי הוא לנו להשיב „לא“ ללא כל היסוס, ובקול רם מאוד. על כל הצעה השוללת את העצמאות ואת העליה ואת ההתגוננות.

הישוב פירושו גם ערכי הישוב, ועל הישוב וערכיו נגן גם אם נעמוד בודדים בעולם. לא פעם עמד כל העולם נגדנו. גם אם נגזר עלינו לעמוד בודדים — לא ניבהל. נוסף לעמוד כאשר עמדנו, מיום היותנו לעם.

הבטחון. להנהלת הועד הלאומי, וכן למוסד הקרוי המפקדה הארצית וכן לועד הבטחון — כולם דאגו לצרכי הבטחון בלב שלם, ולא הייתי שוכח גם את פעולת מגבית ההתגייסות וועדות המצב. ואולם אין השעה יפה לכתיבת היסטוריה. אנו עומדים בקשרי מלחמה ואין לנו אלא דאגה אחת: לנצח. מכאן הצורך המוחלט להעמיד במקום המוסדות המרובים בעלי הזכויות מוסד אחד ויחיד למלחמה. להגנה, לבטחון. אם יוחלט באו"ם לעשות כך או אחרת, ובין אם יכירו רוב חבריו ובין אם לא יכירו בממשלה הזמנית ובמועצת המדינה — המערכה הצבאית שהוטלה עלינו קודמת לכל והיא מחייבת שלטון מרכזי לישוב ולמאמץ המלחמה שלו ושל העם היהודי.

אין לך ענין מעניני הישוב שאין לו מגע ישיר או עקיף בבטחון. המשטר בבתי-חרושת, חלוקת העבודה, הליכת כל-ירכב מהעמק לחיפה או מהעמק לירושלים, עבודת פועלים או עבודת פועלות, דרכי הייצור במשק החק" לאי ובחרושת — כל אלה עניני בטחון. חל"ו קת מנות ודלק, שוק חפשי או לא. כתיבת מאמ"

לא ביקשנו את הבדידות, אך יש וכופים אותה עלינו. ולא נצא מן הבדידות על ידי שנאמר: איננו בודדים וטוב לנו. נצא מבדידותנו רק אם נדע ל שא את את משא בדידותנו, ומתוכה לת בוע את מקומנו בעולם כ ש ו י מ ע מ ש ו י מ .

עתים אתה שומע בימים אלה כי עתידו של העם היהודי תלוי בכך מה „אורינטציה“ מדינית נקבע לעצמנו... עם קטן על כרחו מקבל מידי ההיסטוריה מציאות מדינית מסוימת שבה הוא מצווה למצוא את מקומו. אבל יש אומרים „אורינטציה מדינית“ ומתכוונים להזדהות אידיאולוגית... יחסי שלום ועבודה הדדית עם עמים אחרים אינם נקבעים תמורת אידיאולוגיה, תנועה המכבדת את עצמה אינה מקבלת אותה מתוך חשבונות פוליטיים... אני גם מעיז לחשוב כי כוהות עולמיים אינם קובעים את יחס אלינו מתוך הערכה יתרה ל„אידיאולוגיות“ שלנו. ראינו גם עכשיו בעולם כי יחסים מתהווים ובריתות נכרתות לא לפי „השקפות עולם“, כי אם לפי המקום ההיסטורי שעמים תופסים.

ב. כצנלסון, תש"ב

הכרח המלחמה והכרח השלום

אפרים ברוידא

אפשר והיתה עלילת תקומתנו מסתיימת זה־כבר בהרפתקה צבאית או במילודרמה פוליטית שסופה מיספד־מר.

לעומת זאת, אין תימה בדבר שתנועת העבודה והזיונה בסדרם הנכון של דברים. המעמד, אשר נולד מתוך אקט של רצון מהפכני, עצם לידתו היתה כבחירת העיקר והחיית הטפל — טפל בשעתו. להרצל היתה ראיית הנשר, גם כשעסק בתמרונים דיפלומטיים תפלים; אך התנועה הציונית בימיו, שקועה ראשה ורובה בצפייה לנצחונות דיפלומטיים, לא היתה מורכבת אף מבני־נשרים. הסלידה מפני הטראגיות המגוחכות שבעמידת דלים שאינה מבחינה בדלותה; הכמיהה שלא להחמיץ את השעה לעשייה, ולו תהיה זו קטנה בהיקפה, — בהן היתה הורחה ולידתה של תנועת הפועלים העברית והן שהעמידו יסודות מוצקים, היסודות היחידים, לתביעת העצמאות לישראל. חכמת־חיים ומדינה, שחזון וריאליזם חוברו בה: כי יקום ויפון העם העובד — סופו שיהיה בן־חורין. טול יסוד זה — וכל שאיפת־החירות היא קיקיון דיונה.

*

שלושים שנה עשתה שיבת־ציון את דרכה מן המנדט עד מדינת ישראל. מחצית הדרך הראשונה עברה ברפיון־ידיים כללי ובהתעוררות מעטים. היתה ההתנקשות האנגלו־ערבית בתקופת־ישראל מקדימה לבוא, אילו נעשתה ההתחלה ביתר כוח וביתר תנופה? אפשר; אבל אפשר שלא היתה באה לידי גילוי של ממש כל־עיקר. רבי־מדי הוחמק; מרבית העם לא זעה; וחולמי ציון, להוציא מעטים, היו כאחוזי תנומה. ושוב שיחק לה מולה לתחיה הלאומית. שבהצי הדרך, בפתח התקופה השנייה, היא תקופת ההתנקשות בארץ וההשמדה בגולה. כבר נמצא בסיס מספיק, ואם צנוע, להתמודדותו של הישוב עם אויביו בתחומי העליה והכלכלה, בתחומי ההתישבות וההתגוננות. על יסוד העבודה הגיע הישוב לפרקו. מעתה, כשעמדו עליו אויביו לשעברו או לכלותו, ניתנה גם אפשרות ההאבקות. צא וחשוב מה היתה דמותה של התחיה הלאומית בכלל, אלמלא הפועל העברי ותנועתו: בהעפלה ובהתישבות, ביזמה המשקית ובהתאזרות הסוציאלית. במאמץ ההצלה

מדינת ישראל היא מעשה־גס — ההכרח הגיוני; פרים של השראה־ועוזרות — ועם זה חוליה הכרחית בשלשלת עובדות המתקמות ומתגרמות וקורמות עור בתהליך אטי עד שתגיע שעתן ואין להשיב עוד. כל תרגום של חזון ללשון העובדות הוא בבחינת חיון־פלאים; וחזון־הדורות היהודי, הנישא על פני תחתים בידים לא־אמונות של עש־לא־עם, על אחת כמה וכמה. גם כשמצטרף לה למשאת־הנפש הגיונו של הכרח, הכרה צורב של הווה, עדיין רחוקה הגשמתה מודאי. הקמתה של מדינת ישראל היתה בגדר ודאות זה ימים רבים — אמנם לא קודם שקם בארץ הזאת אדם יהודי עובד המוכן לתת את כל עצמו להנחת היסוד, אפס גם ודאות זו היתה וראות נפשית בעיקרה, וכשהיא לעצמה אפשר היה לה להשאיר בתחום ההכרה והרצון בלבד. במציאות המדינית של עולם זר גם אכזר, שאינו מכלכל מעשיו לפי רגשות־לב ואינו משגיח בצרכים היס־טוריים, היו זי גורמים להכשיל ולהכרית את חזון מדינתם של ישראל. אך זה פיצויו הנפלא של גורל, שבתקופת יסודו ורפיונו הנוראים הוציא העם הזה מתוכו קומץ — והקומץ היה לעדה ולישוב ולגרעין אומה מתהווה — אשר אימן את רוהו ואת ידיו להתערב במהלך־המאור־רעות, לעמוד על נפשו ולשרות עם גורלו ולרעוך קמיו.

כך היתה תנועת הפועלים העברית לערובה האנושית המכרעת לתקומתה של מדינת ישראל. ברעיון העבודה קופלו ונכרכו רעיון החירות האנושית והלאומית. בהגיון־ברזל ובריאות־חוש הכירה הציונות הסוציאליסטית המגשימה כי הקמת העבודה על תלה קודמת לשאיפת העצמאות. על שלב יצירתו של המעמד העובד אין לפסוח — ושום תשוקה לזהטת לקוממיות לא תמלא חסרונו. אבירי המליצה הלאומית, המצביעים כיום על תנועת העבודה שקיבלה תורתם באיחור־זמן, מערבבים, בתמימות או מהיתממות, סדרי מוקדם ומאוחר ההלים בכל יצירה אורגנית. הם ראו את הנולד, כביכול — אך לא עשו דבר לחזק כוחה של האומה ללדת, אילו נהגנו לפי הגיונם הלאומני הפורמאלי — הסהור מכל „תערובת“ אידיאולוג־גית וטהור גם מידיעה בנפש היחיד והחברה —

נים היו חולמי הליגה ומיסדיה — אך גם בחלומם לא ראו ולא פיללו כי מיניסטר־חוץ סוציאליסטי יהיה העו בלוחמים למען התפיסה הריאקציונית אשר עליה הוקמה. תפיסה זו ביקשה לראות במזרח התיכון גוש מדינות ערביות פיאודאליות הקשורות קשרי הוים ובריתות בבריטניה. כל שלטון בריטי, ישיר ולא־ישיר, יתעלם מן העין; לא יועצים בריטיים ולא מישלחות ולא חילות־מצב. הערבי לא יראה עוד כל סימן גלוי לשעבוד וממילא לא יהיה יסוד לגאותו הלאומית שתהיה נפגעת. המזרח הערבי, שהישענותו על אחת המעצמות „הכרת“ היא, יקל עליו לבחור ביניהן, כמעט שלא יהיה צורך בבחירה. חווי הידידות והבריתות הצבאיות ייעשו „כממילא“. לגבי מדרינות המיוסדות על שלטונם של בעלי אחוזות גדר לוח בתוספת שכבה דקה של בעלי אומנויות חפשיות ואנשי־כהונה הקשורים בהם קשרי דם וקשרי הנאה, אין האלטרנטיבה הרוסית קיימת. הגורם האמריקני רחוק הוא — וביסודו של דבר, אם גם לסירוגים, הוא מזדהה עם הגורם הבריטי. צרפת תדל לה אורח כמעצמות — והבריטים הצליחו לנצל את חולשתה במלחמה כדי לעקור את שרידי השפעתה במזרח התיכון. מדינות ערביות, השומרות על בנין הפיאודאלי ואשר צורות השלטון הדימוקראטי אינן לגבי בנין זה אלא טיח דק ופריך, תבחרנה גם תבחרנה בבריטניה משאר המעצמות. מדינה יהודית, שמטבע ברייתה היא נתונה להתפתחות דינאמית, שחזות־פניה מתקדמת ויש בה תנועת פועלים סוציאליסטית חזקה, לא על נקלה תישור במסכת זו.

„אירופה המזרחית הגולשת ועוברת למזרח התיכון“, זו ארץ־ישראל היהודית בהגדרה המתהלכת בחוגי הממשלה הבריטית; והפירוש המשמעי ממנה הוא: ריבונות יהודית פירושה טריו פרוסוביטי בתוך גוש שעיקר שליחותו לשמש סוללה כנגד חזירת רוסיה לחלק־עולם זה.

בעלי התפיסה הזאת כוללים גם את השיכורים מן המיתוס הערבי, ששותפות בריטניה וערב הפכה להם לאומנות ולתוכן־חיים, ושום אכזבה פוליטית או מוסרית אין בה כדי לפגחם, גם את אלה הרואים שותפות זו כ„הרע במיעוט“, מה הערכים בעל־כרחם יבחרו בבריטניה, לא מאהבתה אלא מפחד רוסיה. אף הבריטים, באין ברירה יסתפקו בתחליף־רגש, אפילו אינו נובע ממעין האהבה הטהור, מצבה הכלכלי של בריטניה משמש חיזוק לאספולה זו. מדיניות פיתוח רחבת־מדות במזרח התיכון, מלבד מה שאינה מתיישבת

ככהגנה ובמפעל הארגון הצבאי, ומה קל לשער מה היתה דמותנו בשעת חירום ומסה של גורל — כגון זו העוברת עלינו היום.

האדם העובד, שהכה שורש בנוף, שהשתלט על עצמו ועל כלי־עבודתו, שיצר־החירות טבוע בהיותו, הוא היה לנושא הטבעי של המלחמה. הוא אשר הגדולות היו בנפשו, ולא בפיו, זכה שהגדר לוח ימצאוהו. מי שכבש יצרו, ובחריקת־שן, ובכל זאת עשה גם בימי „הקטנות“ של העליה הראשונה והשנייה, הוא היה בעל הקונסטרוקטיביות המשקי הבלתי־מתיאש של ראשית תקופת המנדט, הוא שנשא בעולה הכבד של התקופה האחרונה, נאפדת אימה וגבורה הישגים שאין למעלה מהם לקוממיות האדם היהודי. עד שקם בנו הכוח לומר את הדבר אשר נחבא בגרוננו ימים רבים: להכריז על עצמאות ישראל בארצו.

*

מכוחה של העבודה נולדה ההאבקות; ומכוחה של זו עצם אפשרות המלחמה. במלחמה תינלד ריבונות עברית של ממש; ומכוחה של מלחמה זו יצמחו יחסים כתיקונם עם העמים הסובבים אותנו. לכאורה, הדבר נשמע כפרדוקס. המלחמה, שמטבעה ממררת לבבות ומקלקלת את השורה, היא תקים יחסים על תלם? ובכל זאת, אמת יש בדבר. המדינות הערביות שנדחפו — יותר משנמר שכו — להרפתקה הצבאית בארץ־ישראל, תוספנה דעת במערכה זו, ויש לקוות שהנסיון יהיה מעשיר ומבריא כאחת. הערבים בארץ־ישראל למדו זה־כבר לכבד את היהודי כלוחם; ועליהם טוב כי יווספו מעתה הערכים מהארצות השכנות. בעולם ובחלק־עולם שבהם הכוח הפיסי נכבד כל כך, הרי זו אקדמה הגונה, ואולי הכרחית, ליחסי שלום ואמת.

ואולם מדינת ישראל מן הדין שתהיה צופה אל מצבר לאקדמה, חובה עליה, אף בעצם המערכה, להכין דרכה אל עמי ערב, לבדוק השגות מקובלות, לתקנן בשעת הצורך, ולהתיצב בפני העמים הללו כשיעור קומתה — במלוא הקומה אך לפי ערכה ומהותה הפנימית של תקומת ישראל.

הליגה הערבית, כמתכנתה וכבנינה היום, היא יצור מלאכותי המתפרנס על השלילה ואין לו כל תכנית חיובית. חבורת הדיפלומאטים ההמומים הבריטיים אשר עמלה בהקמת הליגה הערבית הניחה ביסודה את האכיבה לתקומתו המדינית של ישראל. יתר על כן, איבה זו נועדה להיות אחד האלמנטים המלפדים את הליגה. שמר־

בעל המימון והציוד והאימון והפיקוד — אינה, כמובן, כמלוא כוונתם של השליטים הערבים המשוסים. ואי, מבקש הוא לאלף גם אותם, אך עיקר כוונתו לרכך את ערפם של היהודים על ידי מהלומות צבאיות, שיהיו נוחים לוותר לפחות על חלק ממה שהוקצה להם על ידי האומות המאוחדות.

זה פשר ריכוז כוחו של הלגיון הערבי, הוא היל-השכירים הבריטי החשוב ביותר במזרח התיכון, בבתר החזית של ירושלים, וזה פשר חמת-האימתנים ששולחה בגוש עציון, המטרה האמתית הוא הנגב, הבלעת הנגב ב"ממלכה ההאשמית של הירדן" היתה נותנת את החבל הנכסף הזה בידי בריטניה — עד לאותו יום רחוק שהתחזקתה של ממלכה ערבית זו תהפוך את הנגב לסודאן חדש.

*

אולם מהלך המערכה בפועל לא הצדיק את תקוות יזומיה. מדינת ישראל לא נפלה, ואינה נוטה לנפול, אדרבה, עצם המערכה, בד בבד עם קיומה ועמידתה של מדינת ישראל, קשר בטמי הערבים אותם עננים ממש אשר המאמץ האנגלו-ערבי המשותף ביקש לפזרם. אם היו בדעת-הקהל העולמית פקפוקים במוניטין שהוציאו ספרות הבריטים ותעמולתם לערבים כלוחמים עזים, באה המערכה ופירנסה וחזקה פקפוקים אלו, אמנם מכונת הפירסום הבריטית עמלה הרבה לטשטש את המכות שהוכו הערבים ולהציל את כבודם על ידי המצאת הישגים ונצח חזנית דמיוניים. היא טרחה גם כן לטשטש את חלקם של הבריטים במאמץ הצבאי נגד מדינת ישראל. אבל דרכה של האמת להתגלות.

כבר עכשיו ספק אם יש עוד בין אנשים נאורים מבהינה פוליטית מי שיפקפק במשמעותה של הנייטרליות הבריטית לפני האומות המאוחדות, או בכונת הבריטים שעה שההליטו לצאת את הארץ ולהחזירה לתוהו ובוהו, וכל קוראי עתונים רציני זוכר כי החוזה בין בריטניה לעבר הירדן אשר על האחרונה לצאת למלחמה בלא נטילת רשות מהראשונה, אף בלבבות של אנגלים כבר מנקה הספק, אם בסופה של כל תכנית-השטן המורכבת והמפורטת שהרכיב למדיניותם הארץ-ישראלית אותו סגל-חבורה בתוך מיניסטרונין הרוי — לא תצא בריטניה וידיה על ראשה.

עם המחזה של מלחמת-כגן-ההתקפה מוצר לתת עיושה קיבוץ בן שש מאות וחמשים אלף על כל מדינות ערב המאוגדות בליגה הערבית

יפה עם הפילוסופיה השמרנית של הדרגות והאי-התערבות, אינה לפי כוחה הכספי של בריטניה, אם תכניס ראשה למדיניות של ריפורמה והשקעות, תהיה ידה על התחזונה: בסיסמאות של תיקונים תפה אותה רוסיה, ובהשקעות — אמריקה, גם מדינה יהודית, אפילו זקוקה היא להון זה, הרי העובדה עצמה שיושבת היא במזרח התיכון, והבנין והפיתוח הם בשמת-אפה, תהפכה ממלא למרכז של תסיסה ופעולות מבחינת התכנון וההשקעה, ודבר זה, איך צריך לומר, הוא למורת-רחה של המדיניות הבריטית.

זה כעשר שנים עושה המדיניות הבריטית מלחמה בציונות — לאמור בציונות זו שיש בה כדי לתקן תיקון של ממש במעמדו של העם היהודי או להדש חירוש של ממש בפרצופו החברותי והמדיני של המזרח התיכון, זה למעלה משנתים נלחם מיניסטרונין החוץ הבריטי, בראש-תו של איש תנועת הפועלים, מלחמה ישירה בתנועת השהרור היהודית: בתעמולת-סלף בעת-הנח, בביומי-משפטים, בשפטים אדמיניסטרטיביים, במתנות-הסגר למנהיגים ולמעפילים, ביבשה וכים, בשדות הארץ ובזירה הבין-לאומית, אף מהסתה אנטישמית, שהדיפלומאטיה הבריטית רחקה ממנה זה דורות, לא משך שר החוץ הבריטי את ידו, משנכשלו רובי מאמציו עבר מיניסטרונין-החוץ הבריטי למלחמה ממש על ידי צבאות הערבים, לפני עשר שנים הכניסה הממשלה הבריטית, על דעת עצמה, את המדינות הערביות בעבי הקורה של בעית ארץ-ישראל, וזימנה אותן לוועידת לונדון של 1939, ממנה יצא זרע-הלענה של הספר הלבן, לא במנדט ולא בספר-הברית של חברי-הלאומים לא היה קורטוב של אסמכתא לזכותן של מדינות אלו להתערב, בעצה או במעשה, בעניני ארץ-ישראל, כיום חונת הממשלה הבריטית על סיווג משנת 1939 — באמצעים אחרים, מלחמת הערבים בישראל? כל-הזין בריטיים הם, ורובם מקנת-כספה של בריטניה; עיקרו של הפיקוד בריטי הוא, ביבשה ובאוויר; ואף התכניות והמפות והתדרישנים למערכות ההתקפה הערבית ברחבי הארץ, מעשה-ידי בריטים, העובדה, שרוב ההיילים לא בריטים הם, אף היא עושה את המלחמה למלחמה בריטית אפיינית, על ידי ניפול רגשות הקנאה והתחרות בין שליטי מדינות הלגימה הצליח מיניסטרונין החוץ הבריטי לשטותם, מתוך תקות נצחונות קלים ושלל בריטוריאלי וחמרי, להתקפה על מדינת ישראל באבה, כוונתו של הנגיד והמצוה האמתי על המלחמה — זה

פעולה ערבייהודי, אפשרות של פגישת שוים במזרח התיכון.

המזרח הערבי לא ידע את המערב אלא ככות אימפריאליסטי שכל ענינו בחלק-עולם זה הוא בהיותו צומת-תחבורה ומקוה-נפט. הציונות היתה בעיני המזרח הערבי אגף אחד, אם גם יוצא-דופן מכמה בחינות. בחזית ההתקפה האימפריאליסטית המערבית, ובמידה מסוימת ראה העולם הערבי את הציונות כמסוכנת עוד יותר מן המעצמות, שהרי מן האחרונות עוד היתה לו תקוה להיפטר באחד הימים — ואילו היהודים באו לשבת ולהשריש. התנועה הלאומית היהודית לא הצליחה להקנות לערבים, ולאיינסלינגציה הערבית ביותר, את ההפכה כל שנים הם לטובה מהיישבים האימפריאליסטיים למיניהם. הסכם פייסאל וייצמן לפני שלוש שנה, ככל שהיה רמז לתפיסה בנאית וגדלת-חוץ, נשאר בגדר אפיזודה. „התנועה היהודית היא לאומית ולא אימפריאליסטית — תנועתנו היא לאומית ולא אימפריאליסטית ויש מקום בסוריה לשתייהן. אכן סבורני שאף אחת מהן לא תוכל להצליח הצלחה של ממש מבלעדי חברתה” — נוסח זה של פייסאל התשפיל מדינת ישראל הצעירה להקימו מעפרו ולעשותו ישות חיונית ביחסי ישראל וערב?

אכן מדיניות-חוץ, שאינה מעורה בהכרתו ובדרגתו ההינוכית והמדינית של העם, אין לה אחיזה וקיום. אין ספק בלבנו בנוגע לרצוננו הטוב כלפי הערבים, ואולם ביחסי עמים, כבמשפט, לא די שיהיה הדין עמך, אלא צריך שהדבר יראה כך גם לזולתך. אורדת ראשית החמדה וההתלהבות של מדינה בינקותה לא תמיד נוחה היא לשיקול-דעת שבתבונה, אך לנו שיקול-דעת זה הוא ציווי-חיים. שיקול-דעת זה מצוה עלינו לחנך את בית ישראל במדינת ישראל להינזר מקוצר-ראיה הסוגר את בעליו במגדל-ישן של עליונות צבאית מדומה, לפי שאינה עומדת לעד, וסופה בידוד והורבן. גם בימי הרג רב אסור לנו לנטוע בלבנו ובלב בעורינו איכה עמוקה לערבים. זאת הפעם דעהנו כדעת בוויין, כי יתכן שלום-אמת בינינו ובין הערבים, אכן לא לפי תנאי-שלום שלו — ולא בתנאי-כוח, את האיוב האמתי לא נוסיב אל השולחן כצושה-שלום. על מדיניותנו הערבית להתחזק במידה שזה מרפרוכית ומהתורברבות — ולתתור לצירוף זה של חוקף שבזשיבות עם רוחי שלום העשוי לקצוע למדינתנו כעמד מכובד בהכרת הערבים.

אף בליגה הערבית חלילה לנו לנהוג ולזול

— בתמיכת כל האימפריה הבריטית והמושלמית של בוויין — הוא שיעור-הסתכלות מצלף ופוקח-עינים, ובודאי הוא נראה כמסוכן ביותר לאלה שכל מעיניהם בביצורו ובהרמת קרנו של העולם הערבי כתרס ושריון אנטטיסוביטי במזרח התיכון. גם מבחינת ההשפעה על חסנו הפנימי של המישטר הקיים בארצות הערבים אין הלקח רצוי כלל וכלל. סוף-סוף, מה תכנה של הריבונות הערבית זולת מעט הכבוד והיראה שצל כוחה הצבאי נוסך בלבות נתיניה? ההמונים יראו את מנהיגיהם המורשתיים באולת-ידם; ריקנות המלל הדימאגוגי שלהם תנקר את העין; היסודות הבלתי-מרוצים ונעוריי-ההכרה, ביחוד במצרים ובעיראק, ירימו ראש, והתסיסה החברותית תגבר, מן הדין לעכב תהליכים אלו, ויפה שעה אחת קודם, אם הערבים עצמם לא ירגישו בסכנה, חזקה על מאשריהם הבריטיים (והאמריקניים) שיעמיר דום עליה.

מכאן חרדתה של בריטניה (והרדת, מחלקת המדינה“ בווינגטון) להקים ולקיים את שביתת-הגשק בחסות הרון ברנאדוס. מובטח לנו כי ימי ההפוגה יראו במאמץ אנגל-אמריקני כפול ומכופל להציל את הניתן להציל. כל הבנין שהקימה, בעמל-צמלים, אגודת חובבי ערב התקיפה והשלטת במדיניות האנגל-רפסטים של המזרח התיכון, עשוי להתמוטט. תקומת מדינת ישראל עקרה כבת-ראש את איוון-הכוחות המסורתי במזרח התיכון. פיתוח כוחה הצבאי של מדינת היהודים לשם כחץ נוסף — ואולי מכריע — לערבים עלול להפוך את ההתמוטטות למפולת. מכאן ההכרה — מבחינה אנגל-אמריקנית — למנוע את המשך ההתמודדות.

*

מדינת ישראל, כשם שאין לה ענין להכניס ראשה בריב האיתנים, יש ויש לה ענין להבהיר דמותה ודרכה להמוני העמים הערביים. המלחמה שנכנסו בה שליטי הערבים בהדרכת „יועציהם“ המערביים עשתה, לפחות, שליחות-מצוה אחת: היא הוכיחה להם ולהמוניהם כי הדיבורים על הריסה מהירה של מדינת היהודים הם אך הבל ודעות-זרות. שנים רבות היו הערבים בארץ וידידיהם בארצות השכנות שרויים בעב-הענן של מחאות והכרזות-מלחמה. באה המלחמה והפיצה את הערפל — וגם הבלטיה כמה עובדות גרמיות. דבר זה מוליד, אולי בפעם הראשונה, לאחר שנים מרובות של התערבות בריטית נגד כל שיתוף

תרבותיות וכלכליות מן הדין שמדיניותנו טעם בלב הערבים את ההפכה בהיותה גורם של שותפות לשם העלאת ערכו החמרי והרוחני של המזרח התיכון למען יושביו.

לא מן הנמנע הוא כי שיסוי העולם הערבי במדינה היהודית יוסיף להיות גם בימי שלום אחד הקווים הכמוסים של מדיניות-המעצמות התוערבניות. על מדיניותנו הערבית להביא את העמים הערביים לידי כך שלא יראו בנו זמורת-זר, אלא עצם מעצמו של המזרח התיכון. שום דבר, על אף כל כוח פיתויו של מר בוויק, לא ישכנע את הערבים כי היהודים אינם בני-בריתנו, כתב אחרי הכרזת עצמאותנו עתון אנגלי רציני. ממטרותיה הראשית של מדיניותנו היא לשכנע את עמי ערב כי בני-בריתם אנו, ואם גם בכוח לפי-שעה, וכי אין לנו זיקת-סתר לגוש אימפריאלי זה או אחר.

אויבינו במערב ובמזרח כאחד לבם אומר להם נאמנה, כי עצם היותנו הוויה עצמאית הוא מהפכה — ואם גם לא לאלתר — מבחינת יחסי-הכוח, הסיכויים לעצמאות-אמת המיוסדת בתעשייה מפותחת, ומבחינת אותו גיס-ולא-גיס תרבותי והברותי שבו שקע המזרח התיכון זה מאות שנים. המערב, שהחל בהחייאת מקורות-החיים הכלכליים בחלק-עולם זה, עשה זאת אך אגב גררה, להנאתו הוא. אך מדינת עבודה כמדינתנו יש לה שליחות היסטורית, אכן בעצם היותה, במזרח התיכון, כי לנו חלק-עולם זה אינו אסקופה הנדרסת ליצרי מדיניות שלטונית. הוא ערש-תרבותנו ובית חיינו — ממש כשם שהוא ערש תרבותם ובית חייהם של עמי ערב. מכאן השוני שבעמדתנו המדינית והרוחנית. המערכה הצבאית, אשר עלתה לנו במחיר יקר כל כך, סיכלה את תקות אויבינו להכרית עצמאותנו באבה. אך לא לשם כך ניגר דמנו, שהמערכה המדינית המתלווה להפוגה ביזמה אנגלו-אמריקנית, תביא לידי בידודנו ולידי עקירתו של ההישג המוסרי והמדיני של המערכה. עלינו לעמוד עתה, משנאשו אויבינו מסיכוי אבדנו, בפני מזימה חדשה של גידום תחת חיסול, בעונה אחת נתייצב לפני עמי ערב בתכניות של שיתוף כלכלי ומדיני, של מלחמה בפיגרוק, של חתירה לעצמאותנו ולעצמאותם. בפתח דרכה מן הדין שמדינתנו תופיע לעמי ערב לא כגורם מוסיף בסיסים צבאיים, אלא כגורם מרבה שלום ורווחה. לכך ראוי שיוקדש מיטב כוחנו המדיני.

שחצני. הרעיון הטבוע ביסודה של הליגה — במתעלם מכוונות יוסדיה — אינו רעיון נפסד. אילו היתה הליגה מגשימה, לפחות, את הכתוב במגילת-היסוד שלה על טיפוחם והידוקם של קשרי הכלכלה והתרבות בין ארצות הערבים — כי עתה נתנה חלקה להקמת יחסי שלום ויציבות בעולם. אך כבנים החוזרים למולדתם ולמזרח לא נוכל לראות את פרצופה של הליגה כיום כגזירת-גורל — כשם שלא נוכל לראות את האביה לתקומתנו כיסוד חיוני וקיים בלאומיות הערבית. מן הראוי שהעולם הערבי ירגיש בנו יחס נאמן וכואב לבעיותיו, אך קיומה של מדינת ישראל יתזיר את דמות המזרח התיכון, שנסתלפה בידים בריטיות לתיקונה. המדיניות האנגלית מתקה את היתוך-פרצופם ותרומתם של העמים והעממים שאינם ערביים במזרח התיכון אף הסגירה אותם בידי הליגה הערבית. הקמת העצמאות היהודית תימצא מסייעת בהקמת איזון כוחות אמת, שבו כל עם גותן חלקו על ידי שהוא מבטא עצמו מבחינה תרבותית, ואף מדינית, תחת לשעבד ולהכחיש את עצמו. תהליך זה סופו שיחזיר גם את הליגה לתפקידה ולחוג-סמכותה הנאות — ככל שלא תבחר להתמזג בגוף אזורי מקיף יותר.

העולם הערבי חגיגה זה שנים בין שני הקטבים: התקדמות תכניתית לקראת בנין אומות דימוקראטיות היודעות את אשר לפניהן — ומהפכה מוסלמית הבודהעטת במערב וכל אשר הביא בכנפיה, הטוב והרע כאחד, האלטרנטיבה האחרונה. שסכנתה מרובה. עיקר יניקתה מתוצר אות השפעתו המשחיתה של האימפריאליזם המערבי. ובעבר-ענן כבד מסתיר הלה מפני העולם הערבי את האלטרנטיבה הראשונה. העולם הערבי חסר לכך את המעוף המוסרי והידיעה הטכנית, אך חסר הוא גם את נהיית-הלב המתפרנסת ממופת חי וקרוי. אכן מדינת ישראל היא, לעומק אמתה, חזיון אשר המזרח התיכון, ואולי העולם, לא עמד עליו עד היום: התישבות ללא יישבנות, פיתוח ללא נישול, כוח שאינו קשור בשום אימפריאליזם ואינו מייצג שום אינטרסים אימפריאליסטיים, ואף אינו מבקש להתפשט על חשבון זולתו, מופת המדינה היהודית עשוי להראות את העולם הערבי כי המסירות והכוח המוסרי בצירופם ליכולת טכנית ויזמה חברותית וכלכלית יש בהם כדי לבסס ולהגביר מידה של עצמאות אמתית. על ידי שילוב פעולות פוליטיות,

המדיניות הרוסית במזרח התיכון

יון קמחי

מוסקבה ללונדון. האדמה, שיהיה על הרוסים לעבור בה, עשויה מעלות ומורדות. הרים ושימון אינדיים לסירוגים, והוצאת הדבר לפועל יהיה בה משום אופרציה צבאית גדולה ותדרוש זמן רב. לאור שיקול מפוכח זה, הגיעו היועצים הצבאיים הבריטיים לידי מסקנה, ששכר מציאותם של קצת אנשי צבא בארץ ישראל, ואפילו הקמת בסיס צבאי קטן, לא יהיה שווה בעיני רוסיה בהוצאות הכרוכות במאמץ יבשתי צבאי, המלור והסיבוכים מדיניים בלתי-משוערים, ובעוד תור־כיה שולטת במצרים לא תיתכן שום פלישה ימית של הרוסים דרך הים השחור.

אכן לדעת רבים, עיונים כגון אלה באפשרות התערבות צבאית רוסית רק מסיחים את הדעת מן הצדדים הפוליטיים והדיפלומטיים החשויים בים של כוונות הרוסים במזרח התיכון, משנס־תיימה המלחמה נחברר שלדיפלומטיה הרוסית כמה ענינים לענות בהם במזרח התיכון, מגיעי המדיניות הרוסית משמשים בעירוב ומשתנים, אך אפשר להעמידם על שלושה עיקרים:

בראש ובראשונה הדריך את שלנת רוסיה אגפה המזרח־תיכוני החשוף, גם תורכיה גם פרס, כאשר תיראינה לעיני יושבי הקרמל, הן מקפצות הקרובות קירבה מסוכנת למקורותיה התעשייתיים החיוניים של רוסיה: שדות־הנפט אשר בקאווקז ותעשיות המחצבים בדרומה של רוסיה. התבוננות מקרוב אל המדיניות הרוסית בפרס ב־1945, במזרח התיכון ב־1946 ובתורכיה ב־1947, הביאה אותי לידי מסקנה שהרוסים ככל שהם מבקשים לקיים במזרח התיכון מצב של חוסר־יציבות, הרי עיקר כוונתם שחלק־עולם זה לא יוכל לשמש בסיס עיקרי להתקפה אויבת עליהם.

עניין שני לרוסים לענות בו הוא הנפט של המזרח התיכון, כשרחה הנשיא רוזבלט, בוועידת טהראן בדצמבר 1943, את ההצעה שהוצע־עה על־ידי המרשל סטאלין, כי הנפט של המזרח התיכון יהיה נתון לפיקוחם של שלושת הגדולים, גמרו הרוסים, כידוע עתה, לפתוח בהת־קפה מדינית במזרח התיכון, שתכליתה למנוע השתלטות אמריקה על הנפט של כל המזרח התיכון, ולהבטיח, לבסוף, גם לרוסים חלק בה.

אין לך דבר מטעה יותר ממפות גדולות־היקף של המזרח התיכון, במפות אלו מכונסות ודבוקות מדינות המזרח התיכון בצפיפות כזו תחת כנפיה של רוסיה, שמעמדה האסטרטגי הנזח של רוסיה כלפי המזרח התיכון הוא כדבר המוהזק ועומד, אומדן זה של היחס האסטרטגי בין רוסיה לבין המזרח התיכון נעוץ, כפי הנראה, ביסודם של רוב התששות שהובעו מיום שמליאת האומות המאוחדות הצביעה לטור בת חלוקת ארץ־ישראל: הרוסים יחוש, כבר יכול, להשתמש בסכסוך הערבי־היהודי כאמתלה להציע גדודי־צבא לארץ־ישראל ולקנות דריסת רגל אסטרטגית במזרח התיכון, ההתנגדות למדינת ישראל הצעירה אף היא יונקת מיסוד זה.

חששות כגון אלה יוחסו לדובר המטה הרא־שי האמריקני; הם הובעו על־ידי הסינאטור בריוסט, ורבים אחרים; וביתר הוקף הביעם שופרה של דעת־הקהל הקתולית השמרנית באנגליה, השבועון „טאבלט“, „ברית־המועצות“, כתב „טאבלט“, „עשתה אך מעט למען הציונות, בהשואה לאנגליה ואמריקה, אך אמיצים הם הקשרים בין האנשים העתידים להיות הנפשות הפועלות הראשיות במאמץ ליצור חטיבה צבאית עצמאית בחלק זה של המזרח התיכון“, חרדה כגון זו מפני כוונותיה של רוסיה הובעה אך לפני שנתיים, בחורף 1945, בשעה שנראה היה כי הרוסים מרחיבים דריסת־רגל שלהם באזורי־גאן אשר בצפונה של פרס, אף אז אחזה בהלה את עתונות העולם ודעת־הציבור הצבאית.

בחזית זו, למרבה הפלא, יש פירצה אחת, המטה הקיסרי הראשי של בריטניה, שהוא בעל נסיון בתחבורה ומלחמה במזרח התיכון אולי יותר מכל גוף אחר כדוגמתו, לא ראה ב־1945 את ההת־קדמות הרוסית בצפונה של פרס כסכנה צבאית חמורה לכל המזרח התיכון, וגם עתה אינו שותף לחששות של אמריקה, כי הסכסוך הפנימי בארץ־ישראל יביא לידי כניסת צבא רוסי.

נסיונם המעשי במרחקים ובשטחים שיהיה על הרוסים לעבור בדרכם מבאקו לתל־אביב, הביא את הבריטים לידי הכרה שהדבר, פשוט, אינו ניתן להגשמה. המרחק בדרך היבשה הוא כ־2500 מיל — הרבה יותר מן המרחק שבין

הם תמכו בקורדים ובאזרבייג'אנים המתמרדים בצפונה של פרס; עוררו את הקורדים שבצפון עיראק להתנגד לשלטונה של בגדאד; תמכו בתביעת המצרים להוצאת הצבא הבריטי ממצרים ולבדיקת החוזה האנגלו-המצרי. בעת ובערב נה אחת, הידוק הרוסים את קשריהם עם ממשלת לות קאהיר, ביירות ודמשק ושקדו בדרך כלל לעשות נפשות לאורח-החיים הסובייטי בכל איזור חצי-הסהר הפורה של המזרח התיכון. כל האביב והקיץ של שנת 1946 נמשך הלחץ הדיפלומטי והתעמולתי כלפי הבריטים, ומי שסייר אותה שעה במדינות אלו נגלו לפניו סימני התגברותה של ההשפעה הרוסית במחשבת הפוליטית של התנור עות הערביות הלאומיות. ככל שגברה ההשפעה הרוסית, כן נתמעטה ההשפעה הבריטית, ואילו עמדתה של אמריקה היתה עמדה של אי-התערבות ואי-התעניינות יחסית בהשתלשלות-הדברים. תהליך זה הרחיק כל כך, שביוני 1946 אמר לי בירושלים ג'מאל חוסייני, שחזר זה מקרוב לארץ-ישראל מגלותו, כי מצא את התנועה הערבית בארץ אכולת השפעה קומוניסטית. אך בעוד ג'מאל חוסייני מבטיחני, כי הצליח להרחיק את הקומוניזם מן התנועה הערבית, — אמר מזכיר הוועד הערבי העליון, ד"ר חאלדי לעתונאי-החוק בירושלים, כי ערביי ארץ-ישראל יבקשו עזרה מרוסיה, גם יקבלוה, אם בריטניה לא תעניק עצמאות לארץ-ישראל. ד"ר חאלדי לא התפאר בשוא. דבריו שיקפו את הלך-הדעות בקרב הערבים בקיץ 1946 וציינו את שיא ההשפעה הרוסית בפרק ראשון זה שלאחר המלחמה. אך הרוסים טעו בחשבונם. הם הפליגו בעצמת כוחם שלהם. הם ביטלו את ארצות-הברית כגורם שאינו מעונין במזרח התיכון. הם סמכו יותר מדי על כוחן המדומה של תנועות פרו-רוסיות מסוריימות, ועקב טעויות אלו ירדה ההשפעה הרוסית פלאים תוך כמה שבועות.

*

הממשלות האבטוגומיות בצפון פרס חוסלו על-ידי ממשלת טהראן; פשווארי, המנהיג האזורי בייג'אני, נמלט לרוסיה; מוחמד גזא, מנהיג הקורדים, נתלה קבל עם ועדה, ועמו רבים מעוזריו; נציגי מדינות החבר הערבי נתכנסו בארמון המלך פארוק באנשאס, ושם נמנו וגמרו להכות בארגונים הקומוניסטיים והפרו-רוסיים בארצותיהם. מאות נכלאו במצרים, ורבים מהם בעיראק; בסוריה ובעבר-הירדן נאסרו המפלגות הקומוניסטיות. ההשפעה הרוסית הגיעה לזוטה.

מניעיה העיקריים של החלטה זו בחלקם כלכליים היו ובחלקם אסטרטגיים. תעשיית הנפט הרוסית נחרבה, בעיקרה, משכבשו הגרמנים את רוב שדות-הנפט. הייצור ב-1945 ירד עד כדי 20 מיליון טון — והוא פחות מעשירית שיעור ייצורן של ארצות הברית ולא יותר מתפורקת שדות-הנפט הבריטיים בדרומה של פרס. קימומה של תעשיית-הנפט הרוסית ענין יגע הוא. אם תחמלא תכנית-החומש, שיעור הנפט המופק מכל מקורותיה של רוסיה בשנת 1951 35 מיליון טון, ומוסדות התיכונן הסובייטיים משערים כי לשנת 1966 תייצר תעשיית-הנפט הרור סית לא יותר מ-50 מיליון טון לשנה, ואולם צרכיה של רוסיה, אפילו כיום הנה, באמדים ב-60 מיליון טון לשנה. לא ייפלא, איפוא, שהרור סים נשאו עיניהם למקורות-הנפט העתידיים והבלתי-מפותחים של המזרח התיכון, העתידיים להפיק ב-1951 למעלה מ-90 מיליון טון נפט, ועד 1965 כפליים ויותר משיעור התפוקה הרור סית המשווערת לאותה שנה. שאיפת הרוסים לנפט של המזרח התיכון חזקה היא משום כן, ובמישרים או בעקיפים היתה ותהיה אחד הגוררי מים הנכבדים במדיניות הרוסית במזרח התיכון. השפעה שלישית מכרעת על מדיניות זו היא תביעתה המסורתית של מוסקבה, המנממת במסרתים למן מהפכת 1917 ועתה ניעורה לחיים: התביעה לנמל מים חמים ומוצא-מישרים לים התיכון ולאוקינוס ההוררי, הדיפלומאטיה של סטאלין בשנות-המלחמה החזירה לרוסיה את כל שטחי הקיסרות שאבדו לה לאחר מלחמת-העולם הראשונה, אך לא הקנתה לה גישה לנמל שהוא פתוח כל ימות השנה ומשמש מוצא לימיו האסטרטגיים של העולם.

בחתירתה להגשמת שאיפות אלו, נכשלה הדיפלומטיה הרוסית בסידרה של חישובי-טעות. תחילה הפליגה בשיעור כוחה הצבאי של בריטניה במזרח התיכון. מתוך כך נתכוונו כל מאמצי הרוסים, כתום המלחמה, לרפות את מעמדה של בריטניה במזרח התיכון ולהשיג את סילוקן של כל הצבא הבריטי מאיזור זה. בשעה שהרוסים התקדמו בצפונה של פרס, ואמריקה תמכה — הדבר היה בסתיו 1945 — בהצעה הרוסית, שחילות הרוסים והבריטים כאחד יוצאו מפרס — היו, כנראה, האמריקנים שותפים להשלית הרוסים בנוגע לעצמתה של בריטניה במזרח התיכון. במשך שנת 1946 השתמשו הרוסים בהודמנות זו שזימנו האמריקנים לידיהם.

אחד המדינאים התורכים פירש עמדה זו לאמור: „תורכיה מבקשת לקיים יחסי ידידות עם מדינות ערב, משום שאיננה רוצה כי רוסיה תהפוך אותן לחזית שניה כנגדה; אך השלטונות התורכיים יודעים היטב, שמבחינה צבאית אין לדבר כל ערך; תורכיה מייחסת חשיבות ליחסי קרבה אמיצים עם אחת המעצמות הגדולות, תורכיה בחרה בחירתה ונתיצבה לצדן של ארצות-הברית. עתה מובטחת היא, שלא יכריעוה שום לחץ מישרים רוסי ושום השפעת-עקיפים מדינית“. בתורכיה גופה אין עתה, בעצם, כל הבדל בין המדיניות האנטי-רוסית התקיפה של המפלגה התורכית העממית, היא מפלגת-השלטון, לבין מדיניותה של המפלגה הדימוקרטית, היא מפלגת האופוזיציה. המומחים לעניני המזרח התיכון תמיידים, שלפי שעה אנוסים הרוסים למחוק את „המטרה תורכיה“ כדבר שאינו בן-הישג, אך הדינמי-יחשבונות האחרונים של המשלחת הצבאית האמריקנית מדגישים, כי אין מקום לשאננות בנוגע לכושר-ההגנה של הצבא התורכי. אמנם, הלחץ הרוסי על תורכיה נמשך, בצורה זו או אחרת, בלי הפוגה, והתורכים נאלצו לבזוז כוחות רבים על החזקת כמיליון איש המושים ועומדים הזן; אך ברי שהרוסים ריכזו התעניינותם בתשעת החדשים האחרונים במקום אחר, חל חילוף-אוריינטציה בולט במדיניות הרוסית ושינוי-הטעם ניכר. הנסיון לשבור את התנגדות התורכים ולזכות בתמיכתן המלאה של מדינות הערבים נכשל. התכניות שגמלו במוס-קבה על קונגרס מוסלמי נזנחו, וארחות עוליי רגל אַל מבה מן המוסלמים הסובייטיים חדלו. משהבינה מוסקבה, כי השלב השני של מדיניות המזרח התיכון הרוסית שלאחר המלחמה נכשל אף הוא, עמדה כנראה על טעותה. בריטניה לא היתה עוד האויב העיקרי במזרח התיכון, בהודש מארס אשתקד, כשנועדו ארבעת המיניסטרים לענייני-חוץ במוסקבה, נודמו סטא-לין לשיחה אישית עם באָוין. הוא אמר לבאָוין, שברית-המועצות לא תתנגד למציאות צבא בריטי במזרח התיכון, בארץ-ישראל, עבר-הירדן, מצרים ועיראק, אם לא יכניסו הבריטים צבא אמריקני לסייע בידיהם. לשון אחרת: הרוסים לא יתנגדו עוד לכך, אם המזרח התיכון יוסיף להיות איזור-השפעה בריטי, אך התנגדו יתנגדו אם המזרח התיכון יהפך לאיזור של פעולות אנגליות-אמריקניות מתואמות. הבריטים נהגו זהירות בתשובתם. באָוין נתן

הגורם החדש שהפתיע את הרוסים היה השינוי במדיניות ארצות-הברית, את אי-ההתערבות המיר טרומן במתן סיוע לממשלת פרס; הוא שלח מהנדסים, יועצים צבאיים ומומחי-כספים, לבדק הבית בפרס. עניינה של אמריקה בכל ארצות המזרח התיכון הוטעם, בנוסף על כך, על-ידי התרחבות אינטרסיה-הנפט של ארצות-הברית בערב הסעודית. ארצות-הברית תתמו על הסכס שהקנה להן את מתצית תפוקתם של שדות-הנפט הבריטיים בדרומה של פרס. צינור-נפט משותף לאנגלים ולאמריקנים נועד לעבור משדות-הנפט הבריטיים שבפרס דרך ערב לים התיכון. בהמשך שנת 1946 עמדו הרוסים על טעותם, הם הסתלקו במישרים ובעקיפים מצפון פרס; ולא התאמצו עוד לחדש את השפעתם על ממשלת פרס. הם ביקשו להסתגן למזרח התיכון מפינה נידחת לפי הערך של צפון-פרס, אך נתקלו בהתנגדות וניגפו, ומעתה שינו טכסיסם. כמה מומחים למזרח התיכון, ביחוד בתורכיה, סבורים שבעצם לא היו מעולם פעולות הרוסים בצפון פרס מכוונות כנגד טהראן ולא נועדו מלכתחילה להרחיב את ההשפעה הרוסית על פרס כולה. לדעתם לא נתכוונה רוסיה אלא לתורכיה, והעמדות הרוסיות בצפון פרס לא נתפסו אלא כדי לאגף את המחוזות המזרחיים של תורכיה ולהיכון לצעד הבא: התביעה לבדיקת חוזה מונטרה, המסדיר את שליטת התורכים בדרדנלים; והתביעה להחזרת המחוזות המזרחיים קארס וארדהאן מתורכיה לרוסיה. וכך היה סדר-הדברים: התקפה על אגפה של תורכיה באזורבייגאן; אחריה — לחץ-מישרים על תורכיה; ולבסוף, משנכשל גם לחץ-מישרים זה, באה התקפת-איגוף שניה בדצמבר 1947, על אגפה המערבי של תורכיה, באמצעות „ממשלת“ הגנרל מארקוס. תביעותיה של זו כללו החזרת תראקיה המזרחית ואינטרנאציונא-ליזציה של המצרים וקושטא. נראה שיש מידה ניכרת של אמת בסברה התורכית. תורכיה היא, בלי ספק, אבן-הפינה בבניין המזרח התיכון שהקימו בעלות-הברית, ביחוד לאחר מלחמת-העולם השנייה, אם תמוטט תורכיה, או תיהפך למדינה נתינה של רוסיה, ייפתח המזרח התיכון לרווחה לפני ההשפעה הפרו-רוסית. בכך הוזו לא רק הבריטים והאמריקנים, אלא גם רוב מדינות ערב. עיראק ועבר-הירדן, ביחוד, הבטיחו לתורכיה את מלוא תמיכתן, אולם התורכים נהגו זהירות בתשובתם.

במדינה היהודית לא היתה לא קנוניה מתוכנת יפה ולא תכנית מרחיקה, אלא תקוה אחרונה. שאולי יהיה הדבר עדיף מלא-כלום ואולי יוצל מה בדרך זו ממפולת מדיניותה במזרח התיכון.

ואולם עד שמליאת אר"מ מדיינת בהקמת מדינה יהודית והצירים הרוסים והאמריקנים תוקעים כף זה לזה, עשתה המדיניות הרוסית עוד מאמץ אחד לזכות בתמיכתם של הערבים. ראשי פרקים של הקו הוותן במאמר ראשי ב„פראבדה“ ובמאמר ארוך שפורסם ב„גובויה ורמיה“ („ניו טיימס“). „האימפריאליזם האמריקני, המבקש להשתלט על המזרח הערבי, משחק מישחק כפול, מצד אחד, תומך הוא בשותפו הבריטי המך, בהשתמשו בצבא הבריטי ובמני גגון שירות-הידיעות הבריטי הקולוניאלי ככוח משטרה נגד תנועות-השחרור הערביות. מצד אחר, מזרזת ארצות-הברית בשאת את התפשטות הכלכלית, בתפסן עמדות בריטיות בזו אחר זו.“

בעל המאמר מתרה בערבים, שלא יתפתו לידידיהם הכוזבים לעשות את ארץ-ישראל לענף ינם העיקרי, אלא יכוונו דעתם למאבק האמתי, לשם סילוק ההשפעה הבריטית והאמריקנית מן המזרח התיכון, אם יעשו כן, יזכו לתמיכתה הנאמנה של ברית-המועצות במאמץ זה.

למקרא רמזים אלה, ניתן לצפות, שבתורת שלב ראשון בהתקפה סובייטית זו, שתכליתה לשוב ולזכות בידידותם של הערבים, תיערך התקפה מדינית בקנה-מידה גדול על שרידי העמדות הבריטיות במזרח התיכון, על הצבאות הבריטיים בעבר-הירדן ובאיזור-התעלה במצרים, ואחר-כך אולי גם על זכויות-הנפט הבריטיים בדרום פרס. השלטונות הבריטיים נוכחו לדעת, במוצאי שנת 1947, שלנוכח לחץ סובייטי כגון זה, המשמש סעד לנחשול העולה של הלאומנות הערבית, אי-אפשר יהיה להוסיף ולהחזיק לאורך ימים את חילות-המצב הללו במדינות ערב. אי לזאת חל שינוי-השקפות ניכר במשרד-החוץ, רעיונות חדשים אלו החלו ללבוש צורה בשעת דיוני אר"מ בשאלת ארץ-ישראל והשיחות הפרטיות, שלא העלו כלום, בין השגריר הבריטי בקאהיר והממשלה המצרית, והם נתגבשו למסכת חדשה של מדיניות בריטית בחודש ינואר השנה. הבריטיים נטלו בידם את היוזמה למדיניות אקטיב ביססית במזרח התיכון — אך הפעם נשתנתה מן המדיניות הבריטית הקודמת בדבר אחד.

הוראות מדוקדקות למשרד-החוץ, למנוע כל פעולה, שיש בה לעורר חשד על מדיניות אנטי-ליח-אמריקנית מתואמת במזרח התיכון.

לפיכך, משהציעה ממשלת ארצות-הברית, מיד לחזירתו של באוין ממוסקבה, את תיווכה במשא-ומתן היגע שבין בריטניה למצרים, בענין חוזה-הברית שלהן, השיבה ממשלת בריטניה למיניסטרו-החוץ של ארצות-הברית, לפני שנתפרסמה ההצעה ברבים, שהיא מעדיפה כי אמריקה לא תציע את תיווכה, אותם הימים עדיין היה באוין מעונין בקיום המדיניות הרוסית של נייטראליות למעשה, אשר עליה דיבר המארשאל סטאלין, הרוסים עמדו בדיבורם, במשך כמה חדשים לאחר שיחת מארס נמנעו מלתמוך בתביעותיה של מצרים כלפי בריטניה. גם בשאלת ארץ-ישראל, בועדה לקביעת עובדות מטעם אר"מ, היתה ההשקפה הקומוניסטית בלתי-מחייבת בכל ענין שבו שנתה מהשקפת הבריטים. היתה זו תקופה של תהייה ושהייה לדיפלומטיה הרוסית, ביחסים עם הערבים לא התקדמה כלל; ואשר ליהודים, הרי הניחה בלבם ספק-מה כלפי המדיניות הסובייטית בארץ-ישראל; דבר אחד בלבד ברור היה — שמוסקבה טורחת למנוע התפשטות ההשפעה האמריקנית במזרח התיכון, אך עד מהרה נתברר לרוסים, שהם משחקים משחק הנידון להפסד: חברות-הנפט האמריקניות מרחיבות את השפעתן על פני כל חצי-אי ערב, והבריטים, בטובתם או שלא בטובתם, הם למעשה שותפים למדיניותן של ארצות-הברית. הצבא הבריטי הוא כשריון שמאחריו נתפשטה ההשפעה הכלכלית האמריקנית ברחבי המזרח התיכון.

המשבר בא במזרח התיכון ובאירופה בעונה אחת, כשפרש מולוטוב מהועידה המכנינה את חכנית מארשאל, בקיץ אשתקד, בפאריס. הקיץ הקץ גם על אותו הסכם בשתיקה של סטאלין באוין ממארס הקודם, המדיניות הרוסית במזרח התיכון כמעט שניסתה כל קלפיה, שוב לא היו לרוסיה כל ידידים, תומכיה מועטים היו ובעצם לא היו לה כל קשרים במזרח התיכון. עתה החלה לתמוך בהקמת מדינה יהודית ובחלור קת ארץ-ישראל, אפשר עוול הוא לתאר את הסיבה והמסובב בצורה כזו, ללא כחל ושרק, אין ספק, שגם רחשי-אהדה וטעמים של הומאניזם מילאו תפקיד בכאן, אך המדיניות הרוסית היתה תמיד ריאליסטית למדי שלא תהיה מושג פעת מסנטימנטים בלבד, לנוכח המדיניות הרורית הקודמת במזרח התיכון, הרי התמיכה

שינויי-מדיניות נוקבים חלו לשמה של תכנית זו. ראשית, הוכנס בעבי העניין מיניסטריון החוץ האמריקני, ובשעה שנודעו למארשל כוונותיו של באוין בנוגע לאיחוד אירופה, נודעה לו גם התכנית החדשה בעניין ברית מזרח-תיכונית. משרד-החוץ בלונדון מרוצה היה מקבלת-הפנים שרעיון זה זכה לו בולשינגטון וניגש ברוב בטחון להגשמת התכנית החדשה. החשובה שבהחלטות הבריטיות היתה ההסרת לקות מתקנת פשרה עם מצרים והמסקנה היוצאת מזה, שהרוסים עתידים מכאן ואילך לתמוך בהתנגדותה של מצרים לבריטניה ולהשתמש בלאומנות המצרית לשם שבירת החזית הפרו-בריטית בחבר הערבי ובתוך ארצות ערב. המסקנה השנייה היתה, שהמדינה היהודית החדשה עתידה אף היא להיעשות כר פורה לפעולות סוביטיות, לאו דווקא משום שהיהודים רוצים בכך, אלא משום שמדיניותה הנייטרלית של בריטניה ומדיניותה ההססנית של אמריקה יטילו בהכרח את היהודים לזרועותיהם של הרוסים, ממש כשם שממשלת ספרד הריפובליקנית נאלצה לבקש עזרת רוסיה משהכריזו צרפת ובריטניה על מדיניות אי-ההתערבות שלהם ב-1936.

סידרת החווים החדשה עם מדינות ערב נועדה, איפוא, בעיקר להקדים רפואה להתפשטותה של ההשפעה הרוסית דרך מצרים והמדינה היהודית ולבודד את מצרים והמדינה היהודית מן הצד הדיפלומטי למען תופחת השפעתן לעתיד לבוא במזרח התיכון, כל קושי לא היה צפוי בנוגע למדינה היהודית, שעדיין לא נולדה, אך הבעיה המצרית חמורה היתה יותר, אכן, הממרה שלה הבריטית בדקה ומצאה סידרה שלימה של סתירות במדיניותה. סיכוייה של שרשרת הבריטיות החדשה נתמעט והלך, אחר המשא-ומתן על חוזה עם עיראק בלונדון נערכו בחפזון שיחות על חוזה עם הנאמן בבני-בריתיה של בריטניה במזרח התיכון, עבר-הירדן.

אולם שליחיו של המלך עבדאללה נכזבו קשה משנפגשו עם באוין. באוין אמר להם, שבריטניה שינתה את מדיניותה בעניין תכניתו של עבדאללה להקמת סוריה רבתי. לא זו בלבד שבריטניה מתנגדת לרעיון סוריה רבתי, אלא אף לתכנית המצומצמת של סיפוח החלק הערבי של ארץ-ישראל היא מתנגדת. זניחת ילדי-השעשועים הבריטי עבדאללה נועדה להרחיב את הברית על סוריה, שעד כאן עמדה מחוץ לאיזור-ההשפעה הבריטי, ואף לעורר את המלך איבן סעוד

ממשלת בריטניה הביאה הפעם את השקפותיה לפני הממשלה האמריקנית וזכתה לא רק להסתייגות כמה-שבשתיקה מצדה, אלא גם להבטחה נאמנה, כי ארצות-הברית תתמוכנה במדיניות הבריטית החדשה, ומדיניות זו אף היא היתה אחוזה ודבוקה בכוונותיה של רוסיה; לפי שעה הוכרחו הרוסים לעבור להתגוננות דיפלומטית.

התכנית הבריטית החדשה לא היתה תכנית לזמן ארוך, ערוכה בבהירות לכל פרטיה, אלא צצה ועלתה מתוך סידרה של החלטות לשעתן, יותר בדרך אקראי מאשר במחשבה תחילה. ראשיתה במשא-ומתן לעשיית חוזה חדש עם עיראק, שמונה חדשים תבעה עיראק שינוי החוזה, שעל פי דין לא היה נתון לשינוי אלא לאחר שנתיים. לאחר דיוני ארמ' בעניין חלוקת ארץ-ישראל ראו הבריטים שעתי-כושר לעצמם לאור עמדתה הנייטרלית של בריטניה, לפתוח במשא-ומתן על חוזה חדש, והחלט בלונדון לעשות חוזה זה דוגמה ומופת לכל מדינות ערב, להריאותן מה עוד יש לאל ידה של בריטניה לעשות למען ידידיה ובעלי-בריתה.

הובטחה לעיראק תמיכה צבאית כאשר לא הובטח מעולם לשום ממשלה אחרת בחוזה ידידות בריטי, הילה של עיראק עתיד היה לקבל אימון צבאי ואימון חיל-אוויר וכל מין ציוד בנשק, אווירונים וספינות מן הטיפוס החדש ביותר, וזכות-עדיפות שוה לצבא בריטניה הגדולה. חתימת החוזה בפורטסמות נערכה ברוב פומבי שלא היה כדוגמתו למן חתימת האנטאנט קורדיאל בשנת 1906.

החוזה נועד לשמש מטרה כפולה: להחדש יחסיידידות אמיצים בין עיראק לבריטניה; ולהעמיד את עיראק בראש מדינות החבר הערבי, ועל ידי כך להחליש את עמדתה של מצרים, שעד כאן מילאה את התפקיד הראשי בחבר הערבי. בעוד המשלחת העיראקית עושה בלונדון, בא סיר רונאלד קמפבל, השגריר הבריטי בקאהיר, ללונדון למסור דין-וחשבון על שיחותיו האישיות עם ממשלת מצרים, דין-וחשבון זה שיכנע את מיניסטרו-החוץ, שאבדה כל תקווה לעשות חוזהידידות חדש עם מצרים, נוכח הלך-הרוח האנטי-בריטי של מצרים נשקפה סכנה שבריטניה תקפח גם את החבר הערבי כולו כבעל-ברית. מכאן עלתה התכנית לעשות את החוזה עם עיראק אבטיפוס לשאר המדינות הערביות והמוסלמיות ולהתחיל בהקמת בניין דיפלומטי, נוח יותר, שיבוא תחת החבר הערבי.

זו הטילה מעין פאניקה במחלקת המזרח התיכון של מחלקת המדינה בוושינגטון, ובעקב הבהלה הסתלקה ממשלת ארצות-הברית מתמיכתה בתכנית החלוקה.

אין ספק שעיראק היא אנטי-בריטית; אך אין היא פרו-רוסית. אולם אפילו כמדינה נייטרלית מוחזקת היא בעיני האמריקנים פתח סכנה לאסטרטגיה האנגלית-אמריקנית במזרח התיכון. ויש משום אמת בכך. רחוקה מלהיות אבן-פינה במערכת-הבריתות החדשה של בריטניה, עיראק הריהי החוליה הרפויה ביותר במערכת ההגנה האנגלית-אמריקנית של המזרח התיכון.

האמריקנים, אם לא הבריטים, מכירים במצב זה ומקווים, כי המילוח לפיתוח בן 300 מיליון דולאר עשוי להצילו. בינתיים משחק המלך עבדאללה בקלפיו, ברוב ערמומיות, כרגיל. הוא קיבל עליו את הדין בהסתלקותם של הבריטים מתכנית סוריה רבתי וחתם על חוזה חדש עם בריטניה, על אף מחאות החבר הערבי. הוא התבונן אל עיראק וסוריה ואל המופתי, שכל גדולת שחרורה של ארץ-ישראל נפלה בחלקם. הוא נשא את כל הפגיעות והעלבונות בדומיה. והנה בא יום 22 באפריל, וכיבוש חיפה. הבריטים, דומיה, החלו לעיין מחדש בהתנגדותם לתכנית עבר-הירדן רבתי; מנהיגי הערבים שמו פניהם להתבצע-עמון לבקש את הסדו של עבדאללה. עבדאללה החל לאסוף את יבול זהירותו, אורח-רוחו ואדישותו כלפי דעת-הקהל העולמית — פרט לדעת הבריטים.

וכל זמן שעבדאללה יעמוד בראש הקואליציה הערבית תנוח דעתם של הבריטים והרוסים יחיה לבם מלא דאגה. מערך-הכוחות במזרח התיכון התחיל לובש צורה. הבריטים תומכים בעבדאללה; האמריקנים והרוסים כאחד משתדלים למשוך לצדם את עיראק וסיכוייהם שקולים. על הרקע הזה מתבררת למדי מדיניותה של רוסיה לגבי ארץ-ישראל. לנוכח תזיה אנגלו-אמריקנית מלוכדת, על אף הכשלון העיראקי, עומדת, למעשה, ברית-המועצות בצד ללא ידיד בעל-השפעה בקרב מדינות המזרח התיכון ומיי עוטיהן. התמיכה במדינה היהודית היא מעין ביטוח-משנה כנגד אפשרות זו. אין בזה כל מעשה-שטן. שיקול טבעי הוא בתחום מדיניות-הכוח השולטת בעולם, ומבחינה זו אין להתעלם ממנו.

הצטרף לחוג הנבחר של בעלי-הברית החדשים. ואף על פי כן, עוד היתה דאגה בלב הבריטים. הם לא ראו לפניהם, בשום ארץ מארצות ערב, מנהיגות חזקה ומקובלת, מטיפוס המנהיגות המערבית, שתוכל, אם תועמד בנסיון, לעמוד בפני זיווג הלחץ הרוסי והלאומנות המצרית. על כן החלו כמה מפקידיו הראשיים ומרחיקי-הראות של משרד-החוץ לפרוש רשתם מעבר מזה, ביקדו שו להכניס בעבי הקורה את פאקיסטאן על 80 מיליון מוסלמיה, ומדינאיה ופקידיה המוכשרים שקנו תורה מפי הבריטים. פאקיסטאן, סברו, תהיה אבן-פינה של החבר החדש. היא תקנה לו חזון חדש והשקפה רחבה יותר כדי שיוכל לעמוד בפני הסכנות הנשקפות לבריטים מן המערך החדש במזרח התיכון. תורכיה, פרס ואפגניסטן אף הן היו עתידות להיכלל בחבר החדש, אך מדינות אלו נחשבו פחותות-ערך לעומת התפקיד החדש של ראש המוסלמים במזרח התיכון שנחלק לפאקיסטאן.

ב־15 בפברואר, בשעת טקס חתימת החוזה החדש עם עיראק, היתה דעתו של משרד-החוץ וחזקה עליו. „המצרים פניהם ודאי סומקוה מרוגז“, אמר אחד הפקידים המרוצים. הדברים היו שמחים. הרוסים הוכו בתמהון. המצרים נעזבו לגפשמם. דומיה היתה, שמדיניות המזרח התיכון של באוין, אשר כה רבו החולקים עליה, עלתה יפה והתחילה נושאת פירות.

והנה באה שעת הדין. אחרי המחאות בבגדד התחולל ב־27 בפברואר „קרב הגשר“. ארבעים מפגינים נגד החוזה החדש נהרגו. אך יד המפגינים היתה על העליונה. ממשלת סאלח ג'אבר, שחתמה על החוזה, נתפטרה. העוצר והממשלה החדשה הבטיחו לעמם, שהחוזה החדש עם בריטניה לא יאושר.

הנה כי כן, אבן-פינה של המדיניות הבריטית טית החדשה במזרח התיכון נתפוררה כגוש חמר. אך דחתה עיראק את התכנית הבריטית, בדקו ומצאו גם סוריה גם אבן סעוד קשיים שונים כהכנותיהם לשיחות בעניין החוזה. לעת סוף פברואר ראו הבריטים והאמריקנים, והנה חלל ריק נוצר במזרח התיכון; כמוכן שאלו לסיבת הדבר. שהמדיניות הבריטית טעתה — דבר זה לא העלו על הדעת. על כן נזדרזו הבריטים והאמריקנים כאחד והסיקו מסקנה, שהתמוטטות המדיניות הבריטית החדשה נגרמה בראש וראשונה על-ידי ההשפעה הרוסית בעיראק. תגלית

החקלאות העובדת והעליה ההמונית

חיים גבתי

333000 דונם בקבוצים ו-176000 ד' במושביו העובדים. השטח המעובד הגיע רק ל-400.000 דונם בערך. יתר השטח, שאינו מעובד, כולל את השטחים התפוסים ע"י נקודות הישוב, דרכים, נחלים ואדמת-בור שאינה מוכשרת לעיבוד. במשקי העמקים מועט חלקם של השטחים שאינם ניתנים לעיבוד. לעומת זה גדולים שטחים אלה במשקי ההר. יש לשער שתלק משטחי הבור עוד יהיה ניתן לעיבוד לאחר מאמצי הנשרה נוספים ויסודיים.

שטחי השלחין בכל משקי העובדים הגיעו ל-101.000 דונם בערך, היינו כ-25% מהשטח המעובד בקביעות. וזו חלוקתו: 63000 ד' במשק הקבוצי, 38000 ד' במושביו העובדים, כל יתר השטח עיבודו אפסטנטיבי ומשמש לגידול דגנים וחצירים. אף על פי ששטחי השלחין תופסים רק 25% מהשטח הנעבד הכללי, הרי הם למעשה תושיה-השדרה של המשק: בהם מיוצרת מרבית התוצרת, הם נותנים את מרבית ההכנסה וגם מעסיקים את מרבית העובדים בתוך המשק החקלאי. אם נעיין בטבלאות לשנת תש"ו, למשל, המסכמות את תלוות העבודה של העובדים בכל המשק הקיבוצי בארץ לפי הענפים, ניוכת לדעת שמתוך 5115 עובדים שהיו עסוקים בממוצע בענפי המשק היו 3006 עובדים (58.8%) עסוקים בענפי השלחין (גידול מספוא, ירקות, מט"ע, עיב, משתלות וברכות דגים). שהם כולם יחד, כאמור, רק 25% מכל השטח המעובד. בגידולי שדות הבעל התופסים 75% מכל השטח היו עסוקים באותה שנה 605 עובדים, היינו חמישית ממספר העובדים בשטחי השלחין ולא יותר מ-11.8% ממספר העובדים הכללי. אם נצרף למספר העובדים בשטחי השלחין גם את 800 העובדים בענף הרפת המבוסס בעיקר על שדות השלחין, נקבל מושג עוד יותר ברור על החשיבות היחסית של שטחי השלחין ושטחי הבעל במשק החקלאי הקיים.

פיתוח משקנו החקלאי קשור באינטנסיפי-קציה שלו וזו קשורה קשר הדוק בהגדלת שטחי הקרקע המושקים. במידה שאנו מגלים מקורות

הקמת המדינה ופתיחת שערים לעליה גדולה בעתיד לא רחוק מחייבות אותנו לתכנן תכניות להתישבות חקלאית בתנופה ובממדים שלא שיערנו עד כה. יסודות העצמאות העברית יהיו מוצקים ככל שתרחב ותתבסס התישבותנו החקלאית, וככל שיגדל כושר ייצורה. תכלית תכנון-תינו היא איפוא להכשיר את התנאים על מנת שרובות יהודים ייוספו על מעמד החקלאים המעורים בקרקע המולדת ומייצרים את המזונות הדרושים לישוב שילך ויגדל בקצב מוגבר. כל תכנית גדולה להרחבת התישבותנו בארץ מן ההכרח שתהיה מבוססת על תכנית פיתוח מקיפה לארץ המכוונת לניצול כל האפשרויות החקלאיות הגנוזות בה. על תכנית כזו להביא בחשבון את צרכי ביצור מעמדנו בארץ בשלב הראשון של הקמת המדינה: רשת ישובים חדשים לאורך הגבולות, תוספת-כוח באותם האזורים שלא הצלחנו עד כה להיות בהם לכוח מכריע ראשית פיתוחם של שטחי הנגב השוממיים אשר הם מרבית שטחה של המדינה היהודית.

עם זה עלינו לכוון את תכנית התישבותנו לצרכי קליטתו של זרם עולים שלא ידענו כמוהו ולמצוא דרך לשלב את תכניות הקליטה עם צרכי התישבות הבטחון. ולא זו אף זו: עד שאנו מתקינים עצמנו להתישבות חדשה ורבת היקף חובה עלינו לבדוק גם את אפשרויות הקליטה המקופלות במשק החקלאי הקיים, הותיק והצעיר גם יחד. יש לשער כי בשלבים הראשונים של קליטת העליה, עד שיעלה בידנו לבצע את תכניות הפיתוח וההשקאה הנרחבות, יוטל על המשק החקלאי הקיים לשמש גורם חשוב מאד בקליטת העליה.

הבה נתבונן איפוא במצבו של המשק הזה וביכולתו לגדול ולשמש מקום מקלט לעולים אשר יבואו.

השטח שהיה מצוי בסוף תש"ו ברשותם של כל משקי העובדים הגיע ל-581 אלף דונם, ומהם 72000 דונם שעובדו באופן זמני. השטח הקבוע של המשקים היה איפוא 509 אלף דונם:

לענפי המשק החקלאי 310—305 ימי עבודה בשנה (לאחר ניכוי ימי מחלה, חופשה, וכן עבודה בשירות ובטיפול בילדים) — מסוגלת לעבד 12—15 דונם אדמה בהשקאה, המגדלת גידולי מספוא, ירקות ומטעים. במשקי הגליל העליון, עמק הירדן ובית שאן תופסות גם בריכות הדגים שטח ניכר. נוסף לזה מטפלת יחידה כזו ב-1½—1 פרות ועגלה אחת ובר-50—100 עופות. לפי שיטות העבודה המקובלות במשקינו כיום דורש משק בהיקף כזה למעלה מ-300 ימי עבודה ואילו תוצרתו, בתנאי שהוא מעובד כהלכה, מספיקה לקיום יחידה משקית המונה 4—3 נפֿ שות. אין לראות את המספרים האלה כעומדים וקיימים לעד. הם תלויים, כאמור, בשיטות הע־בודה המקובלות כיום בתוכנו. ככל ששיטות עבודתנו משתכללות, ובמידה שהשימוש במכונות יתפשט, — תפחת כמות העבודה שיש לתת לכל אחד מענפי המשק ואז יהיה בכוחה של אותה היחידה המשקית לעבד שטח גדול יותר ולייצר יותר משהיא מייצרת היום. אם הצלחנו להמ־עִיט — עִי שימוש במכונות — את מספר ימי העבודה המושקעים בדונם תפוחי אדמה מ־20 ל־15, הרי אפשר לו לחקלאי לגדל 4 דונם תפוחי־אדמה במקום 3, מבלי לעבוד יותר, ואף להגדיל את ייצור תפוחי האדמה במשקו בשליש. והוא הדין אם השימוש במכונת חליבה ירשה לנו להפחית את ימי העבודה הדרושים לטיפול בפרה מ־40 ל־30 בשנה ולהגדיל באותו היחס את כמות החלב שהרפתן מסוגל להפיק. אנו מתקדמים בתחום זה ועוד נכוננו לנו הישגים חשובים. גורמים אלה עלינו להביא בחשבון בשעה שאנו באים לחשב את מיכסת הקרקע הדרושה ליחידה המשקית.

המספרים הנזכרים נובעים מהניתוח שנעשה במבנה המשק הקיבוצי. לא נעשה עדיין כניתוח המדוקדק הזה במושב, אך אין להניח שיש הבדל ניכר בין שני סוגי המשקים האלה. יכולת הייצור של היחידה החקלאית במושב אינה שונה הרבה מיכולת הייצור של היחידה החקלאית במשק הקבוצי.

אולם בבואנו לקבוע את מיכסת הקרקע ליחידה המשקית במשק האינטנסיבי אין אנו יכולים להסתמך רק על המספרים האלה ולהחליט שעלינו להקצות לכל משפחה מתישבת או לכל יחידה בקיבוץ שטח של 15—12 דונם. שומה עלינו להתחשב בשני גורמים נוספים:

1. ההתקדמות הטכנית של משקינו תתן

מים חדשים באזורי התישבותנו, וככל שאנו מקימים או עתידים להקים מפעלי מים אזוריים על מנת להוליך מים להשקאה משטחים רויס לשטחים צמאים — בה במידה ניתנת האפשרות בידינו להגביר את הקצב בהפיכת משקינו למשקים אינטנסיביים ולהגדיל את אוכלוסייהם בהרבה. לפי ידיעתנו כיום את בעית המים בארץ, ועל יסוד תכניות ההשקאה שהוכנו, כבר יכולים אנו לקבוע בדאות, שאין כל מניעה אוב־יקטיבית להשקות בעתיד הקרוב את רוב שטחי הבעל שישנם עוד במשקינו ולהגיע לאינטנסי־פיקציה מכסימלית בתחום זה. כל תכנית לפי־תוח חקלאי של הארץ מן ההכרח שתהיה מבוססת על הרחבת משק השלחין האינטנסיבי המסתפק במכסת קרקע מצומצמת ליחידה המשקית ומספק את פרנסתה בריוח ולא בצמצום. עם כל גודל החשיבות שבהספקת לחמו של הישוב במור ידינו — אין לנו ברירה אלא לוותר על שדות הפלחה רחבי־הידיים הניתנים לעיבוד עִי עוב־דים מעטים בעזרת מכונות חדישות ולהפוך את השדות האלה לשדות מספוא, גני־ירק, כרמים, גני פרי ופרדסים שיניבו תנובה מספקת להזנת הישוב ואף יותירו סוגים מסוימים לאֶכספורט. שטחי הקרקע שברשותנו עכשיו, ואף בעתיד, מצומצמים הם, ולא נוכל איפוא להרשות לנו עוד מותרות כהקצאת 100—150 דונם ליחידת משק. עלינו להסתפק בשטח קטן הרבה יותר — 20—30 דונם. בדרך זו הלכנו בשנים האחרונות בהתישבותנו החדשה, פרט למקרים יוצאים מן הכלל, ואין ספק שבדרך זו עלינו ללכת גם בעתיד. המלאי הקרקעי הגדול שבידי המשקים הקיימים המיוסדים לפי שעה על השיטה האֶפ־טנסיבית מין הדין ומן ההכרח שישמש בסיס לתכנית התישבות רחבת מידות שתביא בעקב־תיה הגדלת הישובים שהוקמו מכבר ואף יסוד ישובים חקלאיים חדשים.

מה הן האפשרויות ההתישבותיות הצפוונות בשטח הרזרבי הזה?

כדי להשיב על השאלה הזאת אנו חייבים לנתח את מבנה המשק הקים ולהגיע לקביעת מיכסת הקרקע הדרושה למתישב במשק האינ־טנסיבי.

המרכז החקלאי ערך בזמן האחרון ניתוח של מבנה המשק הקבוצי באזורי הארץ השונים על מנת לבדוק את הרכב ענפיו, כוח ייצורו וכוחות העבודה הנדרשים לו. ניתוח זה העלה שיחידה חקלאית — היינו שני עובדים שבכוחם לתת

של 25 דונם במוצע למשפחה. יהיה מקום לישב בשטח הזה 4840 משפחות חקלאיות; מספר יחידות המשק בכל מושבי העובדים הכלולים בתכנית זו הגיע לסוף תש"ו ל-2468. מכאן שיש מקום לתוספת של 2372 יחידות נוספות. מהשטח של 121.000 דונם אדמת שלחין יהיה מן הצורך להשקות בתקופה הקרובה רק כ-60% היינו 73.000 דונם או להוסיף 35 אלף דונם לשטח המושקה כיום. ע"י תוספת 95.000 דונם בהשקאה יתכן איפוא בתקופה לא ארוכה להקים 5417 יחידות חקלאיות נוספות במסגרת המשק הקיים. בקיבוצים ייקלטו רוב המתישבים במשקים הקיימים, אם גם יתכן שבמקרים מסוימים יקומו ישובים נוספים — ביחוד עקב הצורך להשקות שטחים מרוחקים מהמשקים שעד כה לא היה קושי לעבד אותם כשדות פלחה. אולם מהמת הריחוק יקשה לעבדם כשטחים אינטנסיביים.

גם במושבי העובדים יקלוט המשק הקיים חלק מהמתישבים. בזאת תינתן אפשרות להגדיל את המושבים, וביחוד את אלה שמספר חבריהם מצומצם. במקרים מסוימים יהיה ודאי צורך לתפוז תכנית להתישבות במושבים נבדלים שיהיו סמוכים למושבים הקיימים ויקימו ביניהם שיי תוף בשירותים הציבוריים.

התוספת של 5417 יחידות חקלאיות אינה מבטאת את כל אפשרויות הקליטה במשקים. נוסף על המתישבים העוסקים בייצור החקלאי ממש. מצויים כיום בכל ישוב הרבה מתישבים מסוג אחר. מבחינה זו יש הברל ניכר בין המשק הקיבוצי ובין המושב. סיכום חלוקת העבודה במשק הקיבוצי בתש"ו מראה שבס"ה היו עסוקים בעבודות המכניסות 11057 עובדים או יחידות משק, ומהם עבדו בענפי החקלאות. כאמור, 5115 היינו 46.2%. יתר העובדים היו עסוקים בחלקם בעבודות העזר והעבודות הכלליות ובהשקעות שיש להן קשר ישיר עם המשק החקלאי. סוגים אלה נצטרפו ל-27.1% מהעובדים. עוד 26.7% היו עסוקים במפעלי מלאכה ועבודה שכירה. סיכומים אלה מקיפים את כל המשקים הקבוציים, ובכללם המשקים הצעירים שלא הספיקו עדיין לפתח את משקם החקלאי וחלק גדול מפר-נסתם הוא ממפעלי מלאכה ועבודות חרץ. אולם גם אם נבדוק את סיכומיהם של 23 המשקים הוותיקים ביותר, ניוכח שבענפי המשק החקלאי היו עסוקים רק 56.3% מהעובדים. בעבודות עזר הקשורות באופן ישיר למשק 23.3%, ובמפר-עלי מלאכה ועבודה שכירה 20.4%. המגמה לפי-

למתישבים במרוצת הזמן את האפשרות לעבד שטחים גדולים יותר משהם מעבדים כיום, כלי תוספת עבודה. יש לקבוע איפוא מלכתחילה שטח נוסף כמילואים.

2. מן ההכרח להוסיף שטח מילואים לכל יחידה משקית כדי לאפשר את הרחבת המשק בד בבד עם גידול המשפחה ותוספת כוחות העבודה של הילדים הגדלים.

לפיכך יש לראות את השטח של 25 ד' בממוצע. כשטח אופטימלי הדרוש להתישבות יחידה משקית במשק האינטנסיבי. אמנם במשך תקופה ממושכת למדי יעבד המתישב רק חלק משטחו עיבוד אינטנסיבי, ועל מותר הקרקע יגדל לפי שעה גידולי פלחה בדרך אפנטנסיבית. שטח המילואים הזה ייכנס לעיבוד אינטנסיבי עם גידול כושר הייצור של המתישבים עקב שיכלול שיטות העבודה ותוספת כוחות עבודה ביחידה המשקית.

על יסוד הנחות אלו יש בידנו לקבוע את כוח הקליטה של המשק הקיים מבחינת שטח הקרקע שלו.

במשק הקיבוצי מגיע השטח המעובד לרבע מיליון דונם ומהם מושקים 63000 דונם. שטח הבעל הוא כ-187,000 דונם. אנו רשאים להניח שבאזורי ההתיישבות שלנו יקומו מפעלי השקאה שיספקו למשקים מים במחיר המתקבל על הדעת להשקאה מרבית אדמתם. גם אם נניח מתוך זהירות שרק 75% משטחי הבעל המעובדים עתה באים בחשבון להשקאה, יעמדו לרשותנו 141,000 ד' שטחי שלחין נוספים. בסך הכל יגיע איפוא שטח השלחין במשק הקבוצי ל-204 אלף דונם. לפי מיכסה של 25 דונם ליחידה אפשר לישב על השטח הזה 8160 יחידות חקלאיות. המשק החקלאי הקיבוצי העסיק בתש"ו 5115 עובדים בענפי המשק, הוה אומר, שניתן הדבר להוסיף למשק הקבוצי עוד 3045 יחידות חקלאיות. לשם כך יהיה מן הצורך להשקות מיד רק 60% מהשטח של 204 אלף דונם, היינו 122,000 דונם בס"ה או תוספת של 60,000 דונם לשטח המושקה כיום. יתר השטח ישמש מילואים למשק ובמשך תקופה מסוימת עוד יהיה עיבוד אפנטנסיבי.

במושבי העובדים היו לסוף תש"ו 111,000 דונם ששימשו לגידולי בעל, אם נניח גם כאן שאפשר להגיע להשקאת 75% מהשטח. יתוספו לנו בעתיד 83,000 דונם אדמת שלחין ובס"ה יגיע שטחה ל-121 אלף דונם. לפי אותה מיכסה

דות. יש מהמשקים הותיקים שהצליחו, בזכות תנאים משקיים טובים ובזכותן של תקופות קוניונקטורה, לצבור חלק מהאמצעים הדרושים להתישבותם של העולים אשר הכו שורש בהם, אולם גם כאן נעשתה ההתישבות הנוספת בעיקר על יסוד הגדלת החוב של המשק. תוספת התישבות זאת נעשתה לא בהון התישבותי נאות, אלא בהלוואות למועדים קצרים ובינונים שאינן מתאימות כלל למטרות שבשבילן נועדו. גידולם המתמיד של המשקים השלה רבים לחשוב שיש בכוחו של כל משק קיבוצי לקלוט עשרות או מאות אנשים חדשים ולדאוג להתישבותם מבלי שינתנו לו האמצעים לכך. זוהי אשליה מסוכנת.

ההון העצמי של המשק הקיבוצי רחוק מרחק רב מן הסכומים שנדרשו לקליטת החברים הנוספים ולהרחבת המשק למטרה זו. התישבות רבת-מדות זו נעשתה בעיקרה בהלוואות שהושגו בתנאים קשים שסיבכו לא במעט את המשק הקולט. לא רק המשק הותיק שקיבל בזמנו את תקציב ההתישבות שלו מהמוסדות — היה חייב לדאוג בעצמו למקורות כספיים לצורך הרחבתו; גם המשק הצעיר שקיבל רק חלק, ולפעמים חלק קטן, מתקציבה, נאלץ להרחיב את משקו באמצעים שהשיג באשר השיג, בלי לבדוק אם כשרים הם למטרתו. והגענו לידי כך שחלק גדול מהתישבותו נעשה לא באמצעים של המוסדות הלאומיים, אלא בעזרת הלוואות המעמיסות על המשק נטל רבית כבד.

סיכומי המאזנים של כל המשקים הקיבוציים לסוף תש"ו מגלים כי ערך רכושו הכללי של המשק הקיבוצי הגיע ל-11,408 אלף לא"י. בתוך מקורות ההון שבעזרתם נבנו המשקים חלקם של המוסדות הלאומיים הוא 2,752 אלף לא"י, היינו 24%, ואילו ההון העצמי הוא רק 803 אלף לא"י, שהם 7% ובס"ה 31% הון שהוא מתאים להתישבות. יתר 69% הנותרים נתקבלו כהליאות לזמנים שונים העמוסות רבית גבוהה.

במשקים הותיקים חלקו של התקציב בהון הכללי של המשק הוא רק 18.4% וההון העצמי אף הוא מגיע ל-18.6% ובס"ה הון התישבותי מתאים — 37%. אולם במשקים שהוקמו מ-1936 ואילך, היינו בשנות מאורעות ומלחמה, מגיע חלק התקציב בהון המשק ל-28.8% ואילו ההון העצמי הוא 76,000 לא"י שהן רק 1.3% מההון הכללי ובס"ה הון התישבותי 30.1%. מסתבר, איפוא, שאם במשקים הותיקים נעשתה הרחבת המשק במידה ניכרת בעזרת ההון העצמי שהצ-

תוח מפעלי מלאכה וחרושת במשקים גוברת ואין ספק שבעתיד יתפסו ענפי המלאכה והחרושת מקום נכבד יותר במבנה המשק מאשר עד כה. לא נרחק מן המציאות אם נקבע שנוסף על היחידות המשקיות שתיקלטנה בענפיו החק"לאיים של המשק הקיבוצי יוכל המשק לקלוט עוד כמספר הזה יחידות בעבודות העזר הקשורות למשק החקלאי, במפעלי החרושת והמלאכה ובעבודה שכירה. בידנו איפוא לקבוע שלעומת 3000 היחידות בערך שתקלטנה בחקלאות ממש יוכלו בדרך הטבע להשתרש עוד 3000 יחידות במשק הקיבוצי ובס"ה 6000 יחידות או 12000 עובדים נוסף על 20,000 העובדים הקבועים שהיו בכל המשקים הקבוציים בסוף תש"ו. לא הבאנו בחשבון כאן את פיתוחם הנוסף של מפעלי מלאכה וחרושת בישובים הקיבוציים, שאף הוא ייצור אפשרויות קליטה נוספות לעובדים רבים.

גם במושב העובדים אנו מוצאים מספר עובדים ניכר במלאכות שונות הקשורות במשק החקלאי או בסיפוק צרכיהם של חברי המושב. ככל מושבי העובדים היו לסוף תש"ו 611 משפחות של בעלי מקצוע ועובדים קבועים אחרים. בממוצע הגיע מספרם של תושבים אלה ל-25% ממספר המתיישבים החקלאיים. ככל שהמושב מפותח יותר, אף מספר בעלי המקצוע גדול יותר לפי הערך. במושבים הותיקים הריהם בממוצע כ-66% ממספר המתיישבים החקלאיים. אולם גם אם ננקוט לתקופה הקרובה שיעור של 25% בממוצע, נמצא אפשרות קליטה ל-600 משפחות נוספות במושבים ובס"ה 3000 משפחות. וכך אנו מגיעים בהתישבות העובדת כולה למספר של 9000 משפחות נוספות.

לאחר שביררנו את יכולת הקליטה של המשק החקלאי הקיים מבחינת הקרקע ואפשרויות האינטנסיפיקציה, מן הראוי לבדוק גם את יכולת הקליטה מבחינה כספית. גם כאן יש להבחין בין המשק הקיבוצי למשק המושב.

המשק הקיבוצי קלט עולים חדשים ומתיישבים נוספים מהארץ במשך כל שנות קיומו. כמה וכמה מן המשקים הותיקים מספר חבריהם כיום גדול פי שלושה או פי ארבעה ממספר היחידות שאושרו להתישבות עם קביעת תקציבם מטעם המוסדות המיישבים. גם המשקים הצעירים קלטו חברים נוספים וגדלו במדה גדולה הרבה יותר מכפי שיעור האמצעים שניתנו להם ע"י המוס-

בכפר ישמשו גם את המתישבים החדשים, והרי גם הכשרת הקרקע וסלילת דרכים נעשו מכבר, ובזכות זה תמעט ההשקעה הדרושה להתישבות הנוספת בהשוואה להתישבות חדשה באזורים לא מיושבים.

פיכום

ההתישבות העובדת מסוגלת מצד שטחי הקרקע המצויים ברשותה להגיע לשיעור גבוה של אינטנסיפיקציה נוספת ולקלוט בתוכה כ־9000 יחידות משקיות נוספות שהן כשני שלישים ממספר היחידות שבכל ההתישבות העובדת כיום.

בכל תכנית לפיתוח התישבותנו בשנים הקרובות יש להביא בחשבון אפשרויות קליטה אלה בראש ובראשונה לגבי עולים שאין בכוחם ללכת לתפקידי כיבוש קשים בנגב או באזורים אחרים.

על מנת להגשים תכנית קליטה זו יהיה מן הצורך להקים כמה מפעלי השקאה איזוריים ומקומיים, הללו יאפשרו הגדלת כמויות המים שברשות המשקים וכן השקאת חלק גדול מהשטחים המעובדים כיום בדרך אֶכְסְטֶנְסִיבִית.

קליטת 9000 משפחות במשקים הקיימים כרוך כה בתקציב התישבות לצורך הציוד המשקי והקמת בנייני־מגורים הדרושים לכך. מלבד זה, מן הצורך לסיים את ביסוס המשקים הצעירים שהם חלק גדול מאד מהמשקים העתידיים לקלוט את חיל המילואים להתישבות.

טבר במרוצת השנים, הרי במשקים הצעירים נבנה המשק ב־70% על יסוד תלוואות מבנקים ומוסדות אחרים.

כוח הקליטה של המשק החקלאי מבחינה כספית נוצל איפוא עד קצה גבול היכולת. כדי למצות את אפשרויות הקליטה שיש במשקים, מן ההכרח לגמור את ביסוס המשקים הצעירים ולהמציא להם את התקציב הדרוש להשלמת הציוד — לפחות ליחידות המשק שאושרו להתתישבות. תוספת מתישבים למשקים הותיקים והצעירים ביחד תהיה אפשרית במידה שינתנו לרשותם האמצעים הדרושים לפיתוח ענפי החקלאות בהם. האמצעים הנדרשים לכך לא מעטים הם, אך פחותים הם בהרבה מהסכומים הנדרשים להתישבות חדשה. בכל תכנית אשר תיערך להרחבת ההתישבות הקיימת יש להביא דבר זה בחשבון. אֶל נשגה ברמיזות שהמשק הקיים יוכל להוסיף ולקלוט את העליה בלי שייעזר רצינית ע"י המוסדות המיושבים.

לא כן המצב במושבי העובדים. בהם לא נקלטו בדרך כלל מתישבים נוספים בלי תקציב התישבותי. אולם כמה מן המושבים הצעירים לא קיבלו אף הם עד היום את כל התקציב הדרוש לביסוס משקם. משא החובות המעיק על החברים במושבים אלה בולם את הרחבת ישוביהם. גמר ביסוסם הוא תנאי מוקדם להרחבתם. כל תוספת מתישבים במושבים הקיימים או הקמת ישובים חדשים צריך שתהיה מלווה בתקציב התישבותי מלא. דבר המובן מאליו הוא שהמוסדות הציבוריים הקיימים

מדינת ישראל והאנטישמיות

ע. ריכרט

תיהם. בעולם־המערב היתה קיימת בעיקר אנטי־ציונות ליבראלית ומתקדמת, שנבעה משלילת היהדות הלאומית ומחיוב הטמיעה. זו בודאי לא היתה אנטישמית ביסודה, לא כל שכן האנטי־ציונות המובהקת, החריפה, של רוסיה הסוציאליסטית והתנועה הקומוניסטית בעולם. רק מנהיגי הסור־ציאליזם באירופה, שהתיחסו מקודם בשלילה לתנועה הלאומית היהודית (ולאמתו של דבר רק חלק מהם בלבד) נקטו במרוצת הזמן עמדה אוהדת כלפי הציונות, במידה רבה בזכות פעולתה המסבירה של תנועת הפועלים הציונית והישגיה הממשיים בא"י, אולם, בדרך כלל, היו כמעט לכל שונאי־ציון שבין היהודים, מהקור־מוניסטים זה, בוגד" עד הבורגנות המתבוללת, חסידים גויים משלהם.

ב

והנה נשתנו פני הדברים מעיקרם. החזית האנטי־ציונית הליבראלית והנאורה, שדחתה את הציונות מטעמים עקרוניים, נעלמה עתה ברובה הגדול. אמנם, החוגים הדמוקרטיים והמתקדמים, שהסתלקו מהתנגדותם למפעל הציוני, אינם גור־סים את הציונות גם כיום כפתרון לשאלת היהודים בכללה. אך הם רואים בעליה לארץ־ישראל פתרון לבעיית הנידחים ושארית הפליטה היהודית באירופה ותומכים בהקמת מדינה יהודית כפיצוי לסבל האיום שנפל בחלקו של העם היהודי. גישה זו, פרט לשיקולים פוליטיים מיוחדים, משותפת להם ולברית־המועצות מאז חל המפנה הפרו־ציוני במדיניותה. אכן אם אין התמיכה בציונות קשורה היום באהבת־ישראל, הרי מכל מקום היא קשורה בהעדר אנטישמיות. ברית־המועצות וממשלות אירופה המזרחית, שחדלו להיות אנטישמיות והן מגשימות בפועל משטר של שיוון כלפי היהודים, מסייעות לתנועה הציונית במלחמתה הפוליטית. לעומתן כולל עתה המחנה הגדול של עוכרי־ישראל בעולם את רוב בנינים של האנטי־ציונים למיניהם. שנאת־ישראל ושנאת־ציון מסייעות זו לזו, בבריטניה משמשת האנטישמיות מכשיר־עזר למדיניות האנטי־

הרצל מספר על התפעלותו של אלפונס דודה, הסופר הצרפתי, שהיה אנטישמי מובהק, למשמע הסבריו על הציונות. תגובתו של דודה שימשה להרצל הוכחה לצדקת דרכו וחיוקה אותו באמונתו שהעולם הלא־יהודי, לרבות האנטישמיים, יקבל ברצון את רעיון מדינת היהודים וכך ינטל עוקצה של האנטישמיות תוך כדי הגשמת הציונות. האנטישמיים, כסבור היה הרצל, יהיו מוכנים „להמתין“, לאחר שיוכרו על הפתרון הציוני, עד שתקום ותיכון המדינה היהודית ותקלוט לתוכה את פזורי היהודים.

ואכן לא רק בשחר התנועה, כשהטיף הרצל ליציאת יהודים מאורגנת ורבת־מידות מהגולה, לקיבוץ־גלויות כענין אקטואלי הניתן להגשמה בדור אחד או שניים, כי אם גם לאחר מכן זכתה הציונות ב„אהדתם“ של משכילים אנטישמיים רבים. אף משהוברר כעבור זמן, כי אין התנועה הציונית מגשימה את תכניתו הכבירה של הרצל, ולא עוד אלא היא מארגנת את היהודים לחיים לאומיים ולמלחמת־זכויות פוליטית בגולה, הור־סיפו חוגים אנטישמיים לראות בציונות מכשיר מועיל לעידוד ההגירה היהודית מרצון. אמנם, בארצות־המערב מצאה לה התנועה הציונית בעלי־ברית וידידים נאמנים מקרב המדינאים ואנשי־הרוח הנאורים, שתמכו בה מטעמים הור־מאניים, מתוך בקשת צדק לעם הנרדף. אולם במדינות אירופה המזרחית והמרכזית, שם הור־פיעה הבעיה היהודית במלוא חריפותה, היו שוחרי הציונות לשמה מבין הגויים מתי־מספר. כאן היתה האנטישמיות — זו שטרם נשתחררה מהיסוסים־מצפון וממעצורי־תרבות או מחששות מפני דעת־הקהל במערב — כמעט מקורי־ההשֶׁרֶר ראה היחיד לתומכי הציונות בקרב לא־יהודים, מכל מקום, אין לומר, כי ההתנגדות לציונות ולמפעל הבנין היהודי בא"י היתה כרוכה בתקופה ההיא ב„אני מאמין“ האנטישמי, מגיעה היו בדרך כלל, אחרים, אויביה הפוליטיים של הציונות בכריטניה, למשל, אלו חסידים המדיניות הפרו־ערבית בא"י, לא היו ברובם אנטישמיים, אם כי אהבת־ישראל גדולה לא פעמה בלבד

ציונית, שאינה נרתעת מפני אמצעי-תעמולה נפסדים לביווי היהודים בעולם, "בשנה-שנתיים האחרונות" — כותב עתונאי יהודי — "היה מרכז אנטישמי פעיל מאוד באירופה והוא חבר השליחים והעתונאים והסופרים של הפורייך אופיס הבריטי, שישב בשווייץ ומשם הפריחו את תעמולתם הבזויה נגד היהודים. שמועות, "חד-שות", היאורים וצילומים, המציגים לזוועה את היהודים כטרוריסטים וכחלאת העולם, יצירות שיצאו מביח"ה-החרושת של משרתי באוין, יכלו להתחרות במיטב התוצרת של יוליוס שטרייכר". בו בזמן מציגה העתונות הבריטית את הציונות — שנועדה לכאורה לשים קץ לשנאת-היהודים — כאחראית לגידול האנטישמיות באנגליה.

אין זו, אגב, התפתחות מפתיעה בתולדות שנאת-ישראל. גם האמנציפציה האזרחית באה לפתור את הבעיה היהודית והפכה את כן קרן לנגח בה את היהודים, ואשר לציונות, הרי גם אם לא נתעלם מהתפקיד שמילא הטרור בחיזוק ידי האנטישמים האנגליים, עובדה היא, כי לא בבריטניה בלבד, שהמפנה האנטי-ציוני חל בה לכתחילה מטעמים פוליטיים, אלא בכל מקום בעולם קמה ברית אמיצה בין שונאי-ישראל לשונאי-ציון. האנטישמי היה לאנטי-ציוני, וכביכול לפרד-ערבי, בכל תפוצות הריאקציה העולמית, ממחנה הגנרל אַנדרס הפולני ועד הפמליה של ג'ון ראנקין האמריקאי. ומעל לכל מופיעה כסמל לברית טמאה זו אישיותו של מנהיג מלחמת הערבים בציונות, שותפו של היטלר בהשמדת יהודי אירופה ובעל-בריתיה של בריטניה בהכשלת המדינה היהודית.

ובאותה מידה שהאנטישמיות נעשתה כלי-זיין בידי האנטי-ציונים אין האנטישמיים נמנעים מלהסתייע בשיסוי האנטי-ציוני לצרכי תעמולתם ותכניהם. מסתבר, איפוא, כי יצר האנטישמיות, הנלחמת בציונות, בעלית יהודים לארץ-ישראל, אינו נשמע עוד לאינטרס האנטישמי, האינטרס שביציאת יהודים, מבחינה זו לא נתאמתה הפרוגנוזה של הרצל, אמנם, בחקיימה — למעלה מכל המשוער — חזותו על צרת ישראל, אך נתבדתה אמונתו בצוררי היהודים, כי על כן עברה ובטלה האנטישמיות "הראציונאלית", בת המאה ה-19. שאותה ראה לפניו, עמה נעלם גם הטיפוס של האנטישמי "ההגון", שאפשר היה לסתור את טענותיו בדרכי פולמוס, שיהודים שנונים כה הרבו לעסוק בו להנאתם. אכן, היתה לפנינו, בפרוס התקופה הליבראלית, אנטישמיות שבאה

ג

גלגול אחרון זה של שנאת-ישראל, הקשור בפאשיונים על גילוייו השונים, נשאר שריר וקיים גם לאחר מיגור הנאציזם. ההתנכלות לקיום היהודי כשלעצמו גלומה בכל צורת אנטי-שמיות בימינו, מדעת או שלא מדעת, כי ביסודה טבועה ההנחה שאין פתרון לשאלת היהודים. הכרת חוסר-הפתרון היא המפרני סתם, במידה הגונה, את הסבילות כלפי ההתפרני עות האנטישמית מצד שדרות-העם הרחבות גם כשאין לבז שלם עם מעשי-האלימות. באין מוצא של שכל ניטל הרסן מהיצרים. על כן חדלה אנטישמיות-היצרים בימינו להיות נזלת המונים חשוכים בלבד. לפיכך אין עוד פרופיסור רים אנטישמיים מכובדים הכותבים ספרי-מחקר עבים בשאלה היהודית. יש רק תעמולת-תככים, לחישה ושיסוי, ועל הכל — מחשבת-הזוועה המקינת במוחם של גויים רבים, כי השמדת מיליוני היהודים בידי היטלר היתה אולי מעשהו "המוציא לח" היחיד ואילו ניתנה לו שותות היה משלים את פעלו ופותר את הבעיה היהודית לפחות ביבשת אירופה.

הרי נתכוונה לארץ-ישראל כמקום התחדשותו הרוחנית והחברתית של העם. כמרכז פעילותו התרבותית, שישפיע בדמות-חיו וביצירתו על יהדות הגולה. אך היא לא גרסה, בדרך כלל, את רעיון ההקרנה הפוליטית של ארץ-ישראל על תפוצות הגולה. הארץ לא נועדה, לפי תכנית זו, לשמש משגב עז ומחסה מדיני לפוריי היהודים בעולם.

ברור היה, כי מבחינה פוליטית יצטרכו יהודי הגולה לדאוג לעצמם ולהגן על זכויותיהם, בהסתייגותם על קונסטיטוציות וחוקי מיעוטים, ולהעזר במערכת-הכלים הנפרדת של „עבודת-ההווה“, שתוסיף למלא את תפקידה במאבק המדיני של הגולה בפרלמנטים, בקהילות ובזירה הבינלאומית. יעודה של ארץ-ישראל כלפי הגולה נראה באספקלריה רעיונית זו כתרבותי ופסיכולוגי בלבד. אולם משהחל להתמוטט — בראשית שנות השלושים — משטר הזכויות הפורמאליות, שעליו נתבססה מדינות-הגולה ועבור דת-ההווה הפוליטית, התחילה מתערערת גם האמונה בבטחון הקיום הגלתי עפ"י „משפט העמים“ ובכושר ההתגוננות של הגולה. קשי החיים היהודיים ומצבי-המצוקה ללא מוצא הנרי אה לעין הולידו לא אחת בציוניות היהודית תכניות-אשליה ורעיונות-סרק פוליטיים, מעין מפלט ממחשבות שאינן נוחות וממסקנות שאינן מגוונות. התנועה הציונית נהנתה בתיאוריות מסוג זה לא פחות מתנועות וזרמים אחרים.

אכן נראה הדבר כי משעה שהופיעה לראשונה תכנית החלוקה מתרקם באידיאולוגיה הציונית רעיון-הזיה חדש, החוזר ועולה מפקידה לפקידה ועלול להיות למעין תחליף לתורת-הלוואי הציונית לשעבר, שביקשה לקיים את קיבוצי-הגולה הגדולים באירופה בכוחו של משטר המיעוטים הלאומיים. רעיון זה קשור בפירוש מסוים הניתן לתביעת עצמאותנו המדינית בארץ כפתרון לבעית חוסר-המולדת של העם היהודי בכללו. והכוונה לראית תפקידה של המדינה היהודית כלפי הגולה באורה של מין „אחד-העמיות“ פוליטית. המדינה היהודית, לפי דעה זו, תשחרר את היהודי הגלתי לא רק מנחיתות סובייקטיבית ואובייקטיבית בשל היותו חסר-מולדת אלא גם „מן המצב העלוב של חוסר-ההגנה“. היא תיצור „סטאטוס חדש“ בשר-ביל המוני היהודים בגולה שעדיין לא הגיעו לארץ. דומה, כי יש כאן נסיון חדש לגיטוח „אידיאולוגיה של מפלט“ ע"י הצעת פתרון קל

המסקנה שאנו חייבים להסיק, בראשית תקופתנו המדינית, מהכרת מהותה זו של שנאת-ישראל בדורנו היא, כי מפלצת האנטישמיות, ילידת הגלות ובת-לויתה הנאמנה, לא בלבד שתוסיף לבעת ולסכן את קיומם של פוריי היהודים בעולם, אלא, בניגוד להנחה הציונית מלפנים, היא עלולה לאיים גם על קיומה של המדינה היהודית לאחר שתיכון. עתידה מדינתנו להוות לא רק כתובת לדורשי שלומנו, אלא גם מטרה ברורה למבקשי רעתנו, לפאשיון העולמי ובעלי-בריתו הגלויים והסמויים. הדיפלומטיה של מדינת היהודים הצעירה בודאי תהיה זקוקה לכל חכמת מדינאיה, מראשית קיומה, כדי לפתור סידרה ארוכה של בעיות פוליטיות וכלכליות חמורות וסבוכות. אך נוסף לכל אלה היא תצטרך לפלס לה דרך בסבך המזימות והעלילות של האינטרנציונל של שנאת-ישראל אשר יתיצב נגדה.

עד שתמלא את יעודה בפתרון בעית היהודים בעולם, ועל מנת שתוכל למלא, יהיה על המדינה היהודית בשנים הבאות להתגונן ולעמוד על נפשה בפני התנקשויות האנטישמיות.

ד

התורה הציונית היתה נתונה מתחילתה בכפי-הקלע בין שתי תפיסות-יסוד, שנחגלגלו כפעם בפעם בנוסחאות ובגלגולי-מחשבה חדשים, אך ככל אשר הוגדרו ונוסחו ונשתנו, נשארו סימני ביצה ראשון טבועים בפרצופן: הציונות כפתרון לצרת היהודים, כמאמץ-לקיבוץ-גלויות בכימות, והציונות כפתרון לצרת היהדות, כתנור עת רינסאנס לאומית-רוחנית, כשאר-ישוב באיכות. הנסיונות השונים למזג את שתי המגמות, שנעשו בתנועה הציונית, ועליהם יש להוסיף את האבטונומיזם הגלתי ואת תורת המיעוטים הלאומיים, נתנו מקום להתגדר בתוך הציונות לבעלי גירסאות שונות, מהם שדחקו את רעיון שיבת-ציון לקרן-זווית והפכוהו לסיסמה ריקה ובלתי-מחייבת לחלוטין. אכן, בדרך נפתוליה הרעיוניים מבאזל עד הלסינגפורס ומאיגאנדה עד נעד הדלגציות היהודיות, קלטה הציונות לתוכה יסודות רעיוניים ופרוגרמטיים, שנצטרפו לפסיפס אידיאולוגי מגוון. במידה ש„הפראקציה הדמוקראטית“ על שלוחותיה ובני-בריתה בתנועת הפועלים הציונית, שקבעה את דרך הציונות המגשימה בדור האחרון, קיבלה את עיקרי משנתו של אחד-העם בצירוף „עבודת-ההווה“,

בו ובין הכוחות המתקדמים בעולם, הרי גם ההתבוננות במציאות הפוליטית הכללית, אינה מצדיקה מסקנות אחרות. וכי הביא מעמדה הממלכתי של ליבריה ישועה לכושים באמריקה? כלום יש בו משום סיוע במלחמתם בקיפוח חלקם בחיי יום-יום? קשה לשער כיצד היתה אירלאנד, למשל, יכולה להמציא מגן וחסות של ממש לאירים שמעבר לאוקינוס, אילו היו סובלים מדיכוי ומרדיפות. כי מלבד המניעה הפורמאלית להתערבות מדינית לטובת נתינים זרים המקור פהים או נרדפים בארצם, אין כוחה של חסות פוליטית יפה לגבי קיבוצי-אנשים גדולים שמעבר לגבול אלא אם כן היא רצופה עצמה פוליטית-צבאית מספקת כדי הטלת אמצעי-כפייה נאותים או שיש בתחומה היא קיבוצי אנשים העלולים להיפגע פגיעת-תגמול מצדה. חסות כזו העניקה גרמניה הנאצית בתקופת גיאורתה. מאידך גיסא, יעילותה של האפוטרופסות הקוני-סולארית, המובטחת לנתינים בנכר, קשורה בדרך כלל בעובדה שמספרם ברגיל אינו גדול עד כדי להוליד בעיה פוליטית רצינית בארץ מר-שבם, וכי בשעת חירום קיימת אפשרות החזרתם המהירה למולדתם. מחוץ למקרים אלה, הרי מדינה, וכל שכן מדינה קטנה, המעוניינת בגורלם של מיעוטים מעבר לתחומיה, יותר משהיא מסוגלת לעזור להם בהיותם נרדפים, עלולה לסבול ממציאותם בקביעת מדיניות-החוץ שלה. בחופש פעולתה, בגלל אפשרות החזקתם ע"י ממשלותיהם כבני-תערובות, חזקה עלינו שפרשה זו תהיה נחירה לנו למדי, ולו גם מנסיונותינו האחרונים בכגדאד, טריפולי ועדן מכאן ובליר ברפול ולונדון מכאן, ודאי, מיעוטים בנכר על-לים גם להיות לברכה פוליטית למולדתם. גם בפרשה זו יש לשוב ולצינות גסיון רב מהעבר הרחוק והקרוב. אכן, שתי האפשרויות קיימות, בלי ספק לגבי המדינה היהודית הקמה. אולם, המסקנה המתחייבת מהאמור היא כי, מבחינה פוליטית, יותר משהמדינה היהודית יהיה בכוחה להשפיע על הגולה, עשויה הגולה להשפיע עליה, אם לטובה ואם לרעה. אם יש מקום לדבר איפוא על „אחד העמים“ מדינית כביכול, הרי כל זמן שיתקיימו קיבוצי-יהודים גדולים בגולה, היא עלולה להתאמת דוקא בכיוון ההפוך. אך שמא יש מי ששם מבטחו במגילת „זכויות האדם“ וביכלתם של נציגי המדינה אלה חוזר ומתנה את בטחון הקיום הגלתי במערכת הזכויות הפורמאליות והעורבות

ומושלם לבעית-הגורל הצינית שלאחר החלוקה— בעית הצלתה של יהדות הגולה ע"י ארץ-ישראל קטועת-השטח.

מן הראוי לברר איפוא מה הם הסיכויים המתקבלים על הדעת לסיוע פוליטי לגולה מצד המדינה היהודית המתרקמת.

ה

אפיים הבלתי-מוכר, מבחינה מדינית, של מוסדות השתדלנות היהודית בעת החדשה, החל בחברת „כל ישראל חברים“ וכלה בקונגרס היהודי, גרע בלי ספק מכושר-פעולתם ויעילותם, אך היה לו גם יתרון מסוים. שכן אירגונים אלה, בהיותם נטולי מעמד מדיני-משפטי, היו גם חפשים מחובות וסייגים שונים הכרוכים בסטאטוס הממלכתי. למעשה, לא „סיכנו“ שום דבר בהשתדלויותיהם, מחוץ לסיכון שבכשלון הפעור לות עצמן. ואם כי היו לנגדם, בודאי, שיקולי זהירות פוליטיים, הרי היו פטורים מלשקול, מכל מקום, סכנות מעין הכרות-מלחמה, סאנקציות כלכליות, ניתוק קשרים דיפלומטיים, וכיוצא באלה. כללו של דבר, כשלעצמם לא היה להם מה לסכן ומה להפסיד.

לא כן יהיה, כמובן, מצב המדינה היהודית. שאלת התערבותה להגנת זכויותיהם של יהודי הגולה, נתיני מדינות זרות, תחייב בהכרח שיקול זהיר מאד כל אימת שתתעורר, ניתן לשער כי היהודים, אזרחי המדינות הנכריות אף הם לא תמיד יראו התערבות מעין זו בעין טובה ומהם שיראו לעצמם צורך או הכרח להתנגד לה בגלוי. אולם אם גם נניח, כי בימי שלום בעולם ויציבות פוליטית יחסית תוכל לצמוח תועלת-מה ליהודים הסריי-מגן מקשריה הדיפלומטיים של ממשלה יהודית ומגישתה הישירה למוסדות פני-קוח בינלאומיים, הרי לא יהיה בכך משום תוספת-בטחון גדולה לקיומם. כי אף בשלבי-התפתחות זה שאליו הגיעה האנטישמיות בזמננו, אין סכנות חמורות נשקפות ליהודים, בימים כתיקונם, אפילו במדינות פאשיסטיות למחצה, פרט לקיפוח והפליה שבגדר האנטישמיות ה„נורמאלית“. הסכנות החמורות, סכנות הקיום, עלולות להופיע בשעות משבר ותמוטה, ואז ספק אם כוח-הדיפלומאטיה של המדינה היהודית יעמוד להם ליהודים בשעת הפורענות.

אכן מלבד הלקח שיש ללמוד ממצבם המיוחד של פזורי היהודים, הנתונים כיום בצבת האיומה שבין הפאשיזם והאימפריאליזם הרכושני הנעזר

המבטיח חופש עליה המונית וחופש הבניה הישובית — לא הייתי להוט אחרי סיסמה זו דוקא, אולם לאחר מה שעבר עלינו בשנים האחרונות, יכולנו להיוכח, כי בתקופה זו אין משטר אשר יבטיח לנו זאת בלתי אם מדינה יהודית. דברים אלה אין לגרוע מהם ואין להוסיף עליהם גם לאחר ההכרעה שנפלה. חלילה לנו לתלות במדינה היהודית, כשם שת לינו בציונות בזמנים שונים, בוקי סרוקי של השליות ופירושים מסלפים. לא נבנה את המדינה היהודית למען קומץ „עברים“ מילידי הארץ וגם לא למען יהודים יושבי כרכים העוסקים בחיי־שעה בגולה על מנת שיוכלו לבקר בקונסול ליות שלה ובעת צרה ומוצקה יתדפקו לשוא על דלתותיהן.

שני צדדים למטבע העליה, צד זכות וצד חובה. בשנות המנדט לא עלו הזכות והחובה בקנה אחד, ואין לקבוע מי חסא יותר: אנהנו או שלטון המנדט. במדינה היהודית תובטח זכות העליה, ואולם יבוא יום ויהיה צורך לדאוג לחובת העליה. דאגה זו תוטל על ההסתדרות הציונית, שיש לנו ענין בהמשך קיומה בראש ובראשונה לשם תכלית זו, וכן לשם עבודת החינוך והתרבות, וההכשרה המקצועית הקשורות בה. אכן, דוקא בשטח החינוך והתרבות שומה יהיה על הסתדרות הציונית לפעול פעולה ענפה בגולה לשם הצלתה מן הכליה שבדרך הטמיעה וההתנכרות בפועל, אולם מן הראוי ש„עבודת ההווה“ הפוליטית תוצא לגמרי מתחום סמכותה של התנועה הציונית, ואם אין לוותר עליה, יעסקו בה ארגונים אחרים. אך חלילה לארגונים כאלה לצאת מגדרה של שתדלנות חיובית ולעורר אשליות חדשות על בטחון הקיום בגולה. כי פעולה מעין זו שכרה, מבחינת עניניו של העם היהודי, מוטל בספק, אך הפסדה ברור: היא מסיחה דעת העם בגולה מציונות של ממש — ומדרך הצלתו. ארגונים אלו ראוי להם לזכור את הסיסמה הרפואית: „ראשית חכמה לא להזיק“.

החוקיות, שעליהן הושתתה מדיניות־הגולה היהודית לשעבר, לשם כך בלבד לא היה צורך במדינה יהודית, אף אם מעמדה עשוי להבטיח לה יתרון פוליטי מבחינה „טכנית“ על אירגוני השתדלנות היהודית הבלתי־רשמיים. שהרי על דרך זו זכתה בנצחונות לא מעטים גם השתדלנות של העבר, שנשענה על פריבילגיות וחסות מלכים ושרים, וזכתה בהם גם „המדיניות“ היהודית שתמכה יתדותיה במשטרי זכויות וערובות כלליות, שהוכרו ע״י משפט העמים. כללו של דבר, אנו חוזרים להנחה, כי כל עוד מוכנים עמי התרבות לקיים בעולט משטר פוליטי, שבו מובטחות זכויות היסוד האנושיות, יש טעם ותכלית להשתדלות למען זכויות היהודים בגולה וממשלה יהודית עלולה לתרום את חלקה בהגנה עליהן, אולם, בעת צרה ומוצקה, בהתערער משטר־הזכויות, ספק הוא אם תוכל המדינה היהודית לעמוד בפרץ ולעצור את מיעוד האנטישמיות הקטלנית.

1

אי לזאת מן ההכרח שיהיה ברור לנו בתכנית, כי כל עיקרה של המדינה היהודית, כל הטוב הצפון בה ובתקומתה, אינו אלא באפשרות העליה הגדולה שהיא מבטיחה, ובמידה שהיא מבטיחה, להמוני היהודים בגולה. זו האמת הפשוטה, הישנה־נושנה, שאין לסלפה, לסגננה או לכרכר סביבתה כרכורי־אידיאולוגיות, אם תקצר ידנו להגשימה בחיים, ננערינא חצננו לפחות מרעיונות־הבאי שאין בהם נחמה לאורך ימים. סוף סוף הסיבה העמוקה למיפנה של „בילטמור“, לתביעת המדינה היהודית לאלתר, נעוצה היתה בהכרה, שאמיתותה נתגלתה בלייק־סאקסס בפרשת „הביצוע“ — כי אין עוד שלטון זר המוכן לשמש מכשיר להגשמת הציונות, ושעל כן המדינה גופה נעשתה הכרת להמשך המפעל הציוני. חדלה המדינה להיות „מטרה סופית“, הן כה היו דבריו של ב. כצנלסון לביסוס התביעה למדינה: „אודה, לא המדינה היא העיקר בשבילי, אילו היה אפשרי משטר

בין לאומים

קימום אירופה המזרחית בהתגשמותו

ב. דוידסון

הורעשו או פוצצו על-ידי פּאָרטיואַנִים; גשרים אינ־מספר חובלו; קרונות כמעט שלא היו מצויים מקץ הקרבות; וחי התרבות נמחו כליל. אירופה המערבית לא ראתה כדוגמת ההרס הזה. ואף על פי כן התמונה הכוללת של אירופה התיכונה כיום הזה היא תמונה של תחיה מבורכת וקימום עקשני של תקוות חדשות ולהטות ואמונה באפשרויות חדשות וגדולות מכל אשר היה, של עבודה קשה שהיא גם עבודה רבת-ברכה.

הישג רבי-עניין זה הסברו מדיני יותר משהוא כלכלי. המלחמה, תנועת המתחרת וההפיכה הסור-ציאלית קראו דרור לכוחות שנכבלו במשך דורות של ניצול פיאו־דאלי. שלושה יובלות אחרי מופת אנגליה, ובנסת סוף-סוף אירופה התיכונה לתקופת מהפכתה התעשיינית, ועמיה רוגזים ורוטנים על השהייה הארוכה. „תכניתנו“, אמר האַבראנג, מיניסטר התיכונן היוגוסלאוי, „מקדשת מלחמה על הפיגרון הפרימיטיביות הסכנית של ארצנו“. ימים רבים מדי פירכו עצמם בבחינת עמים ממדרגה שלישית: עכשיו הגיעה סוף-סוף שעת הכושר לנער מעליהם את משא הנחיתות ולהפוך את הטכניקה המדרנית על כל אמצעיה לקניינם שלהם. מי ידון אותם לכף חובה על היחפז?

התמורות שהוללה המלחמה באירופה המזרחית והמזרחית-דרומית טבעו הותמן בכל מסכת החיים הסוציאליים. המודרניזאציה התעשיינית של אירופה פירושה בהכרח ארגונו מחדש של כל השוק האירופי; ניטיב לעמוד על היקף הדבר, אם נקביל את תוצאותיה האפשריות לעומת מצבן של המדינות הללו לפני המלחמה. באותם הימים היו פולין, הונגריה, צ'כוסלואקיה, יוגוסלאוויה, בולגאריה ורומניה, ביוצאי-כחלל מועטים וחלקיים, ארצות של חקלאות פרימיטיבית ותעשייה דלה. פחות מ-13 אחוזים מן האוכלוסים היוגוסלאויים ו-9 אחוזים מיושבי רומניה עבדו במכרות, בתעשייה ובמסחר. בתוך צ'כוסלואקיה היה השיעור גבוה הרבה יותר בבוהמיה-מוראוויה

מן הדין-וחשבון שנשלח למארכל ע"י שש-עשרה המדינות, שנועדו בפאריס בשעתו, נתברר בבהירות שקימום אירופה המערבית תלוי במידה רבה בהתרחבות המסחר בין מערב אירופה למזרחה. „חידושה, במידה ניכרת ובהתמדה, של הספקת מזון, מספוא ועצים ממזרח-אירופה היא בגדר הנחה קודמת“, נאמר בדין-וחשבון, והדברים יפים, כמובן, גם במגמה הפוכה: בלא תוספת סחורה ממערב אירופה לא יוכל אגפה המזרחי של היבשת לשוב לאיתנו במהרה. זיקת-גומלים זו, דומה הייתי, היא כפתח-תקוה להתלכדותה העתידה של אירופה כולה. התלטתי לבדוק מה דמות ילבש הדבר בפועל, התוכלנה ארצות אירופה המזרחית למלא את תפקידן כראוי?

לדעת ברגסון אין האַבולוציה בגדר תהליך מודרג, אלא ניתור יוצא דופן, צפרדעי, לתוך צורות חדשות ותפקידים חדשים. ואכן, דברי ימי השנים האחרונות יש בהם ללמדנו, שצמיחתן של אומות מתגלה בתמורות-פתאום שאין להשיבן, הרושם על המתבונן מן הצד, ונתר מכן, בלי ספק, על נושא התהליכים הללו, אפשר והוא לא-נוח ומדריך-מנוחה; אך על כל פנים, נתגלגלה לידו זכות — אלא אם כן פורענות היא בעיניו — לראות את דברי-הימים בהיתוכם. שום מדינה שנתגסתה ביסורי המלחמה לא יצאה ומסכת הייה החברתיים הקודמים עומדת בעינה, ובשום מקום אין הניגודים בולטים יותר ומרמזים על תהליך של אַבולוציה כאשר הם במדינות השוכנות בין גרמניה לרוסיה הסובייטית.

סקירת האבידות שהמלחמה הסבה למדינות הללו יש בה כדי להגיח רושם של מיט גמור. פולין שכלה נפש אחת לחמש ויוגוסלאוויה נפש אחת לשמונה; שאר המדינות פחות, ובכל זאת נפשות רבות. המלחמה, הדיכוי והמרי של חברות פּאָרטיואַנִים השמו חבלי-ארץ רחבי-ידיים, וכלתה מהם רגל אדם ובחמה, תעשיות בינקותן נוצלו בלי רחם או נהרסו. מסילות-ברזל פורקו, או

בתעשייה. אך לרוע המזל לא היתה בארצות הללו כל תעשייה, או שמועטת היתה מכפי הצורך. מתוך שלא נתנו דעתן או מתוך שלא השיגה ידן לפתח כלכלה לאומית מאוזנת, שהיתה מקנה להן מידה של עצמאות, היו ממשלות אלו לקרבן לגדול לקוחותיהן, גרמניה, וגרמניה באותה שעה גמרה אומר להבטיח לעצמה השפעה מדינית וכלכלית מכרעת ותבעה לעצמה הנחות מכסי-כאליות. בנצלה בחריצות רחשי שגאה וקנאה בישנים, הגדילה הדיפלומטיה הגרמנית בהצלחה את בידודה הלאומי של כל מדינה ממדינות אירופה התיכונה, עד שכולן נעשו בון אחר זו לקוחות מרצון, אם פחות ואם יותר, של גרמניה. צ'כוסלואקיה הוכנעה ב-1938, ופולין, שהקשתה ערפה, גם לה נכון פגורל הזה; אך מדינות הבאלקן קאן ניתנו להיקנות, ואכן נקנו, משהבטיח ריבון טרופ הנאות מיוחדות לכל אחת מהן, לא היה צורך אלא בכשרונם המסחרי של שאכט ופונק כדי לרתום לבטח את מדינות הבאלקאן למר-כבתה של גרמניה, או לפחות להביאן לידי נייטראליות. לעת 1939 היה סחר-החוץ של מדינות-הבאלקאן נתון רובו ככולו לשליטתה של גרמניה.

במשך המלחמה השפילה גרמניה את ארצות אירופה התיכונה לדרגת נתינים כפופים ומשור-עבדים. כל מקום שנתקלו בהתנגדות מזוינת קשת-עורף, כגון ביוגוסלאוויה, ביתרו את המדינה לאזורים קטנים של מימשל צבאי, המהרס את החיים הכלכליים. אם החמירו במערב, במזרח לא כל שכן. פרופסור קוצ'ינסקי הסביר, ששיטת-הכלכלה הגרמנית נצרכה לפני 1939 לחמישים שנה כדי להגדיל את אמצעי הייצור בשיעור זה ששלוש שנות-מלחמה הגדילום בדרך עושק וגיזול בלי-רחם.

כתום המלחמה הוצבו הארצות הקטנות של אירופה התיכונה בפני בעיות שדמיון מרובה. כל אחת מהן אבידותיה היו כבדות, ואפילו היה חלקה במלחמה מועט, כגון צ'כוסלואקיה, בול-גאריה הצליחה לעמוד בנייטרליותה היחסית — אף על פי ששלחה גדודי-צבא לכיבוש דרומה של סרביה וטראקיה — עד הרגע האחרון; אך הצבא הבולגארי שנלחם לימין בעלות-הברית בשלבי המלחמה האחרונים סבל אבידות מרובות. הרר מנים תמכו בשני הצדדים ונפגעו פעמיים. הרגשת הבטחון המדומה של הונגריה נתערערה עקב הפצצות כבדות ופלישה ממזרח. יוגוסלאוויה

מאשר בסלואקיה, זכורני מדינאים פולנים שהיו מרבים לדבר על „משולש" תעשייתי שיבנו בסמוך למקורות המים של נהר סאן; אך המלחמה שמה קץ להם ולרוב תכניותיהם.

אך ממשלות מעטות בארצות אלו ניסו להשקיע הון לשם פיתוח של תעשייה. החקלאות לקתה כשם שלקתה התעשייה. משהחלו בעלי-התיכונן היוגוסלאוים ב-1946 לתת דעתם לעניין הספקת מחרשות, מצאו שכלי-העץ הפרימיטיביים שהיו רווחים בשימוש בחלק גדול מן המדינה, היו מוחלפים, במחרשות-פלדה, לפני המלחמה, בשיי-עור השנתי הממוצע של 0.8 אחוזים מכלל המחרשות שבמדינה. לאמור שיעור כמאה שנה תנקופנה עד שתגיע שעתה של מהרשת-העץ לעבור ולהבטל. הם מצאו שבמכרה-כספית רב-ערך בחוף הסלובני השתמשו במכונות שהותקנו בימי הריפובליקה האילירית של נאפוליאון. במכרה-כרום במחוז קוסובה, שבדרומה של סרביה, מצאו שכל התוצרת, בשיעור 8,200 טון לשנה, היתה מופקת במלאכת-כפיים, מובלת ארבעה מילין על גבי סוסי-משא, ומכאן מוסעת למסילת-הברזל עד חמשה-עשר מיל בקרונות רתומים לשנורים. רוב המכרות החשובים היו בידי זרים שמטרתם, המוצדקת למדי מנקודת-ראותם שלהם, היתה לצבור הון, ועל כן העדיפו בדרך כלל ליצא עפרות-מתכת גסים לשם עיבודם בארצם שלהם, כדי שאפשר יהיה לחזור ולמכור את המתכת ליוגוסלאוויה במחיר הגון. בני-מזל שבהם היו בעלי מכרות המכילים, מלבד מתכות פשוטות, גם כסף וזהב, ואת אלה יכלו ליצא בלא תוספת תשלום.

אחת התוצאות הגרועות של איטיות ההת-פתחות הכלכלית היתה בעית האוכלוסים שזו הציגה לפני ממשלות מדולדלות אלו, ארצות אירופה התיכונה גבוה בהן שיעור הריבוי הטבעי, גבוה ביותר ברומניה ונמוך ביותר בצ'כוסלוא-ואקיה, אך ככולן גבוה הרבה יותר מאשר במערב, אפילו לאחר הלקת האחוזות הגדולות — והדבר נעשה במידה מסוימת לפני המלחמה ברומניה, יוגוסלאוויה, צ'כוסלואקיה ובולגאריה — לא יכלה החקלאות לקלוט את ההמונים המתרבים בכפר, בפולין, העלו החישובים, היה עודף האוכלוסים החקלאים ב-1935 8.8 מיליון, והוא כרבע מכלל האוכלוסים. הגירה המונית שוב לא היתה אפשרית, לפי שארצות-הברית והדומיניונים הבריטיים נתנו רשות-כניסה אך למעטים; הת-רופה היחידה היתה, איפוא, קליטת העודף

צרו את תמונת יוגוסלאוויה זו שביקשו לבנות כתום המלחמה. שום דבר לא יעכב בעדם, שכן המלחמה קברה את העבר בארבע שנות הפיכת אימים; ומשבא לבסוף השלום, היה בכוחם של הפארטיזאנים ליחד את כל מרצם לתפקידי הקימום.

השיטות המוצעות חדשות היו כאנשים שהציעו. מבוססות היו בעיקרן על דוגמאות סוציאליסטיות, והדבר היה בלתי־גמנע, בלי ספק, גם אילו לא באה הדחיפה העיקרית וההשראה של ההתנגדות המזוינת מאת אנשים שהאמינו בסור ציאליו. מקום שהכל נחרב לא היה מקום לחשוב על החיאת שיטות של יזמה פרטית „טהורה“. תיכנון ופיקוח נהוצים היו לתכלית הקימום ממש כשם שהמדינות המנצחות ראו בהם הכרח במלחמתן. רוב בעלי ההון והאחריות הגדולות העדיפו לזכות ברית עם האויב, ומטעם זה בלבד הייתה הפקעת נכסיהם דבר רצוי. ברי היה שיש להעמיד את החברה על עקרונות חדשים, כדי שתשוב לאיחנה במהרה.

בימי המלחמה נדרו מנהיגי המחזרת שלא יסתפקו בהקמת הריסות העבר בלבד. „נקים בניין מעולה ונאה יותר“, אמר לי פעם פארטיון אחד, בהתכווננו בוורבות שהיה לו חלק בהן. כל אדם חייב יהיה ללמוד קרוא וכתוב, והקואופרטיבים שומה עליהם לנהל חשבונות. כל זה הורה על תיכנון בקנה־מידה גדול, תיכנון הכרוך בהשקעת הון מרובה. המתכננים כולם כאחד קיוו לעורר את רצונו הטוב של המערב למתן אשראי טל דולארים ושטרלינג לשם קניית ציוד תעשייתי כבד. הפולנים הביאו בחשבון 15–20 אחוזים של השקעה לאלתר, אשר תכוסה על־ידי הון זר, והמתכננים בארצות הסמוכות היו להם תקוות לא פחות מכן. למעשה, נכשלו כשלון גמור כמעט בענין האשראי של דולארים, והצליחו אך מעט בקבלת שטרלינג. ארצות אחרות בעלות מטבע קשה, ביחוד שוודיה, נקטו עמדה אחרת והושיטו עזרה רבת־תועלת.

אך הנסיבות המדיניות שהגיעו את אמריקה לקפוץ יד אפשר שהפסדו יצא בשכרן. „הדימר קרטיות החדשות“, כאשר בחרו לכנות עצמן, הצליחו עתה לפתור בעיה אחת לפחות, היא הבעיה עתיקת־הימים של תחרות לאומית, לא רק בתחומיהן שלהן כמקרה יוגוסלאוויה, אלא גם בינן לבין עצמן. יחסי יוגוסלאוויה עם הונגריה ובלגאריה, וכן היחסים בין פולין לצ'כוסלובקיה ואוקיה, טובים משהיו בזמן מן הזמנים במשך

ופולין, ואפשר אף אלבניה, לקו יותר מכולן. היה צריך לבנות הכל מחדש — מן היסוד: וחורבן גמור זה אפשר הוא הוא שזימן לידי הכוחות החברתיים החדשים שעלו מתוך המלחמה את ההזדמנות הגדולה ביותר. מן העבר ירשו כמעט ולא כלום, זולת זכרונות מרים של שחיתות ומימשל רע. אכן המעמד הבינוני עשה יד אחת עם האויב — או שנספה, אם יהודי היה, בתארי־הגאוזים ובמחנות־הריכוז. חלל ריק זה מצאו האנשים החדשים, הניכי אסכולתה של ההתנגדות המזוינת. הם הביאו עמיהם לא רק עזו החלטה למנוע את מדינותיהן מלחזור לתנאי העבר הפרי־מיטיביים, אלא גם להטיל מהפכה בכל מבנה הייצור והחיים החברתיים. כל מקום שתסרו נסיון, מילאו את החסר בהתלהבותם. אם המלחמה לימדה אותם להיות חיילים ולנצח, הן ילמדו את תורת השלום בחריפות ובהצלחה לא פחותה מזו. הדבר כרוך בסבלנות ובשגיאות, אך הם ידעו מבוקשם ומובטחים היו שבכוחם להשיגו.

מה היה מבוקשם? מעטים מהם נשאו מימיהם בעול אדמיניסטרטיבי. רבים היו חבושים זמן רב בבתי־כלא כאסירים פוליטיים. כמעט אף אחד מהם לא קנה לו שם בעולם. אחד מטובי המוחות האחראים לתכניות הקימום של יוגוסלאוויה עשוי לשמש דוגמה מובהקת לסוגם של אנשים אלו. משה פיאדה כיום הוא סגן ראש הממשלה ויושב־ראש לכמה מוסדות־תיכנון וגופים אדמיניסטרטיביים נכבדים. בזכות חריצות לשונו ביוכוח והסארקאזם המתון שלו, המפתיעים באדם מוקין בעל סבר פנים רכות כל כך, קנה לו הערצת הכל בשעת הדיון הממושך בוועידת השלום בפאריס. הוא מצטיין בשחמט, מישחק שיוגוסלאוויה החדשה נוהגת בו כזכר־ראש לא פחות משהבריטים נוהגים בגולף. כשנודמנתי עמו סבור הייתי, שלפני תלמיד־החכם מרושל ושכחן, שאינו מקפיד על לבושו, קטן וכפוף־קומה, ולא אדמיניסטרטיב טור מנוסה.

דומה שפיאדה ראשית דרכו היתה כאמן, ובבלגראד נתפרסם בתחלת שנות העשרים במו־דרניזם שלו, שהיה מפליג בו בנחת אילמלא עוררו עליו השקפותיו הקומוניסטיות את משטרת המלך אלכסנדר. ב־1928 נחבש בבית־הסוהר הפוליטי אשר בסראַמסקה מיטוביטצה, ושם עשה עם רבים מאחיו לדעה עד שעלה בידי הפארטיזאנים לשחררו ב־1942.

עתה יצא פיאדה דרך בוסניה להצטרף לחבר המהכננים שנתקבצו סביב טיטו, בשנים הבאות

של הלאומנים הפולנים שיחלו לבריטניה שתזכה אותם במושבות רחבות ידיים מעבר לים. כל זמן שקליטת עודף האוכלוסיה לא היתה אפשרית, לא היה כל סיכוי ליישוב התנאים; האינדוסטריאלי-זציה בלבד היה בה כדי להביא פתרון.

טענה שניה ונצחת, ששמעתי לעתים קרובות, בזכות האינדוסטריאליזאציה — גוסף על התשובה לשוויון טכני אל המערב — הוא הצורך במיצור כים, כדי להניע את האכרים שידללו, ואף ימציאו, תבואה בכמות גדולה ככל האפשר. מסוף אירופה ועד סופה היתה האכרות שכבת היצרנים היחידה בתקופת הכיבוש הגרמני שהגרמנים לא ביקשו לשעבדה או להשמידה. בגמר המלחמה היתה האכרות שרויה ברנחה יחסית, לעומת הדלות והמסכנות האיומה שבערים. אמצעי החיות היו בידיה. לא גידלה אלא די סיפוקה היא, או בחרה לתת את היבול למאכל לבהמה תחת למכרו לעיר. מיד היו הערים צפויים לגויעה.

מאירצונם לאחוז בטכסיסים גרמניים, שמ-מילא לא צלחו על האכרים, אשר לתחבולות החבלה וההעלמה שלהם לא היה גבול — הלכו השליטים התדשים בדרך השידול וההמרצה, הם כיוונו את מרצן של המפלגות הפוליטיות לתעמור לה בדרך שידול, בהסבירם לאכרים מפני מה הספקה מכסימלית היא צורך חיוני, ועם זאת עשו מאמצים מפליאים לעתים קרובות להשיג את המיצרכים שהאכרים חפצו בהם. לפעמים נעשה הדבר לזמן-מה על חשבון פועלי הערים שרעבו למיצרכים. מגפים ונעלים לאכרים והחלפו בלחם לפועלים. אך זו לא היתה אלא תחבולה; ברי שאי אפשר היה להעזר בה זמן רב. החסרון מייצור חדש לחלוטין, הפסקתה הפתאומית של עבודת אונרר"א, שאין ערוך לסיועה, הגבירה את המחסור. והמיצרכים, בסופו של תשבון, לא ניתנו לייצור אלא אם כן סיפקה התעשייה הכבדה את היצור לייצורם. לפיכך, הסבירו בעלי התכניות, יש להתחיל בתעשייה הכבדה.

אף על פי שהתכניות השונות דומות במטרתן, הרי נולדו בזמנים שונים וזיקתן הרחמנית זו לזו קלושה לפי הערך. הנכנס בעבי הקורה ימצא שרמת התיכנון לא הגיעה תמיד לרמת תכונה אחת, שמקצת החלטות מן הצורך יהיה לשנות ומקצתן לתקן, ושהתוצאות אפשר ותהיינה שונות זו מזו במידה ניכרת. אך הן הומוגניות במידה מספקת לדון בכולן כאחת, והדבר נחוץ ביחוד מהיותן עתידות בלי ספק להביא לידי הידוק

תקופה ארוכה ומרה של פלישות ופלישות-גמול. אפילו הונגריה מקיימת יחסים טובים למדי עם רומניה על אף העובדה שמחוזות טראנסילואניה המאוים עודם בידי הרומנים. אין לך תמורה מן התמורות שחוללה המלחמה שתעשה רושם על הבא מן החוץ יותר מהרגשת שותפות חדשה זו שבין עמי אירופה התיכונה.

הפוננות לשתף פעולה כבר נתנה יבול מבורך של הסדר-גומלים מסחריים. אלבניה הננסת, משוללת תקוה לקבל עזרה כלשהי מן המערב, הגיעה לאחזות מכס עם יוגוסלאויה, העתידה לסייע לאלבאנים ביציאתם, לאט לאט, מימי הביניים. בולגאריה ויוגוסלאויה עשו הסכם מסחרי, המכונן במפורש לסלול דרך לאחזות-מכס מלאה בין שני עמים שאריגזע אלה ולמלא את מקום איבת-הדורות שהגיעה לשיאָה בבריתן של יוגור סלאויה, רומניה וינן כנגד שינוי חוזה-השלום הבולגארי לאחר המלחמה הקודמת. בחודש יולי אשתקד, לאחר שנחתם חוזה-המסחר בין צ'כר-סלואקיה לפולין, ביקרה בפולין משלחת מטעם מפעלי-הפלדה הגדולים של סקודה בצ'כוסלואקיה לשם קידום שיתוף-הפעולה עם אינטרסי-הפלדה הפולניים. הוסכם שצ'כוסלואקיה תספק לפולין את היצור הדרוש לתפוקת-פלדה שנתית של מיל-יון טון, אתחלה צנועה אך ראויה לשימת-לב, כל אחת מן המדינות הללו קיבלה עזרה כלכלית מתמדת וממשית מברית-המועצות. המרשל טיטו השלים זה מקרוב את בניין הידידות בבקרו את שכניו ובחתמו תוני ברית ועזרה הדדית עם צ'כוסלואקיה, הונגריה, רומניה ובולגאריה.

דוק ותמצא שהמטרה הנוספת של מאמץ זה לשיתוף-פעולה היא להקים שיטה, המחוסגת מפני מייט, לסחר-גומלים ארך-מועד, הניתנת להרחבה — ולצירוף כל מדינה אחרת הנכונה ומסוגלת לקחת חלק בכך, שאיפה זו, בתוך שאר הדברים, מותנית בהתגשמות התכניות הכלכליות של ארצות אירופה התיכונה — זולת רומניה, וכמובן ינן, אך גורמים אחרים, אוכפים יותר, טבועים ביסודה של הדחיפה לאינדוסטריאליזציה. אחד הראשונים שבהם נאמר בפירוש בפתיחה לתכנית הפולנית: «קיומו התעשייה והמלאכה עליו להבי-טיח תעסוקה מלאה בערים ולאפשר את קליטת עודף האוכלוסיה בכפר וכן את הריבוי הטבעי של האומה לעתיד לבוא» (הדגשת המעתיק). לחץ הדלות בכפר ויצירת פרולטריון כפרי בפולין לפני המלחמה היה אחד הגורמים העיקריים לתסיסה פוליטית, לפרעות ביהודים ולחלומותיהם

כאן, נעשה להגדיר סידרה של מטרות ייצור ולהבטיח את מיטב התנאים לשם השגתן. רק בסלוואקיה, המפגרת לעומת האזורים התעשייתיים רחבי-הידים של בוהמיה ומוראוויה, מתכוונות התכניות הקיימות לבנייה חדשה. הצלחתן מעוררת דעת: בית החרושת לנעלים „באטיא“ כבר חזר לתפוקה הממוצעת שלפני המלחמה של מיליון זוגות לשבוע.

תכליתה הכללית של התכנית הפולנית הראשונה, המקיפה את שנות 1946—1949, היא „להעלות את רמת החיים של מעמד הפועלים מעל זו של 1939“, בדומה לצ'כיה, מכוונות ההשקעות גם כאן להקיף חמישית מכלל ההכנסה הלאומית. בעיה מיוחדת שעמדה לפני הפולנים היתה הצורך לקבל לרשותם ולכלול במעגל כלכלתם את השטחים הגרמניים שזכו בהם, לרבות אגן הפחם והתעשייה החשוב של שלזיה, הם לא ניסו לתכנן את כל הכלכלה עד לפרטי פרטיה, ודרגת שכר ומחירים בכלל זה; דבר זה עדיין אינו אפשרי. הפולנים אומרים שנמנו וגמרו להרחיק את שכווחם לאכלס ולפתח פיתוח של ממש את השטחים החדשים במערב, ועם זה להניח את היסוד לכלכלה סוציאליסטית.

דבר שלא הבחינו בו הוא שלפי שיעור ההתפתחות דהאינדנא עשויה פולין להיעשות ראש יצואני הפחם של אירופה. לעת סיומה של המלחמה היו המכרות בשפלה המדרגה מחמת שיטות הלחץ הגבוה שנקטו הגרמנים בהפקת פחם. למולם לא גרמה להם המלחמה אלא נזק-מישרים מועט, ולאחר דליקות ושטפונות בראשית 1945 היה ביכלתה של הארמיניסטרציה הפולנית להתחיל בייצור תיכף ומיד. הקשיים היו מרובים. גילם הממוצע של הכורים עלה מ-37 בשנת 1939 עד ל-51, והיה הכרח חיוני בטירונים. עד לסוף 1946 גדל מספר הפועלים מ-86,000 בפברואר 1945, שנה שבה הוחזרו המכרות, עד ל-200,000 בערך, ומספר זה מוסיף לעלות. דייר טופולסקי, המנהל הראשי של האדמיניסטרציה המרכזית של תעשיית הפחם הפולנית, מסעים שעליית התפוקה משעת השחרור גדולה פי שלושה מבפרק'זמן מקביל לאחר מלחמת-העולם הראשונה.

חשיבותה של תעשיית הפחם הפולנית מוכחת מן העובדה, שפולין תוכל ליצא ב-1949 פי שנים וחצי פחם מאשר ב-1938 — עמדת-מיקוח חזקה שכל מדינה תתברך בו לנוכח מחסור-הפחם העולמי.

המן ההכרח שתכניות אלו יביאו לידי סוציא-

הקשרים הכלכליים במסגרת אירופה התיכונה. אם להעמידן על מיעוטן הרי הן, על כל פנים, מאמץ קולקטיבי רב-רושם, ואם לתפוס מרובה, הרי יש בהן משום מהפכה חברתית.

התכניות נועדו לפרקי-זמן שונים. אלו של פולין והונגריה — לשלוש שנים, של צ'כוסלובקיה ובולגאריה — לשנתיים, ושל יוגוסלאוויה — לחמש שנים. רומניה עוד לא פירסמה את תכניתה, ואשר לאלבניה הרי היא הולכת בדרכה של יוגוסלאוויה. באיזו מידה מוטעמת השאיפה להגיע לרמה שלפני המלחמה בלבד, ולא דוקא לבנייה חדשה לחלוטין, דבר זה משתנה לפי שיעור הציוד התעשייתי שברשות המדינה הנדונה. הנה כי כן מבקשות פולין וצ'כוסלובקיה להחזיר את רמת חייהן לדרגת שנת 1938, ובעשותן ככה להניח יסוד לבניין-כלכלה חדש. אחרי תכנית שלוש השנים של פולין תבוא תכנית שתיים-עשרה שנה של השקעה ארוכת-מועד, שתרים את פולין לרמת חברה מודרנית. כן מכינה צ'כוסלובקיה תכנית-חומש שראשיתה בשנה הבאה, בעוד שהתכניות הקיימות של שתי המדינות הללו עתידות להיות יסוד-מוסד לתכניות מאוחרות וגדולות יותר, מתכוונות תכניותיהן הראשונות של יוגוסלאוויה ובולגאריה, ובמידה מסוימת גם התכנית ההונגאריה, לצרף את שתי בתיונות הקימוס והפיתוח. אַנדרֶאֶה האַבראנג, יושב-ראש ועדת-התיכונן הפוראלית של יוגוסלאוויה, תיאר את תכנית ארצו כ„מהפכה טכנית לאמיתית“. לפני המלחמה היו דברים מעין אלו נשמעים כתזון אחרית הימים.

בעוד שתכניותיהן של יוגוסלאוויה ובולגאריה, שלמעשה נטולות הן תעשייה כבדה, דומות דמיון מה לתכנית-החומש הראשונה של רוסיה הסור בייטית, אין הדבר כן בפולין, צ'כוסלובקיה והונגאריה. בתכניתם לשנת 1947 ו-1948 אין מתכנני צ'כוסלובקיה מתכוונים אלא להחדש את הרמה הכללית של הייצור התעשייתי כדי 110 אחוזים לגבי שיעור הייצור של 1937, והדבר ניתן להיעשות בלא השקעה גדולה או יצירת ציוד חדש ומיתקנים חדשים. השיעור הגבוה למדי של חמישית ההכנסה הלאומית, הנועד להשקעה בשנתיים אלו, יוקדש לחילופי הציוד של הציוד הקיים והנפסד, ולתקנת נזקי המלחמה. מטרה מצומצמת זו מלמדת, שצ'כוסלובקיה עודנה רחוקה מלהיזקק לכלכלה מתוכננת במובנה הסור ביטי של מלה זו; וכל אשר נעשה בממש עד

כראשונה ללשונות הזרות הנלמדות בבית-הספר, אך האנגלית היא שניה למניין. בתערוכה של ספרים אנגליים שנערכה זה לא כבר בבלגראד ובזאגרב נמכרו 10.000 ספרים תוך שבועות מספר. והוא הדין בכל ארץ מן הארצות הללו.

אך הסטאטיסטיקה, סוף סוף, השיבותה אינה מכרעת. גם אחרים ערכו תכניות לשעבר, והתכניות לא יצאו מן הכוח אל הפועל. לצרפת, למשל, יש תכנית, היא תכנית מונה, אך קיצוצים שנעשו זה מקרוב בהשקעות המדינה מלמדים, כי לפנינו יותר עדות על הרצוי מאשר על הדבר שהצרפתים אומרים להשיג בכל מחיר. רוח המתכננים והעם היא שבכוחה יושג כל אשר יושג, ובזאת יש לארצות אירופה התיכונה יתרון אשר אין ערוך לו. כולן נהנות, במידה זו או אחרת, משפע ההתלהבות והמסירות למאמץ משותף אשר פרץ ועלה בעקבות מלחמת השיחור. הן מאמינות בעתידן, והן מאמינות בתכניותיהן. אפשר שגיאות זו של מאמץ קולקטיבי לא תאריך ימים, אך לפי שעה עומדת היא במלוא כוחה ואין כל סימן קרוב לירידתה.

ההישגים שהושגו בשנתיים האחרונות בפולין, בצ'כוסלואקיה, ביוגוסלאוויה ובשאר הארצות מורים, שתכניות אלו לא תישארנה תורה שבכתב. עד כאן דומה שמטרות התיכונן מושגות והולכות, אך חשוב לזכור שאפילו תהיה ההצלחה חלקית, מן ההכרח שכל מבנה הכלכלי של אירופה התיכונה ישתנה במשך העשור הבא לכלי הפרט מן הדלות והמסכנות שלעבר.

התמונה המצטרפת מסקירה זו היא, איפוא, תמונה של סדר העולה בהדרגה מתוך תהוֹבוֹהה של תחיתה האיטית והנאמנה של קרקע־בור, בה צומחות תעשיות חדשות וחקלאות מושבחת; והללו מקנות רמת־חיים משופרת, בטוחה לפי הערך מפני המשב הצונן של המשבר השורר בעולם־החוץ, לשמונים מיליון נפשות ששיעור ריבויים הסבעי גדול יותר משיעור ריבוייה של כל אוכלוסייה אחרת באירופה. שום סטאטיסטיקה נותנת־תקנה אין בה כדי לחפות על המכשולים הגדולים שבדרך, או על הצורך הרב, ואפשר החיוני, בסיוע מן המערב, ואולם שום משפט קדום אינו צריך להאפיל על העובדה שאירופה התיכונה נשתנה מזלה במידה יסודית ומזללה ומעתה פניה להעשיר בהדרגה ולהגיע לרמת־חיים שלא שיערה קודם לכן.

ליזם? בעלי התכניות משיבים הן, אך טוענים שצורת הסוציאליזם תהיה שונה, בכמה בחינות חשובות, מן הדוגמה הסובייטית ומן הסוציאלי־דימוקרטיה, בנוסף המערב. נסיבות חדשות מחייבות פתרונות חדשים; ועל כל מדינה ומדינה, אומרים הם, לפתח זן סוציאליזם משלה. ותיקי הקומוניסטים, הממלאים תפקיד נכבד בשלטון של מדינות אירופה התיכונה, עושים מלאכתם ועיניהם נשואות למרחוק, תמימי־דעים הם, כפי הנראה, עם הקומוניסטים הסינים, הסבורים שחברות פרימיטיביות מן ההכרח שתעבורנה שלבים רבים עד שתכשרנה לסוציאליזם; ואולי מתוך כך יובן מפני מה לא כפו על שום ארץ שיחבור גמור של כל אמצעי הייצור ותלוּת־המוצרים, אף לא הלכו בדרך הרוסים בענין הקולקטיבי־זאציה של התקלאות.

הכוננות לנסות נסיונות בצורות חדשות ושרות של בעלות ומינהל ניכרת, כאשר יזכר המעיין, בכל אחת מן התכניות. הצד המשותף לכולן הוא חלוקה מכוונת של הכלכלה לשלושה תחומי פעולה שלובים, התחום השייך למדינה ומנהל על ידיה בצורה זו או אחרת, התחום המיוחד לפיתוח הייצור והשיווק הקואופרטיבי, והתחום המוקצה ליזמה פרטית. הנה כן ה"ק"ר אופרציה" היא כחוליה מחברת בין בעלות המדינה ובין היזמה החפשית. מספר הקואופרטיבים בירגוסלאוויה כבר נתרבה ב־3000 ממספרם ב־1939, וטיפוסם טיפוס רצוי ויעיל יותר. תקנת הכל היא, שהקואופרטיבים יסייעו לעקור את האיכה עתיקת־הימים בין העיר והכפר ולקרב את שני ארחות־החיים הללו.

עוד קו משותף לתכניות של אירופה התיכונה היא ההתרכזות בחינוך. בחמש השנים הבאות מקווים היוגוסלאווים להקים בתי־ספר חדשים ל־320.000 תלמידים ולארגן מחזור לימודים של שבע שנים ל־60 אחוזים מן הילדים בגיל בית־הספר; פירוש הדבר, שהחינוך הכללי יגיע לכמה מחוזות הרריים של המדינה זאת הפעם הראשונה בדברי הימים. ב־1947 למדו קרוא וכתוב למעלה מ־400.000 איש, שהם חמישית מכלל עמית־הארצות שבמדינה. היוגוסלאווים צריכים לבתי קולנוע רבים, והם אומרים להקים תחנות־שידור חדשות בכל אחת משש הריפובליקות הפדראליות. אכן, דומה, תכניות נועזות; ואולם אך בקושי תרוינה את צמאון הדעת שתהפוכות המלחמה עוררו בירגוסלאוויה. הלשון הרוסית נתייחד לה מקום־הכבוד

הענן על אפריקה הדרומית

5. פנקוס

שחרורה של אפריקה הדרומית מכל זיקה והשפעה בריטית. המאבק בא לידי ביטוי בתביעת זכויות תיהם הלשוניות של הבורים ובשנאה לכל דבר בריטי. במלחמת העולם הראשונה נאלץ סמאטס לדכא מרידה באפריקה הדרומית קודם שניתן לו להוליך את הצבא לקרב עם הגרמנים באפריקה. בתקופה שבין שתי מלחמות העולם היתה התנועה הבורית הלאומנית בקו עליה מתמיד, ואילו סמאטס היה במשך עשר שנים מוכה ונטול כל השפעה על השלטון. ואולם הלאומנים עדיין לא ראו עצמם די חזקים להכריז על אפריקה הדרומית כריפובליקה, והיא הוסיפה להיות חבר לכנסת האומות הבריטיות, חבר תלוי ברפיון.

אז באה עלייתו של היטלר לשלטון, התעמולה של „עם האדונים“ מצאה אזנים קשובות בקרב ישוב לבן זה שהאמין בעליונותה של הציויליזציה האצילה הלבנה. ישוב זה ששנא את בריטניה שנאה עזה כל כך היה מוכן לראות כל אויב של בריטניה כידידו שלו. גורמים פסיכולוגיים אלו עלו בקנה אחד עם התפתחותה הכלכלית של הארץ. הישוב הבורי, חקלאי במכריע מדורות, מבנהו היה משתנה והולך. השנים הראשונות של שדות הזהב ראו בשליטתם של הבריטים בעסקים הגדולים ובשליטתם של היהודים במקצת עזת התיוון. הבורים מכרו את אדמתם לחברות המכרות ולא היה בכוחם לעמוד בהתחרות בזירת החיים המסחריים, עד שעלה היטלר כבר התחילו הבורים החריים לתוך המקצועות וענפי המסחר שהיו בעיקרם בידי האנגלים והיהודים, וקודם כל לתוך אלה ששליטת האחרים בהם היתה חזקה פחות. הבריטים החזיקו במכרות, בבנקים ובחברות הביטוח. היהודים שבענפי התיוון והתלוקה וכן במקצועות החפשיים היו מטרה קלה יותר לתוקף. הדרך היתה סלולה לקבל את תורתם האנטישמית של הנאצים ולסגלה לצרכי אפריקה הדרומית. מפלגתו של ד"ר מאלאן, הוא ראש המיניסטרים כיום, לא התקשתה הרבה בצאתה נגד סמאטס במלחמתו עם היטלר.

האמת ניתנה להאמר: המלחמה בוויטלר כלל לא העלתה ולא כוננה באפריקה הדרומית את העקרונות הנעלים אשר לשמם ניטשה, כביכול, להבות האנטישמיות והשנאה הגזעית פרצו ועלו

בראשית המאה העשרים היה יאן כריטיאן סמאטס מראשי הבורים במלחמתם עם האימפריה הבריטית. המלחמה סיומה היה כניעת הבורים. מאבקם על העצמאות לבש מעתה צורה חדשה ועדיין לא הגיע אל קצו. משניתן שלטון עצמי לאפריקה הדרומית הפך אף סמאטס עצמו ידיד נאמן לאויביו. שנים רבות היה הוא נציג המובהק של כנסת העמים הבריטים. בשתי מלחמות עולם נלחם לימין בריטניה ולא אחת פסק פסוקו שהאימפריה הבריטית היא הכוח הגדול ביותר בין הכוחות דורשי-השלום בעולמנו. כשהוא לעצמו לא היה משנה כלום ממעמדו של היוניון של אפריקה הדרומית, ולדעתו אין לעמו עוד דבר משאיפותיו הלאומיות שלא הושג.

והנה בעצם היום הזה הוא מודח מכהונתו כראש-המיניסטרים של אפריקה הדרומית והוא בן שמונים כמעט. תבוסתו מאירה בהבהוב אחד השתלשלות של כמה שנים, תסביכת המשטמות הגזעיות, לבנים נגד שחורים, ו„אפריקאנר“ (בורים) נגד אנגלים, ושנאת ישראל, היא יורה רותחת ובה אימת מצוקות ויסורים לאין שיעור למיליוני אדם, שעבודם הכלכלי והמדיני של שמונה מיליוני שחורים, הודים ושאר בני גזעים צבעונים על ידי שני מיליונים של לבנים מוליד מצב וולקאני שסופו לפרוץ בחמת-איתנים.

אך מאה שנה עברו מן הימים שהבורה גדולה של בורים קמה ועובה את הפך ושירכה דרכה צפונה על מנת להימלט מן השלטון הבריטי. לא יצאו חמישים שנה והבורים בטרנאנסוואל הוכרחו לחזור ולהלחם למלחמתם לעצמאות. הבריטים ביקשו להם את שדות הזהב של הטרנאנסוואל ולשם כך היו מוכנים להקריב את שאיפותיו הלאומיות של העם הבורי. מלחמה זו ראתה בעליתו של סמאטס כמנהיג פטריוטי וכלוהם גרילה אמיץ בראש חבורת בני-חיל אשר עמד בפני כוחה של האימפריה הבריטית שלוש שנים. לו ולעמו ניתן שלטון עצמי בשנת 1910 ואך אז החל המאבק בין שני המחנות בישוב הלבן. מכאן עמד סמאטס ועמו הישוב הבריטי וחלק מן הבורים שביקשו לשמור על השלום עם האימפריה הבריטית; ומכאן עמד חלק מן העם הבורי, שלא סלח לסמאטס „הבוגד“, והוסיף להלחם למען

הקיבוץ היהודי לידי ניגוד גלוי וחרף עם מפלגת מאלאן. תכניתה האנטישמית של מפלגה זו לא הניחה מקום לבקש דרכי שלום — אפילו היה נמצא בקרב הישוב היהודי מי שהיה שמבקש דרכי שלום אלה.

ואולם גם מאלאן אין דרכו סוגה בשושנים. מאזן הכוחות בישוב הלבן הוא רופף. ההתקפה על היהודים תהיה הפרץ הראשון בחומת הסוליה דאריות של הלבנים, ואי אפשר שלא תשפיע על היחסים בין הלבנים והשחורים. תוספת מהגרים לאפריקה הדרומית הכרחית לביצור כוחו של הישוב הלבן, אך כל כניסת מהגרים פירושה מיעוט השפעתם של הבורים, איך יתגבר מאלאן על דילימה זו? אפשר שסלידתו מפני הגירה לארבורית תטיל עליו זהירות מישנה מפני פגיעה ב„סולידאריות“ של הלבנים. לפיכך יתכן כי היהודים לא ימהרו לחוש בתמורה שתלה במעמדם, ואולם יתכן גם כן שמהלך המאורעות לא ירשה למאלאן לנהוג בזהירות. הרצל האנטי-שמי העמיק לחדור, וראש הממשלה החדש אפשר יראה צורך להוכיח לחסידיו שהוא אומר ועושה. כוחו להזיק להודים שבאפריקה הדרומית אינו גדול ביותר בשעה זו. תומכים בהם שני הדומיניונים הגדולים הודו ופאקיסטאן. מאלאן יודע כי מדיניותו אין בה כדי לפתור את בעיית הילידים. לעומת זאת, הפעולה נגד היהודים עשויה להצמיח יתרונות מוזרים ומוחשיים. היהודים הם מלקוח קל, לפי הערך, ואפשר ישמשו למאלאן שסתום-ביטחון, כמנהג הזדורות.

אך זאת לזכור: המיפנה החדש מוצא את יהדות אפריקה הדרומית במעמד-דברים שונה מהרגיל עד כאן. לפניה לקח יהדות אירופה — ולעיניה מדינת ישראל הקמה. יהדות אפריקה הדרומית כבר נתנה ראשית תרומתה למדינתנו הצעירה הנאבקת — בכוח-אדם ובהתגייסות כס-פית. הבה נקוו כי המסה החדשה אשר באה על יהודי אפריקה הדרומית תמצא אותם מחוסנים יותר מיהודיות אחרות שנפלו לפני הקוצר. בהוסיפם להאבק לימין כל הכוחות המתקדמים וכל משוללי-הזכויות שבאפריקה הדרומית, ישפילו לעשות אם יתנו ידם לחזק בכל מאמצי כוח — וקדם כל בעליה רחבה — את מדינת ישראל. הדבר יהיה מיבחן ראשון לכוחה של מדינתנו ולחיוניות הזיקה של יהודי הגולה למדינת ישראל.

דוקא בשנות המלחמה. בית הנבחרים של אפריקה הדרומית שמע בלי בושה תעמולה מבית-מדרשו של גבלס. אכן במידה שגברה הודאות בתבוסת היטלר, הונמך קולה של חזית השנאה; אך יחסה ועמדתה נשארו כשהיו. יש לדכא את הילידים; יש לרסן ואף לבטל את השפעת היהודים; ויש לעשות את הארץ לריפובליקה. פאשיון גלוי, בלבוש דרום-אפריקני — זו היתה תכנית מפלגתו של ד"ר מאלאן לקראת עלייתה לשלטון.

השנים שלאחר מלחמת-העולם השניה לא השביתו את המצב. אימת רוסיה הציפה גם את אפריקה הדרומית. אפריקה הדרומית שוקלת ובר חגת כל בעיה קודם כל מבחינת יחסה לשאלת הילידים. פחד השתלטותם של השחורים הוא הגורם המכריע בכל שיקול, הוא מאפיל על כל החלטה, והוא מקיף, במידה זו או אחרת, את כלל האוכלוסים — בריטים, בורים ויהודים. רוסיה מסמלת את השוויון בין השחור והלבן ומרמזת על קץ מישטר שבו הילידים יוסיפו להיות אך חוטבי עצים ושואבי מים בלבד. ולא זו אף זו: המיכרות והמשקים החקלאיים זקוקים לעבודת הילידים — בשפע ובזול. והרי זה השורש הכלכלי של פחד ההשתלטות השוויון.

מאלאן מצא איפוא תומכים רבים למלחמתו בקומוניזם — אף על פי שהתנועה הקומוניסטית באפריקה הדרומית היא קטנה ונטולת השפעה. הוא מצא חסידים להתקפותיו על האומות המאר-חדות ועל יחסן לשאלת ההודים באפריקה הדרומית. עמדתו היה לה לפחות יתרון זה: היא היתה בהירה ונהירה. לעומתו היה סמאטס בראה כעומד ברפיון ובחוסר הכרעה. הוא ביקש לבזר לו דרך בינונית — אך העלה חרס בידו. בספירה הבינלאומית חמך מעודו בתבר-הלאומים, בסדר ובטחון בין-לאומי ובהשקפת-עולם ליבראלית. עמדתו בשאלת ההודים באפריקה הדרומית וכן בשאלת שטחי אפריקה הדרומית-מערבית בדיוני האומות המאוחדות לא הניחה דעת רבים: חסרה היתה את העוז שהיו מגלים, בלי ספק, הכוחות הריאקציוניים. אף גינויו של סמאטס כלפי הקר-מוניזם לא השביע רצונם של אלה אשר היו כאחוזי טירוף לנוכח סכנת התפשטותה של התנועה הקומוניסטית באפריקה הדרומית.

בפני נחשולי המשטמה אין היהודי יושב לבטח. יהדות אפריקה הדרומית היא קיבוץ של בני מעמד-הבינים, הניתן לעקירה קלה מעמדותיו הכלכליות. במלחמת הקיום עם האנטישמיות הגיע

שבועות שנחתם גזר-דין

מכבשונה של תכנית מדגסקר

ישראל קאסטנר

אשר לכוונותיו לא הנית, בעצם, מקום לספ־
קות הרבה, בנאומו הוזכר לשימחה, שנשא ב־30
ביאנואר 1939, הכריז היטלר בהטעמה כדרכו,
„ש...אם יחזור ההון היהודי הבין־לאומי ויטיל
את העולם למלחמה, יביא הדבר להעברת
הגזע היהודי מן העולם.“ והן חמש־עשרה שנה
קודם לכן כתב היטלר ב„מלחמתי“ לאמור:
„...אילו החזיקו, בראשית המלחמה או בשעת
המלחמה, שנים־עשר או חמישה־עשר אלף מן
העברים הללו בתחום של אדיר־על...“ ויוליוס
שטרייכר כתב ב„שטירמר“ ב־16 בספטמבר 1936
כי „ההשמדה היא הפתרון היחיד לשאלת היהוד
דיט“, ו„דאט שווארצה קור“, בטאנו הרשמי
של ה„ס.ס.ס.“, הצהיר בקשיחות ובודאות ב־8
באבגוסט 1940, כי „על אירופה לדעת, שהשלום
הגרמני הממשמש ובא שלום בלא יהודים יהיה...“
באתראות ואיומים לא היה, איפוא, מחסור.
חזון תא־הגנים חי בנפש הפיהרר — כמסתבר
מדבריו הנזכרים מתוך „מלחמתי“ — ימים רבים
לפני שהגיע אל אפס קצהו של שלטון, הוא כתב
על כך, דיבר על כך, שיעשע את נפשו ברעיון
זה, כאשר יעביר הרוצח לעיני דמיונו את מעשה־
הרוצח על כל פרטיו ודקדוקיו, עוד בטרם יגמור
אומר לעשותו, הנאצים היססו לרגע בשעה
שמדמים היו, לאחר שהוכו את צרפת, כי היו
לשליטיה של אירופה, ומשראו הכרת לעצמם
ליישוב, בעונה אחת עם הטלת „המשטר החדש“
ביבשת, גם את שאלת היהודים, כך גולדה תכנית
מדגסקר.

לפי הודאת כמה נאצים הבקיאיים במסתרי
התנועה היה הימלר אבי התכנית, האי הטרופי
הזה, שהוא חלק מן האימפריה הצרפתית, נזכר
לא אחת ולא שתיים בשנים הקודמות בספרות
האנטישמית העולמית כמקום־גלות ליהודי אירופה
— במנוגד לתכנית המדינה היהודית של
הציונים, לאחר תבוסת צרפת בכלל האי להלכה
בתחום שליטתו של הרייך השלישי.
אם מתוך בטחון עצמי מופלג ואם לשם
חיזוק אמונתם בנצחון הגרמני, נכנסו הנאצים

האם אפשר היה למנוע את השואה? או שמא
קו ישר ועקיב נמשך למן עליית היטלר לשלטון
ועד להשמדת יהדות אירופה? פרשניו הפאטא־
ליסטיים של גורל העם היהודי בעיניהם אין החור
קיות של השתלשלות קורותינו בעשור החצי
האחרונים בגדר ספק כלל, המעיין בספרות
הנאצית של שנות טרס־המלחמה, בנאומיו של
היטלר, מגיע לכלל אותה מסקנה גופה, ואף על
פי כן היא נאלץ ההיסטוריון הבא, לאתר בדיקת
כל הפרטים, הנושאים על כתפיהם את המגמה
העיקרית של דבר־הימים, לקבוע, שבמרוצת
השנים הנוראות הללו היה פרק־זמן קצר, הרף־
עין כובש־נשימה, שבו ניתן להגות, כי אין הדבר
רים מתגלגלים אל נקודת־השיא של הדרמה, כי
כוותה־ההכרעה — מגמת דבר־הימים, האופי,
מצבי־הרגע — אמרו בטירוף הפכפכנותם לזכות
את העם היהודי בסיכוי של השארת־הקיום.

דברינו אמורים בתכנית מאדאגאסקאר, תכ־
נית זו באה לעולם מתוך שכרון הנצחון הכביר
על צרפת וימיה קצרים היו: לכל המרובה כמה
שבועות, או שנים־שלושה חדשים, בין נצחון
הגרמנים במערב, כלומר ראשית יוני 1940, ובין
השעה שהחליט היטלר לתקוף את ברית־המועצ
צות, הוא אמצע ספטמבר של השנה ההיא, היא
נודעה להיות הביטוי הנעלה ביותר ל„נדיבות“
הלב אשר לא תישנה של היטלר, עינו הן היתה
זה שנים, זה עשרות שנים, קבועה בעם היהודי
די, במחשבותיו ותכניותיו ודאי חזרו חלילה
מאות תחבולות וסכסיסים כיצד להעביר קיבוץ
זה מן העולם, רעיון השמדתה הפיסית של היה־
דות היה נקודת־המרכז של טירופו, אם שקל את
האפשרות לחזור בו מרעיון זה, מן הסתם סבור
היה שבכך ימצא ערשה מעשה הומאני שהשיבותו
יאה לשיעור־קומתו ההיסטורי, כן הנית כי גם
העולם, כמוהו, עיניו נעוצות בגורלה של יהדות
אירופה וכי מעבר למאבק־האזירים, ובמתעלם
ממאורעות המלחמה, צופה העולם לדעת בראש
וראשונה, מה יעשה היטלר ביהודים הנתונים
בידו.

טריהחוף רודף-הכבוד וצריהמוה בחר דווקא במנדט להצדקת ההשתלטות על האי וישוב יהודים בו. חרף שנאתו לאנגליה, או דווקא בגללה, ניסה ריבנטרופ בכך לחקות שלא מדעת את בריטניה הגדולה. ועם זאת נתכוון להוכיח לעור-לם, שבמדיניות-ההתרחבות האימפריאליסטית שלו שואף הרייך השלישי לנהוג ביתר נדיבות-לב מהאנגלים. גדרה והיקפה של האבטונומיה המקומית שנועדה ליהודים במדגסקר עלו פי כמה על המידה השכיחה בשלטון-המנדט הבריטי. אך נשוב לרשימותיו של לוטר:

„תכנית מדגסקר קובעת העברת שבי-עה מיליוני יהודים מאירופה אל האי, לשם הבדלת היהודים הללו מן הארמים ולשם מניעת אפשרות מגעם-ומשאם עם עמי-אירופה הארמים.

במשלוח הראשון יש להביא לאי קבר-צה של יהודים עובדים בתורת חלוצים. בראש ובראשונה באים בחשבון בעלי-מקצוע, בעיקר בחקלאות, וכן פועלי-בניין, מהנדסים ורופאים עד גיל 45. במידה שתחסר המיכסה הדרושה של פועלים מומחים יושגו המילואים בדרך-הכר-שרה מקצועית“.

סגנונה המיוחד במינו של הביורוקרטיה הנא-צית מכסה בקושי על משמעותם האמיתית של פסוקים אלה. ריבנטרופ סיגל לו דרך פלאגיאט את הרעיון הטריטוריאלי, ואת רעיון המנדט. ואילו הנאמר בתכנית הגרמנית בעניין שליחת חלוצים והכשרתם משמעו — שלא מדעת ושלא בכוונה תחילה — הכרה במפעלו החלוצי של הנוער היהודי בארץ-ישראל. במחלקה היהודית של אייכמאן היתה בקיאות רבה בענינים אלו. שם ידעו היטב על מסירות-נפש והישגיו של הדור היהודי החדש בארץ-ישראל. זאת המרץ הזה ביקשו לגייס לשם פתרון שאלת-היהודים ברוח גרמניה הנאצית ולמענה.

אך גם פעולת הקרנות הלאומיות ידועה היתה להם. ועל פי מתכונתן ביקשו לפתור את הבעיה הקשה של מימון תכנית ההתישבות באי. בשייך לכך כתוב לאמור:

„היהודים רשאים לקחת עמהם עד 200 מארק במזומנים. שאר ההון היהודי יוצא לקניית מכשירים טכניים שונים. היתרה תופקד במוסד נאמנות להון היהודי. די. הקרקע לישובים יהודיים תיקנה בכסי-

מיד בתכניות מרחיקות-לכת לפתרון שאלות שונות. אז עלה לבירור ממשי גם ענין הפתרון הסופי לבעית היהודים ע"י גירושם מאירופה וישובם במדגסקר. למחלקה היהודית של הגיס-טאפו, ובראשה אייכמאן, ניתנו הוראות לעבד תכנית מפורטת. תכנית זו הובאה לפני הימלר וקיבלה את הסכמתו. בפקודתו ביקר היידריך ב-24 ביוני 1940 את המיניסטר לעניני-חוף ריבני-טרופ, שהשאלות הקולוניאליות היו בגדר סמכו-תו. היידריך חיות דעתו, כי שאלת היהודים לא יתכן שתיפתר בדרך הגירה. מן ההכרח לפתור פתרון טריטוריאלי במסגרת ישובן הכולל של בעיות אירופה. יש להגלות את יהודי אירופה לאי מדגסקר.

ריבנטרופ הביע את הסכמתו וביקש תכנית מפורטת. ב-15 באוגוסט 1940 העביר תיאור דאנקר, מנושא-יכליו של אייכמאן, שאחר כך נודע כרוצח-המונים בצרפת, בולגריה, איטליה והונגריה. למיניסטרי-החוף את תכנית מדגסקר, שבפרטיה לא נודעה ברבים עד היום. הטופס המקורי של התכנית לא נמצא. אולם על תכנון יעידו רשימותיו — שלא נודעו אף הן עד כאן — של פון לוטר, סגן מזכיר-המדינה במיניסטריון לעניני-חוף ומרצה של ריבנטרופ לענינים יהודיים.

„לאחר סיומה המוצלח של המלחמה — נאמר בתכנית — לפי הרשימות הללו — יקבע בחוזה-שלום, שכל היהודים חייבים לעזוב את אירופה (כלומר, גם את הארצות בעלות-הברית וגם את ארצות האויב). הם יועברו דרך כפייה לאי מדגסקר. מדגסקר ימסר בתוקף חוזה-שלום לשלטון מנדט גרמני. 25 אלפי הצרפתים, היושבים כיום הזה באי, יהיו חייבים לעזוב תוך זמן קצר את מדגסקר. ילידי האי ישארו, אך יובדלו מן היהודים. הנה-לת האי תהיה נתונה בידי מושל משטרת, הכפוף במישרים להימלר. נמלי האי יהיו בסיסי-ציי גרמניים, שדו-התעופה — בסיסי-טי-תעופה גרמניים. ליהודים תינתן אבטור-נומיה: דואר, מסילת-ברזל, משטרה, שלי-טון מקומי וכו'...“

המאורעות סיכלו את התכנית. ספק הוא, אם כדאי לנתח את הגויות הנזכרות מבהינת המש-פט הבינלאומי. אגב, גויות אלו, נולדו על-כרכי ריבנטרופ. ולא דבר-מקרה הוא, שמיניס-

סלה התכנית. משימה חדשה הושמה עליהם: ארגון שילוחם של היהודים מן הארצות השונות לפולין.

אופיינית ומעניינת היא גם ההנמקה שניתנה לתכנית מבהינת „מדיניות התוך” ומבחינת ה„תעמולה”. וזו לשונה:

„על-ידי תכנית-מדגסקר תימנע האפשרות, שהיהודים יקימו להם בפלשתינה מדינה מעין מדינת-הזאתיקון. מן הצד התעמולתי יש להעיר, שעל ידי כך תינתן היכולת לעולם הנוצרי והמושלמי לקיים ברשותם באין מפריע את ירוד שלים ואת שאר המקומות הקדושים לצרכיהם שלהם. בפני אמריקה יש להוכיח, באיוז מידה של נדיבות-לב הגשים הרייך השלישי את פתרון השאלה היהודית העולמית.”

התכנית נשלמה ב־3 ביולי 1940, ובערך באמצע ספטמבר, כאמור למעלה, נתבטלה רש-מית. היא עמדה, איפוא, על סדר היום לא למעלה מהדשיים, ואם נאמן עלינו פון לותר — אפילו פהות מזה, אין אנו מכירים שום מיסמך גרמני רשמי, אשר בו יבואר ביאור מפורט מפני מה ואימתי נתבטלה תכנית זו. תלויים אנו, איפוא, בידיעות מכלי שני, מה גם שיתכן ואין או אף לא היה בנמצא כל מיסמך רשמי על פרטיה של הגוראה בהחלטות ההיסטוריות.

בידוע, נכבש האי מדגסקר, היכף לתבוסתה של צרפת, על ידי צבא בריטי וחילות די גול, ומתוך כך הוצא „מיד” מתחום השפעתם של הגרמנים. כן ידוע לנו, כי ב־20 בספטמבר נתן היטלר צו למפקדה הראשית של הצבא הגרמני להכין את „פעולת בארבארוסה”. שם זה ניתן לתכניות הצבאיות להתקפת ברית המועצות. הכנות הפלישה לאנגליה נערכו במשך חדשי יולי ואבגוסט. יש להגיה, שגורלה של תכנית-מדגסקר קר קשור היה קשר אורגני באמונה, שהיתה חיה בלב היטלר ועוזריו באותם הימים, כי המערכה במערב תסתיים בהצלחה עם כיבוש האיים הברי-טיים והמלהמה באירופה תיגמר בסוף הקיץ של שנת 1940.

לא נתברר עד היום, אם טעמים צבאיים בלבד — הסרונותיו של הצי הגרמני, התנגדות הגבורה של חיל-האוויר הבריטי וכיוצא בזה — או טעמים פוליטיים, ושמה האינסואיציה המפור-סמת של הפיהרר, הכריעו בדבר, שגרמניה הסתלקה מתכנית הפלישה לבריטניה. כמה גנר-לים גרמניים מדברים על החמצת שעת-כושר

פיהם אלה. מוסד-הגאמנות מוטל עליו לתסל כל נכסי דלא נידי של יהודי אירופה וליצור קרן יציאה והתישבות מרכזית. בנק בין-אירופי יוקם לשם שימוש ברכוש היהודי.

בעלות הקרקע, אשר תימסר לידי הדי הודים באי, תיקבע מן הצד המשפטי לפי מתכונת חווי-ההתישבות בגרמניה.

היהודים ערבים ערבות הודית לאי בכל נכסיהם לשעבר.

היהודים המיושבים במדגסקר מפסיר דים את נתינותם הקודמת, אך אינם נצי-שים מהוך כך אזרחים גרמניים. הם נחשבים „נתיני אי-המנדט מדגסקר”.

זו תכנית מדגסקר בקייה הכוללים, הקורא יראה אגב, לתמהוננו, באיוז מידה כמה מן התכ-ניות הכספיות הללו להקמת מוסד מרכזי לשם חיסול הנכסים היהודיים, שנשתיירו ללא בעלים, ולשימושם לצרכי הכלל היהודי דומות לתכניות לאתר-המלהמה שנערכו ע”י רוב ההסתדרויות היהודיות, ושבמקצת הוחל גם בהגשמתן. הימלר ועוזריו לא היו קצרי דמיון, לא באותה שעה קלה של היסוס ושהיה, אף לא, להוותנו, אחרי כן, משנפסלה התכנית והוחלט על ההשמדה.

מה אירע איפוא?

פון לותר ברשימותיו אומר בתכלית הקיצור: „ההשתלשלות הפוליטית הניתה תכנית זו מאחר-ריה, כבר באבגוסט 1940 הודיעני אפץ, כי בשיר-חתו האחרונה עם הפיהרר אמר לו היטלר, שהיהודים ישולחו למזרח”. לותר אינו מפרש, מדוע ולמה טרפה „ההשתלשלות הפוליטית” את התכנית. אך אין כל ספק, שהתכנית היתה ענין רציני לבעליה, לדברי ויסליצני (אחד מעוזריו הקרובים של אייכמאן), סמך לכתחילה היטלר את ידו על התכנית. הכוונה היתה להקים מוסד מרכזי, ובראשו גרינג, להגשמת התכנית. הנאציט נמלכו במומחים לשאלות כספים, בנקים והת-ישבות, על הפרטים הטכניים. הימלר שלח כמה וכמה קציני-גסטאפו לארצות אירופה השונות, בעלות הברית והנכבשות, ובידיהם הוראות מיוחדות, הם שימשו יועצים ליד ממשלות הקיזי-לינגים או ליד הקומנדטורות הגרמניות, ותפקידם היחיד היה להכין ולארגן את העברת יהודי אי-רופה למדגסקר. יועצים כאלה מונו בצרפת, איטליה, רומניה, קרואטיה, בולגריה, סלואקיה ושאר ארצות. הם נשאררו על כנם גם לאחר שנפ-

ברג, יש לראות סברה זו כמופרכת לחלוטין. כשפתחה יאפאן בהתקפתה על פיירל הארבור כבר נקפו חדשים מהתחלת פעולות ההשמדה. לעומת זאת מתברר מתוך מיסמכים גרמניים רשמיים, כי פקודת ההשמדה הראשונה נתכונה כלפי יהודי ברית-המועצות (לרבות יהודי המדינות הבלטיות, מזרח פולין, בסרביה וברוקביניה). המרשל קייטל, ראש המפקדה הראשית של הצבא הגרמני, הודיע על כך ב־5 במרס 1941 בפקודה השאית לגנרלים הגרמניים, שנתמנו על הטיבות-צבא גדולות אשר עמדו להישלח להתר-קפה על רוסיה.

בפקודה זו של הפילדמרשל קייטל, בסעיף השני של פסקה ב' נאמר:

„על הרייכספיהרר של ה„ס.ס.״ היינר

ריך הימלר הוטלו מטעם הפיהרר תפקידיים מיוחדים בכל תחום הפעולות לשם הכנת האדמיניסטרציה הפוליטית העתידה. תפקידים אלה קשורים במלחמה שבין שני משטרים פוליטיים נוגדים. בגדר התפקידיים הללו יפעל מנהיג הרייך של ה„ס.ס.״ על דעת עצמו ועל אחריותו. כן יהיה הרייכספיהרר אחראי לכך, שמילוי תפקידיו לא יפריע לפעולות הצבאיות“.

קייטל נוקב שנים-עשר סוגים של אנשים הנר-עדים לחיסול בשטחים העתידיים להיכבש, — פעולה זו תיעשה על ידי הטיבות מיוחדות של ה„ס.ס.״ שימונו לכך על ידי הימלר. 11 הסוגים הראשונים כוללים את האנשים השונים או קבור-צות-האנשים השונות (חברי המפלגה, מורים, מנהלי קולחוזים וכיו"ב). שיש לראותם נגועים לאין תקנה בנגע הקומוניסטי. הסוג השנים-עשר הוא המקיף ביותר, והוא מכונה בפשטות: „היהודים“.

המשך פיתוחו של רעיון ההשמדה היה פועל-יוצא אבטומאטי מהחלטתו של היטלר להתקיף את ברית המועצות. תכנית מדגסקר — ובה פתח הצלה אם לשעה, ואם לאורך-ימים, — בטלה. גנר-הדין האכזרי על יהודי אירופה נחתם. כנראה לא ארכה ההחלטה על גנר-הדין הרבה, בעצם, הבשילה מכבר ולא צריכה היתה אלא לשעת-כושר נאותה. הרף-יעין היסטורי חלף עבר. כן חלף עבר הפרק הבא של דברי ימינו עקובי-המים. לואי ולא יחזור עוד.

בדברי ימי גרמניה, כותבי-העתים בבאות ודאי ינסו לגלות את האמת ההיסטורית בפרט זה. אך גם הם לא יוכלו להשיב תשובה המניתה את הדעת על השאלה, אם היה היטלר מצליח בנסיון זה ואם לאו, ואך לשוא נתהה לדעת, כיצד היה נחרץ גורלם של יהודי אירופה אילו היתה תכנית מדגסקר מתגשמת, או אילולא היתה מת-גשמת, אחרי כיבושם המוצלח של האיים הברי-טיים.

אולם אין כל ספק כי ימי-ספטמבר כבדי-הגורל חוללו מיפנה בל-ימנע בדברי ימי המל-חמה. עד לשעה זו היה גורלם של יהודי אירופה שקול. חייהם של מיליונים מוטלים היו על כף המאזנים, היטלר קיבל את הדינים-וחשבונות הראשונים על האבידות הניכרות של חיל האויר הגרמני במערכת תעלת לאמאנש. הוא שקל את הדברים בדעתו. לא כל עוזריו הצבאיים פסימיים היו לגבי סיכוייה של פלישה, שאך בקושי ניתן לערכה בכוחות-ציי לקויים ובלא שחוסל חיל האויר הבריטי חיסול גמור. מלחמת-צוללות והסגר על אנגליה סכנתם בעיני הפיהרר פחותה היתה, ומחירם מועט יותר, ובהתקפה על ברית המועצות ראה אפשרויות לשלום נפרד עם המע-רב.

או גמר בדעתו להתקיף את רוסיה. ובכך נחרץ גם גורל יהודי אירופה. בהכרח, כמעט באורח אבטומאטי, ולא רק משום ההכרח להש-לים גם עם רעיון הארכת המלחמה ולא רק משום ההכרח לוותר חוץ כדי כך על הכנית-מדגסקר ולהמירה בפתרון אחר. בהתקפה על ברית-המר-עצות כרוכה היתה בבל-ימנע הצגת מטרות-השלטון הפוליטיות של גרמניה לעומת ההשפעה הקומוניסטית על עמי ברית-המועצות, שמכאן ואילך עותדו להיות כפופים לחוקי הרייך השלי-שי ולשרת את שאיפותיו הגרנדיוזיות. עמי ברית-המועצות צריכים אילוץ למשמעת. בכך כרוך היה חיסולה של ההשפעה הקומוניסטית. ובתורה הנאצית היה קשור בכך, קשר אורגני ובל-ימנע, חוקי וגורלי, רעיון חיסולם של היהודים. סברה הרווחת בחוגים רחבים היא, כי הכרזת המלחמה של ארצות-הברית על הרייך השלישי היא שגרמה להחלטה על השמדת היהודים. לאור המיסמכים שנמצאו בארכיונים הגרמניים, וכן על סמך עדויותיהם של מנהיגי הנאצים בנירנ-

מ א י

דוד פינסקי

א

קרונ־משא, דחוס ומדוחס יהודים, ביניהם עזרא אהרונסון, חלוץ, שהישווה דעתו, שלא יהא גורלו ככל המונם של היהודים, הוא לא ישתנק בגאון, לא ישתרף בכבשן, לא ייקבר ירדי בקבר־אחים, הוא לא היה נכנס לקרון זה, לא היה מגיח להם להטילו לתוכו, אילו לא ידע, שאין הקרון קיטון של מיתה, אין בו ציגורות־גאון, שיכניסו הכל ממית והיהודים הדחוסים יוטלו אחר־כך מתים ונוקשים; אין בו פיזורת של כלוריד־חנק של סיד, שהיהודים הדחוסים כחילקים יתפתלו ויפרכסו ויקרטעו, עד שישתנקו במיתת־יטורים, כמה קרונות ברכבת־המשא הארוכה במופלג נראו לו חשודים ביותר, חזקה הללו הם קיטוני־מיתה על גלגלים, הוא לא היה נכנס לתוכם בשום פנים, הוא היה מתנפל על חית־הגשטפו הסמוכה ועד שהוא נהרג הריהו הורג אותה, ולבו אמר לו עמומות, שלא היה נהרג, היה פולט בדרך מן הדרכים.

הקרון, שהוא שרוי בו, נתלבד עכשיו, מן הראשונים ולפנים בשלשלת הארוכה של קרונות־משא, שכבר היו דחוסים ומדוחסים, התליינים בכל אכזריותם לא יכלו להדחיס כל הקיבוץ של יהודים ואנוסים היו ללבד עוד קרון אחד בשביל שיור גדול של תורמית יהודים, אנשים, נשים והיגוקות, עזרא עלה בידו להשתמט מידי המדחיסים ולהשתייר בתורמית האחרונה, ולא עוד אלא שהיה לו סבר וסוכוי, שיעלה בידו להתעלם מן העין, כבר החשיך היום הגשום והיה חושך־אפלה, ושמא על זו לא מצא מפלט והניח להם להדחיסו לתוך הקרון, כאילו טיעו ידיו לפלוט, הוא לא יגיע למקום־ההריגה, שהרכבת מוליכה לו, הוא יציל גפשו ושמא יציל עוד יהודים, שהיו להם עוז־רוח ועצבים בריאים.

בעוגת כובעו מונח מסורון דק של פלדה, המנסר ברזל כעץ, ידיות המסורון מוצנעות במעילו הקרוע קרעים־קרעים, עד שלא היה מעלה על דעתו, שאפשר להצניע בו משהו, הקנה המהדק את הידיות מונח על גבו, על הכותונת, משנכנס לקרון הסתכל לצדדים, אם אין בו סורג, בחוץ היה ליל גשום אפל, אלא מן הדלת הרחבה הבליח אור עמום של פנסים, שלא הגיע לדופן שכנגד, מיד נסתגרה הדלת, ננעלה ונתחתמה, בקרון היה חושך־אפלה, ובכן ימשמש בדפנות.

ב

בקרון היתה דחוסת, אלא לא עד כדי להמגיע ניעתו של אדם, ידועים היו מסעות, שיהודים מתו במעומד בדחוסת נוראה, עכשיו ראו קרונות מתדחסים בני־אדם בלא רחמים, בחינת שקים, אף בקרון זה צפויה היתה דחוסת, כשנתדחסו הרבה הוסיפו והלכו, הרגישו: זוהי! דחוסת וחניקה... מסעי־יסורים ארוך בקפאון של צפיפות, גסיסה במעומד, מיתתו של מי תהא כאן?... מי יעמוד במסע זה? ואם יגיעו חיים, מה בכך? לאן הם נוסעים? צאן לטבח, קרבנות לכיבשנים... אלא כל רגע ורגע של חיים הריהו מציאה... ומי ידע, מה עלול להתארע? הרי בני־אדם פולטים, ובכן עמדו צפופים בלא גיעה ושמרדו לצפיפות גדולה מזו, לדחוסת משניקה, משנסתגרה הדלת הרגישו העומדים אצלה, שלא צר להם כל כך, הם לא האמינו, אלא התחילו געים, לשיעורים הרגישו בכך אותם שעמדו כבושים בדפנות ובקרני־זוויות, רגש של שבה והודיה תקף על כולם: ברוך המקום, ברוך הוא, לא יסעו כחילקים, לא יעמדו כל הדרך על רגליהם... גם זו לטובה! יהא מקום לישיבה ואפילו לשכיבה...

ספסלים, מסתבר, לא היו כאן, לא תהא ישיבה אלא על גבי קרקע ולא תהא שכיבה אלא על גבי קרקע, לא היו אפילו חבילות, שיש בהן כדי ישיבה או הנחת הראש, מי שביקש לישב, ישב במקום שעמד, ואילו מי שביקש לשכב, השתדל לדחוק בחשכה ולבוא אצל דופן, כדי שיהא בטוח, שלא יפסעו עליו.

שבה והודיה על הרווחה ואחר־כך געייה בבכייה... כל אותה שעה, שהיו בחוץ, לא העיזו

לפצות פה ולצפצף, שכן חיות־הגשט"פו חבלו על כל קול וקול, שהוציא אדם, על כל אנחה בקול, על כל געייה בבכייה, כבשו יסוריהם, נשכו שפתותיהם ועילעו דמעות רותחות, ואילו בקרון הסגור הוציאו את היכבה הכבושה, והיה מקום כדי סיכור ידים, הטחת ראש ומריסת שערות, צעקה לשמים, טענות למקום, קריאה לאבות שוכני עפר, זכירת זכות אבות, וכנגד כולם הגשים, שדמעתן מצויה וקינתן שופעת, אלא כולם היו אחווי אימה ופחד מפני המוות, מפני החדלון, הם לא הרגישו בעקירתה של הרכבת, אפילו בשעה שניענעה וזיעזעה, עדיין לא הרגישו בהליכתה, אלא פעם אחת כשבקעה אנחה נוראה של הגלגלים והקרונ התחבט, עד שנפלו כולם, אחד העומדים ואחד היושבים ואפילו השוכבים ניטלטלו, פסקה בבת־ראש הבכייה, בקרון היתה דמימה מטילה אימה ומיד הוברר להם, שנוסעים הם.

— כבר נוסעים אננו! — קראו כמה בבת אחת באימת־מוות והבכייה חזרה ונגעתה בכוח מוסיף.

כמה ארכה הבכייה? אחד מהם לא ידע שיעור של זמן, הם בכו עד שכלו דמעותיהם; טענו עד שכלו טענותיהם, אנחות כבדות בלבד בקעו מלבות יגעים, ואילו הרבה גשתתקו, שכן מוטלים היו בעלפון, אלא אדם לא ראה בחשכה את הראשים השמוטים, את העינים הקמות, לא הרגיש בפה שדמם, בלב שעמד, ואדם לא חסר את חברו, דמימתו של אדם לא הדאיגה ולא הפחידה את חברו, יד מרתיתה לא ירדה מתוך חרדה שבלב למשמש בחשכה במשתתקים בבת־ראש, שכן לא היו כאן שנים קרובים או מכרים, פרט לכמה תינוקות, שהתליינים לא גלזום באקראי מאמותיהם.

מלפנים משמאל נשתמע קולו המעוך של זקן אחד, שרוי בדמעות:

— אחינו בני ישראל, נאמר תהילים! לכו ובואו אצלי, נאמר תהילים... נאמר ויודו... נתקין עצמנו...

בכייה גדולה של נשים, גברים התחילה נעה.

— מי יש לו גפרור? — שאל אחד מאחור בקרון.

אחד מהם לא היה לו גפרור, הבודקנים הרוצחנים נטלו אפילו שיירי סיגריות כבויות, כמה הלכו ובאו אצל הקורא, שפו ברגליהם, מימשו בדיהם, נשים, שלא ידעו אפילו לענות אחרי האומר וגברים, שלא חשקה נפשם בתהילים, הצטדדו, פיגו מקום לאומרי תהילים, בחינת פיגוי מקום לתזמורת ומקהלה, הללו נתקלו במוטלים, שלא זעו ולא הוציאו קול, ישנים הם? מתעלפים? ושמה כבר מתו? הם צידדום לדופן, מישהו טיפל בהם, העירם, השיב רוחם, קול בכוי אמר:

— חוששני, שכבר יש לנו כאן מת!

קולו המעוך של הזקן גנח:

— „למנצח לבני קורח מומור...”

מקהלה של קולות־גברים בוכים ענתה אחריו את הפסוק, בקרון עלה נחשול־בכייה חודש, בכייה של ציבור מישראל אחרי מיטתו שלו, אלא שוב לא היה בו כוח לבכייה ארוכה ושוב לא בקעו אלא אנחות יגעות מלבות עטופים, קולותיהם של אומרי־תהילים אף הם הלכו ונתמעכו, אלא נתמלאו יראת־שמים, דיכדוכה של נפש, לבביות.

— כבר אין כמעט במה לנשום — אמר אחד, כמבקש רוח לנשימה.

— עדיין לא הגיעה השעה לקובלנה — השיב שגי ביאוש.

ואשה אחת נתאנחה בבכייה:

— נשתנק כאן!

איש אחד הימהם:

— הרי זה רצונם!

ג

עזרא חוק ונתחזק שעה שנתדחס לתוך הקרון, אלא הבכייה בציבור החלישה לבו, משהו השניק בגרונו, משהו הצריב בעיניו, הוא עשה אוניו כאפרכסות לבכייה ולטענות: אפשר וישמע בהן קול מוכר, מיהו לא שמע אלא צירוף של יכבה שוברת־לב, שנטלה חיותו, הרצון לחיים ולחירות, הוא הניח ידו על עיניו, כאילו הצניע דמעותיו, עמד וראשו כבוש בקרע, בלא מחשבה, נתן לחולשת־לבו, אמירת־תהילים זו כאילו העירה אותו, הוציאתו מן הקפאון.

הרי לא יעמוד ויאמר תהילים! הוא יגסר לו מפלט ואחרים אף הם יפלטו. מי שירצה, מי שיהיה לו העז לקפוץ מתוך רכבת מהלכת. הוא התחיל מהלך בקרון, בנחת יתירה שף ברגליו, לא הרימן, החליק, כדי שלא יפסע על אדם. הואיל ורווחה בקרון, שמא יש בו שומר. אוקראיני או ליטאי. הוא יבחין בו בנשימתו — ריח של י"ש יהא נודף ממנו. הוא התהלך לארכו ולרחבו של הקרון, ריתרת חדרך אגב מישימש בדפנות וברצפה, אם אין בהם סדק קל שבקלים, שיקל עליו מלאכת הנסירה.

— מישהו שף כאן בדרך משונה. — ייבבה אשה אחת.
 — אף אני הבחנתי — נתאנחה שנייה — מבקש משהו.
 — יום מחור. — ניצנץ בדעתו של עזרא להתבדת.
 יום מחור? כלום יש מחור? עם יום מחור יבוא המוות... אחד מן השומעים דברי עזרא לא צחק מרה, אלא בכייה נתנחשלה. מחור? מישהו עדיין מדבר במחר! ולוואי ולא יבוא המחור!

ד

עזרא הרגיש במישהו התופס במעילו ומהלך אחריו, בזהירות מישימש ביד. יד קטנה של אשה. הוא משך את בעלת היד אצלו. הוא הרגיש בראשה תחת סנטרו. קגע גופה בגופו העיד על גיורה דקה. עדינה של בחורות־בתולים.

— מה יש? — שאל חדות.
 — הוא המבקש את המחור? — לחשה לו לחישה נקורה.
 — אף היא רצונה לבקש?
 — לכך אני תופסת בו.
 — ביחה, חברה!
 — איני חברה.
 — סליחה!
 — והוא חבר?
 — פחית־נפש?
 היא לא החזירה לו תשובה והוא שאל:
 — יחידית היא?
 היא שתקה והוא אמר:
 — הרי על זו רשאית היא להחזיר תשובה.
 — אל ישאל. — אמרה בקושי — אגעה בבכייה.
 הוא מישימש בפניה, תפס בסנטרה, זקף ראשה ואמר בתוקף:
 — עוזרו! נחזק לבנו!
 היא הסירה ידו מסנטרה ואמרה יבשות:
 — לאן הוא שף?
 — כבר שפתי בחצי הקרון ולפנים. עכשיו אני שף בחצי הקרון ולאחור. עכשיו נשוף בצוות.

— מבקש הוא מישהו?
 — מי שביקשתי לא מצאתי; מי שלא ביקשתי מצאתי.
 — תמיד הוא מדבר בהידות?
 הוא חייך ובסבר־פנים לחץ ידה:
 — ביקשתי אם אין כאן שומר. הייתי מבחין בו בריח־ניחוחו. ריתרחה באהר?
 — אף לא בת־רית.
 — הרגישה ברוחונת מאישם?
 — שינוק בלבד.
 לא רחוק מהם געה תינוק בבכייה. הוא חש במעיו. אנחה עברה בין הסמוכים. כבר התחיל. על האוויר המשיניק יהא מוסיף סרחון.
 — יש חור אישם ברצפה? — קרא עזרא.

השאלה חזרה ונשאלה, נישאה על פני הקרון ונתנחשלה וחזרה בתשובה, שכבר ידע עזרא. אחד לא מצא חור בשום מקום: משום מקום לא נושבת רוח קלה שבקלות.

— ובכן קודם כל אחרור חור לצרכים אלו — אמר עזרא לבת־לוויתו.
— יש לו כלים? — שאלה.

שאלה יתירה והוא לא החזיר תשובה, אלא הפך פניו לצדו של התינוק הבוכה:
— התאפק, ילד, מיד יהא חור ברצפה.
ולבת־לוויתו אמר:

— גשוף ונבוא אצל קרן־הזווית מימין. תתפוס בו, שלא ניפרד. מה שמה?
— יאדוויגה, יאדיה.

— כך נקרא שמה בישראל?
— זה שמי.

— ומה שם נקרא לה?
— איני יורדת לדעתו.

— ובכן יהא יאדוויגה — יאדיה, שמי עזרא. שם טוב בישראל.

אגב דיבור הוציא את המסורון מכובעו והידיות מן ההצנע שבמעילו, הבניס בהן את המסורון, הסיר מעל גבו את קנה־הברזל והבריגו בידיות.

— יודעת היא מה אני עושה עכשיו? — אמר לה ליאדוויגה — הריגי מרכיב מסורון. יהודים שבקרן־זוויתי — קרא כלפי קרן־הזווית מימין — פנו מקום! הריני ואעשה חור!

— מפני מה בקרן־זווית זו דווקא? — מיחתה אחת.

— שכן אחרים ישאלו מפני מה בקרן־זווית שלהם דווקא! אל תשאל שאלות. תינוק זה חש במעיו ושמא עוד אחד.

— ובכן דווקא במקום ישיבתנו. — מיחו כמה כאחד.

עזרא מישמש בידה הפנויה של יאדוויגה.

— תחזיק במסורון.

משיפולי מעילו הוציא אולר מקופל, שהיוו בו מחלץ, מקדה, מספריים ועוד כמה כלים, וציווה:

— נו, זחוו!

— נמצא כאן בעל־הבית! מפקד גמור! — מיחו היושבים בקרן־זווית.

— ואילו היה נאצי ימח שמו מפקד במקומו, נוח לכם? — אמר עזרא חדות — מה כירכורים אתם מכרכרים? רחמנות על התינוק!

כמה דמויות זזו בכבודת. אשה אחת נתאנחה:

— צריך לעקור מכאן.

קרן־הזווית נתפנתה. עזרא כרע על ברכיו, פישפש בידו ברצפה והתחיל חורר, מספר עם יאדוויגה, שהרגיש בארכובתה בגבו.

— צריכני חור כדי להכניס בו את המסורון.

— כיצד הצניע הכול על גבו? — שאלה.

— דברים של מה בכך. — השיב קצרות — ובשעת הצורך... כלום מימיה לא...?

היא לא החזירה תשובה. בבת־ראש הרגישה בפירוד שביניהם. זה שייך לתנועה אחרת. אויבת.

— נו? — שאל — מה לה שותקת?

בקושי אמרה:

— תמיד זה דבר שבהצלחה.

— ובכן היא...

היא חזרה ו... קה. שוב לא שאל, לא ביקש תשובות. כבר הכיר בקרע המפלגתי. „עקשנית“! היררה, היתה דמימה ביניהם, עד שביקש ממנה את המסורון. סבור הוא, שכבר יכול להשתמש בו. היא מישמשה בידו הפשוטה, הניחה בתוכה את המסורון ושניהם כאחד נהנו ממגע ידיהם.

— עכשיו תיעשה המלאכה מהירות — אמר — ואחר־כך נתחיל בעיקר. — זה הוסיף כדי להתאריך בשיחה.

— כבר יודע הוא היכן?

דעתה נחה עליה מדיבור כלשהו.

— בערך...

— אילו היה סורג...

— היה קל!

התינוק חזר וגעה בבכייה גדולה ועזרא התחיל משדלו בדברים:

— ילד, מיד יהא גמור. הרי ילד חכם אתה, מבין... מיד יהא גמור... אלא היזהר, שלא תפול

בחור. יש לך מי שיחזיק בך?

— יש לו, יש לו. — השיב קול אשה — עדיין יש לו...

יאדוויגה נראה לה הרוך והעדינות, שדיבר בהם עזרא עם התינוק. רצונה ללטפו על זר.

— איך הוא מוצא ידיו לנסר בחשכה? — שאלה ובקולה קירוב־דעת מופלג.

— אצבעות ידי השמאלית מוליכות אותי. — השיב ומיד הוסיף — אפשר ולא עגול ביותר...

הרי, הריגי בסוף... כלומר אני בא אצל הפתיחה... אוהום?... סביב, סביב... נקישת... וחור! או,

אוויר! אוויר! מרגישה היא?

— הן.

— משיב גפשו... אציץ מה בחוץ — הוא שפף על גבי החור — חושך־אפלה — הודיע —

אין לבנה. — הוא נודקף — תם ונשלם, ילד!

התינוק הבוכה התחיל סומך. עמו הלך מישתו ומאחריו התחילו זזים.

ה

עזרא מישמש בידה של יאדוויגה.

— נסתלק מכאן.

— לאן?

— נרחיק קצת. כאן אצל הדופן השמאלי.

— מפני מה לא נפליג? לסופו של הקרון?

— היושבים שם כבר נשתקעו במקומותיהם. יסרבו להסתלק. יבוא לידי תיגרה. ואילו

היא יכולה להרחיק כמה שלבה חפץ.

היא לא רצתה להרחיק.

— אעמוד אצלו. — השיבה — שמא אוכל לסייעו.

הוא עמד וגבו לדופן השמאלי, העמיד אותה לימינו והתחיל שף.

— כאן פגוי. — אמר — הסתלקו מכאן. כרצוננו — רגלו נתקלה בגוף מוטל — מישתו

מוטל כאן. — אמר לה ליאדוויגה — הוא מעכב. — הוא שפף, מישמש בידו השמאלית — גבר

וישן הוא. צריך להטריחו. תטול את המסורון.

הוא הניח את המסורון בידה, הרחיק מן הדופן, שף ובא אצל רגלי הישן, שפף על חודי

אצבעות רגליו, תפסו להישן בשתי רגליו, גרדו מן הדופן ודרך אגב הזהיר את מישתו בחשכה:

— מישתו ישן כהרוג, אל יפול עליו.

קולו הית נעים לה, נתן לה בטחון. דומה היה עליה כאילו היא רואה אותו. היא הרגישה

בו, שהוא הולך ובא אצלה, עד שלא פתח פיו.

— עכשיו אמדוד פירצה לניסה. — אמר כשבא אצלה, הוא נשתטת סמוך לדופן, ראשו

לרגלה — תתן לי את המסורון. — הוא נטל את המסורון והניחו לרגליו — מרגלה עד המסורון —

זהו השיעור.

— רצונו לקרוע ארוכה?

— הרבת יותר מארוכה.

הוא הוציא את האולר והתחיל חורר חור סמוך לרגלה.

— היכן ינסר?

- בדופן.
 — ולא ברצפה?
 — ולהתנפל תחת הגלגלים?
 היתה קצת ליגלוג בדבריו והיא השתדלה לתקן עצמה:
 — סבורה אני, שברצפה, אצל הדופן האחורי באמצע, המקום נאות ביותר.
 — אמת לאמיתה, אלא... דרך אגב, מפני מה התחילה בבת־ראש מאנפסת ומדברת צרפתית?
 — אני סותמת חטמי.
 — תסתום אף את חטמי.
 היא שפפה והניחה ידה על פניו. הוא בזרעוץ מחמת אפתעה ושמר לידה. היא מישמשה בחטמו, צבטתו והניחה לו. השתובבה.
 — עכשיו יסביר מה שביקש להסביר.
 ידה הרגישה בפניו ונעמו כל כך.
 הוא נצטחק:
 — תשמור לי, אתנקם בה! — והוסיף: — תשוף ותבוא לכאן ותעמיד רגלה אצל המסורון. וכך תרחיק קצת, את המסורון תגביה ותחזיק בו עד שאצטרך לו.
 היא שפה ובאה אצלו, מישמשה במסורון, העמידה שם רגלה הימנית ואמרה:
 — עשיתי הכול כמצווה עלי מפיו.
 — ניחה. — ועכשיו הסביר — בפירצה שברצפה באמצע הדופן האחורי נות לצאת, אלא צריך להיות מוטל עד שעובר הקרון האחרון ובקרון האחורי על הצחפת עלולים לעמוד אוכלי־אדם ופנס־חשמל בידם ולהאיר את הפסים, אם לא מוטל אדם, שעלה בידו לפלוט.
 — אם כן הריהם יכולים לגלות אף בצדי הפסים.
 — הם יכולים, וודאי יכולים הם. אלא מה? המפיל עצמו מן הצד וחי ושלם בגופו אל יחא מוטל, אלא יחול או ירוץ וירחיק מן הפסים.
 — כבר קפץ מרכבת?
 — שתי פעמים.
 גלוגן הוא או דובר אמת? אילו ראתה פניו, היתה יודעת. אלא קולו אף הוא נושא אמת בתוכו.
 — אם כן הריהו בן־חיל! — אמרה בחשאי.
 — והיא כבר פלטה?
 — לא מרכבת מהלכת.
 — הלב חרד?
 — מה אפשר יותר מהרג? ולאן אנו מובלים עכשיו?

1

- היתה דמימה ביניהם ועצבות גדולה. שניהם כאחד ניטל מהם הרצון לשיחה. הוא חיטט באולר בכוח מוסיף והיא הסתכלה בו, כאילו ראתה אותו ושמעה חיטוטי האולר. וסופו אמר:
 — סבורני, שגמרתי מלאכתי באולר. תתן לי, בבקשה, את המסורון.
 היא מצאה ידו בידה הפנויה — רגע של מגע נעים, הם. היא מסרה לו את המסורון.
 — מצוין! — לחש — עכשיו יכולנו לפתוח ולנסר חירותנו.
 היא נצטנחה וישבה על גבי קרקע. הוא ניסר, ניסר ארוכות.
 — ידו כבר עיפה ויגעה — אמרה — רשאית אני לנסר קצת?
 — עם כל עיפותי אהיה מהיר בנסירה ממנה — השיב ואף־על־פי־כן הפסיק ממלאכתו.
 הוא ביקש לפוש רגע אחד, אלא הרגיש בדמימה שמסביב. אין דיבור, אין אנחה, אין בכייה, אלא נחירתם של ישנים ובקרן־זווית הרחוקה במופלג. רחוקה מהפירצה, אמר מישחו תהילים ביחיד.
 — הציבור ישן! — לחש באפתעה.
 — הן, — השיבה בחשאי.

- לא הרגשתי.
 — אף לא אני.
 — שמא פעם אחרונה... שינה אחרונה...
 היא נתאנחה.
 — צריך לראות את השעה. — אמר.
 — כלום יש לו שעון? ובראדיום?
 — יש לי שעון. ובראדיום.
 — אלא לא על היד.
 — וודאי לא! משכבר היה ניטל ממני. ושמא היד אף עמו. אלא התקנתי לי כיסן מאחורי
 במכנסים ורצועת המכנסים מחפה כל סימן... תתן לי ידה.
 ברצון פשטה ידה, שמרה למגע ידו. הוא מישמש בידה ומעין חמימה באה בו עם המגע.
 הוא סמך ידה לגקודה אחת בגבו תחת הרצועה הכפופה; אצבעותיה הרגישו בצורה הקטנה,
 העגולה של שעון-יד.
 — מרגישה היא? עכשיו הריני מוציאו ונראה את השעה. — בחשכה האיר לוח-ספרות
 והאצבעות הראו אחת וששה רגעים — כל כך מאוחר! — לחש — צריכני להזדרז! — הוא
 מישמש במסור והתחיל מנסר בכוח כפול. — כבר לאחר אחת — אמר — מחרי התחיל. בלוח
 שבראשי הריני מהפך דף אחד: אחד במאי — שמונה באייר.
 — אחד במאי! — צעקה כמעט — יודע הוא ברי?
 — והיא אינה יודעת?
 — חיי בשבועות האחרונים עלולים היו להשכיה מלבי אפילו את השנה.
 — ואני כל יום ויום הזרתי על היום שבשבת ועל היום שבחודש. כל יום ויום כאדם כשר:
 „היום יום...“ והיום יום שני בשבת... יודעת היא פירוש המילות?
 — ובכן היום אחד במאי? — אמרה בגעגועים מופלגים.
 הוא חזר ואמר:
 — הן היום אחד במאי. — הוא לא סיים. הוא הרגיש בעגמימותה ונתאנח — אחד במאי...
 פעמים הרבה חגגה אותו?
 היא לא החזירה תשובה.
 — בת כמה היא?
 היא שתקה.
 — שוב אין רצונה לדבר עמי?
 — לא על אחד במאי.
 — מה יש? אף הוא יום טוב שלי.
 — אף הוא יום טוב של היטלר והנאצים!
 כעס הסעיר תוכו. הוא לא אמר כלום, אלא הימהם:
 — אוווי!
 היא הרגישה בכעסו. לאחר שעה קלה של שתיקה אמרה בנחת:
 — יסלח לי, לא הייתי רשאית לומר את הדברים.
 — רתוי לה, שתנשוק לשונה עד שלא אמרה! — אמר בכעס — וכי אמירה בלבד?
 והירהור מותר לה?
 על זו לא החזירה תשובה. אפילו בשעה זו מהרהרת היא כן. וכך דיברה והירהרה כל
 אותן השנים, שהיתה חברה במפלגת, שדיברה והירהרה כן.
 — יודעני, שאפילו בשעה זו היא מהרהרת כן, ותתבייש. לא היא, אלא אותם שתקעו
 את הדברים לתוכה — הוא הפסיק מנסירתו ונקף פניו לה, כאילו ראה אותה — כלום יודעת היא
 אחד במאי מהו? הריהו חג האחדות והאחוזה, סמל השלום! והיא מחללת אותו, ממאסה אותו,
 משפילה אותו! ממלאה היא אותו שואה, פצצות-סרחון על אותם, שצריכה היתה להלוך עמם
 בסך! יודעת היא לדעתי? רתוי לה, שתהא בארץ-ישראל ותראה בהגיגתו!

היא עיוותה פניה להשם „ארץ ישראל“ — נס מן השמים, שלא ראה. הרי בזו נלחמות היא ומפלגתה! הרי זו, שמפרידה ביניהם!
 הוא שמר לה, שתשאל כיצד חוגגים אחד במאי בארץ־ישראל. אין היא שואלת, נוחה. הוא התחיל מנסר בכל כוחו ושניהם כאחד שתקו, אלא השתיקה הכבירה על שניהם. היא לא מצאה דברים בפיה. הוא רואה את עצמו נעלב והיא אינה יכולה לפייסו. ואילו הוא הרגיש, שאינו רשאי לכעוס. וכי לא סיפר עכשיו בשבחו של יום האחדות והשלום? חיוך נראה על שפתותיו.
 — ובכן שונאים אנו!
 — רואה הוא את עצמו כן?
 — הרי היא רואה את עצמה כן!
 לאו, היא לא ראתה את עצמה שונאתו שלוה. לבביות בקולו וחמימה וחזקה לבביות וחמימה בעיניו. כשהיא מרגישה בעיניו הנתונות בה, הריהי מרגישה בטובה השופעת מעיניו. נאה הוא. וודאי נאה הוא. כך היא מרגישה. כאילו ראתה פניו. רושם פניו על ידה. מצח גבוה. חוטם ישר, שפתים דקות.

ז

הוא הפסיקה מהירהורית.
 — מיד הריגי גומר.
 עצבות יתירה תקפה עליה. מיד תבוא חירות ושמה אף פירוד. משהו ריפרף במוחה והכביד על הלב, צבט.
 והוא הוסיף ודיבר:
 — כמעט שני לווחים ניסרתני. אכניסם לפנים. אם ינשרו לחוק, אפשר ומעשה־שטן ישמע מישהו, ירגיש.
 — רשאת אני לסייע? — שאלה.
 — אין צורך.
 — אין הוא מניח לי להניח יד.
 — כבר הניחה ידה.
 בקולו היה מעין השתובבות.
 רגע אחד לא ירדה לדעתו, אלא מיד הרגישה, שפניה מסמיקות.
 — זכור הוא? — אמרה.
 — מפני מה לאו?
 נעימה היתה לה הידיעה, שזכור הוא. אלא עכשיו תמחה איך יכלה לעשות כן. מה היתה בעיניו?
 באלר ובמסור חרר חור על גבי הלוח המנוסר, כדי הכנסת ידו. בקעה רוח חזקה. היא נודעזה.
 — כבר הוא מוציא את הלווחים?
 — לאו, התקנתי אותם כדי להכניסם.
 בבת־ראש הרגישה בו כנגדה — היא לא שמעה בקריבתו. לבה התחיל דופק בחזקה.
 — מי ראשון? — שאל בנחת מעושה.
 לבה נצבט ובקושי אמרה:
 — אני ראשונה. הוא יסייע אותי. אהיה בטוחה.
 — כך סבור הייתי. — אמר — ותזכור: לזחול ולהרחיק. תהא מוטלת עד שאבוא. הן, אף זו: אם הרכבת מהלכת על גבי סוללה, תתגלגל ותהא מוטלת בתחתית הסוללה.
 הוא קם על רגליו.
 — עכשיו אלך ואבוא אצל אומרת־הילים. — אמר — אפשר וירצה אף הוא.
 היא לא רצתה, שיפרוש ממנה.
 — כבר גמר את הנסירה? — שאלה.
 — עוד מקצת — השיב — משאחזור.

הוא התחיל עוקר רגליו. היא תפסה בו.
 — אלך עמו.
 נעימה היתה לו הליכתה עמו, אלא תפס בידה ואמר:
 — לאו, תשהה כאן. לא אתע בחזירתך. אקרא: „יאדיה!“ והיא תשיב — מה תשיב?
 — כאן, עזרא!
 — כך, והרי לה עבודה. תנסה להעיר את הישנים אצלה. שמא יש עוד הרוצים לברות.

ח

הוא עקר רגליו בנחת־דעת ובחיון. בנחת ובזהירות שף בין הישנים ובא אצל אומר־
 תהילים.
 — ר' יהודי — גזרק מפיו.
 יד מישמשה בו, תפסה ידו, אלא אמירת תהילים לא פסקה. האומר לא היה רשאי להפסיק
 ועזרא אמר לו:
 — חרתי חור גדול מאחור בדופן השמאלי. יכול הוא להציל נפשו...
 אמירת תהילים פסקה והקול דיבר — קול מעוך של זקן:
 — אני איני יכול להציל נפשי, הכול־יכול יכול להצילני... זקן מופלג אני... חולה ותשיש
 ובעל תענית... אם אקפוץ מן החור שחררת לא אקום. הרי זו איבוד לדעת... לאו, בני, אני אמות
 במיתה. שברר לי הקדוש־ברוך־הוא, אם שריפה, תהא שריפה; אם חנק, יהא חנק... ואם עדיין
 לא הגיעה שעת למות, כמה דרכים למקום לחיינו. ואילו אתה חרת חור וודאי הולך השם
 יתברך את ירך...
 עזרא שמע לו באוזן אחת, באוזן השניה שמע את יאדיה מעוררת ישנים ודומה עדיין
 לא עלה בידה לעורר נפש אחת. הוא הפסיק את הזקן:
 — סבא, הכול ישנים ושינה קשה...
 — הן, — ענה אחריו הזקן — הכול ישנים... אמירת תהילים יישנה אותם... עייפים ויגעים,
 העלובים, שרויים בצרה...
 עזרא חזר והפסיקו:
 — צריך להעירם. אפשר והרבה ירצו לפלוט. יעשה זה, סבא, יעשה את המצוה. יעיר אותם
 והננערים יעירו אחרים. הפירצה היא מאחור, בדופן השמאלי, לכשאוציא את הלווחים המנוסרים
 יראה הרוח...
 — להעיר... לעורר... כלום אין זה נגד רצונו, יתברך? הוא הפיל עליהם חבלי־שינה... שוב
 איני יודע מה כדן ומה שלא כדן... ושמא הדין עמך... יפלוטו יהודים... מי שרוצה, מי
 שיש בו כוח לקפוץ קפיצה זו... אעיר, אעיר...
 מה יאמר לו לזקן בפרידתו? כמה יברך אותו? כל ברכה הריהי לבטלה. רתוי לו, שיברכו
 במיתה בדרך הטבע. לשונו לא מצאה מלים, במקום זה אמר ברתת:
 — סבא, יברכני!
 — מברך אני אותך, בני, מברך אותך! — אמר הזקן בקול שבור — יהי רצון, שתצא
 בשלום, שלם בגופך, ושוב לא תפול לידיהם.
 — יברך אף אותה ריבה המעוררת שם את הישנים.
 — אף אותה אני מברך. תבוא ברכתי עליה ועל כל הפולטים בפתח, שפתחת להם, וכולכם
 תזכו לישועות ולנחמות...
 שוב לא יכול לדבר. הוא געה בבכייה. עזרא לחץ ידו, גנח והלך. הוא שמע קולה של
 יאדיה המעיר משהו, ואף־על־פי־כן נשם לה:
 — יאדיה!
 היא השיבה:
 — כאן, עזרא!
 שאיפת־רוח בקולה העידה, שכבר שמרה לקריאתו. כשסמך לה אמרה לו בצער, שלא עלה
 בידה להעיר אחד. כמה ישבו, שאלו משהו ושוב חטפתם השינה.

ט

הוא סיפר לה על אותו זקן וגמר את הנסירה, פירק את המסורון, הניח את המסורון בכובעו, את הידיות במקומן במעיל, את הקנה על גבו וסופו שילשל כובעו והידקו ברצועות תחת הסנטר. עכשיו התחיל מוציא את הלוחים המנוסרים, רוח חזקה נשבה, נתפזרה על פני הקרון, בישרה ואמרה, שיש פירצה גדולה, פתח לחירות ולהצלה, כמה מן הישנים זעו, אלא אחד מהם לא ננער.

עזרא הוציא ראשו, הציץ.

— חשכה נוראה — אמר וקם על רגליו — דומה אנו נוסעים על טוללה, ובכן תזכור... מה מלבושיה? — הוא נגע בה בידו — מעיל ארוך, יפה, עטופה היא מטפחת?
היא היתה עטופה מטפחת, תחת המעיל. הוא נטל את המטפחת וצנף צניף לראשה, שלא תחבוט ראשה, ועצבות גדולה תקפה על שניהם. דמעות רותחות נתגבבו מן העיניים ונתגלגלו על הלסתות. מי יודע אם שוב יתראו חיים! מופלא, אין הם יודעים אפילו חזותם, יתארע משהו והם לא יודמנו תיכף לפליטה זו, לא יכירו זה את זה לכשיודמנו לעתיד.

— מה חזותה? — נזרקה שאלה מפיו.

— שחרחרות... שערות שחורות כזפת, עינים שחורות... וחזותו מהי?

— שערות אדמדמות, עינים שחומות, קצת נמשים על הפנים, שלא מישמשה בהם. — הוא הכניס פניה בין ידיו — שחרחרות, אל תירא, הנפילה לא תהא גדולה, לא רחוק מן הקרקע והקרקע רך...

לא ינשק לה? הוא נתמשך לה והיא שמרה לו, אלא לא התיר לעצמו.

— באוי — אמר ובלשון נוכח — אסייע ידיך.

היא נשתכחה אצל הפירצה, שירבבה רגליה, אלא עדיין לא דחק את השעה, עדיין היה לו מה לומר לה. הוא הפך פניה לו ואמר:

— אם, חלילה, יתארע לך משהו, אתגעגע על שחרחרות, שהיתה לוחמת לשם מעמד הפועלים, אם יתארע משהו לי, תתגעגע על לוחם אדמוני לשם מעמד הפועלים, שביקש עוד חירותו ותחייתו של עמו ישראל בארץ־ישראל העתיקה. תתגעגע, יאדיה שחרחרות?... עכשיו ינשק לה פה לפה... רקיעה ברגלים לא רחוק מהם וקול צורחני — כאילו נצטרך גרמני... לבו נצבט. הוא מיהר והוציאה מחציה ולמטה ואחר־כך מחציה ולמעלה. היא נתעלמה מן העין, לא שמע לא חבטה, לא צעקה, אלא כבר היה מוטל אצל הפירצה, מוכן ומזומן להחליק ובינתיים שמע לקרון. ישנים התחילו זעים וננערים... והוא שומע אותו זקן ואומר: — כך, עכשיו ננערתם. צריך הייתי להצטרף כגרמני, ימח שמו, עד שננערתם! ובכן שמעו...

עזרא נצטחק, ברכה על ראשו של סבא, אדם מישראל יגע ומוצא!... כלום לא יעמוד על רגליו ויטכיר לו לציבור? הוא יסמוך על תוקן, צריך הוא למהר ליאדוויגה, הוא החליק.

י

הרוח הפכה אותו וגילגלתו במורד הסוללה, הוא לא היה מוטל, הרכבת הלכה בנחת, לא מיהרה, עד שיגיע הקרון האחרון ילך ויבוא אצל יאדוויגה, חשכה עבה וערפל, אין הוא צריך אפילו לזחול, אלא להפסיע בזהירות — מה עלול להתארע לה ליאדיה, אם לא ימצאנה למטה, יבקשנה למעלה, לכשתעבור הרכבת.

— עזרא! — נתלחש לו מתוך החשכה.

— יאדיה! — נשם בהתלהבות, כמעט שצעק.

הוא ליפף אותה בידיו, היא התרפקה עליו, הסתכלו זה בפני זה, אלא בקושי ראו את השירטוטים, שמחה גדולה קפצה עליהם, והוא שאל: כיצד היה? נחבלה? שלימה בגופה? היא צחקה, שלימה בגופה! היא נפלה מעשה־להטים, עמדה על ארבע ומיד התחילה מתגלגלת במורד הסוללה, אלא לא יכלה להיות מוטלת, לבה היה מיצר ודואג, כלום לא נצטרך גרמני בקרון?

הוא צחק, סיפר לה ובבת־ראש הפסיק, לכו עמד, עיניו בלטו מחמת פחד, היא לא יכלה

לראות מבע פניו, אלא הרגישה בפחדו. היא הפכה פניה לרכבת. לא יכלה לראותה, אלא אף לא שמעה אותה. היא עמדה על פחדו של עזרא. כלום אין הרכבת עומדת למעלה?
הוא לחש לה:

— איני שומע את הרכבת. נסתלק.

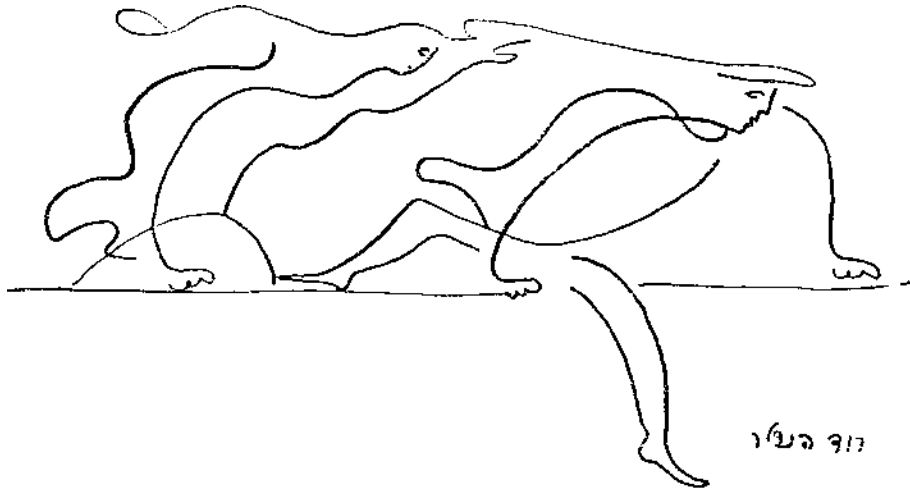
אלא בו ברגע שמעו רעש הרכבת. כבר היתה רחוקה. בשמחתם לא שמעו ולא ראו בעבירתה ומן הקרון האחרון, דומה, לא הטיל אדם או של פנסיהשמל. הם נצטחקו מאושרים שבמאשרים, ומסתבר, שנתמזגו בנשיקה ארוכה. בנשיקה אחת ושניה ושלישית, אחרונה ואחרונה ארוכה. רעבים, בלבות דופקים, כלים, בצעקה לחיים.

היום הפציע. התחילו דימדומי-שחרית... פניהם התחילו מתקלפות מתוך החשכה ועיניהם האירו. תוהה ובוהה הסתכל בפנים של חן שחרחרות טעימה, מוקסמת הסתכלה בפנים נאות של גבורה גברית. דומה היה על שניהם כאחד, כאילו כך ראו זה את זה בחשכת הקרון בזהר של עין פנימית.

הוא חזר ונשק לה על פיה, רואה ונראה:

— אחד במאי שלי!...

עברית: מ. ל.

97 העמוד

א ל י ה

חיה נרד

אדמה, רגבי עפר חמים ואדמים,
ומקום מוצא הרוח עד מקום תשקט הרוח
הבכירו הנררים, וגאיות להדומים;
ושדות וכרם, עננות וניצר
ושביל לוחץ בביר

ואם

ולצדה הנצר.

ושמש רד אל אפק כראם
ולילה גח מאפק בלבוא זועם
ודמי — — —

ודמי עד עת יעור הסער
ובאו עננים שקוני דמים
וכמו סופד על מות הלום תלוי הסהר.

והמים

זולגים אל העפר כדמעותי
ועננים כארונות מתי
יעוטו אל קברות הליל.

ושובת הנצרים מבני החיל
תהלף בשביל אל מתרים.

ובני איננו עוד. הלף, הלף הנצר
נסופד על סנת בקורים
תלוי הסהר

והוא כואב כלילותי.

עלטה.

רק עצב תפלותי

פוסע דם בדרךדרים.

תני השכול תוהים וסעורים

מטאורת לבי אל אפלות יגיו

הנצרים!

לו רגע בתיקי ראשכם תגיו

ללטה את שערכם במאדי.

לסף על תפתכם בכף גדי.

כי גָּבְהוּ לילות עד פּוֹכְבִים
 וְאֲנִי שְׁחוּתִי עד עֶפֶר.
 רק אֵת אֲנִי אֶצְמִיד לְרַגְבִים.
 רק אֵת עֵינֵי אֶתְלֶה בְּפוֹכְבִים:
 הִנֵּה הַלְמוֹת לְבָבְךָ עוֹלֶת מִן הַגְּבִים
 וּבְכַרְמֵי הַדָּם יוֹגְבִים שִׁירָם יִשְׁירוּ
 וּגְבִיעַ אֹרֶךְ אֵלֶם
 יִגִּישׁוּ אֶל עֵינֵי.

בְּנִי.

הֲרֵי שְׁלָגִים מִרְאוֹת אֶתְכֶם יִשְׁשִׁירוּ
 מִרְאוֹת אֶתְכֶם דְּמָעוֹת תִּקְרַעְנָה אִישׁוֹנֵי.
 בְּנֵי הַעוֹלָלִים!
 בְּנֵי הַחֲלָלִים!
 הִנֵּה הָאֹרֶךְ עוֹלֶה בְּכֶם
 וּמְלוֹא אֶרְצֵי צְלָלִים.
 הִנֵּה גְבוּרָה בְּכֶם וּמְתוֹם
 וּבְחָרְרֵי הַגֵּר אֵלֶם
 וְכִסְפֵּי יְלִדוֹתְכֶם פְּחוּם
 וְצִלְתוֹ אוֹרֶת וְתָם
 וְלַחֵי לַחֵי רֶךְ תְּסוּת.

הַגֵּר עֲלֶה בְּחִלּוֹנֵי וְהוּא צוֹסָה אֶל שְׁמֵר
 וְאֶפֶל נֶאֱחָז בְּלִהְבֵּיו.
 הִנֵּה הָאֹרֶךְ נוֹסָה אֶל שְׁבִיל וּבְשִׁבְלֵים הַנֶּעַר
 תּוֹנֵת שְׁכֹלֵי בְּעַפְעָפִיו.
 כִּי לֹא הִסֵּב רֹאשׁוֹ לַעֲת אִם נֶעְצְבָה
 וּכְאֵה צִלְתוֹ, אֶתְלֶה וְגַם נֶצְבָה
 וְתִשָּׂא לִי אֵת מוֹתוֹ הַפֶּר.
 וְשִׁמְרֵי יוֹם גִּזַּשׁ וְשִׁמְרֵי יוֹם קָרֵב
 וּבְנֵי לֹא כֵּשׁ מְשֻׁבָּה הַקָּרֵב.

אֲדַמָּה.

רַגְבֵי עֶפֶר תְּחוּת, רַגְבֵי עֶפֶר תְּמִים וְאֶמְלִים
 וּמִמְקוֹם מוֹצֵא הָרוּחַ עַד מְקוֹם תִּשְׁלַט הָרוּחַ
 נִשְׁיֹו הַצְּלָלִים.
 בְּנֵי הַרְדֵּף אֶל עֶפְרָף גִּנוֹת,
 גִּוֵי הַרְדֵּף אֶל עֶפְרָף גִּשְׁוֹת.

הו, חקו רגבי עפר את תם כל תמוקיו.
 בגליו אשר פסעו ולא נטו סקו.
 עיניו אשר זרחו בפלא השחרים,
 תמליו שלא נהו אל הסד מחרים,
 חקו רגבי עפר, כי שב אל עפרים,
 בני אשר הוה תפארת עפרים.

ועוד לילות ירדו ונעלו לילות
 ואם עומדת בשביל ולב נפוג מבמה,
 הנערים פאז יוצאים אל שביל הדמע.
 בני, מעמק שכול עיני אתכם תשבוענה:
 לעת לבי ימעד, לעת ולחש: חזרו —
 שבעתים און וחרב תאזרו,
 שבעתים רום גפשותיכן תגבהנה,
 ושבתם לעת ימוגו הצללים
 ובקורי זקב מדם תחללים
 תאסרו אור שחר אל דמע אכלים,
 ושבתם לעת אור יום על החרים
 נאדמה תבפיר שדמות ונהרים,
 וגנות וקרם ושדות ויער
 ושביל לוחף בניר
 ואם
 ולצדה תנער
 ודמי — — —
 וסתר תלומות בענגים.

בין עיבל וגריזים

על המשורר יעקב שטיינברג

יעקב קופליביץ

עם האני החיצון, התגלמות המהות בהווה, ואילו בשטיינברג — האדם החיצון היה ארטיסט, עושה בלהטים, שחומר אמנותו הוא לבות-אנוש, מגבר חיילים למצוא חן, לא בלי אחיזת-עינים ופרכוסים פיתוי דק, צייר-אשליות מעלה בבואות חמדה בירקרק-הרוץ ארסי על פני אגם נרפש ועומד של יאוש קטלן, רבי-נג פיקח ודעתו, חכמ משלים ואדיר בשנינה, יפה דורש מזולתו ומקל ראש בנוגע לעצמו, כזה היה האדם החיצון, ואילו האדם הפנימי, הנסתר, היה ההיפך הגמור מזה: נזיר שפל-רוח ונאלם, שאינו נושא עין לא אל יפיה-צורה ולא אל יפיה-צליל, כדי שלא להתחייב בנפשו שומרת הקודש שבנצח, הוא „העתיד“ בפיו (ורק בדבר הזה נפגשו שתי ישויותיו, כי גם לשטיינברג השלוח-חוצה לא היתה כל זיקה לא לציור ולא למוסיקה); שופט עצמו לעומק וללא חנינה ודין האלמוני האנושי הגה כאן ברוחו הסלחנית, הצורבת כדמע, את חוסר-המוצא הנצחי, גורל אדם על אדמות; חכמ-רוזים עז וקדמון כסלע-הרים, שאימת ההווה נפתחה לפניו כתהום ללא מפלט — תהום רחבה כל-כך, שלעומתה מידת האומה ושיעור היחיד דבר אחד הם, ממש כנקודה לעומת איך-הסוף, אלא שהיחיד והכלל מזדהים כאן לא לחיוב (כמו אצל ביאליק), אלא לשלילה.

וראה זה פלא: האדם הפנימי המגובש הזה כאילו לא התערב כלל בעסקיו ובהוויתו של האדם החיצון, משנהו, ולא השפיע כלל בארצו על אופיו שבוי-המצוקים, ניצחו מצוקיו את ארצו באופיו, והוא מודה:

בְּעֵוְבֵי קִצְתִּי דוֹקֵם בְּאֶמֶת זו שְׂפוּלָה, /
הַטּוֹרֶפָה גוֹר חֲקֻתָהּ בְּפֶתַח כָּל מַסְרָה; / בְּקִרְוֵא
בְּסִתְרֵי גוֹרֵל קִנְיָתִי לְקִרְאָת גְּבוּלָה / מְזַמְּת־
טִיִּים פּוֹתָה, הַמְיֻדָּה וְעֶקְרָה.

וידוי אחר על-אודות „האמת“ והילופיה בני-פש כלול בשיר האחרון („בדרך“) שבכרך שיריה, באחת „הבלדות“ הקטנות שלו (כתבים, הוצאת ועד-היובל, תרצ״ו, כרך א', עמ' שע"ט): „הצורף“ יצא למלאכתו והכלים באמתחתו, אך

א

יעקב שטיינברג היה מאותם „מסוערי-גורל נלבבים“ (כך הוא עצמו מגדיר את טיפוסו), שמהות יצירתם מותנית בניגוד פנימי, הללו — „רוח-הקודש“ נדלקת בהם דוקא מתוך ההתנגדות שות המתלהמת בין שני הפכים שבנפש, כניצוץ זה המתמלט מהכאת ברזל באבן-צור, שירתם ארורה בעבורם, מאחר שהיא מין פורענות על חטא קדום, שלא הם חטאו, אלא שהוטל בהם כוהמת גורל אכזר, „חטא“ זה, שחלק אחד של נפשם חוטא על-כרחו לחלקה השני, בו רוחם מייחמת את כשרונם, שירתם — מיטב הוויתם — היא תוצאת הקללה הרובצת עליהם, קללת חיים שאין עמם זיקה לשלטון-ההפכה, אלא כפותים הם לנצחונם של היצר „הרע“ על היצר „הטוב“ ומובלים שבי בידי „השטן“ המנצח, עריץ אומלל זה, „הרוצה תמיד ברע ונמצא יוצר את הטוב“, כיון שמכתו המגית גורמת לפרץ מעיין השירה, מאבק הפכים זה, שהתגעש בנפשו של יעקב שטיינברג כל ימיו, אפשר להגדירו כניגוד בין האהבה לבין התאוה, במובנן הרחב ביותר, האהבה — כלל זיקותיו לאמת הנזירה, לשלימות הענווה, לחיוב השקט, לטוהר החסוד; התאוה — כלל זיקותיו לשלילה היהירה, להשליות מפתות „בחליפות הבל“, לשבירת-הכלים האינדיבידואלי-ליסטית, לריבוי החולני, האמת — דרך הגאולה העצמית; התאוה — דרך הריסת עצמו, כל ימיו שומע היה שטיינברג בקרבו קול מתחנן, כמין תפילה אל עצמו, קול האני החיובי שבו, שביקש להיחלץ ולזכות באור הצלול, וכל ימיו היה מתאכזר לו ומחזיקו בכלא של האני השלילי שבו, כמתנקם בו, באני הראשון, על חטא שלא חטא זה, על חטא שהאחרים חטאו לו, והיה מכפישו באפר החם של בוז למציאות, בין גחלי מאויים בני-חלוף.

עַפְעַפֵּי יִישִׁירוּ לְתֵהֵלָה / וְדַבְרֶמָה לְתֵהוֹם
בְּדְרָכָנִי, / מְחַקֶּה עַל חוֹתֵם נְעוּבֵי / פִּלְתֵי
הַקֶּסֶם: הַנְּנִי.

„הנני“ — הלא זאת הודהות האני הפנימי

ובהרגשת אוהביו נחל העיקר נצחון על הטפל — שלא מדעת בעליו ואף למרות רצונו.

ב

ריב עיבלי־וגריזים שכרוחו, הריב בין האומן הגועי־הקדמון, שוחר־החיוב והכורע בתפילה, ובין היאוש הסובייקטיבי, המקלל והמשחית, זה הריב אשר גרם לתבוסת האדם בן־הנביאים שבשטיינברג לפני תאוות־ההרס של הכופר הפגני, האלפסנדרוני, שבקרבו, הוא שגרם ממילא גם לנצחון האינדו־ויודואליזם על שליחות־הצי־בור כיצירתו. שירת־היחיד של שטיינברג בלעה ומיזגה בה את תפעול־הכלל ובללה אותו בדמה עד שנהפך ליסוד בין יסודות עולם־היחיד שלו. יאוש אינו סוגר ומסוגר בפני חיי הכלל, להת־נכר להוית עמו ולפגעי הדור, אלא הוא נעשה לו מין עמדה, להשקיף מעליה על מה שמחוץ לנפשו ולמאווייה:

היאוש מְצַפֶּה רָם, וצְרִיתוֹ הַנְּנֻעִים / נְפֻתָּהִים
לְעַת־מְצוֹא לְאָחֵד זָר וּפְלֵאי; / מְסַכֵּב חֲרָשִׁי
חַיִּים וּמוֹץ וּמְכַתֵּת גְּלָמִים — / וְצִוֵּי הַזָּר בּוֹחֶנֶת —
אִשִּׁים וְאֶצוֹר בְּכָלִי.

„הזר“, כפי שהוא מכנה את עצמו במרירות גאה, בוחן ומלקט ואוצר בכליו את רסיסי היקר של נזר הזוֹן־העם, שנפל ונשבר והתערב עם מוץ וחרסי חולין, חוסר־האונים של העם ורפיון היחיד נתמזגו לאחד ברוחו.

בְּתַקְנֵת דוֹר־תְּלוּף וּבְאֵמוֹן שְׁעַת דְּמָדוּקִים
בְּקִשְׁתִּי לִי תִסוֹת בְּבִטְבָּה הַנּוֹפֶלֶת.
וְהִנֵּה מִט הַפֶּל בְּתַרְמִית גָּזַר עֲלוֹטִים,
וְגִיל קֵל מִי נֶאֱלַם דוֹם בְּצַחוֹק־אֲנֹלֶת.

מבשרו הזה איפוא כי היחיד האובד בענות לבבו מפני הרעה אשר מצאה את מקורה, את הכלל, אינו נושע בהסבר ההכרה למהותה של הקללה הרובצת עליו, ואף בשורת הגאולה אין בכוחה להפיג את צערו, צער היחיד. הוא זקוק לפתרון חידתו האישית, לפתרון אשר יגמול חסד לנששו הנהלאה שלו. ומה לי דְּבָרֵי קְדוֹשָׁף הַמְּנַפְאִים / אֵת קֶץ הַבְּרַחְמִים וְהַטּוֹב לְקֶץ הַעֲתִים — / וּמְקַלֵּט אֵין לְכִלְיוֹן נֶפֶשׁ וְלַחְלוֹם ז' / ומה לי יום הַגְּמוּל — מֵאַחֲרֵי בַק הַתְּהוֹם — הרגשתו אומרת לו כי רק אם ימצא את המעיין הגנוז לו לבדו, ליחיד, לרוות את צמאונו לאושר,

החומר הדרוש — „האמת“ — חסר. ובשיר „הגביע“ (שם, עמ' שע"ד) מנסה „הצורף“ תחילה ליצוק את גביע־המלכות ממתכות יקרות, מאשו, ורק „בדיל בן־כלאיים“ מקבל מידו זוהר חדש, שלא היה בתוכו, ונעשה גביע־קסמים...

שטיינברג, משורר אמת ומשורר דק, נוצר לגדולות־רות, אך לא נולד אלא לנצוֹר־רות־נפש בלבד. אולי נעוצה סיבת הדבר, בחלקה, בנסיכות ילדותו, מוצאו ותורשתו הנפ־שית. הוא לא לקח עמו, בצאתו מבית אביו ומעירו הביילורוסית הקטנה אל העולם הגדול, צידה של „דעת־חיים“ (מה שנקרא בפי הצרפתים: Savoir vivre) וחינוך־הנפש במעגלות ישובו של עולם וכבוד־האדם, כדרך אנשי־תרבות במערב, בדור הקודם. הרגשה מסותרת של נחיתות כמו כאי־שהחברה, שחילחלה בו („השֵׁלִים, הַנְּתָ שְׂמוֹ. שְׂכַתְנִי בֵּין עֲבָדָיו, / עֲלֶיךָ יִשְׁבְּתִי פְּרוֹוֹת, לֹא אִישׁ בְּחָצֵר הַמְּלוֹכָה“), גורמת היתה לו לעטות צינת־קשקשים קשה וקובע־זעף תוקפני, מזדקר בברק־מרי; והליכותיו העיקשות־גמהרות, חומדות־העריצות ונעוות־הכשלוֹן גרמו להרחיק מעליו את רוב אָחָיו ורעינו. לא לחינם שואלת רעית „הצורף“ את בחירה, באחת „הבלדות“ הקטנות:

כֵּל יִקְרוֹת חַיִּיךָ — פְּבִלּוֹלוֹת מִי שְׂקוֹן ז'
נִצֵּן וַיֵּאמֶר: בְּכֹתִי אֲנֹלֵתִי —
שְׁחַמֵּי אֵת טוֹבִי וְחַפְצִי הַצֵּלֵתִי.

קשה היתה קליפתו של איש פלאי ויקר זה. ברם, מתחת לחצץ הגורסני של מדון וקפדנות ואגוטיוס מתפלש באהבת־עצמו, ששיבש את דרכו עם הבריות, עולה היה תמיד המיית המעי־נות הזכים אשר במעמקיו, ובזכותם אהבהו ידי־דיו המעטים, אף אם נפגעו לא־אחת ממנהגו עמם: אנוסים היו לאהוב אותו — ולא ידעו בקלמה. הווייתו הגנוזה, הצרופה באש העקידה המסותרת שערך לעצמו, היא שדובבה אל לבנו מבעד לאזרים החרוכים והצרובים. הוא לא יכול לחיות לפי הטוב והיקר שבו, אבל טוב־ויקר זה היה חי בו כליכך, מוחש כליכך, שבגללו לא יכול הקרוב אליו למנוע ממנו אהבה. את האדם החיצוני שבו קשה היה לקבל; לאדם הפנימי שבו אי־אפשר היה להתנכר בשום פנים. באדם כפול־אני זה ניצח האני הטפל את האני העיקרי בהרגשת־עצמו הסובייקטיבית; אבל בהכרת פניו

וההסתייגות השכלית שבאיש. לנוכח חונו הרוחני הלוהט והגדול (אפרכי לא ברור, מבהינת ההפרה) נראו לו כל המעשים הנעשים במערכי התחיה שלנו והנה הם חיוורים וקטנים, והמטרה העיקרית מהם והלאה („שיריהם כקול תבת זמרה / המקהיל קהלות בחוצות“). משום כך הוא נושא עיניו, בתפילת ספקן ובלהט יאוש, אל העתיד, זה המושג הסמל הסתום ונורא־ההוד, המושך והנוסך שכרוך, שדוכב בו את מיטב שירו („היתנון אל העתיד“, כתבים, כנ"ל, עמ' 217).

וְאָנִי, אֲשֶׁר נִדְחַמִּי בֵּין רִבְבוֹת רִבְבָה
לְשַׁחַת יְקָרֹת נַפְשִׁי אֶל תַּחַת רִבְגְּלֵי נָרִים.
וְאֲשֶׁר הִשְׁנִי אֶל שְׁלוֹמִים וְעֲנָנָה,
אֲלֵיךָ, נֵר הָעֲתִיד, בְּגִינוֹן עֵינֵי אָרִים.

כך מצא שטיינברג בשכלו הספקן, תנא דמסייעא' לנפשו המתלהבת עד לתעתועים, בע־מידה־מנגד זו, ועוד בטרם הספיק להכות שרשים בציון, בה ביקש מקלט ותיקון לשלהי בעוריו, עם מלחמת־העמים הראשונה, וכבר שב ויצא למשך כמה שנים, למערב.

עָרְבוּכ אַתְּבָה וְאֵיכָה
הַדִּיתְנִי לְמָרְמָקִים.

ג

שם, במערב, נודמנתי עמו מקרוב, קשרי הריעות, שגרקמו עוד בשנות המלחמה הרא־שונה, יסודתם — על כל פנים במה שנוגע לו — היתה, כמדומני, בזה שלא נעלמה ממנו, בן השלושים או, ההבנה שהיתה לי, הצעיר ממנו בשבע־שמונה שנים, לגבי האני הפנימי שלו, זו הוויתור הנסתרת, שלא נטלה כלל חלק ביחסים שבינו לבין הזולת והפקירה אותם לאַגוצנטריות של האדם החיצוני שבו, העובדה, כי מסוגל הייתי לאהוב את האדם הגנוט שבו — שהוא עצמו לא היה מסוגל כלל להראותו — על אף כל מעקשי אופיו הפתלתול והפסקני, עצם העוב־דה הזאת פעלה כי שטיינברג הנגלה גמל לי מין ידידות (במידה שהיה מוכשר לה בכלל) תחת האהבה שנודעה ממני לשטיינברג הנסתר, היחסים בינינו לא היו איפוא שוים מכל־וכל; ושטיינברג־הנגלה אף הוא עשוי היה לראות את עצמו נעלב, או מקופח, משום שפסחתי עליו, למעשה, כיון שצביון יחסי שלי מכוון היה רק אל אותו אדם פנימי ובלתי־נראה, שעמו לא יכולתי כמובן לדבר כלל. המגע־המשא האמיתי

לשלמות־חיים ולגילוי האחרית האנושית — ומצא גם את „מלת־הקסם: הנני“, שבכוחה נפתחים לפני היחיד שערי הכלל. להיפך מצביונו של ח. נ. ביאליק, שאמר לגאול את היחיד שבו על־ידי שימצא את המעיין שממנו שאב עוז ותנ־חומות העם, מחוללו, שאיפה מפורשת היא באַגוטיסטן כיעקב שטיינברג למצוא תחילה את המעיין הסתום, המשיב נפשו של היחיד התועה, כי אין ציח־הצמא גידה זה — יהודי בנפש, אך לא ברוח — יכול לתת משהו לעמו, כל־עוד נפשו עולפה משרב הבצורת שברוחו, כל־עוד לא זכה ללבלוב אישי של „האדם עץ־השדה“, שאינו נותן פירות אם הוא תם לגווע בעזובת־מלחה זו של שאיית־היחיד, בין קוצים ועקרבים ומראות־חלל מרמים.

יֵש תַלְוֹן פְּחוֹת, הַנְּשָׁקֶף
לְמָקוֹם אֲשֶׁר שָׁם לוֹ לֹא קָרָא.
מַעְבָּר מִזֶּה — נִשְׁמַת אָדָם,
מַעְבָּר הַשְּׁנִי — מְקוּרָה.

וְנִמְשָׁף הָאָדָם בַּמְתָּשֶׁף
בְּמַעְיָנו, שְׁסַתְמו מוֹצְאָיו,
וְנִפְשׁו לוֹ מְרָה קְאֵלִם,
אִיזוֹ שָׁם לוֹ לְקַל אֲשֶׁר אָהֵב.

וְהִנֵּה זֶה בָּא עִם חֵידָתוֹ,
וּפְשָׁר בַּק אֶחָד לְחֵידָה:
כִּי יָצַד לְאִישׁ: אֶתָּה אֶחָד
וְטָאוֹת לְבָךְ יַחֲדָה.

אֵל נְאוֹת פֶּל הָעוֹלָם יִפְתָּחוּ —
אֶת מָה נִפְשׁו פְתַח מְרָאוֹנָהוּ
וּקְרָא בְלִשׁוֹן נִפְשׁו וּלְאוּרָה
אֶת חֵידָת הַגְּמוּל וּפְתוּרָה.

מַה תַּקְהִיל תְּצוּצְרוֹת הַנְּאָלָה,
וּבְשׁוּרָה לְרִיק מַה פְּלִיתָ?
לְמַדְהוּ מַה שִׁיג עֲשִׂבֵי קָבְרוּ,
כִּם נִפְשׁו תְּגַל אֶת אַתְרֵיתוֹ...

אל העמידה מנגד לכלל — עמידת אוהב רב־תביעות ועד־אופי, שלא אבה ולא יכול בכל־זאת להסתפק בהווית הכלל כפתרון לחידת היחיד — גלוותה בשטיינברג גם תכונת הספק

„יהודי“ זה, או בשווי משוט בנאות יאור-ויער בסביבות ברלין, אחרי שמיעת-הרצאות לפני הצהרים באוניברסיטה. שטיינברג, שלא קבע עתים להסתכלות בטבע, או לקליטת רשמים מן האמנות, ידע רק דרך אחת — מבית מגוריו אל בית-הקפה.

והנה גשאני לבי להעתיר עליו קישט דברי תוכחה: הלמאי מאבד הוא בידים את ימיו במכלאות הזולות ומהמם את עצמו בסמי המ-דומה! הלא טוב טוב כי יתעשה ויחלץ מן הכפיתות למדוחים ולשכרונם העצל, שסוף-סוף אינה אלא מין שיגרה שאינה שונה הרבה משיג-רת-החולין שנאות גפשו, שממנה הוא אומר להימלט, האין הוא סבור כי יש בזה, לאמיתו של הדבר, משום שעבוד להווית הבורגנות הזעיר-רה, שלא על מנת כך פנינו לה עורף? — חילו לרניסאנס עברי! אולם איש-הרני-סאנס חלילה לו לשקוע בשניות של דופי ובי-טול-היש ולוותר על מיזוג רוחו בחיים העולמיים ועל הגשמתה בהליכות חייו. רק הנאצל אוצל! אבל מלי נבלו על שפתי. בת-צחוק מרהר פיקחית, חינונית ונעויות ידיעה תהומית, כרוכה במבט של לגלוג-חיבה אבהי, ששום כלי נימוק-וטעם עליו לא יצלח — זו היתה כל תשובתו. כלומר: אפשר, אמת בפיו; אך כלום אמת נחוצה לי? וזו נתבדתה בעיני זה כבר...

ואולי באותו הערב, בשובו למעונו בקאיזר-אליי המרוחקת והשקטה, כתב שורות אלה שכתוך „הסונטות מבית-הקפה“:

פה שיר נאָנזי ניקה, פה אור ובְּעִינֵי צָלִים,
מול נְשִׁים עוגבות-שָׁנא מְאֻנֵי לא-אָפְלִים
ובְּקֶרֶב קֶמֶן רַב לְנֶפְשֵׁי אָשִׁיב דְּבָרִים.

אָךְ מִי זֶה יֹאמֶר לִי: יֵשׁ טוֹב מְזֶה — לָךְ שְׂמֵה?
קְדִיר-סְתִיִּים — אָפֶל, וּבְשֶׁקֶת-לַיִל נַעֲלָמָה
כָּל גְּרָרֵי חַיִּינוּ סְמֵתוּקִים וְסִפְרִים.

ד

לא יצאו ימים רבים והוא חזר לארץ-ישראל. זיחה של ארץ-העתיד העתיקה קרא לו לשוב ממאפליית המערב המתבדה, המלא תשואות ולהגותרמית חולין של תועיל-לבב. — אבל הוא הביא עמו את ספקו הבוקי, חושף התהומות, ואת כפירתו אוהבת-המוחלט. ברם, עכשיו לא הירבה עוד להתהדר בגלימת ציילד-הארולד יהודי, הוויתו נעשתה כנה ופשוטה יותר, כאיש היושב

בינינו התנהל רק בלשון ההרגשה והסוגסטיה. בלי אומר ודברים, ולכל היותר במה שארשת-עינים עשויה לבטא בלי-משים. וכעוד המגע-והמשא הנגלה לובש לפעמים צורה של תביעת צדק ידידותית, או דעתנות שאינה נרתעת אפילו מפני ריב-שפתיים, יכול המגע-והמשא האמיתי ללבוש צורה של תוכחת-אהבה אילמת על בוזו שעות וימים במשחק קלפים, או אשקוקי, כצולל במין ניהיליוס שביאוש עטוף עשן-סיג-ריות ומכוסה אפר מר, אדום מבטיס-גחלים. פעמים שתוכחת-אהב שלי אורבת היתה לו בנתיב המסותר, שהוביל ברוחו מן התאוה אל „הנוחם“ (ממונחי שירת-החיים שלו); ויש שפג-עה בו כרגע שלבו היה נוקפו בגלל העוול שהוא עושה לעצמו, רגע שכתב:

בְּשֶׁתִּי, אֶל חֶסֶד, מְשָׁבִיל סְפֵעֵתוּעִים,
שְׂרָאשוּ אוֹן-מְרָמָה וְסוּפוּ צְחוּקֵתְלוּנָה.

רק פעם אחת ויחידה נתתי לאהבתי ביטוי של דברי-כיבושים, בנסיוני התמים להטות את המפקיר-עצמו אל מעגלי הגונז-עצמו. הדבר היה בברלין, לפני חצי-יובל שנים.

עיר-הבירה השוקקה-מבליגה של הריפובלי-קה הוויימאריה, שזה אך החלה להתנער מן התדהמה הכפולה של שלום-התבוסה המר והנמ-הר ושל שואת אינפלאציה קרבה, איכסנה אז יהודים מכל הסוגים. ביאליק, שזה לא כבר בא מאודיסה, עסק כאן בהתקנת „דביר“, ומס-ביבו המתה עדה תאבת-חידוש של אנשים עב-רים, שלא שעו אל שנאת-ישראל המחלחלת סביבם ונתנו דעתם רק על מנעמי-חלוף, „מים גנובים“ מצנורות הקריה המעטירה, מצנטיים קיקיוניים קנו נייר, בין שאר סחורות: אם אפשר יהיה להוציא ספרים עבריים — מה טוב, ואם לא, הרי אפשר למכור את הנייר בריווח. היה, שמח' — ומאוד עגום.

שטיינברג — פניו לא הלכו ביריד הספרותי הזה, אבל הוא השכיל לקבוע יחס אל עצמו כאל אחד מורם מעם. את רוב ימיו, חוץ משעות חייו האישיים ורגעי היצירה, מבלה היה במין תתבוננות חטופה שבאגוטיזם אינטואיטיבי, בציד אשליות אמוצינולגי, או ארוטי, ובמשחק קלפים ואשקוקי ביציע של „רומאניש קפה“, המלא לו אדישות עשן-טבק ועירנות שבקצב-כרך סיני קופי. כאן היינו נפגשים לעת ערב, בצאתי מקוני-צרט-עוגב, „גֶדְסְטֵגִיס־קִירְכֶה“ שממול לבית-הקפה

אמיתה של התולדה. אבל כפול ראייה למשורר: רואה הוא את הדור הנובט כענף, אבל עם זה הוא רואה גם את הגזע, השותק בקשקשי סודו הקדמון. במקום השוני שם האחדות, אך לב המשורר נוטף יגון, בשאפו את צל הענפים והוא רחוק מאחיות-מבטחים בגזע המבוקע והקודר. אין אני יודע בשירתנו החדשה שיר קולע אל נקודות הבעיה וההכרעה של מערכי תחייתנו כשירו זה הקטן של שטיינברג:

הם אָהבו הָיוּ טְעוּגִים פְּעֻנְפִים,
וְתָלוּת הַמֶּזֶן כָּל פְּרִיָם עִם גְּבֵה מִפְּט־עֵינָן;
מִשֶׁל חַיֵּיהֶם רַף קָשִׁים עָלִים רְפִים,
פְּרִילֵק בְּעֵינָן נִפְשָׁם, וְקַלְפָּה לְבַשׁ לֹא טָהִיוּ.

וְתַחֲתָם עוֹמֵד גֶּזַע, וְעֵדוֹת יָמָיו שְׁפוּנָה
כְּטַבְּעוֹת־שָׁרְיֹן נִקְשׁוֹת פְּעֵין חָחוּס הַנּוֹכֵל;
לְשֵׁד כְּלִיזְמוֹ מַחְרִישׁ וּבְכַפְּנוֹ שִׁבְחַת־מְלֹנָה,
וְנִבּוֹל שְׁרָשְׁוֹ יַחַד כְּמַחְשֵׁף־אֶרֶץ טִיבֵל.
(שם, עמ' ש"ח)

שירו, שיש בהם מתכונת המשא של קדמוניו, שעם כל אופי המשל שבו הריחה בעצם הדבר, ביטוי הגות מפשיטה ונקיטת-עמדה רוחנית, יותר משהוא ציור-רגשות מוחשי ולירי; ומסותיו הקטנות, "הרשימות", שבגן דוקא צילת הליריות הסובייקטיבית מרובה מחמתן האובייקטיבית של אידיאות — כאלה כן אלה דובבו אך ללבם של מעטים, העם התנכר לו: "הם ריחקו ממני כל אמן, ואזנם לא לי היא", ומעת שיסד בית וחידש חיי-משפחה, התכנס עוד יותר בתוך קליפתו הזעפה — אבל מעד בלי-משים מדי צאתו מתוכה במסות של אישרעים להתרועע, משכיל אל הנפים, לשם חינוק מעמדו כעורך או סופר, ברם, נפשו כבר "זנחה הכל", ובלילה, "בהקיצו — וקול בחשכה: קום, של את כוביך עד תומם ולכה"... הוא ידע כי כפירתו, הפוסלתו מלשיר שירת-פאתוס על טראגדיות האדם, היא הממעכת בגרונו גם את הברכה לאחיו עמלי הגאולה, זעמו על "הדור אשר הקיא את כל אשר קיוה" — ובוז לקטני-המוחין, העושים להם מדרי שרד מאדרת-החווה הקרועה — שמו לו מחנק, ולבו נשבר, הוא הפך פניו אל קיר הבדידות — ויגוע.

לבדו על החוף ופניו אל קצוי הים.
עכשיו היה יסוד ההבלות (שבאהבה עצ-
מית) הולך ופוחת בו, ולעומתו היה יסוד הגא-
וה (שבאהבת המוחלט) הולך ומתרבה בקרבו.
אכן שני הפכים הם בנפש — מה היטיב להג-
דירם פול ואלרי: ההבלות שואפת להיות ככל
האתרים, ואילו הגאווה שאיפתה להיות שונה
מכל האחרים — הגם כי יכולים הם לדור
בכפיפה אחת. שני מיני פחד מפני החדלון הם
בנפש: האהבה העצמית וההבלות בזה — פחד
גשמי מפני החדלון היחסי, החברתי; והגאווה —
הפחד הרוחני מפני החדלון המוחלט, מפני עלבון
הגדול של האני, זה המות, שלפניו הכל שוים,
ללא כל זכות ליחוד-האישיות. ושטיינברג נותן
אמונתו מעתה לפחד הרוחני, אבי כל יצירה
בנפש. הרגשת המות לקחה מעתה את מקום
הרגשת הקיפוח. מדרגת הרוחנית נתעלתה.

אבל עם העברת גאותו אל השטח הרוחני
הפנימי — משהפכה הגאווה לגאון — נתמעט גם
אותו ניגוד יסודי, ששימש, בקודת-יקוד' ליצי-
רתו; ומשפחתה ההתנגשות בין יסודות אישיותה,
שוב לא התמלטו הניצוצות באותו הברק המפ-
תיע, החי ובלתי-אמצעי, שכל-כך היה לוקח את
הלב קודם לכן. זיקי שירתו האחרונים היו כמו
לוחשים, ותחת המלופן נראה בהם עתה כעין
אודם, כאדם שבמבט האיש, שלבו בוכה בו
במסתרים.

השקט, שידע עכשיו, היה ממין השקט שאדם
שומע כקול הבא מעברו השני של האופק, שלוח
לא ידע.

מן הצד ישב, בתוך הגולה שעלתה לתל-
אביב, ורשת חזונו פרושה על תלמי חלומנו
העולה ועל שתילי שאריתנו המשרישה. כעין
מבוכת-תכלה התגנכה אל לבו, חכם התהיה
הדקה:

כָּבֵד קִלְה רִוַח נְעוּרֵי וְתַדְשׁ בִּי לֹא קָם; / בְּעֵצִים
יָמֵי מֵי קִינֵי כְּיֹרְדֵים / אֲשֶׁר מִפְּרָשׁוֹ נִרְדָּם
בְּשֶׁרְבִצָּהֶרִים — — / כִּי רִיק אָנֹכִי דוֹלָה
מִנְּבִי תְהוֹם נְחִים.

על גבי מסכת חזונו הוא רואה את מפעל
התחיה במיעוטי-דמות, רוחו עצובה — ופקוחה
לרווחה. לא ראי העושים במלאכה כראי החווה
ומעמיק-הפיסה. יש אמת לדור — והיא לא

הכזב הקדוש

חיים גרינברג

בהוצאת חלקו ברכוש, מתוך שאיפת-המיד להפיק ממנו תועלת מרובה ככל האפשר. כן עליו לראות גם את עצמו בבהינת רכוש המיועד להוצאה לשם נצחון התעודה המהפכנית.

...המהפכן בא לעולמם של המדינה והמעמד המשכיל ועתיר-הזכויות, ואינו שרוי בו בעולם זה אלא בשביל להשמידו במהרה מעיקרו, ככל אשר יתכן, ואינו מהפכן אם נפשו קשורה במ- שהו בעולם הזה... כל דבר וכל אדם (בעולם הזה) צריך שיהיה שנוא עליו במידה שזה, רע הדבר אם הוא מקיים בו קשרי קרירות, או ידידות, או אהבה; אם יש בכך כדי לעכב בידו, אין הוא מהפכן.

...לתכלית ההשמדה לבל-ירחם רשאי המהפכן (ולפעמים חייב הוא) לחיות בחברה, אלא שהוא משים עצמו שונה לגמרי משהוא באמת, המהפכן צריך שיחדור לכל מקום: לכל מעמדות-המעלה ומעמדות-הביניים, לחנותו של הסוחר, לכנסיה, לספרות, למעונו של האציל, לפקידות הממשלה, לחוגי הצבא, למחלקה השלישית (הבולשת), ואפילו לארמון-החורף של הצאר.

...המשטר החברתי כולו צריך שיהיה נחלק לכמה סוגים, בסוג הראשון נמנים האנשים, שיש לפסוק דינם למיתה בלא שום שהיות, האגודה (המהפכנית) צריך שתערוך רשימת הנידונים למיתה כסדר מעלת נזקם לתכלית המהפכה, באופן שהחשובים שבהם יהיה ביעורם קודם לביעור הפחותים בחשיבותם.

...בעריכת הרשימות הללו, על פי הסדר האמור למעלה, אין לתת את הדעת כל עיקר לנולותו של האיש עצמו, גם לא לשנאת האגודה או העם אליו, נולותו והשנאה אליו אפשר שיהיה בהן גם להועיל כלשהו: אפשר שיסייעו לעורר את העם להתקוממות, יש לכוון את המעשה על פי מידת התועלת העלולה לצמוח ממות האיש לתכלית המהפכה.

...בסוג השני נמנים האנשים, שראוי לחוס על חייהם לפי שעה, כדי שיביאו בכמה מעשי-אכזריות לידי מצב של התקוממות בלתי-ימנע. ...בסוג השלישי נמנות כמה חיות-טרף במרום המעלה, אין הללו מצוינים בשכלם או במרצם,

כמה סעיפים משולחן-ערוך של מהפכנים: „המהפכן אדם שנגזר דינו הוא, לא צורך או עניין פרטי לו, לא סנטימנט ולא זיקה, לא קניין — ואף לא שם. כל בו מובלע באינטרס אחד ויחיד, ברעיון אחד, בתשוקה עזה אחת: המהפכה.”

...המהפכן בז לכל מין של תורניות, מנתר על כל עיסוק מדעי כתיקונו ומניחו לדורות הבאים. אינו יודע אלא מדע אחד בלבד, הוא מדע ההשמדה. לשם כך בלבד, הריהו לומד מכניקה, פיזיקה, כימיה ואולי אף רפואה. לשם כך הריהו הוגה, יומם ולילה, גם בתורת-החיים של יצורי-אנוש, אפיהם, מצביהם, וכל נסיבות משטר-החברה הקיים. תכלית אך אחת לפניו: לבער, מהרה כל האפשר, משטר מאוס זה.

...הוא נוהג בזיון בדעת הקהל, מתעב ושר-טם את חוקת-המוסר הקיימת, על כל נימוקה וגילוייה, כל שיש בו לסייע לנצחון המהפכה, הריהו בחזקת מוסר; כל שהוא לו למכשול, הריהו בעיניו לא-מוסרי ונפשע.

...מה הוא מחמיר עם עצמו, אף עם זולתו כך. כל הרגשות הענוגים והמרכבים, כגון קרירות וידידות, אהבה והכרת-תודה, ואפילו רגש הכבוד — צריך שיכבשם מפני הקנאה האחת והיחידה לתכלית המהפכנית. אין לו אלא סיפוק אחד, נחמה אחת ותענוג אחד — הצלחת המה-פכה...

...טבעו של מהפכן לאמיתו מוציא כל אבק רגשות ורומנטיות, התאהבות והתפעלות, הוא מוציא אפילו שנאה ונקמה אישית.

...מהפכן אינו רשאי להגות ידידות או דבי-קות אלא למי שהוכיח במעשיו, שהוא מהפכן כמוהו גופו. מידת הידידות, המסירות, ושאר התובות כלפי חבר כגון זה, צריך שלא תהיה מותנית אלא במידת תועלתו לתועדת המהפכה המבערת כל.

...כל חבר צריך שיהיו כפופים לו כמה מהפכנים מן הדרגה השנייה והשלישית, כלומר מאלה שאינם עדיין חברים לחוג המוצנע המ-צומצם. עליו לראותם כראות חלק מכלל הרכוש המהפכני שהוצג לרשותו, חובתו לנהוג חיסכון

של היסטוריוני התנועה המהפכנית. נצ'אנב הצעיר, שהביא את נוסח השולחן־הערוך הזה מחוץ לארץ, אומר היה, כנראה, לכל איש ואיש שבאקונין הוא מחברו. חסידיו של באקונין, בעיקר האנרכיסטים, הכחישו את הדבר מאלף ועד תיו: בשום פנים לא יתכן, שכתב כגון זה יצא מתחת ידו הנקיה של רבם, ואם נצ'אנב הוציאו בתורת חיבור של באקונין, נמצא ששוב נתפס כדרכו לדבר־כזב. אז עוד צעיר היה מאד לימים, וודאי ייחס במתכוון את השולחן־הערוך לבאקונין, כדי להינצל בשמו ובהשפעתו. מצד אחר לפנינו דברי עדותו של מיכאיל סאז'ין, חסידו הנלהב וידידו מקורבו של באקונין, שפירש בזכרונותיו, כי מורו ורבו הוא שחיבר את השולחן הערוך. עדותו של סאז'ין ראויה להיאמן יותר מדעתו של קארל מארכס. שבאקר ג'ין סיאב עצמו לעולמים בחיבור סעיפים כגון אלו. מארכס שנוא היה עליו באקונין כדי כך, שמוכן היה להאמין לכל דבר־כזב אשר יטפל עליו, ושוב אין איש תמה כיום הזה על אבי הסוציאליזם המודרני, שלא נמנע מלהוציא על באקונין אותה דיבה נודעת ברבים, שהלה נשכר לבולשת הצארית.

אין אני מקבל עלי לפסוק, מי הוא המחבר הטכני של המיסמך המובא למעלה: באקונין או נצ'אנב. אחת היא, מי מן השנים היה הראשון שהעלה אותם סעיפים על הכתב, — ה„השראה“ החשכה, שבכותה נוסחו מצוות המר הפכן כאשר נוסחו, השראתו של נצ'אנב היתה, ולא מן החשיבות הוא, שעדיין פרחת היה נצ'אנב אותם הימים, ואילו באקונין — איש מגודל בשנים, עוד פחותה מזו היא אולי העובר דה, שנצ'אנב עם הארץ היה ומזמן לזמן מתפאר היה בעם־ארצותו כהתפאר באכן טובה או ביהוס־אבות, ואילו באקונין בעל השכלה היה ובן־בית בהרבות אירופה המערבית. בפרק זה של חייו כבר היה באקונין אדם רצוצ ואוכזב. כל עלילותיו המהפכניות באירופה עלו בתוהו. כמעט כל פרצי־המהפכה באירופה, שביקש לחד סות בצלם, נכשלו. בכל ארצות־גלותו נכרי היתה, בן־חוץ, אציל רוסי, ספק סוציאליסט, ספק אנרי כיסט וספק סלאבופיל. הדרך חזרה לרוסיה חסור מה היתה, ובעומק לבו הרגיש, שאם יצליח בדרך שהיא לחזור בצנעה לרוסיה, יהיה גם שם, לאחר היעדרו שנים רבות, זר ונכרי. הבטחון העם־ארצי והאופטימיות האכזרית־הגי

אלא שבזכות מעמדם נהנים הם מעושר, ולהם ההשפעה, הקשרים והשליטה. אותם יש לנצל בכל פנים שאפשר: להוליכם שולל, להערים עליהם ולהפילם בפיח — להציל מהם ככל אשר יתכן את סודותיהם הנאלחים ובטח לכבשם לנו לעבדים. שליטתם, השפעתם, קשריהם, עשרם וכוחם אפשר שיהיו, איפוא, לאוצר ולמשען ללא גבול למעשי־המהפכה שונים.”

„בסוג הרביעי נמנים פקידים תאבי שררה וליברלים לסוגיהם. מותר לשתפם לקשר־חשאי על יסוד תכניותיהם שלהם, לנטוע בלבם את האמונה שנשמעים טומם להנהגתם, אך בו בזמן יש לקנות שליטה עליהם: להציל מפיהם את סודותיהם, להבאיש את ריחם (בעיני הממשלה), ככל אשר יתכן, עד שלא תהיה להם יכולת לחלץ עצמם מן המיצר, וסופם כלי־שרת לחולל אנדרלמוסיה במדינה.”

„בסוג החמישי נמנים בעלי־דוקטרינה, אנשי־מחתרת, מהפכנים המתעסקים בדברים בטלים באגודותיהם, ובכתב. את הללו יש לדחוף קדימה בלי הרף, להביאם לידי כך שיכריזו הכרזות שיש בהן משום „חירוף נפש“. בסופו של דבר יושמדו רובם השמדה גמורה וקצתם יתחנכו חינוך מהפכני לאמיתו.”

„...האגודה אין תכליתה אלא שחרורם הגמור ואשרם של המוני העם, האנשים החיים על יגיע כפיהם, אך מתוך ההכרה, ששחרור זה והבאת אושר זה לא יתכנו אלא בדרך מהפכת־עם משר־מדי־כל, תאזור האגודה את כל כוחה ותנקוט כל דרך שהיא לרבות ולהחמיר את הרעות והפורעניות, אשר מכורח הדבר הוא שתמצינה לבסוף את אור־רוחו של העם ותבאנה אותו לידי התקוממות כללית!”

„...בהתקרבו אל העם, עלינו לבוא במגע־ומשא קודם כל עם אותם מבני ההמון, אשר מזמן שנכון שלטון מוסקבה לא פסקו מלקרוא חגרי, לא רק בדיבור, אלא גם במעשה, על כל הקשור קשר־מישרים או קשר־עקיפים במלוכה: על האצילות, על הפקידות, על הכמורה, על הגילדות (הסוחרים ובעלי החרושת) ועל בעלי־הגוף הטפילי. הבה נזדווג לעולם־הליסטים בעל־ההעזה — אלו מהפכניה האמיתיים של רוסיה...”

מי הוא מחברו של שולחן־ערוך שטני כגון זה, שהופץ ברוסיה בשנת 1869, בקרב יחידי־סגולה שבחוגי הסטודנטים וחוגי־נוער אחרים? בעיניי זה נחלקות כלשהו עד היום דעותיהם

הוא ערך תכנית ארגון־חרש. חבור תאים קטנים — לא יותר מארבעה חמישה אנשים בתא — אשר אין חברי התא האחד מכירים את חברי התא האחר. תאים אלה צריך שיהיו כסופים למין ועד מרכזי, שהרכבו צריך שלא יהיה ידוע, מטעמים מובנים, לחברי התאים. הוראות הועד הנה צריך שתהיינה פסקניות ואין לערער עליהן (ואף אין מוסד או אדם לערער לפניו). ה"ועד" הוא המטה הראשי הנסתר, השולט בכיפה. של המהפכה, וצריך שלא יהא אלא מתווך אחד בינו לבין התאים, או החברים היחידים של התאים. מתווך או קצין־קשר כגון זה נעשה נצ'אָב גופו. מי מינה אותו לכהונה זו? איש לא מינהו! כל ה"ועד" כולו לא היה אלא דבר שהוא עצמו בדאָו: מוסד כגון זה לא היה מעולם. שקר הוא? וכי מה בכך? לא איש כנצ'אָב יתפעל לדברים כגון אלו. שקר לשם שמים הוא, לשם המהפכה. כמה וכמה שנים לפני פאהינגר, ידע שיש "פיקציות מתזיקות ברכה". אולי ידע, שהמוסלמים מדמים בנפשם, כי במסדש משה טמון בארון דגל צהוב של מוחמד, ואם יוצא הדגל ויוכרו "ג'יהאד" (מלחמת־מצוה), יהא כל עולם "הכופרים" אנוס לטרוע ברך לפני האיסלאם המנצח. הדגל דבר של כזב הוא, אך כזב מועיל, "קדוש": אוצל הוא כוח ואמונה למיליוני מוסלמים. עיקר־העיקרים — התכלית, והתכלית היא המהפכה, ובראש המהפכה צריך שיעמוד נצ'אָב, הוא ולא אחר. ואם יש צורך לתכלית זו בכבודו ובמרותו של ועד שאינו קיים — מעין סנאט, מטה ראשי וותיקן כאחד — הרי הפחת כזב זה אינה עבירה, אלא מצוה גדולה, ממש עבודת קודש. ואם אדם רואה צורך לעורר יתר כבוד לעצמו, להאדיר ולרומם את שמו — מה טעם יהי חוכך בדעתו ולא יספר ולא יפרסם על ידי אחרים, שהצאר חבשו במצודת פטרו־ופאול הנור דעת לתהילה? בדברי־אגדה כגון זה הוא נמצא קושר לעצמו — והוא בן עשרים וכמה — כתר של קדוש. האמר: כיצד מהלך הוא לו בכאן חפשי לנפשו? על בריה כגון נצ'אָב אין מק־שים קושיות. הוא לבש במצודה מדי גנרל ויצא לבטח (אגב, שבתי צבי לא נאסר מעולם, לפי סיפורי חסידיו: בכוח השם המפורש נעלם מארמון השולטן ומיד הופיע במקומו אחר, בן־דמותו).

בכוח שני סיפורי־מעשיות אלה נצ'אָב הוא, מלבד היותו בא־כוח ה"ועד" הנסתר, גם קדוש

סה של נצ'אָב טבעו רושם בלב בעל החלומות והליטרט האוכזב: נצ'אָב צעיר הוא, חזק, אכזרי, בו לכל הזינות של בני־טובים ורומנטיות של משכילים — גוש "צ'רנוזיום" (אדמה פוריה), בעל יצרים של חיה בריאה וערמומית, והעיקר, "ללא כבלים": דת, מוסר, אסתטיקה, רגש־כבוד, הגינות סתם — כל אלה לא יפרי־עוהו מלבצע את אשר גמר בדעתו. אותן השנים כבד דבקו בכאקונין חידקיו של אותו ביטול עצמי, שהיה לאחר שנים בעוכריהם של משכיל־לים לא מעטים. בנצ'אָב נגלה לפניו (או שנדר מה לו כן) טיפוס חדש של מהפכן — איש־עם בלא ספקות ופקסוקים, "מנתח" קרירות, שקול־דעת ואמין־לב של החברה, מילד תוקפני של דכרי־הימים. הוא נתפס למין התבטלות בפני "הנמר הצעיר", כאשר כינהו לא אחת — כגון אותה התבטלות של לא־יוצלה ובטלן שונא־עצמו בפני אחד הסיקרים. ברעבונו ל"תכלית" מהפ־כנית, ביקש באקונין להוכיח לעצמו, כי נצ'אָב מציג את טיפוס המהפכן החדש בעל־התכלית, וכי בעצם גסותו וניבולו הקלגסי, בהעלותו את יצריו החוקפניים מעל לעשרת הדיברות, צפון כוח "גואל", הקיצור, אפילו כתב באקונין במו ידו את השולחן־הערוך של המהפכן (אגב, צד נאמן כלופאטין לא הטיל מעולם ספק בכך), מכל מקום היה זה, בבחינה מסוימת, מעין פלא־גיאט. מחברם ה"אינטלקטואלי" — ואולי ביתר דיוק, הביולוגי — של אותם לוחות־הברית המ־הפכניים היה נצ'אָב, בנו צעירו של איכר שעוד היה מן הצמיתים ונשא בקרבו את רגשי־הנקמה ההרסניים של דורות עבדים רוסים.

לא יקל לשפוט עתה, כמה אנשים נכונים היו ברוסיה אותם הימים לנהוג אף לפעול על פי העקרונות חדלי־העקרון של תקנות באקונין־נצ'אָב: עוד בטרם הופיע נצ'אָב על הבימה, היה מצוי בארגון סטודנטים במוס־קבה אברך בן עשירים, שבשעה שהיו מטכ־סים תכניות כיצד להשיג כסף לצרכי המהפכה — שדירת פריצים ועירוניים עשירים, התקפות על קרונות־דואר וכדומה — היה מודיע, שהוא מוכן ומזומן להרעיל את אביו ולגנב אחר־כך, "לטובת העניין" את האחווה אשר יירש במות אביו, אם אותו אברך, אמנם, נתכוון לכך, או שרק "התפאר" בתכונותיו התרומיות — אין איש ידע. אך נצ'אָב האמין באמת ובתמים בשולחן הערוך שלו גם קיים בהקפדה, ובאדי־קת, את תקנותיו.

יחיו לתועלת, אם סול רב בנהם, והנה בא יום, והוא דורש מאת אוגאריוב ונאטאליה הרצן עשרים אלף פרנק (לא לעצמו, הוא עצמו אינו צריך דבר, הריהו אידיאליסט טהור), ומתרה בהם, שיש ביכלתו לגלות בציבור את סודותיהם הכמוסים במכתבים אלה. רוצה הוא להיפטר ברוסיה מכמה אנשים, שנודעת להם השפעה על הנוער, שנחגים דעתם על דרכים אחרות לתנועה המהפכנית, אף כאן מוצא הוא תרופה. שולח אליהם מברקים, שעל פי תכנם וטיבם עתידה המשטרה לגלות את חטאיהם הפוליטיים (ורובם בדויים מעיקרם), הללו נידונים למאסר שנים רבות ומוגלים לסיביר. כלום שונא הוא את האנשים הללו? חס וחלילה! מהפכן, בידוע, לא בעל שנאה ולא בעל אהבה, אלא בעל חובה הוא. הם לו למכשול (לא לו גופו, אלא ל"מה-פכה") — הריהו מבערם. יד אחת עם הכולשת? כשר! כשר בתכלית הכשרות! אין כאן חשש טריפה אלא אם כן נזק כרוך בדבר למהפכה; ומצוה היא, אם תכלית הדבר טובת המהפכה. שהרי כך כתוב בפירוש בשולחן הערוך שלו: אין אמצעים מוקצים מחמת מיאוס, ולא כל שכן אין לבו נוקפו בשעה שהוא עורך תכנית, כיצד להסעיר את רוחות איכריה אדישי הנפש של רוסיה. פשוט בתכלית הפשטות: יש להדפיס כרוז בשם הקיסר ולהפיצו במיליוני טפסים בכפרים רבים ככל האפשר, ובכרוז ייאמר, שנמצא כי שחרור האכרים מישגה היה, ועל כן החליט הקיסר לחדש את משטר הצמיתים ולהחזיר בכל מקום את אדמת האיכרים לפרי-צים, בעליה כחוק, מצד אחר, יש לשלוח לכל הכמרים בערי השדה, "חזר-טתרים" בשם, "הסי-נוד הקדוש", לאמור, שביום אל"ף מסוים יתפלו עם כל הציבור ויפילו תחינתם לפני האלוהים שירחם על רוסיה ויחזיר בינתו של "משוחו האימפרטור החולה, האהוב על כולנו". יחי "הכזב הקדוש", הנושא על שכמו אמת ויושר געלים, אך אי לו ל"כופר בעיקר" — שקיבל את האמונה ("נטבל" ונשבע אמונים לעולמי עולמים), ואחרי כן נתפס למינות, כשסטודנט האקדמיה החקלאית במוסקבה, איבאנוב, חבר אחד החאים, מסרב למלא פקודה של נצ'אנב ורק מביע פקפוקו אם קיים אותו, "ועד" טמיר ונעלם, אשר בעל הפקודה מדבר בשמו, אין מתוכחים עמו כל עיקר. נצ'אנב וכמה מחברי התא גוררים את איבאנוב למרתף אפל ו"מתסלים" אותו שם. איבאנוב עולה קרבן בשל

גם בעל-מופת. באקונין, מספרים, האמין זמן רב בכל המעשיות הללו, מי יודע, ההיתה זו אמונה כאמיתה, או אולי היתה זו העמדת-פנים וגניבת-דעת. כן לא בנמנע הוא, שגם שקר זה דיבר אל לבו של באקונין, במבוכת נפשו, אותם הימים, לא נמנע באקונין, כידוע, מלשתף עצמו לכדוהת אחרת של נצ'אנב, כשעמד "הנמר הצעיר" לחזור משויץ לרוסיה, נצרך, למען כבודו וסמכותו, לדבר-מה שיעורר בחוגים המהפכניים את הרושם, כי אינם מבודדים, וכי גם במערב אירופה מצויים "כמותם", על כן שידל את באקונין, שיתן לו מין "כתב" בעניין שייכותו לאינו תנועה מהפכנית באירופה, הו"ר קנו, איסוא, טפסית-עודות, גם חותמת, ובאקונין התם על מין "פאספורט", שהאיש סרגיי נצ'אנב הוא חבר ל"התאחדות המהפכנית העולמית", וכדי להגביר את רושם התעודה, נכתב בה, כי נצ'אנב הוא ה-2271 למניין חברי ההתאחדות (מעשה צניעות, לפי הערך: תרביזור של גוגול סיפר, שבמחלקתו במיניסטרונין שימשו 40.000 שליחים). באקונין ידע היטב — אלא אם כן היה חוזה באותם הימים חזונות-תעוהים — כי המספר בדוי וכי התאחדות עולמית זו לא היתה ולא נבראה, אך ישותו הנשית התשושה של באקונין לא עצרה כוח לעמוד בפני ההיסטוריה של נצ'אנב הגברי: "הנמר הצעיר" בא על מבוקשו...

באקונין ודאי יסרוהו אחר כך כליותיו, על שנחפתה להשפעת ה"נוכל לשם שמים", ואילו נצ'אנב לא ראה טעם לחרטה, מעשי זיוף, לא למען הצאר, לא למען האויב, המשטרה או הזנדרמריה, אלא למען אנשי שלומו, למען התנועה? מצפונו לא יסרו על כך, גם כבודו לא פחת משום כך בעיני עצמו, ידוע ידע: אין הוא איש-הפקר, נהפוך הוא: הריהו נהג ופועל על פי שולחן ערוך, וכשהוא נצרך לששת אלפים רובל (חס וחלילה, לא לעצמו: ביסודו אינו אלא פרוש, המחקן אפילו סיגופי-גוף), הריהו נושע בשולחן-ערוך זה גופו, מאחריו עומד ה"ועד" המפורסם, ובכוח רשות-המיסותריין הזאת הריהו מצווה על אחד מ"גתיניו", "קצין צבא צעיר מאד, כמעט נער, "לאסור" בפטרבורג עשיר אחד, מהפכן לשעבר שנתאכזב, ול"שחר-ררו" לאחר שישלם את הסכום הנקוב, או יחתום על שטר כשיעורו, הוא גונב מכתבים פרטיים מאת ידידיו ועוזריו: מאת באקונין עצמו, מאת אוגאריוב, מאת נאטאליה הרצן, לשם מה? אולי

רים, ושום מהפכן מעולם אולי לא נענש כראוי לו, כאשר נענש נצ'אנב.

„הנמר הצעיר“ מת ביסורים וברעב בבית כלאו. האם מירקו היסורים את עוונותיו? אולי היה מתחרט ומיצר על טעויות טכניות, שיכול היה להימנע מהן. אך ספק גדול הוא, אם מסוגל היה להתחרט על עיקר „שלם“ מדי היה, האני שלו ללא קרעים יותר מדי, ואמונתו בעצמו וב„אמיתו“ עזה מדי היתה. בחדשי חייו האחרונים לא הותר להביא לו שום ספרים. רק ספר התנ"ך מונה היה בצינוקו האפל והטחוב. האם עיין בו? לא כספר החתום היה לו: בן עשרים — כך גזר הגורל ההפכך — היה מותר דת בבית-ספר-שלי-כנסיה למתחילים בפטרבורג. מה מצא בספר התנ"ך, או חזר ומצא בו, לכשי עיין בו מהעדר ספרים אחרים למקרא? זאת לא נדע לעולם.

אם כה ואם כה, שוב אין מן הצורך להוכיח בימינו אלה, כי נצ'אנב לא היה דמות-אקראי כל עיקר. במידה לא מרעטת, הריהו אבטיפוס של הפושע לשם שמים, של המנוול והרמאי — לשם המהפכה. רוחו חי כיום יותר משהיה חי בדורו.

כפירתו בדבר שלא היה ולא נברא, שאפילו האינקביטור עצמו יודע כי הוא בדוי מעיקרו. וכי לא אחת היא — קיים או אינו קיים? רצונו של נצ'אנב — רצונה של „המהפכה“: — הוא שמוסד זה, שלא היה ולא נברא, יהא בבחינת מציאות פסיכית להכרת הקושרים, למצפונם ולכושר פעולתם, ואם לפתע פתאום נודע לאיבאנוב, או שלבו אמר לו, שהוא כופר בלהד"ם, אחת דתו למות על מוקד המהפכה. הריהו מורד בנצ'אנב — וניצ'איב הוא המהפכני. המשוגע ישר-הגיון הוא, ויש שהגיונו ישר יותר משל השפוי בדעתו: אין לך אלא לקבל את הנחתו הראשונה, את יסוד-היסודות של שגעונו, ותוא הדין בעריץ-נוכל אידיאליסטי, שזכל בו על טהרת ההגיון והמוסר ואין לך אלא לקבל את הנחת-היסוד שלו, שלשם שמים מותר להסתייע בכל חילות הסטרא אחרא, ורק הוא לבדו, נמשח לעושה-רצונם של דברי הימים...

אחד משקריו של נצ'אנב נתקיים בסופו של דבר. סוף סוף נפל בידי הצאר ונחבש במצודת פטרופאול, אותה מצודה שכה הכביר שקרים עליה בלי בושת. שום עריץ מעולם אולי לא צדק כל כך, בחבשו את מתנגדו בבית האסור

צדק צדק חרוף — להיות רדיפת הצדק בצדק ולא בשקר.

יעקב יצחק מפשיסחה („היהודי“)

אוהב אני את הרשע, היודע שהוא רשע, יותר מן הצדיק היודע שהוא צדיק. ואילו הרשעים הרואים עצמם צדיקים — עליהם נאמר: „אפילו על פתחה של גיהנום אינם חוזרים בתשובה.“ כי הם סבורים שמוליכים אותם לגיהנום כדי שיגאלו את הנשמות השרויות שם. יעקב יצחק מלובלין („החוחה“)

(אור הגנוז למ, בוכר, הוצאת שוקן, תש"ז)

על פרנץ קאפקא

פרקי הערכה וזכרונות

י. פ. הודין

בייקטיבי ופסימיסטי, אף הוא אין בו כדי לסייע בחיפושנו אחר ההרמוניה ותיקון הנפש. הוא נמנה עם הקברנים. היאוש הקודר, חוסר כל תקווה ותחושה, המדבר אלינו מתוך יצירתו, תסביכי-הפחד ושגעון-הרדיפה, התדגוניות בר-אייה זו של איך-מנוס, סגולתה החולנית והרק-דנטית, מפריעים רבים בתוכנו מהנאת דמיונו וכוח-סגנונו הבלתי-מצויים. היום (לנוכח מבוכת הזמן והכמיהה לאני-מאמין שיאחד את כולנו, לתמונת חיים כוללת ומאחדת) שוב אין זו סגולת-היכר לספרות גדולה אם הסופר מטיל את בעיותיו השליליות האישיות שלו לתוך האינסוף ומביא אותנו לידי יאוש יחד עמו.

מה מאוד נשחנתה הפיסת התכונה הדיקדני-טית בדורות האחרונים! בעיני ניצשה אדם, דיקדני-טית היה האדם המבקר בניגוד לאדם היוצר, האדם הנוצרי בניגוד ליוני. קראנו בשם דיקדני-טית לי. פ. יעקובסן, הרמן באנג, ר. מ. רילקה, הוגו פון הופמאנסטאל, אוסקר ויילד, הרמן הסה, מרסל פרוסט וקנט המסון של „מסתורין“. זו היתה עיפות-חיים רומאנטית, מלאנכולית, זיוף המוחזר של „צער העולם“ הביירוני, אשר ליא-פארדי ראה אותו בבחינת-מה „הרגש הנאצל ביותר של האדם, אשר אין לספקו על ידי שום דבר ארצי או גם על ידי עולם התופעות כולו“, ובו ראה את הסימן המובהק ביותר לגדלות האדם. בעיני סאָרן קירקגור (קירקגארד) תר-אפיו של אדם גדול היה מצוקת-נפש. יסורי-ים ובאראדוכס. מכאן שבאלה לנו לבקש את מקור המקורות לרותגיות בחולי, באסון ובטירוף. („הנאצלים שבבני אדם כולם חולי רוח בימים אלה. רק הבינונים ונטולי הכשרון מסוגלים ליהנות מהחיים בכל מאודם.“ דוסטר-ייבסקי: עול-ימי). ומכאן רק פסיעה קלה להמרצתה של חוית השלילי, אשר בה הש-לילה נעשתה תכלית לעצמה והמשיכה על עצמה את ערך המוחלט. אפס בנקודה זו מתחיל המרד בעצם החיים. מאחורי פחדו המיתאפסי של פרנץ קאפקא ניתן לחוש בנקמת הנואשים; במרידה, החותרת ופורצת עד כסא-הכבוד של המוחלט, כנגד הגיון הבריאה, כנגד מעשה-בראשית שבו

בימינו תובעים את הקו האישי כמבחן עיקרי לערכו של מעשה אמנות. דבר זה הביא לידי הגבהת האינדיווידואליזם, וזו מצדה גרמה לבי-דוד האמן ולצמיחת אמנות של יחיד-סגולה, אמנות אינטלקטואלית, הדור שהסתער על שלל משפטים קדומים, מתחום התורה, המדינה, הדת והמין, הוכשר להרוס ולא לבנות מחדש. הוא היה בהכרח שלילי, קרוע ובלתי-מנוח. כשיצא לאור אוליסס לגיימס ג'ויס, פעל על הספרות כפעולת ביקוע האטום בתחום הפסיקה. עולם מלא התמוטט והיה לעיים. הדור הצעיר היה נודד, אובד-דרך, בין החרבות, מלא תשוקת התאבדות. האמן בימינו נוהג באובייקט שלפניו „כמנהג המנחה המבחר בר-מנון“ (מדברי אפר-לינייר על פיקאסו), „Dehumanization of the art!“ (הפשטת האמנות מאנושיותה). כל דבר של מה בכך נהרס, ועם זה כל דבר שיש בו חיות. היום ניבטת בנו המסכה של הניהיליזם מתוך כל אלה. היום, מוקפי תרבות שבאמת הופתה לריסטים, ואחרוני שרידיה של תפיסת עולם בלבנו, אנו עורגים לארדיכולות של הנפש. אין אנו מאמינים עוד כי „רק אלה הם אמני אמת המבקשים להעשות בלתי-אנושיים“. אנו רואים ברור כי הרוח המני-תחת היא אנטיפוד של הרוח היוצרת, אנו עור-גים לשיתוף במעשה-בראשית. אין אנו רוצים שיסוחו דעתנו מכך על ידי הכישוף המודרני של מחשבה מדעית כביכול אשר תקופת המכונה ריקעה אותה כדי מסכת פסיכולוגיה בלתי מובנת ונלוזה. מרידת האדם באלוהיו (כי אחד ממושגי האדם על האלוהים חזר ונתמוטט) הקיץ עליה הקץ — לפחות לימי דורנו. בלכתנו בעקבות הסוריאליזם לא נגיע אלא לבית-משוגעים. פילר-סופיה הסובבת על ציר ביקוע האטום אינה תכנית. הקוביזם היה פלפול קר (כתכנית שלילית היה בו מועיל, אך לא היה בו סיפק כתכנית חיובית). היום הנה אנו רואים גם זאת, כי פרנץ קאפקא, אף על פי שלא האמין מימיו בתפיסה שכלתנית גרידא של העולם הגשמי, הרי משום שפירש פירוש חדש את הכוחות הרוחניים, את בחינת היעוד האלוהי שבחיים, אשר בה היה קשור כאיש המורח, ואשר לה שיוה אופי סר-

ואנעל אותה". בגיתה אנו מוצאים את התשוקה לפעילות, להתחדשות, לבריאות; את היצר לאחד ניגודים לאחדות עליונה. ביצירת קאפקא יש לכלל יחס שלילי אל החיים, סביל ושביר. לבעל-הבקשה אין השוער נותן להכנס, המודד אינו זוכה לראות לעולם את יושבי הטירה, ק. בהמשפט מתנסה בגסיונות קשים (הרגשת האשמה, חטא קדמון, בית דין), הוא מתגלגל בפשפש (הגני 201), משפיל עצמו כדי הוית חפרפרת, סובל יסורי פחד ותליה-ברפיון במאורתו מתחת לאדמה (המאורה). הסיוט שבהרגשת הנחיתות כלפי אב חיוני ועריץ, הקרוב לשברו, השנאה לחיים הגורגניים הזעירים, ולהתעסקות הממיתה אותו מיתה אטית, וחולשת רצונו, כל אלה מראים ברור את הטעות היסודית שטועים אלה הקוראים לטירה בשם פאוסט של קאפקא. אילו הטעים דאגתה רק את הצד השלילי שבחיו הרוגשים לא היה מגיע מעולם לכתוב את ויטה נואבו ואת הקומדיה האלוהית. האם לא מיצה פרוסט יצירות בעלות יופי ריחני מתוך חדר-החולים שלו? ההתגברות על פגימות אנושיות, ההכרה בקוסמוס ובסדר בעל משמעות ובהרמוניה על אף הסבל, היא סימנם של כבירי הרוח. בכתבי קאפקא הכל אפל כמאסלית ימי הבינים, ומלא חיבוט עצמי ושנינה כלפי עצמו. לפיכך אין בידו לסייע אלא סיוע מועט לדורו לשוב לאיתנו.

הטוען יבוא ויטען כי ערכו של מעשה-אמנות אינו עומד על תפקידו המוסרי או ה"היגייני", שהוא פרי תהליך יצירה טהור, וכך יחס זה היה מושל בכיפה זמן רב ואי אפשר היה שלא יביא מאליו לידי ניהיליזם. כי האמנות אינה צורה בלבד; חלילה לצורה שתחיה על חשבון האידיאה. בדעות המובאות כאן הצד המוסרי של הבעיה אינו מכריע, מכל מקום. אין כאן אלא ביטוי להתמרמרות על כל מה שאינו חיוני, על האלהת הנברוטי, על אי-היכולת להביט בפי-גיהם של החיים מצד אלה שהספקות והספקנות החלישו והוגיעו אותם ואשר נעשו לאליל הזמן. סבורים אנו שעמדה זו אין לקיימה אחרי מלחמת העולם השנייה ונוראותיה האיומות יותר משיעלה על דמיונו של סוריאליסט כלשהו. וכי טעות בידנו אם נאמר שאף קאפקא לא היה רוצה להיות מוקדש ונערץ על אנשירוח דיקדנטיים אשר המחשבה אינה להם אלא לולינות לעצמה? קלייסט, אשר שם קץ לחייו בטרם-עת ואשר קאפקא הוקירו מאוד, ברא במיכאל קולדהאז את אחת התעודות הספרותיות האדירות במלי-

האדם נראה כנדיחה גרועה שיצאה מלפני ההשגחה.

אי אתה יכול לנהוג בצדק עם קאפקא אלא אם כן תבחין בין עולם האידיאות שלו, אשר צמח ועלה מתסביך-האב שלו, השחפת, אי-יכלתו להשתחרר מסביבה שנואה, מצבי-דכאון, וכיו"ב, ובין כוחו היוצר בתורת אמן. אפשר לדחות את האחד ולהעריך את משנהו, אם גם אסור לנו לשכוח שצורת היצירה היא סוף-סוף דבר-מה אישי מאוד, התלוי בתכנה המחשבתית ולפיכך אינו ניתן למסירה, וכאן מן הראוי לומר: שעתו של קאפקא עוד תבוא, בבחינה אמנותית. לאחר שהבעיות שבכתביו לא תצורכי-נה עוד בבשר החי, לכשיתכן לקרוא בו כדרך שאנו קוראים היום את אלופי המילאנכוליה של העלומים, כמו אמיאן, או ג'רארד די גראל.

מעלותיו האמנותיות של קאפקא הוכרו במלואן. הוא עבר מדרך כתיבה סמלית ("איש זקן, ערום, נתון לצינתו של דור אומלל זה, אני נוסע במרכבה ארצית רתומה לסוסים לא-ארציים", רופא כפרי) לריאליזם סוריאלי, שסגולתו העיקרית היא מה שהארצי והעל-טבעי נבלעים זה בזה ונעשים אחדות אחת. אין לפניו אליגוריות, אלא הריאליזם של אדם החש בכל היותו שמצוייה לא רק נקודת-מבט אנושית, אלא גם נקודת-מבט של האלוהי, ושהאדם באמת עומד לדין בעוד שהוא סבור שהוא, חי' סתם, חזונות דאגתה מתרחשים מחוץ לעולם הממשי, דון קישוט הוא דוגמה להבלעת שני עולמות זה בזה, אבל שם הנידון הוא שני עולמות, אנושיים, של אידיאליזם ומציאות. במקרה של קאפקא ההבלעה בתוך המציאות היא של עולם אנושי ועולם אלוהי אויב לו, לשאלה אם יש תקוה מחוץ לעולם זה, שהרי החיים בעולם הזה נראים כחסרי-תקוה, משיב קאפקא: "הרבה תקוה — לאלוהים — שפע תקוה בלי גבול — רק שהיא לא לנר, זו נעימת-היסוד בכל יצירתו. קאפקא עומד בצד הצל של החיים, ואף על פי כן העריך את גינתו. בחתירתו, בהתגברותו על מכשולים, ביצירה מעבר לגבולות אישיותו שלו, מצא גינתו את פשר החיים האנושיים, מצא ישועה. ביצירת קאפקא אנו מוצאים את דיוקנו של השוער השומר את דלתות החוק, ואינו נותן לאיש לגשת. הנכסף להכנס מבלה כל חייו בהמתנה סבלנית, ולבסוף הוא שומע את התשור בה לשאלתו האחרונה, הרפה: "איש זולתך לא יכנס, כי הדלת הזאת נועדה רק לך, ועתה הבה

טוריה מלפפות סימטאות צרות כמשא ללא נשוא, ולאור הפנסים בלילה נפתלת המחשבה הלאטית. נית של דוד ההשכלה עם עולמם הקודר של רער יונות דוסטויבסקי, מריבות דתיות מטילות צלן צל-דמים, ומילאנכוליה סלאוית, יהדות תלמודית, מסתורין קתולי ופוריטאניזם של הוס מטביעים רזיהם בפניהם של אנשים. רק בפראג יכלו דמי יונות כשל קאפקא להיולד. מנוסת קאפקא מבית הוריו היא גם מנוסה מפראג, מנוסה מכובד המסורת ומשפע הלשונות אל הברור ושאינו משתמע לכמה פנים. ניתוחה של יצירת קאפקא אינו שלם אם אינו מביא בחשבון את השפעתה הפיוטית והמענה של פראג.

הדברים שלהלן מראים איך גורל קאפקא ופעלו משתקפים ברוחו של אמן שגדל באותה הסביבה.

הצייר פ. פייגל, היושב באנגליה כיום, מסר לי זכרונות אלו: „הדבר היה בשנת 1894. קאפי קא ואני למדנו בבית-ספר אחד. שמו אל ט ש ט ט ר דויטשה גימנאזיום. הוא היה כבן עשר, נער כחוש וחלוש ולו עינים גדולות ושחור-רות, גולגולת ארוכה ואזנים מחודדות אשר שיוו לו מראה של התנוונות. אני זוכרו ברור משום שאמו היתה באה לקבלו לאחר הלימודים, והדבר נראה לנו הילדים תמוה.

אחר כך נעלם מעיני. רק בשנת 1907 חזרתי ושמעתי שמו. במסיבה של חברות ציירים חדיי שים שנודעו בפראג כ„השמונה“ העיר מכס ברוד בשעת שיחה: „יכול אני לומר לכם שמו של אמן גדול מאוד — פרנץ קאפקא“. הוא הראה לנו כמה ציורים שלו אשר הזכירו את פאול קליי הקדום או קובין. אלו היו ציורים אכספרסטי יוניסטיים. קאפקא לא הוסיף לפתח את כשרונו לציור, הקריין לדווג הארט אמר לי פעם: „היודע אתה כי פרנץ קאפקא הוא גדול סופרי פראג?“ באותה שעה לא היה עוד רילקה בפראג ופרנץ ורפל היה יושב בוניה. אז נקשרה ידידות בין קאפקא וביני. הוא היה חבר לקבוצת סופרים שקראו את דבריהם זה לזה. זכורני את קאפקא קורא סקיצה שלו שרקעה היה מחסור הפחמים לאחר מלחמת-העולם הראשונה. אדם רוכב באויר על תיבה של פחם אל הפחמי. משהו מעין א. ת. א. הופמאן, רק פחות מסתורי. היה לי הרושם של דבר הומור וגרוטסקה. קאפקא קרא דבריו מתוך הבחנה בגוונים דקים ובקול של נער. דרך-נערים — קו זה דבק בו כל ימיו.

חמה לצדק ולבטחון, ועם זה מעשה-אמנות מושלם. היינה שאב את „שיריו הקטנים“ מ„סב-לותיו הגדולים“. ודוסטויבסקי, אשר כה רב השיתוף בין הפסיכולוגיה הדקה שלו ובין קאפי קא? ובטהובן? ומיכאל אנגלו? במעשה האמנות מסות החיים מותכות לזהב היפה והנצחי; היסוד האישי מיטשטש, ואולם בקאפקא, אנו מרגישים, מרעיל היסוד האישי את אמנותו. כאן בערך גם שורש נהייתו ההרסנית כלפי יצירתו. הדבר אשר קאפקא, בכל כשרונותיו הגדולים, עלול היה להביא לאנושות, לא הובא. בכל כמירת לבנו לגורלו הטראגי, ולסבלותיו הנפשיים והגופניים, הרי יצירה שנכתבה אך למען האבקות עם חס-ביצים כבידי-כוח, אי אפשר שתולדתה תהיה אותה הרגשת היטהרות שהיא האות הנאמן ביותר לכל יצירת-אמנות גדולה.

מי שהגיע לידי משפט ברור על יצירת קאפקא כאילו עמד על הגדול בפגמי התקופה, דורגו תובע מנהיגות רוחנית, ולא ספרות. כל עוזה ובטחונה העצמי וכושר סבלה של האנושות דרוי-שים למפעל-אדירים זה ששמו הרמת החיים מן האנדרלמוסיה אל האור, כמה אהבה ונדיבות ואמונה, וכמה בטחון ותבונה אנו צריכים לתפ-קירד זה! אך מה יתן ומה יוסיף לנו אדם, אשר הפחד השפילו למדרגת קיום החיה, והאומר על עצמו: „בחוך גל עפרי פנימה יכול אני, כמובן, לחלום על הכל, אפילו על צידוק ופיוס, אף על פי שיודע אני בודאות שכל זה אינו קיים כלל...“? מוטב לומר, כדבר אנדרי זייד לנתניאל: 'Tu ne t'étonnes peut-être pas assez de vivre...' (אפשר אינך תמה דיף על שאתה חי) זייד זה אשר כל יצירתו עומדת ומכריזה על הרעיון ש„מלכות שמים לא תינתן לנו בחסד אלא צריך לבקשה ולכבשה; Le Paradis est toujours à refaire.

ב

הרי אנו אידיאות ניחיליסטיות שגולדו במוחו של האלוה.

פרנץ קאפקא

המבקש להבין את הדטרמיניזם האינקוויזיטורי של יצירת קאפקא, ישים לב לדור שבו נולד ולקרקע שממנה צמח. על הדור זיינו אם נאמר כי היה זה דור שלפני-המלחמה ושל-אחרי-המלחמה. הקרקע היא פראג, בה נבלעו מזרח ומערב זה בזה, בה נטמעו גזעים ובה נפגשו וינקו עמים ותרבויות זה מזה. מאות שנות היס-

כל דבר יציר הדמיון דיבר תמיד אל לבם של בני פראג. אם אין להשיג פהם, הרי יש כאן חויה טראגית.

סבורני כי הבינותי את קאפקא, אך הוא היה ביטן מכדי להתוודע כדמותו לאיש. בזכרי היום את הליכותיו ומעשיו, אני מיטיב להבינו. גם אז חשבתי כי דרך כתיבתו היתה לו כפורקן וסיפוק עצמי. הוא לא היה זקוק לאישורו של שום אדם. הזיווג עם אשה, יחס המחבר והקהל, אלו דברים שבממש, הוא התגונן מפני המציאות, בבראו לעצמו מציאות משלו, ובה התנסה על חוסר-השחר וחוסר-הצדק שבמציאות על ידי עיוות פרצופה.

יצירת קאפקא יש בה כל סימניו של דמיון ועווה. למוקיון בעל-מום בקרקס חוטם ארוך מדי או רגלים גדולות יתר על המידה, כל תכונת גרוטסקה יש בה מהגיחוך שבהשחתת-הצורה. אמנות קאפקא טראגית היא בהשחתת-הצורה, שכן היא מחשיבה על הכל את צד השלילה והעינוי שבחיים. כל יצירתו היא כסיטו; תכונתה הטיפוסית היא תכונת החלום והסיטו.

כל אמנות אמת היא סינתזיה. מוחו של קאפי קא מוח מכלה ומנתח היה, מדוע הניתוח כחכי ליה לעצמה אינו מאותות הגאון? לפי שהוא נטול תוכן אמיתי, אין לו משמעות אמת. הניתוח מתימר להיות תוכן וצורה כאחד. מטרת קאפקא היתה אין ואפס; הוא ניתח את הניתוח. הוא הדין בקוביזם ובסוריאליזם. משהפרידו כל דבר ליסודותיו והכריזו על הצורה כמשמעות הכל, הרי היו אלו רק אשליות אנושיות, אגור צנטריות. אך הנה קמו מחקים לסוריאליזם, קמו מחקים לקאפקא. אני נזכר תמונתו של ברויכל: כולם גופלים לשוחה, ככל שפחותה ראייתך, אוחז אתה ביתר עוית של טירוף בכנף-בגדו של חברך. קאפקא היה, לדידי, ישר ולא דאג למוניטין שלו. הוא לא ביקש שבחים, ואנו אין בלבנו למצוא בו דופי. הכוחות שאדם קונה על ידי ניתוח עשויים להביא גם אל הטוב. גם האמן חייב להיות „מבקר“. המטרה, בעיני, היא חיים שבעורקיהם זורם דם אידיאה מוסרית מאחדת. עודנו רחוקים ממנה.”

לימים, בברלין, הציגני לפני כלתו. היתה לו כלה „נצחית“ ותמיד היה אומר שאינו ראוי לה. בדברים כגון אלו נעוצה התפתחות מינית שאינה כתיקונה. סבורני שקאפקא פחד מפני מגע גוף. הוא שנה את המציאות. הוא התנסה על הסיב תיות שבעולם באמצעות שיטת ניתוח חדה ומיקרוסקופית. תחת המיקרוסקופ הופכת הסיב בתיות של חיי יום-יום לדרמה. הממדים מקפחים משמעותם, כי שונים הם מתחת לזכוכית המגדלת ממה שהם נראים לעין הערומה. הוא עושה מאורעות שיש בהם כדי נובילה לרומן. לפסקיו יופי ומשטר משום שהם בנויים בחשבון ארוך. דבר זה נהוץ משום שלמתשבותיו היה קשר סיבתי סבוך. דבר זה נתן לו כות-היוצר בשימוש הלשון כאשר בניתוח הנפש.

חיי קאפקא היו כאחד הרומנים שלו. האיש הבודד הזה, שערג לרומאנטי — זכורני שגר זמן-מה באחד הבתים הקטנים שברחוב האלכי-מאים בפראג — נאלץ לעבוד בחברת ביטוח, במשכורת קטנה, עם העלאה אטית בדרגה בכל חמש שנים. היה לו אב עריץ שהכריחו לחיות חיים משעממים ופיכחים ושלקאפקא לא היתה כל נקודת שיתוף עמו. כל אימת שנפגשנו — היינו יוצאים לטייל ארוכות יחד — היה תאב לדעת משהו על שאר האמנויות. פעם ניסינו לנתח את יסודות האמנות. הדבר היה כחמש שנים לפני מותו. הגענו לידי מסקנה שהעיקר לציור הוא המקום, למוסיקה — הזמן, ולכתיבה — הסיבתיות. הדבר עולה בקנה אחד עם היסודות העיקריים בתחושה: יסודות המקום, הזמן והסיבה. אז הבי-נותי לראשונה שדרך כתיבתו מבטאה סיבתיות חדשה, קשר סיבתי חדש. קאפקא לא חזר לדבר בענין זה.

פעם בשיחה עם מכס ברוד, שהיה רבו ונושא כליו, הגדרתי את קאפקא כרומנטיקן. ברוד מחה על זאת ואמר שיש כאן הגבלה. בעיני אין בזה משום דין-הערכה.

פישוטם של דברים והעתקתם למונחים מיקרוסקופיים או שמעל לשיעורם הטבעי הוא מנהג קונטניננטאלי טיפוסי והוא מדרך ה„בארוק“. כל אימת שאנו חושבים על פראג, זו העיר האגדית, אנו נוקטים קנה-מדה בארוקי וכמעט גרוטסקי.

הירות בהתפעלות: „בחכמה נפל ובחכמה קם!“ לימים כשחשבתי על דבריו אלה נראה היה לי שעיקר משמעותם הוא שכל דבר בעולם יש לו תקנה — פרט לקאפקא. קאפקא אין לו תקנה. הוא היה גבוה וכחוש וכזה-עור עד שתחלה חשבתיו להודי למחצה. היה מתנודד מעט בלכ-תו. אך קומתו היתה זקופה. רק ראשו היה נטוי מעט הצדה. היה בהתייטתו זו מדרך האדם הבודד הנמצא תמיד בהתייחסות למשהו מחוץ לעצמו. מדוע עשה בי קאפקא רושם כזה? באתי ממזרח אירופה. יצור קודר מלא חלומות ונבואות לב, כמו צמח מספר של דוסטויבסקי. שמעתי הרבה על המערב — דעה, בהירות, סגנון חיים — ובאתי לגרמניה ונפשי מבקשת לקלוט. ואמ-נם קיבלתי הרבה. אך לא אחת היה לי הרגש שהאנשים שם זקוקים למשהו אשר בכוחי לתת להם. אחרי שואת המלחמה הכל יחלו לישועה על ידי המזרח. ואולם אני הן ברחתי מהמזרח לפי שסבורה הייתי כי האור הוא במערב. אחר כך שבתי וראיתי כי אירופה אינה מה שציפיתי וכי אנשים אין להם מנוח בנפשם. חסרים היו משהו. במזרח היתה משמעות לאדם; אולי אי אפשר היה לך להתהלך בחברה בחירות כזו ולהתבטא בקלות כזו. אך היתה לך הכרה באחדות האדם והבריאה. כשראיתי את קאפקא בראשונה התאימה דמותו לרעיוני על האדם. אף הוא כיוון לבו אלי. כמצפה לדבר-מה ממני. תוי פניו האופיניים ביותר היו עיניו הפקוחות לרוחה. אם בשעת דיבור ואם בשעת שמיעה. הן לא הביטו נכחן באימה. כנאמר עליו: היתה זו יותר הבעת תמיהה. עיניו היו תומות ומבור-ישות. בדבריו הודלקו; היתה בהן הומור; אך לא היתה זו שנינה, אלא כעין משובה — כאילו ידע דבר אשר אחרים לא ידעו. אך לא היתה בו כל התנפחות. דיבורו היה בחיות, והוא אהב לדבר. שיחתו היתה מלאה מראות. ככתיבתו. לעתים הורגש כסיפוק האומן בשעה שעלה בידו להביע דבר כמתשבתו. פרקירידיו היו ענוגים מאד, ואצ-בעותיו ארוכות, אוריריות, אצבעות דובבות אשר היו לובשות צורה בשעת סיפורו ומלוות את אשר אמר הרבה יותר מידי. אחר כך השתעשענו לעתים קרובות בהטלת צללים על הקיר בידינו. הוא היה מפליא לעשות כזה. קאפקא היה עליו תמיד. הוא אהב לשחק; היה חבר-למשחק מאין כמוהו. והיה מוכן תמיד למעשה-קונדס. לדעתי לא היו מצבי דכודך קראופי שליט. פרט לשעות שלפני כתיבה.

ג

וראיתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצוא. קהלת יש מהם השוללים את הצער בהצ-ביעם על השמש; הוא שולל את הש-מש בהצביעו על הצער.

פ ר נ צ ק א פ ק א

ביולי 1923 עזב קאפקא את פראג ונשתקע בכרלין. הוא גמר אומר שלא יחזור לעולם לבית הוריו ויתמסר לכתיבה כליל. בימים ההם נתודע לאשה אשר עמה הקים בית במשך הזמן הקצר שנשאר לו לחיות.

ביליתי שעות רבות עם מרת דורה דימנט בשיחה על קאפקא ועל חדשי חיי האחרונים. אני מחזיק לה טובה על כל הדברים אשר סיפרה לי בפשטות, בחום ובגילוי-לב כל כך. אך קודם שאביא את דבריה. מן הראוי לומר מה שראתה להטעים בעצמה: „אינני אובייקטיבית. והן דבר זה אינו אפשרי. עשרים שנה עברו מאז הלך קאפקא. אך סוף סוף אין למוד את הזמן אלא לפי חשיבותן של החוויות. אף היום קשה עלי הדיבור בקאפקא. לעתים קרובות לא העובדות הן העיקר, אלא האתמוספירה. דברי יש בהם אמת פנימית.“

כפעם הראשונה ראיתי את קאפקא על שפת הים הבאלטי. בקיץ של 1923. הייתי צעירה מאד, בת תשע-עשרה, ועבדתי בהתנדבות במח-נה-פגרה של אכסניית-נוער ברלינית במיריץ ליד שטיין. יום אחד ראיתי משפחה משחקת על החוף — הורים ושני ילדים. הלומה הייתי ממראה האיש ולא יכולתי להפטר מהרושם. אף הלכתי אחריהם העירה ואחר כך פגשתי בהם שוב. לימים הודיעו באכסניית הנוער כי ד"ר פרנץ קאפקא יבוא לארוחת-הערב. הייתי ממונה על המטבח. נשאתי עיני משולחן עבודתי — החדר האפיל ומישהו עמד ליד החלון — ואז הכרתי את האיש מן החוף. הוא נכנס — ואני לא ידעתי שקאפקא הוא ושהאשה אשר היתה עמו בחוף היא אחותו. הוא אמר בקול רך: „ידיים ענוגות כאלה ועבודתן עבודת דמים כזאת!“ (קאפקא היה צמחוני באותם הימים). בערב ישבנו כולנו על ספסלים אל שולחנות ארוכים; נער קטן קם ובלכתו היה מבוש כל כך שמעד ונפל. קאפקא אמר לו, כשעיניו מז-

זה אחת הסיבות להתענינות בקאפקא. חתום דעה כי האלוהים עזב אותנו.

נתנו בי דופי על ששרפתי כמה דברים של קאפקא. צעירה לימים הייתי, ואנשים צעירים חיים בהווה ואולי גם בעתיד. סוף סוף בשבילו לא היה כל זה אלא שחרור עצמי! בזמן ההוא לא היה עוד בלבו כבוד או אהבה לאביו. הוא כבר הכירו: את האיש המושל על ידי קנין ואשר גם משפחתו שלו היתה כ"קנין" לו. קאפקא דיבר במרירות על אביו, ולא אחת סיפר בהומור עוקצני את המעשה בספר שהקדיש לאביו. בשעה שהגיש את הספר לאביו, אמר הלה קרות: "שים אותו על השולחן ליד מיטתי". כברלין היה נדמה לקאפקא שהשתחרר מידו

- העריצה של העבר, אך הבעיות הישנות היו קשורות קשר הדוק מדי בחייו. מכיון שנגעת בחוט אחד, רעדו כל השאר גם כן. חייו הפנימיים היו עמוקים מני תהום וללא נשוא. הוא לא שנה את פראג. הוא דיבר על פראג כדובר אירופי על אירופה. הדבר אשר הציק לקאפקא היה הפחד מפני העשותו הלוי בהוריו. תלות זו סיכנה את "המאורה". מכאן חסכנותו. הוא ביקש להתרגל לחיים ספארטאניים. כברלין האמין זמן מה באפשרות של פדות לנפשו, של פתרון למבוי כתו הפנימית והחיצונית. הוא רצה להיות כאחד מפשרוטי עם, שמשאלותיו וצרכיו מועטים. תכניות רבות היינו מתכנים יחד. פעם דיברנו על פתיחת מסעדה. הוא היה צריך להיות המלצר, לאמור להיות רואה ואינו נראה, ולהיות בתוך-תוכם של חיי יום-יום. אכן עשה זאת, לפי דרכו.

הוא הקפיד על לבושו. חוסר נימוס היה רואה בדבר, לצאת בלי שעניבתו ענובה כדבעי. חליו פותחו נעשו בידי חייט ממדרגה ראשונה והוא היה מאריך תמיד בתלבושת. לא משתצנות. הוא היה מביט במראה בלא אהבת-עצמו, אלא מתוך בקורת שבשפוט. הדבר נעשה כדי שלא להלבין פני הרבים.

הוא אהב לעסוק בקניות; היה מחבב אנשים פשוטים. יציאתו בסלי-הקניות או בכד-הלב היה מראה מקובל בסביבתנו. בבקרים היה יוצא לטיול לבדו. יומו היה מתוכנן בחומרה, וכולו מכוון לכתיבה. לדרכו היה יוצא ופנקס בידו, ואם שכח אותו, קנה פנקס בדרך. הוא אהב את הטבע, אף שלא שמעתי מפיו מלה זו.

אף על פי שבחר בכדידות, באו רבים לבקרנו, פעם בא פרנץ ורפל על מנת לקרוא מספרו החדש לפני קאפקא. הם ישבו יחד שעה ארוכה.

הכתיבה היתה נשמת-אפו. אם כתב שבועים, הרי כתב ארבעה-עשר ערבים או לילות רצוף פוים. לפני שכתב היה מתהלך כבד ולא-שקט. המעיט בשיחה. אכל ללא תיאבון, לא שעה לשום דבר והיה עצוב מאד. הוא ביקש להיות לבדו. בתחילה לא הבינתי זאת; אחר כך הייתי מרגישה תמיד כשהיה אומר לכתוב. על הרוב היה מגלה התענינות לזהטת אף בדברים הרגיי לים ביותר, אך בימים כאלה היה זה נעלם. פעם התחיל כותב אחרי ארוחת הערב. הוא כתב זמן רב מאד ואני נרדמתי על הספה. לפתע ישב לצדי: נתעוררתי והבטתי בו. שינוי מוחש היה ניכר בפניו. עקבות המתחוות הרוחנית היו ברורים כל כך שפניו נשתנו לחלוטין.

המאורה, אחד מסיפוריו האחרונים, נכתב בלילה אחד. הדבר היה בחורף; הוא התחיל בשעה מוקדמת בערב וסיים לעת בוקר. אחר כך חזר ועבד על הסיפור. הוא דיבר עליו דרך לצוץ וברצינות. הסיפור היה אבטוביוגרפי. כנראה נבואת-לבו על השיבה לבית-הוריו, על קץ החי-רות, היא שהעירה בו רגש פחד מעין פאניקה. הוא העיר לי כי אני היא "המצודה" אשר במאור-רה. לעתים קרובות היה קורא לפני מה שכתב. מעולם לא ניתח ולא הסביר. לפעמים נשמעו הדברים באזני כדברי הומור ולפעמים כהיתול כלפי עצמו. ומפקידה לפקידה היה אומר: "ובכן, מי יודע אם נמלטתי מן הרפאים?"

בשם זה סוכם כל אשר עינה אותו לפני בואו כברלין. רעיון זה כפאו כמין שד. הוא ביקש לשרוף כל מה שכתב כדי לגאול את נפשו מן "הרפאים". אני כיבדתי את מישאלתו ובשעה שהיה מוטל חולה שרפתי מדבריו לעיניו. מה שרצה באמת לכתוב עתיד היה לבוא אחר כך, לאחר שיזכה ב"חירותו". הספרות היתה לו דבר קדוש, מוחלט, בלתי נשחוט. דבר-מה גדול וטהור, הוא לא רק ביקש להגיע עד קרקעיתם של דברים, הוא היה על קרקעיתם. אך במקום שהנ-דון היה פתרון המבוכה האנושית, לא ידע פשרה. הוא ראה את החיים כמכוכ; הוא לא ראה פתרון. מעולם לא הגיע אל מעבר ליאוש. בעיניו היה הכל ארוג בסיבתיות קוסמית, גם דברי חולין שבחולין, מעין זה אתה מוצא גם במזרח, ערגה לכוללות החיים. במזרח יש דברים רוחניים שיש לקיימם ללא תנאי, שאם לא כן אי אפשר להיות. קאפקא הרגיש בזה. המערב שכח זאת, ולפיכך נטש אותו האלהים, ולפיכך יכלו לקרות כל הדברים אשר עברו עלינו, כאן, לדעתי, נעור

מזרח שבו גדלה דורה דימנט, ומתח זה שלה קסמה לו. הוא אפילו ביקש לחזור שמה יחד עמה על מנת להכנס לקהילה ולחיות בה חיים פשוטים. וזו הבעיה אשר לה הקדיש עצמו בחטירה. הוא היה מנסה זאת בכל מקום שהוא. אך במערב שוב אי אפשר היה הדבר. כנראה. הבעיה של חוסר שרשים סיבותיה בקאפקא עמו קות יותר ממה שמשער הביוגרף שלו.

הטרגדיה האנושית של קאפקא קרבה והלכה אל קצה. בחג המולד של 1923 הצטנן וחלה בדלקת הריאות.

הוא לא שב לאיתנו. דורח דימנט אמרה בעקבות שיחותיהם: „העקירה מפראג היתה, אם גם במאחר, ההישג האחד הגדול שבחיינו, אשר בלעדיו אין זכות למות. השיבה לבית ההורים היתה השיבה לדיליטאנטיות בחיים.

הדבר המופלא במחלתו אשר מת בה היה עצם בואה. הרגשתי שהביא עליו את המחלה בכוח ממש. היא היתה לו כעין פדות; ההחלטה הוצאה מידי. קאפקא כמעט בירך על המחלה. אף שברגעי חייו האחרונים ביקש שוב לחיות כעבור שנים קראתי בספרי קאפקא לעתים קרובות, ואני זוכרת דרך קריאתי מהם בקול. ואז חשתי כי הלשון הגרמנית היתה לי למכשול. הגרמנית היא לשון חדישה מדי. בת ימינו יותר מדי. כל עולמו של קאפקא נכסף ללשון קדומה מוז. הודעה עתיקה היתה בו, דברים עתיקים ופחד עתיק. מוחו ידע דברים דקים יותר משמסר גל המוח החדש לקלוט. הריאליזם שלו אינו מייצג חיי יומיום: הגיון מוחלט ומגובש הוא. שיחכן לחיות בו רק לרגעים ספורים.

בדברים אלה סיימה מרת דורה דימנט את סיפורה. ממדף האח המבוערת, בבית אפור בלוני דון, הביטו עיני קאפקא במבט חוקר לתוך החדר המאפיל מתוך הצלום אחרון שהצטלם בברלין לשם הפספורט שלו. אלה היו עיני אדם שראה את העולם כחצוי על ידי ניגודי האינטרסים של אלהים ואדם — כעין בבואה של נפשו הוא הקרועה והחצויה. השקפת-עולמו השלילית חת-פרנסה מחיוב חיים שאינו ניתן לקיום; שניותו האישית דחפה אותו לתוך המבוי האטום של התיאולוגיה הדואליסטית המיואשת של זמננו. העתיד הוא למוצוים חפץ-חיים, שבזיו קרניו יתאחדו האדם והבריאה ואתוס כולל של יראת-כבוד להיים יבשיל. כפרי מתוק, מתוך דמם העשן של הדורות.

אחר כך ראיתי את ורפל הולך והוא בוכה. כשנכנסתי לחדר מצאתי את קאפקא יושב רצוף כולו וממלמל וחוזר בפני עצמו: „מי טיילל שדבר נורא כזה יתכן? גם הוא בכה. הוא נתן לורפל ללכת בלי לומר אפילו מלה אחת על ספרו. מי שמסר עצמו בידי קאפקא או שהגיע לידי התעודדות לאין שיעור או שבא לידי יאוש. בין שני הקצוות הללו לא היתה דרגת ביניים. הוא החמיר על עצמו ועל עבודתו באותה מידה. והגם שמעולם לא חשב כי השיג מבוקשו. סבורתני שמימו לא היה לו הרגש שהוא דיר-ליטאנט.

על הרוב היינו לבדנו והוא היה קורא לפני בקול מאגדות גרים ואנדרסן או מ„קאטר מור“ של א. ת. א. הופמאן או מ„שאצקאסטליין“ של הבל. הרי אותו המעשה בבחירת-לבו של הכורה אשר ליותה את אוהבה אל המכרה ולא ראתהו עוד בחיים. הגויות הועלו לאור-היום, אך גוית אוהבה לא היתה ביניהן. חייה חלפו; היא הור קינה ושיבה זרקה בה. ובאחד הימים נמצאה גויתה באחד המסדרונות שבמכרה, בלא מום ופגם. כי שימרו אותה הגוים. היא באה וחיבקה את אוהבה; כל השנים חיכתה לו ועכשיו היתה זו תתונה והלויה כאחת. קאפקא אהב את הסיפור הזה בשל „שלימותו“. טבעי היה כדרכם של דברים גדולים תמיד. והוא אהב את קלייסט. היה מסוגל לקרוא את „המרקוז פון או“ חמש או שש פעמים ברצוף. הוא היה קורא לפני גם מתוך „הרמן ודורותיאה“ לגיתה. אהבת תחולין המתור-ארת בו נגעה ללבו. הסיכוי לחיות כחפצו הביא אותו לידי זיקה ממשית לבית, לכסף ולמשפחה. במשמעות לא-בורגנית. אני מדגישה זאת משום שאני זוכרת באיזו שלווה ואובייקטיביות דיבר קאפקא באזני על כלתו הקודמת. היא היתה נערה מצוינת, אך בורגנית בהחלט. לשאת אותה לאשה. להרגשת קאפקא, פירושו היה להתחתן בכל הכוב ששמו אירופה. ועל זאת נוסף הפחד שלא תהיה לו שהות לכתוב. מצד אחר, ארושיו היו נסיון להתאקלם בחיים של המעמד הבינוני, וכן כמין סקרנות. הוא רצה לדעת הכל ולחקור הכל. אך שפך-דם. עקב השחפת. סילק כל ספקותיו.

בדורה דימנט הצעירה מצא קאפקא את עומק-השרשים שבנפש איש המזרח. במערב אירופה תמצא אך לעתים רחוקות את ההבחנה במצבו הטרדני של הזמן שלובה בחיוב החיים. הציניות והפסימיות מושלות בכיפה. מרטין בובר גילה למערב משהו מן החכמה ושמחת החיים של אותו

המשוררין בנגב

מנחם תלמי

את המעילים, את מעשי-הצמר, פיתחנו כפתורי חולצות וגילינו חזות שעירים ולבנים שנחבאו כל ימות החורף באימה שבפינוק מעיני החורף וצנתו. אולם מיד לאחר כך החל השריון יורק עלינו להטו היוקד ויוסי העלה על פרצופו אגלי זיעה נרחבים ודשנים, עיקם תטמו המתודד בסליי דה והטיח קללה בריאה שהיתה בליל של רוסית וערבית.

— נצא! — אמר והוסיף לחרף מערכות אלוהים חיים בכל שפות העולם. הביט בנו כמתנצל והמשיך בשקט: — אתם כועסים שאני מגדף בכל השפות. הה? אבל מה לעשות, היש בעברית קללה אחת הראויה להעלות על דל שפתיים. הה? הנה תראו, הרוסים איזה עם זה — בריא? נו, ודאי. והם יודעים לקלל, אני אומר לכם — זהב! ואנחנו... במקום לקלל, רבינו, מכים שונאים לעולמי עד בלי לפתור מאומה. נכון? הנה המנהיגים שלנו אילו במקום להתווכח ולהתנצח, לכעוס ולרתוח, היה אחד מרביץ קללה הגונה והשני עונה לו בדיוק באותו טמפו, אז היו משלימים מיד בחיוך טוב על פנים. בחיי... יוסי היה הנהג שלנו. ולמשוררין שלנו קראו ה„פשפש-המעופף“. מקורו של שם זה בא דוקא מן האויב. יום אחד נתן אחד ממפקדיהם הגדולים פקודה לאנשיו החולשים על הדרך „לדפוק“ את המשוררין שלנו ויהי מה. טוב, ציפו לנו באחד העיקולים התלולים, מזוינים כהלכה, הקימו שניים שלושה מחסומים, כיאות, בעצתם האדיבה של אנשי השלטון ה„גייטראלי“, והיו נכונים. אולם יוסי שלנו רק העלה על שפתיו חיוך חמוץ, הידק ידיו על ההגה וראשו הורכן לסדק הצר שבאשנבו. במהירות-גס ובגיטוני נסיעה מסחרר-ראש הנחית את המשוררין לתעלה הצרה, התיז באחוריו זויתו של מחסום אחד ושני, שב ועלה ונגח במחסום האחרון שהיה רפוי, וכבר דהרנו בכביש הריק היורק מתחתנו את שחור אספלטו. שתים שלוש יריות של אולת-יד רדפו אחרינו ונתקעו באויר הסחוב וה„לר-תמים“ נעזבו מאחור, פעורי פה ותמהון, על נשקם ומחסומיהם.

אז נקרא המפקד ל„מפקד“ לתת את הדין על הכשלוך, אמר הלז: „זה לא טרומביל, זה

— כאן, זה כלום! תבוא לנגב להיות נהג וטראה...

יוסי השעיף ידיו על מסעד מושבו והתפרקד בביטול כשמעיניו דהויות-הריסים נשקף שחוק קל של עיפות והעלאת-הגיגים.

— כאן — המשיך — יש כבישים, גרזים, „שלאפרים“, מומחים גותני עצות ופקודות, הקי צור — מכל טוב! אבל לך ותיקע שם בשממה הזיא, בהוך אבק-משעולים עמוק, עם „סופס“ שבור, עם משאבת-דלק מחורבנת ועם השד יודע מה — לא לכאן ולא לשם! אז מה? — תרוץ ותקטוף טלפון מעץ שאינו צומח שם, תעצור טפסי די לופס שאינו עובר שם לעולם ותסע להזמין „שלאפר“? ובכן, אתה מבין — נהג צריך להיות שם נהג ומכונאי וחובש ונשק וסבה ולץ — הכל!... נו מה יהיה הסוף, כבר אחת עשרה! כמוכן, שולם עם ה„ברוקווי“ תמיד מאחר, ימח שמו, שמע, אבל הוא נהג על-אכיף! היה אתי בנגב, עבדנו על מכונה אחת. מכונה אני אומר? — זהב! — שריון שש-עשרה, „פרגו“ חדש — — אוף! תראה איזה חתול מפונק הולך שם... רוצה סיגרייה? קה — — איזו הליכה יש לה — שוף! — אבל יש לה חסרון אחד, נכון?

— איזה?

— נו, שהיא לא שלי! ח-ח-ח!... היא בודאי משתמטת, סמוך על חושה-הריח שלי. אני לא אוהב להלל את עצמי, אבל שאל את כולם, את מי שתרצה ויגידו לך — „ליוסי יש הבנה במכור-נות ובכחורות!“ אני יודע לנהוג בהן והן גשר מעות לי, סמוך!

שלוש ירד שלג, אתמול היה סגריר כלשהו וקור טייל במרחבים. היום נמוגו העננים, מרחבי שחקים תכול ששמש שופעני נתקע בטבורו, היה חופף על חיים של מטה, כמפצה על חדשי קדרות, לחות ועצבון של יקום. רוח חמה, רוויה להט קרנים, היתה נלפתת לכל הפץ ומוצצת קור ורטיבות. בכת אחת נעשה חם ומתניק. השריונים הקיאו צינתם בזמן מועט והחלו סופי-גים בהנאה רתיחתן של קרניים, סופגים ורוחסיים אל תוך עצמם על מנת לשוב ולפלטם בהנאה סתומה ושוחקת. תהילה היה טוב ומענין, זרקנו

בתוך כך חזר יוסי עם הנערות, שלה מצר למה מתאו, נתנה בידו של אחד מאתנו וציווה בחיוך: צלם! עד שהוא מחבק את בנות-לוייתו, נכון להנצחת המעמד, גחו שני נהגי האוטובוס סופקים כפיים ורוטנים בזעף:

— נו! כבר רבע אחרי אחת-עשרה. איפה הדיוק? הנוסעים כבר מטוגנים כהלכה ואתם עומדים להצטלם ו... ו...

— אני? — היתמם יוסי — אני מוכן כבר מלפני שעה, שכה תחיו! אבל זה הפריזיט, נו מה שמו, שולם, הבתולה הקדושה הזו שצריך כל יום לתכות לו!...

לא היה סיפק בידו לסיים משוט ששולם כבר עמד מאחוריו והטיח לו חבטה אדירה על שכם עד שנעצמו עיניו לרגע.

— כך — אמר בשחוק מריד — „שולם הפר-זיט אשם!“ הה? הוא רץ עם בחורות לקונדי-טוריה, הה? לשולם יש בחורה נחמדה — והוא מתעסק עם כל העגלים שבעולם! הה? תיפח רוחך, בלונד שכמותך, ועכשיו בוא ונסע! חיוך, ועוד חיוך, ואנו נוסעים.

כל זמן שאנו בתחומי העיר פרוצים האש-נבים לרווחה, הכלים מוזחים הצדה ויוסי מתכבד ושר שלגרים גרמניים, מהם נוגעים ללב בניעי מתם, מהם גסים ומשוכבים בחרוזים.

— אז מה יוסי, יש לך בחורה נחמדה ואתה מתעסק? ... אחת צריך כבר להתחתן.

מלפנינו משתרך ה„ברוקווי“, פולט תימרות עשן ורעש. אחוריו מקורצפים ומנוקבי קלעים.

— להתחתן?! השתגעת יא-שייך? לא בשבילי! מי מתחתן עכשיו — משוגעים! היום אתה חי ואשתך בשואה ומחר אתה מת ואשתך אלמנה. וחוף מזה, יודעים אתם, יש לי חיל-שה — — —

ה„ברוקווי“ נעצר בשניקות-אוויר. אנשי המחסום מזהים את השיירה ומאותתים להמשיך. — חולשה יש לי — אומר יוסי עם חלוף המהלך בגינדור אדיש — למין היפה, זו ירושה מאבא שלי, סוף סוף הייתי הבכור, זאת אומרת יורש היצר...

הגיעה השעה לסגור את האשנבים ולהכין את הנשק, „בובה“ מציב את המקלע ומכין לו כמה מחסניות, יוסי שולה מגרתיקו את ה„פר“ הארוך, מניחו על ברכיו, ואנו אוספים אלינו את הכלים. הכביש נוטש את הבתים, את השכונות וגולש מטה בתפניות חדות ומאונכות. בלמים

לא משוריין — זה פשפש חפזני שיודע לדאות מעל מכשולים ומחסומים ולפרוח לו לדרכו! — השיחה גונבה אלינו, ותוך רעמי צחוק והנאה נקבע שמו של משוריננו „הפשפש המעופף“. הכינוי לא היתה בו הגזמה מזרחית, שהרי משור-ין זה זעיר היה, מוכה בגוף אדמדם, מעוגל וחמקק ומהירותו — אימה!

ומה הפלא? — „פורד“ חדש, שמונה אצטו-נות איתנות וסוערות ומהלכים מוכפלים, נתון בלוחות פלדה משובחת וקלה וכל מבנהו צר ומסוגר, והעיקר — נהגו: יוסי זה „יקה“ מעלית-הנוער, שהיה בקיבוצים ובמושבים, בצבא ובנוטר-רות — הוא המנחה אותו עלי דרך בנהיגה שדנית ומטורפת, בידענות איך-קץ ובבטחון של אדם היושב לבטח תחת תאנתו.

יוסי היה בחור טוב — לא כנהוג לומר על אדם שאין לומר עליו דבר מיוחד, אלא לאמיתו: בחור טוב, מימיו לא זעף כדרך הנהגים חבריו, תמיד היה מתלוצץ, ומחלק את סיגוריותיו לכל דורש, עושה סידורים לכל דכפין ולעולם אינו מסרב לבקשה, נוקט היה לשון גסות, בדיחותיו מפולפלות כזיתים ערביים ואינו בוש להטיחן אפילו בפני נערות, שהיו כרוכות אחריו כוא-טוטות אחרי שמלת האם.

בשפת-המדרכה חנה האוטובוס המשורין, וה„פשפש“ מאחוריו. חיכינו איפוא ל„שולם“ עם ה„ברוקווי“ שנתאחר כרגיל, יוסי פרש מחברתנו מבלי שנרגיש ועד שנשאנו עינינו כבר היה עומד בצלה של חנות נעלים הדורה ולוחץ בחום ובחזקה ידיהן המלבינות של שתיים במדים ובכובעי-גרב ועל פניו אותו חיוך מלבב ומרתק, והללו מצייצות ומצפצפות כגוזלים.

יוסי, יוסי, יוסי...

מהעיקול עלות גניחות מכונית עמוסה הנאבקת במעלה. עד מהרה מופיע חטמו של ה„ברוקווי“ המסורבל בשריון, התא והקרן עמר-סים במצרכים. בכעס מפעפע מנועו עד שפוסק, מוזהת בצריחה זלת-הפלדה, גשלת חוצה זוג רגלים קצרות ועבות וגולש ועומד על הכביש שולם כשממתניו משתלשל „מאזור“ בנרתיק בלה ומרופט, משונה, הוא כה קצר-קומה וזעיר, גראה כאילו אינו בו בין ימין לשמאל ומכונית לו אדירה, מפוטמת, גמלונית וגסת-מיבנה.

מצמץ רגע בעיניו מתמת אורה בוהקת והתקרב וכו ל„פשפש“.

— אהלאן חברה! איפה יוסקה הבאנדיט? — נכנס לקונדיטוריה...

הנרחבות, לוחץ הוא נמרצות את ההדק וקרבו לוחש: עשרים ואחת... — ושומט. צרור תרמילים וונק מתחת למקלע וצונח בתחתית הקרון. צרור אגשים צונח מנגד והשאר נמלטים בשפיפה למאחורי המעקה. מנועו של ה"פשפש" רוטן בכעס.

— לגמור אתם!

ה"פשפש" וונק קדימה לעבר המרפסת. יד תופסת בתלי הידית ומושכת: הגג נפער. לרגע נגלים השמיים התכולים והלהטים בשמש צהר-ים. זוג רימונים מתרוממים ביעף וצונחים אל הנסתר. ה"פשפש" חומק אחורנית ביבבת-מנוע. התמוצות, צעקות אימה, כאב וכעס — ודממה. ובכן, המרפסת מחוסלת. המנוע רוטן, היריות גוברות. קלעים נחבטים בשריון במלוא הסערה וצונחים על הכביש מוכי כלימה ומקועקעי פרוץ. אז מה יהיה? ה"ברוקווי" הנטוע מוציא ביללה את אויר צמיגיו האחוריים שקלטו קלעים בידי צלף דיקן. יש להם שהות לנבלים. המלכודת עלתה יפה, יפה יותר משיערו. ואיך לקרוא לעזרה? משול אחת לאדם הכלוא בחדר מסוגר ומי שטסון הולכים וגאים סביבך באטיות שטנית... צריך לפרוץ מכאן, לפרוץ ולהזעיק! ה"פשפש" וונק קדימה עד ל"ברוקווי". הכל חסום. מן הצד תעלה רחבה וגדר קרשים של הבית המסוגר והמאיים בדממתו. לנסות! בזהיר רות גולש ה"פשפש" לתוך התעלה וכשמגיעים הגלגלים הקדמיים לשפה השנייה, פותחים האחורי ריים במרוצה הסרת-שחר מבלי להזיז את הקרון כלשהו. המנוע מסעיר ומצריח. נתזי בוך עכור מתמלטים מבין גלגלים מיטרפים על מקום אחד כשהם תופרים תחתיהם. רק זה חסר — לשקוע! מתלך אחורי ומלוא-הגו — וחלקו האחורי של ה"פשפש" מוגבה על הכביש בעוד הגלגלים הקדמיים נדחקים לשוחת. "בובה" צונח מעל קת המקלע וחובט ראשו בידית האשנב. אנו מועדים עליו. גידוף בערבית. גידוף מעומק הלב — ושוב איש איש על מקומו.

— התזיקו חזק, חברה!

הקרון מקרטע וזו קמעה קמעה: הצמיגים תופסים בתאונות כל שעל זעיר ונוקשה דור-חסים קדימה — עד שבבת אחת מקפץ המשורין ונמצא בשפת התעלה מעבר מזה. ערבי מבוהל פורץ מאצל השיחים ונס. עוברים על הגדר הדחוויה והמנופצת. יוסי מסובב בכל כוח את ההגה בחזרה, ושוב אנו עולים על הכביש הפתוח המכוסה מטרי-יריות. קדימה, חבל על כל רגע!...

של שלוש מכוניות צורחים ומשניקים. בסופה של גלישה — פרשת דרכים משולשת, אי קטן וסכוך ושוטר לבן-שרוול ושזוף-פנים עומד בו ערירי, כמזונף באימה לא-מוסתרת. דרכנו פונה ימינה במעלה תלול שסופו מישור עד למחזור הפצנו. משעברו המכוניות את המעלה החלו חופזות בטיסה בין בתי-אויב הגהים על הכביש החומק בתוכם כחיה מורדפת.

דממה בלתי מצויה עמדה כאן. אותם בני-רחוב משועממים, והמזויינים שהיו מהלכים בגלוי ושוטרי-מחסום של הרשות נעדרו. חנויות סגורות ומבורחות, תריסי בתים מוגפים ועגלות-דוכלים זנחות. עוד רגע ונהיה כתחומם של בתים רחבי מעקות ומרפסות, מתחת לחומת מנזר עתיק שקירותיו מעלים טחב. משום מה דורך "בובה" נמרצות את המקלע ומלטף בלי משיט את המחסנית המקושחת. עוד מאתיים מטר ונצא מן התחום ה"חם".

— חברה, אני... — ועוד טרם סיים "בובה"

את משפטו עלה נפץ נוקב והרעיד את השריון נמרצות. גל אויר חם ודחוס, טרוף-מעוף, פלש בעד הסדקים וחמק בהמהום נוקשה בהניחו טעם תמוה בפיות פעורים. עזית של רגע היתה בגוף, נתרבו העינים ונתעקלו האצבעות. האוטובוס החל חופז ככרוז חבוט זנבו משפת כביש למשנה, מזועזע ורוטט עד שקרס ונתיישב על ציריו האחוריים. רגע שהה כהנה ובאיטיות מסליאה צנח על צדו לרוחב הכביש בהעלותו נפץ וגוגיות. ה"ברוקווי" הפריח שניקות-אוויר של מעצוריו, ונעצר בהמולה כשהוא נוגח כל-שהו במכונית ההפוכה. עתה פרצו יריות-צתלה ושזון מכל המרפסות והגגות. הרגשת איך-אונים כבשה רגע את הישות: מה תעשה? אוטובוס על אנשיו, הפוך ותוסס את המעבר, נוסעיו דחוסים בו בערבוביה, בבעתה ובקרטועים חיי-תיים. ה"ברוקווי" תקוע לידו ושולם בתוכו סגור כארי בכלוב, ממצמץ בעיניו ובוהן את ה"מאוזר" על שלושים כדוריו ומחייך חיוך מריר...

כמה זמן אפשר להחזיק מעמד כך? שישים כדור לאיש, מקלע, רימונים — לכל היותר שעה! צעקות חנוקות עולות מהאוטובוס ההפוך ומש-תתקות. ה"ברוקווי" שותק וזועם בגמלוניותו כחיה שגדרו בעדה ועליה להכנע לציידיה. לאן לפתוח אש, לאן קודם, מה טעם?

המרפסת הימנית מנסים להתפרץ ולהגיע למכונית ההפוכה. "בובה" מכוון לשם את המק-לע בשקדנות כשגולשים הם בשתי המדרגות

אהבה בלתי מחוורת כל-צרכה למכונת זו, מכר
נית שלגו, של חיינו, לריה דלקה ושמניה בחום
היום, לגופה החמקמק והבוטח: אתך, "אִפְשֵׁשׁ"
— באש ובמים!...

עוד שתי דקות ונסע. על העצים רחוצי
הצמרת משתובבות צפרים ומשוררות את בוא
האביב, את פריחת האהבה, בכביש יורדים שניים.
הוא, החבושה לבנה וצחה מלפפת את פרצופו,
חוסמת רואותיו וזרועו שלובה בזרועה. היא,
מתרפקת עליו ומנחה אותו בדרך, "יקית צברית"
תמירה, תכולת-עינים וזחובת-שע.

כפעם בפעם היא מציצה בו ברוך ובדאגה.
— את מריחה, שולה? זו המכונת שלי —
אח, זה ריח! בואי.

— תלו, יוסי! איך ההרגשה יארתבוב?
— יש לו יותר מזל מאשר שכל. — עונה
לנו שולה במקומו. — עוד שני מילימטרים למטה
וחסל סדר עין...

שאוּלִיק מרעים את המנוע ותורע בצופר
קצרות. השיירה זזה וגולשת מהשכונה. על אם
הדרך נשארים יוסי ושולה, צמודים וצופים, היא
בעיניה התכולות האמהיות והוא בתחושה פנימית
בחוש ריח של נהג בנפש. ידו מרפרפת באויר,
הם הולכים ומתרחקים עד שמבהקים רק כפו
הנשואה והתחבושת הלכנה. עוד מחצית הדקה
ואנו בשטח ה"חם". המרפסות הנרחבות כבר
מציצות אלינו במלוא כבדן וחידתן. "בובה" גותן
ודורך את המקלע, שפיו פעור החוצה.

— כאן זה כלום!... — מתחייך שאוליק
ליד ההגה, כמנסה לחקות את דיבורו של יוסי. —
תבוא לנגב להיות נהג ותראה...

כך שלא יהיה מוקש!... על גחוננו, על גחוננו יובי-
לנו ה"פּשֵׁשׁ"!...

הכביש רחב וריק, מהלך שלישי מצריח
וסיבובי-מנוע במלוא עצמתם. כדור נחבט
בסדק האשנב ומתזו רסיסים פנימה.

— אי!!

יוסי תופס בכף ידו את עינו הימנית מופתע
וכאוב. ה"פּשֵׁשׁ" מאבד מהירות ויציבות וחג
על הכביש כשיכור קודם צניחתו. דם! ה"פּשֵׁשׁ"
נעצר בהכנעה.

— זוזו יוסי! אמה יכול? אחת שתיים —
שאוּלִיק להגה! איפה התחבושה, מהר!

— עזוב, אני נוסע... — מפעפע בכאב יוסי
ולוחץ ברגלו את המקשר. — איפה שאוליק?
על-ידי, טוב. החזק את העין, שאוליק, שים את
היד, אני ממשיך...

ה"פּשֵׁשׁ" זונק בקרטוע נמרץ. דם מזדחל
מעינו ומטפס על כפו המעווה של שאוליק הקופא
בגחינתו, מטפסף על מכנסיו של יוסי שריגל
עצבנית רוטטת בתוכם.
יוסי אינו נוטש את ההגה.

— בחור כָּאָרו אמה, שאוליק... — לחש,
כשהגענו לנקודה ומשכוהו החוצה מן ההגה
ובעיניו האחת הוא עדיין תר אחר המכונות
החשות לעזרת. — להתראות, חברה...

גם למחר היה יום זינני וחמים. האביב
עמד בשער, ושוב מוכנה השיירה לדרך, לתזור
העירה. המתנו ליד ה"פּשֵׁשׁ", שריונו האדמ-
דם מולהט, השתקענו בהרהורים על הקלעים
שלא יכלו לו, וסבורני שכל אחד חש שתאום

רשימות

והיד הכושלת שלנו קצרה מהושיע; והוא כותב או את פרקיו. זעקת איוב, בשירה ובפרוזה שעלתה בכוח אמיתה על כל שירה, את „פנקס ויטאל“ שלו. ועוד הוא נאבק לבטא את עוצם האסון שקרה אותו, את משפחת בני עמו. עדי כאן עמד כוחו להאבק, אנשים שהיו עמו באותו מחנה, גם באותה רכבת שהור ליה לאבדון בחזרה לפולין, ניסו להחליץ וגם נחלצו, במסירות־נפש, ונשארו בחיים, הוא ובנו לא נחלצו עוד.

תחילה הגיעו ובאו לארץ נשים, פדיוות־שבי, נתינות הארץ שבאו לפולין לביקור בני משפחותיהן ונכלאו במחנות שבויים עם פרוץ המלחמה והן סיפרו בראשונה וקשה היה לקבל ולהאמין לזועות. גוים מרעילים, תנור־כבשן, כליון חרוץ על אלפים ורכבות?!

אחר כך בא משה פראגר וסיפר את „יון מצולה החדש“, לא מצא מנות, יצא למחנות אחת ושתיים, והוסיף לספר ולאסוף חומר אל כוסי־התרעלה והיוגונים. הרמן אדלר (הוא צבי נשרי שד״ר ב״צ בנשולם ניסה גם לתרגם משירתו לעברית מ־קרית המות“) ראה לעצמו תעודה לספר בגוים ובשיר ובשפת אותה אומה ולגולל את פרשת ההשמדה, המרד והגבורה. כאמור, דימה כי אוד מוצל יחידי ואחרון הוא. אך הגורל הישראלי רצה אחרת. ובהגיע אליעזר (אונגר) ויוסף והבשורה האימה בפייהם, נשאו אותה כרבים, ומציבור לציבור הועיקו והדליקו נרות־נשמה בישוב. באה רניה (בנדודים ובמחירת״), באה רוקה (להבות באפר״), עלתה צכיה, בא אורי (אבא קובנר), אחריהם בא אנטק (יצחק צוקרמן). כל אחד ושיעור קומתו ומגילת סיפורו, על החורבן, על המרד, ועל עמידת הגבורה ועל האותות לימים הבאים.

ג

ריב לנו, ריב פנימי, עם עצמנו ביתס לפלאוויס, אבל הוא המקור היחידי המספר לנו קורות מלחמת יהודה ברומאים. הוא נשא בשרו בשיניו ימים רבים, ונשא את המוצאות את בני עמו כתעודה חתומה עד שכתב אותם הספרים בלשון הנכרים, וראת בעצם חיבוריו מעין קידוש שם שמים ושם ישראל בעמים, ושם במסכה פניו ואת כאבו הצפין עמוק בחובו.

ואיך סיפר!

ובכל אלה — יוסטוס איש טבריא, ספרו הוא

חבלי מות ופדות

מרדכי קושניר

כן בכל מערכה מדור דור — מיטב הבנים נספים בקרב, את מי שיפלה האומה בימי מלחמת יהודה ורומא? מי במסר לגרדום ומי לעבדות עולם כתום מלחמת ההשחרור ובבוא התבוסה? — תפארת הבנים! ואת מי הניח האויב בארץ יהודה הנחרבת? מדלת־העם, בגמר מערכה גדולה, אחר הקזת הדם הנוראה — השארית הנשארה לרוב היא מהכושלים והרפים ביותר, כגיל, בכוח וברוח.

ובכל אלה לא דעכה האש, ומפעם לפעם מילטה אש הקדומים של המרד גיצים מחדש. אין זאת כי גורי הלוחמים מקופלים היו כעוברים בצאת אבותיהם לקרב, ובקומם על רגליהם, הרימו מחדש את נס המרד.

ומה תהומי אסוננו, אסון חורבן יהדות אירופה, כי זאת הפעם גם בנשים הרות, גם בתינוקות ובילדים רכים שלח הטמא באויבים את ידיו ושיכל, השמיד עד היסוד.

ב

בכל מערכה יש פליטי־חרב, הנסוגים ונמלטים על נפשם, ובבואם הם מפיצים את שמועות־הזוועה על מהלך המערכה, ומהם יש ה„נבנים“ מן הזוועות, מקבלים בעיני עצמם חשיבות לשעה, חשיבות מיוחדת.

יש אצים לבשר ועטים אל השלל.

ויבוא הפליט — זהו טופס אדם לעצמו. הוא בא ישר מן המערכה, כל מה שמצא את המחנה הניגף מצא גם אותו, הוא לא ישב על הכלים אישם בקצות המחנה, הוא שרה עם הגורל וניצל, והוא, בבואו, מוכרת להתפרק, למסור מה שראו עיניו, ויש שהוא רואה זאת, מעתה, לתעודת חיו היחידה.

הרמן אדלר הוא אחד הראשונים שדבריו מעבר מזה הגיעו לארץ באותם הימים. מאונגריה בשנת ת״ש כתב: „אינני יכול להשתחרר מן הרעיון הנורא, ויומם ולילה אינה נותנת לי המי ההכרה הנוראה, כי אני הנני אולי הסופר היהודי היחידי, שחי בימי כליון עמו — ונשאר בחיים. אילו היה קצנלסון באמת חי וכי... הכותב לא ידע כי באותה שעה עוד היה יצחק קצנלסון חי במחנה ויטאל וקרא קריאות נואשות לעזרה וקול קריאתו גם הגיע

פלאויס אף הוא ענה לעצמו: ומה תמוה ובלתי מושגת היא הערצת מיכה יוסף ברדיצבסקי (בן גרינץ) את פלאויס. והרי הוא שכתב במקום אחד: „אילו הייתי באותו מעמד — הייתי נותן ידי עמהם“ (עם הקנאים והסיקריקין).

ז

— „עקיבא, עקיבא, עד מתי אתה מכניס את ראשך?“ שאל אחד התכמים באותו דור. וכשנסבך אף הוא שלא מדעתו ונידון, בכה ואמר: „לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג“.

ר' עקיבא ידע גם ידע על מה הוא נידון.

ח

ימי מאורעות תרצ"ו ודרך מלחמת כנופיות הערבים בשלטונות גילו לנו את דרך מלחמת בני יהודה באויב הרומאי ומה כוח מלחמת-המחרת של בני מולדת, המכירים כל שעל אדמה וכל נקי-סלע בה, ומה ערכה של מחתרת במלחמת שחרור. מכאן הוארו טכטיסי מלחמת הקנאים, זאת הפעם גם נגלה לנו כאילו בראשונה, עד מה טראגית הפגישה הזו בינינו לבינם על פני האדמה הזאת ותחת שמים אלה. מאז מאורעות תרצ"ו עבר הישוב כמה כורים, ומיטב הבנים למדו את ארצנו לארכת ולרחבה, מדדו אותה בשעלם, על אוינם ותחמושתם, יומם ולילה, מנסיון לנסיון ומכור אל כור.

ט

איומה מידת-הדין המתוחה עלינו. מימי הקנטור גיסיס, כדם זכריה התוסס ואינו נרגע, מקול דמי ילדי ישראל הקנטוניסטים, — יתומי-יתומים ובני עניים ואביונים ש„פני“ הקהל העשירים, על הרבנים ועל היחסנים, שלחום כופר ילדיהם לשמד ולאכרונן — עד יתומי קורצ'ק ושילוח אלמנות ראשונים למרמת' השילוח להשמדה, ואבי היתומים, קורצ'ק, מתאה היה נגד פרנסיה-הקהל, לוקח בזרועותיו ילד יתום, ויוצא יחד עם יתומיו וילדי-טיפוחיו לדרכם האחרונה.

י

כל פרענויות-הלואי הכרוכות עם ימי שמד באו כתומם, בד בבד עם הסיפורים על גלי אמונה, שבאו בגיטאות, אמונה שהגיחה ממעמקים והקיפה את הנרדונים באש לבנה סביב אש אדומה, כן הגיעו, באותם ימי נסיון, רבים מישראל לגילויי כפירה אחרונה, ובין אלה גם מי שהיו כל ימיהם שלומי-אמונים, איה אלהיך? לגלגו הסמאים מכל צד, איה רחמיו על תינוקות שלא חטאו, על גויות הרשיש חוזק נשמות,

על המרד שהיה אולי אחד הגורמים הגדולים והמניעים את פלאויס לכתיבת צידוקו הוא על עצמו, לא נודע לנו כי אם מפי יריבו, העם לא שמר את קורות המלחמה הנוראה בלשונו, כי לא אחד בלבד באותם הימים חי ומת בהכרה זו, שאילו לא נסתבכו במלחמה הזו „ללא צורך“ ולא היו מרימים את נס המרד, והיו נאחזים בצפרני ידיהם ורגליהם בקרקע המולדת, היתה רומא שוקעת בינתים, — גלגל חוזר הוא בעולם — ויהודה היתה מחליפה כוח, אילו לא נמשכו אחר מלחמה זו שאינה לפי כחותיהם כלל והיו כופפים ראשם, עוד זאת הפעם, כאשר כפפו קימתם בגלים הקודמים; אילו לא בני המרי, מבעידי הבעירה ומושכי האסון על עמם בידיים — אולי לא היו מגוללים אסון ואבדון על זקנים נשים וטף שלא השתתפו במרד ולא רצו בו והם הוקרבו למולך-המלחמה בלי לשאול את סיהם כלל.

יא

בנות-יקול הויכוח הזה נשמעות עד ימינו, האם לא מכאן גם שניות-היחס אל מעשי מרדני הגיטאות, בהגיע שמע מעשיהם אלינו בראשיתם? גנון והצל בכל הדרכים או השב מלחמה שצרה — ומלחמה פנים אל פנים? בכבוש הטמא בעמים את פולין, בהפיקו את ראשית מיומנותו ביהדות גרמניה, לא היה מקום לטעות, הרבה בטיב כחנותי. אולם יצר' החיים תעתע, כי השכיל האויב להטיל אימת-מות על מאות-אלפי מעונים, בפרשו לרגליהם קמעה קמעה את המכמורת, תחלה הכס בסגורים ואחר הוליכם כעדר מובל לסבה.

כן הלכה כל יהדות גרמניה, יהדות צ'כוסלר וואקיה, ויהדות פולין עד שקמה הרוח בצעירי-הבנים, בחלוצי בית ישראל, להרים את נס-המרד, ולו גם במאורח.

יב

השיום החיים כי ישמרו עליהם בכל מחיר ובכל הנסיבות? האפשר לקבל השפלה לשה למען ביאות לעתיד? היש כיפורים לתהום ההשפלה? סנובוס-ת-מרון, בן-נשר צעיר זה, אפשר והיה ניתן לו, אילו רצה, להשאר בחיים לאחר תום המערכה, אילו זכינו והיה נשאר בחיים היה יכול לגולל סודות שירדו עמו לקבר, מעט מזה מקופל בספרו „דפים מן הדליקה“.

הוא עצמו נשא בו סגולות וכוחות-קסם שעמו זקוק להם כל כך לבנין עתידו, אך עיפה נפשו להור' גים, אחר המערכה, כלתה נפשו לנפש האחת שנספתה בקרב — וצמאה למות הגואל, הוא ענה לעצמו.

ספרות של עורף

א. ד. שפירא

לא תמיד הבל ידברו המליצות, ואפילו הנדושות שבהן, שאתה כוש מעט, שאתה הוכך להעלותן בקצה קולמוסך על הכתב. המליצות מושגייסודן אובדן בטל, כאילו אינן אלא קליפה שנתרוקנה מתוכה. מחלצות-הפאר, אשר עטו בראשיתן, בהגות אותן המליץ, נמההו וידהו, מסוג היורדים הן, שהכרת פניהם ודלדול לבושם יענו בירידתם, אך יש אשר ישוכו לעדנתן אחרי בלותן כן, הנסיבות יפיצו אור עליהן ויוציאון מגדר מליציותן, והנה יגלה פשוטן מלוא דיוקן, בכלל אלו, דרך משל, צירוף-התיבות: מלחמת-החיים. מת עתיקי-מקברות זה רק החיים עצמם יחיהו, חיינו שהיו למלחמה של ממש, למלחמה על עצם החיים בממש, וכתומה ישובו וימיתהו ויחזירוהו אל קבר המליצה.

החי המת! מה מצומצם, לכאורה, מושג זה של מלחמה, היא ותותחיה, סצנותיה ושאר כליה-המשחית. תחילתה לא בה ולא בתוכה היא. תחילתה בטרם תהיה אשר תהיה, בטרם תפרוץ, תרגש תמיד בקול דממה דקה בסתר השלוט והשלוה, בחיק החיים כתיקונם, בנוסח אחר, בכלים אחרים, בהיקף אחר. תחומה כל תחומי החיים, כליה כל כלי החיים, הבית והרחוב, היחיד והרבים, המעשים והיחסים, המשא והמתן, הדיבור והכתב, היא שלובה בחיים, היא תאומה לחיים, בפרצה בממש, רק כמו תיבדל מן החיים לעצמה ותאחו בכלים אחרים, שאין שימושם שימוש-חיים, רק כמו תפרק שותפות זו של מלחמה וחיים בימים כתיקונם: בעצם יחוד מלאכתה ויחוד תחום מלאכתה, אך דווקא היא הכרוז תכריז, הכרוז והוסף, כדבקה בסתירות מדומות, על הקשר וצורך הקשר האמיץ של החזית והעורף, כמחדשת חידוש, כאילו אין החיים הבורים מאז ומעולם שתי רשויות: רשות-החזית ורשות-העורף, ששתיהן תמיד נגוע תגענה אחת בחברתה, ששתיהן תמיד הסג תסגנה אחת גבול חברתה. כאילו אך בשעת המלחמה, באש ובחרב, יש להעמיד את מליצת מלחמת-החיים על אמתה.

כיון שנוקקתי לעניינה של מליצה אחת, אפסע עוד פסע ואכנס לתחום שהמליצות מרובות בו כל כך: הספרות. הן מי כמוה, בקרב יצירות אנוש, קשור קשר-יוחסין אמיץ כל כך בחיים, אם לא שאר-בשר, הלא שאר-רוח היא להם, אם לא תמצית ממשותם, הלא תמצית דמיונם היא, כמוהם אף היא, שתיים רשויות-תיה: רשות-היצירה ורשות-המלחמה, ואשר תחשק נפשו במליצות, בבקשה ממנו ויבוא ויניח צירוף-

על בנים ובנות בעצם תום נעוריהם; על ישישים וצדיקים כאחד — שאל לא אחד, ואין עונה. ולא מעט משארינו ומקרובי נפשנו הוקרים יצאו לדרך האחרונה וקללה איומה על שפתותיהם, על שמי השמים ועל ארץ-ישראל, שלא היה בידם לגונן ולהציל בעוד מועד, וקללה זו מוצצת את לשד עצמותינו ואוכלת בנו עד היום, ומי יעמוד עמם כדין ומי יצדק לעומתם?

יא

— בלה נבלה אותם, כן שרה, ואני מאמין באמונה שלמה, כן רגנו קדושים וטהורים אל מול פני הבאות בלכתם אל הכבשן.

ודאי לא אחד ברננו ובדי-עורו בויערים עליו הבין, כי לא על עצמו ועל שארו הוא שר, כי את כלינו הפרטי ראה ואין עוצר.

בימים כימינו אין צורך בדמיון רב, כדי להבין לאשורה את אמרת דוד אלראי, בעמדו בפני מעניו ומרצחיו: תסירו את ראשי אני מעלי? ראש אחר יצמח על כתפי! כי מי שמגיע למעלה זו אין ראשו הוא מכריע בהשבונו עוד.

יש פסוקים גנוזים באוצר הגוילים שלנו, פסוקים חרותים כבצפורן שמיר, הצפים ועולים בימי פקודה ועזים כיון המשומר: "אום אני חומה", חומה חיה.

בכף הקלע נקלעים היסודות בזורנו: אבדון — ותחיה, עבדות נצחת — ובני חורין, בני יהודים שאין להם תקנה עולמית, הנכונים לצאת אחר כל מה שמצא אותנו בין הגויים ולחזור אל אותן הארצות ולחיות ולעשות חיים בין הבתרים, לשוב אל סיר-הבשר ולעקור עמם ילדים שנולדו וגדלו בארץ, למדו בבתי ספרנו, והתבשמו מאויר דרוך חיים בארץ — ולעומתם דור-בנים הנותנים את תפארת-עלומיהם, את אונם ואת כל נפשם לטען הבטיח עתיד לעמם. נצני איש-ישראל, טופס יהודי-אדם חדש, בדמיו יזיה ויצוה חיים של כבוד לבאים אחריו העומדים בשער ומציבי גבולות מולדתו ובוני כפריה ועריה, וכף המאזנים — בשורה.

אין לנו ברירות הרבה, אין ברירה, בכר האש נבחנים הבנים ונידון דם-התמצית של האומה, אין דרך לחזור כי אם לגבור, לתת את הכל ולרשת את הארץ ולבנותה.

הספרים האלה הוזכרו בנוף הרשימה: יצחק קצנלסון / כתבים אחרונים, הוצ' הקבוץ הסאור חד, תש"ג; סרטי טנבוים-הטרנף / דפים פו הרליקה, הוצ' הקבוץ הסאור, תש"ח; רניה / בנוריום ובסתרת, הוצ' הקבוץ הסאור תש"ה; רות' / להבות באפר, ספרית פועלים תש"ו; משה פראנר / יון מצולה החרש, הוצ' מסדה, תש"ג.

כלומר, באינו מידה ממשכה היא את ספרות הדור הקודם. ספרות התקופה הציונית? שספרות היה בתכ" לית היתה? שספרות מחוללת תנועה ומכוונת תנועה היתה? שספרות-חיים, ספרות-ציבור היתה? בשביל להשיב על צרור שאלות אלו, הבה ונערוך טיול קצר ומשיב נפש אל עורף ספרותנו השאנן. אל אלוהים, מה יפים פרבריה-עורף השוקטים בעולם!

אין עורף שאנן, גם הספסר, זה חידק העורף, איננו שאנן, בהול ומבוהל הוא, להוט ומלוהט, הומה וממהמה אחר זהב שעת-הבינים. עורף שאנן עורף חולה הוא, עורף מנוון, זקן-בטל. עורף שאנן לקוי חושים הוא, לא את רעמי הזמן תשמענה אוניו, אלא קולות עמומים מרחוק. לא את ברקי השעה תראינה עיניו, אלא נצנוצים חיוורים בפאתי האופק. מופלאים גלגולי ספרותנו, מה מרובה הממש, ממשם של חיינו היהודיים, בספרות העברית בת הדור הקודם, היא שפחות מכל היתה ממשית. היא שפחות מכל היה לה בסיס של ממשות. שעיקרה מופשט היתה, שעיקרה רוח היתה, שלא מולדת היה וקיימת היתה לה, אלא אידיאה של מולדת, אידיאה של לשון, אידיאה של סביבה. שהיא עצמה היתה אידיאה, כמה רב היה דחקה, כמה המורים היו לבטיה, אויר חלומות שאפו ריאותיה ונתחיה. משפעו של הני שלשון זרה לשונו ניוונה ותדבר בשפה ברורה וצחה, בשפת-חיים, ואף מלשון זרה זו עצמה, מעסמיותה, ניוונה — מהעדר עממיות בה — ונתעססה ונתמלאה לשד-חיים. כי את המופשט הפכה לממש, את הרוח לבשר, את האידיאה לעם ולארץ ולמולדת ולסביבה. שקוט לא שקטה על שמריה, קפוא לא קפאה במי-מנוחות. כי ספרות-תחיה היתה, ספרות-נעורים היתה, עורף חי הקשור קשר-מישרים של עשייה, יצירה ומלחמה בהיות תחיתו של עם.

חומרת התארים שתלה קולמוסנו הנמהר בעורף ספרותנו השאנן רק חומרת הבעיה תמתיקנה, רק השיבות הבעיה תסלחנה, מה משונה ולא טבעי מגעה הממשי של ספרותנו בממשות חיינו החדשים. בעורף ספרותנו השאנן פורחים החלומות, חלומות של זקנים וחלומות של צעירים, פורחים האימאזים, לא אימאזים של מציאות, אלא אימאזים של אימאזים. פילים מעוילים בקופם של מחטים, פורחים הזכרונות, פורי הים קורי הני שנודקן, מצלצלות בעמום גניחות, מפרפרים בחלוש לבטים, ספרות זו שלפחה בשכרון רוחה בדור קודם חלומות ואידיאות כלפות ידיים בתאות-בשרים רגבי אדמה, כמו חרדה ותירעע במגעה הראשון עם המציאות, עם ממשות חיינו החדשים. פחד בה בספרותנו, פחד בה מפני המציאות, נחיתות בה,

מלים מקביל: מלחמת-היצירה, אך הטעה לא יטענו, ודאי יכוון, בנעימת מזעיק בפשות לכמירת רחמים, למלחמת היצירה על קיומה (המר). ודאי יכוון — בנעימת מדבר רמות על סתרי מסתורין, על רוח הקודש, למלחמת היוצר בחומר — לנפתולי היצירה, או שמא יכוון, כחרות בו אפו הספרותי האסתטי, למלחמה הספרותית, מלחמת הטוב ברע ביצירת הספרות, הטעה לא יטענו, הוצא לא יוציאנו ידי הבהרת המושג מעיקרו, מלחמת היצירה מעיקרה מלחמתה של היצירה לחיים היא, ודאי יש לחזור ולומר, חזור והלוך: אין הספרות חי הנושא את עצמו, החיים ישאוה, אין הספרות הויה בפני עצמה, איננה הויה העומדת ברשות עצמה, כלי היא, שלית היא, מכלי-מלחמתם הנעלים ביותר של החיים, משליה-מלחמתה הנעלים ביותר של רוח החיים, היא תפצה בחיים, היא דבקה בחיים, איננה מצטרדת מהם, אינה פורשת לא אל עצמה ולא אשר מעבר להם, כי תיה היא, כי החיים יחיו בתוכה כאשר יחיו מחוצה לה, עתים תהיה שליחם של החיים, ועתים תהיה מדריכם של החיים, עתים תהיה מחוללת תהליכיהם, ועתים ממשכת תהליכיהם, בכל פניה, בסתרה ובגילוייה, בקול הממתה הדקה ובקול ענות גבורתה, הלוך תלך תמיד לפני החיים ועם החיים, ואך הבל המחקרים והויכוחים הפולמוסים על צורך האקטואליות בספרות, על הספרות והזמן, על הספרות והמדינה וכו', רק ספרות שאיננה חיה איננה אקטואלית, איננה בת זמנה, בת חברתה, רק אדם שאיננו חי רחוק מזמנו, מחברתו, ספרות חיה לא תאחזנה מבוכה בעתות מלחמה ותהפוכות, לא תתרחק מתחום מפגע הכדורים והתהליכים, לא תציטמצם ברשות-היחיד הנהדדת כמועדיה, הספרות החיה, בהריחה את ריח אבקה-שריפה, ריח החיים יעלה באפה, כי החיים מלחמת-תמיד הם, ולא עת מלחמה ותהפוכות בלבד היא עת תביעת תעודה מן הספרות, כי כל עת תמיד, כי בכל עת תמיד תעודת-מלחמה לה.

שמות נרדפים הרבה למלחמת-החיים, לכשתרצה: יצירה, בניה, יצירת עם, בנית מדינה לעם בן בלי בית, לכשתרצה: חילוקי מעמדות, שינוי משטרו של עם יושב במדינתו, בכואנו לנגוע נגיעה ראשונה בבעיות הספרות העברית, בת זמננו, נעלה בקצה קולמוסנו שאלות ראשונות מפרפרות ודאובות: מה חלקה בכל כגון אלה? באינו מידה לוקחת היא חלק בחיים, בחיינו החדשים, במלחמת חיינו החדשים? מה עמידתה בחיינו, והיכן מקום מעמדה בחזית חיינו? כלומר, באינו מידה ספרות חיה היא?

בעולם המודרני אנו מוצאים אומות המורכבות מחטיבות אתניות שונות בתרבות ובמנהגים, כין שהן יושבות אלו בתוך אלו בטריטוריה אחת ובין שהן יושבות זו בצד זו כל אחת בשטח טריטוריאלי שלה, וכולן מאוחדות אחדות מדינית־לאומית. יש מי שסבור כי מותר — ואולי ראוי — לעם היהודי לחיות בארצו כאותם עמים „מורכבים“, ואולי גם כזכר סנטימנטלי למשטר השבטים שהיה נהוג בארץ־ישראל הקדומה. הסובר כך מנמק סברתו גם בנימוקים פולקלוריסטיים. ענין תרבותי הוא שישמור העם על שלל צבעיו באופי ובמנהג מסני הטשטוש והכליון.

אך האין סברה זו כסילופו — והיפוכו — של קיבוץ גלויות כפי שעלה בחזון? וכי באנו להקים כאן אוסף מוצגים של יהודים שבי ארצות שונות, שבט שבט וסגולותיו המיוחדות, בחינת ולא קרב זה אל זה? —

אכן, המציאות עצמה באה ומפריכה סברה זו. התפתחות האנושות בכללה זה דרכה להרוס מחיצות, ולקרב רחוקים; עיינו הרואות איך עמים קטנים ושבטים בעלי עצמיות מסוימת נטמעים בתהליך ההתלכדות לגושים גדולים, ביחוד במקום שיש אחדות או זיקה לשונית.

בארץ־ישראל אין המדובר בשנים־שלושה שבטים, כמקרה האומה הבריטית המורכבת בעיקר מאנגלים, סקוטים, אירים ווואלשים. המדובר בעשרות שבטים — שונים זה מזה בתרבות, בלשון, במנהגים, בדרכי מחשבה, באופי וגם בקלסתר הפנים. אכן, כוח החיים בארץ־ישראל, הפץ ההתחדשות החי בלב רוב מנין משבי הגולה סוחף ומשטש בתוקף רב סימני ייחוד שבטיים. במידה שקיימת השבטיות, קיומה מותנת בגורמים שליליים, שפצולתם בהכרח זמנית, כגון אי־התאמה בנימוסים, הנטייה להתבדלות בשיכון, וכן ההבדלים הלשר ניים והכלכליים, לא מקרה הדבר שיוצאי כל ארץ מארצות הגולה מקימים לעצמם „התאחדות צול...“ שעוסקת בעניני העולם הזה: ייצוג ותביעת זכויות והתרעה על קיפוח, אבל אין גם אחת מן ההתאחדויות שעוסקת בשימור ערכי רוח מיוחדים שנוצרו בארץ המוצא.

*

הדת היהודית והגלות היהודית ייחדו אותנו בין העמים והיו לנו כמסגרת־חיים ובסיס מחשבתי ונפשי במשך דורות הפיזור. שני היסודות הללו כאחד — מתוך קשר ובלי קשר ביניהם — מתערערים והולכים בתוך תהליך התחיה, הלאומיות הפכה להיות הבסיס לקיום העם, ואולם אין די בהכרה לאומית בלבד. מאמצים ככירים

נחיתות מסני הממש. חרוד תחרד מלבטא שמותיו במפורש. חרוד תחרד מלנגוע בקטנות יומיומו כבגדולות כלל חייו. יחידיה גדוליה אך יחידים גדולים הם, ומעמדם מעל למעמד ספרותנו הוא. לא הם סמלו של כלל ספרותנו. צעירים המשרבבים ראשי־אפרוחים מקליפת המציאות אך צעירים נותני־תקוות הם. ועדיין אינם סמל כוחה החדש, אלה דוגמה ומופת ואלה רמז מעודד, אך אינם עדות לטיבו של כלל ספרותנו, לרוחו של כלל ספרותנו. כי רוחו רוח עומדת של עורף שאיננו תמים־חיים עם הזית חייו.

מי יערוך נפלאות תמורות היינו, חיינו החדשים חיי בשר ודם, עפר ואדמה, רוח וסערת רוח, את ושלח הם, חדשים, חדשים תכלית חידוש. חדשים המושגים, מושגי החיים, חדשים הרגשות והמחשבות, חדשות המגמות. לא עוד מושגים של תנועת תחיה, אלא מושגים ורגשות ומחשבות ומגמות של תחיה ממש. של לידת מדינה, של בנין מדינה, של מאבק מדינה. בהיינו החדשים האלה חדלה הספרות העברית להיות גורם פעיל, מכווצת בירחונה ובשבועוניה תוסיף לחיות חיי שלמה ודממה, דרך סתירה לחיים הגועשים סביב לה. והלא היא חלום חלמה בשעתה את החיים האלה, והלא היא רעוב רעבה להם. והלא הגה פת־הלחם הדשנה של החיים לפניה. והלא הגה מקור חיים לה, הנאי חיי עם חי לספרות היה, אלא שפנה הרעב ממנה. רעב החייב, כי היא יושבת עורף, דומם ושומם, ואין אלא לקוות כי החיים עצמם, בשוא דכים, יסלטלה טלטלה גבר לחיים. ואין אלא להאמין, כי כוחה הגנוז בה, כוח דורותיה, החי בככה מסופרית המבוגרים הצעירים, יפרוץ מתוכה בקצב חיינו החדשים.

קיבוץ גלויות בחזון ובמציאות

ישראל ישעיהו

קיבוץ הגלויות, מיטב החזון לדורות רבים, זכה דורנו לראות ראשיתו במחש. כל הגשמה פירושה המאור והצללים כאחד. רק דור מגשים ניתן לו — וראוי לו — לראות את קיבוץ הגלויות לא בלבד כתהליך של עליית יהודים מכל הארצות, אלא גם כתהליך עליית יהודים בתוך ארץ־ישראל. עליה במשמע היתוך וצמיחה, היתוך ריסיים ופלגי עם מארבע כנפות חבל וצמיחה עם בעל סימני־היכר מובהקים. הכוונה לא רק לארץ ושמים ולשון אחת, אלא לסימני־היכר בתרבות ובמנטאליות לרוחב ולעומק.

ליוצאי ארצות המזרח. שאר היהודים יוצאי ארצות המזרח עשויים עדות עדות ומעדיפים את מסגרתם העדתית העצמית על פני מסגרת בין-עדתית מזרחית. ואולם מציאותו של ציבור אשכנזי, שיש לו בעיניהם של יהודי המזרח מהות וצביון בולטים באתר דותם, דוחפת את כל העדות המזרחיות לתחושה ולהכרה של אחדות בכוח אם לא בפועל. "אחדות" זו אינה פרי רצון להגדרה עצמית של בני העדות המזרחיות, אלא היא כפויה עליהם בקרי אחרים.

נטיה זו לראות את יוצאי ארצות המזרח מאוחדים מעל להבדלים השבטיים והסוציאליים, שמוצאים אנו גם במוסדות וורמים בתנועת הפועלים, קשה להבינה ולהצדיקה. נקל להבין אותם פרנסי העדות העושים אחדות זו קרדום לחפור בו, ואם כוונתם לשם שמים—בסיס "להגן" על עדות המזרח מפני שרירות לבם המקשה של ה"אשכנזים". אך מדוע להוטים אחריה ארגוני הפועלים? משדלים הם את חבריהם להכנס לתוך המוסדות העדהיים על מנת שישפיעו על כוונם מבפנים. אך תקותם תקות שוא. הנסיון הוכיח כי הבא אל ההתאחדות העדתית בשם האחדות וההתמזגות עם כלל הישוב, מיד פקעה זכותו להיקרא איש העדה; לכל היותר הוא נסבל לשעה מפני דרכי שלום בעדה.

*

השתתפותם של כוחות מוגדרים במפלגותיהם ובישקפתם הכללי-ישובית במוסדות עדתיים — גרסה לאותם כוחות הרגשת שניות העושה אותם קרתיים מכאן ומכאן. בעיני מפלגתם הם אנשי העדה, ובעיני עדתם הם אנשי המפלגה והישוב. העורף המפלגתי והישובי אינו משענתם מאחר שהוא דוחפם מתוכו. לכאורה, על מנת שישובו אליו עם יתר בני עדתם; העורף העדתי אינו משענתם משום שהוא בעיניהם כדבר שנחלצו ממנו ואינם מאמינים בו, ואין צריך לומר שפסולים הם בעיני האנשים שעדתיותם שליטה ובה כל חזותם. נמצא שהתקדמות בני העדות הסוד רחיות לקראת התמזגות עם הכלל הישובי מופרעת בעטיה של שניות זו, בעוד שהעדתיים ניתן להם להצביע על אלו כעל "חוזרים בתשובה" שהכירו בצדקת הדרך העדתית.

כפילות זו מטשטשת גם את הצד המעמדי. דבר הלמד מעצמו הוא שהאנשים העדתיים הם מחוגי הבורגנות, המעמד הבינוני ואנשי הדת, שהקרקע העדתית היא יסוד מעמדם הציבורי. מכבר ידענו שהתאחדותם של יוצאי המזרח על יסוד עדתי פירושה ימין, כשם שפרישה מן העדתיות והשתלבות בתוך הכלל פירושה שמאל. חזירת השמאל למוסדות

יידרשו עוד עד אשר יהיו פירווי שבטים וגושי המונים לעם.

שלושה דורות עברו מראשית התחיה ועדיין אין אנו רואים בעיני בשר ורוח כאחד את הדור החדש אשר לו צביון ארץ-ישראלי ועמ'ישראלי מובהק. טיפוס ה"צבר", במידה שיש מקום להכללה זו, עדיין אין לקבוע אם הוא בגדר חניון קיים או הולף. כל עוד תהיה ארץ-ישראל ארץ עליה המונית מן התפוצות — וכזאת תהיה במשך דור ואולי דורות — לא נוכל להבחין ברור בין העמיתה היהודית החדשה ובין שבי הגולה. עוד שנים רבות יינקו שני הצדדים זה מזה וישפיעו זה מזה. ורק ברכה בתהליך טבעי זה, למשך כמה דורות יהיה עלינו לראות עצמנו כשבי גולה שמצווה-עשה של התקרבות וליכוד חלות עליהם. ואין לסמוך על נס ההתפתחות הטבעית. יש לקדם סכנות התבולות שבמיררות. יש ליצור "אקלים" נוח לקיבוץ גלויות וביטול גלויות. ויפה שעה אחת קודם. מה שאפשר לעשות בכוח ההתעוררות הלאומית, ורצון ההתחדשות של שבי גולה ואולי גם בזכות שרידי השפעת הדת והגלות — יקשה שבעתים בתקופה מאוחרת.

*

הבעיה בהיקפה הרחב נוגעת בכל שבט ושבט מטשטי הגולה, אולם קיים החשש שהבעיה תהא נחלקת בין מזרח ומערב.

בקרב היהדות האשכנזית אין הבעיה המזרח-הבדלי המוצא והתרבות בהוכה אינם קשים ביותר והם מיטשטשים והולכים לעינינו יום יום. אך המדינה היהודית תסאב את כוחותיה בעתיד משני מקורות שונים בכמותם: שרידי הטבח באירופה מזה ויהודי המזרח מזה. במדינה זו לא יהיה רוב "אשכנזי" מכריע מאחר שהעליה מארצות המזרח תגבר בעתיד הקרוב, ותיסוף על הריבוי הטבעי הגדול של עדות המזרח. המדינה היהודית תיבנה איפוא בהכרח משני יסודות אלו, בני המערב ובני המזרח. השאלה היא אם יהיו שניהם ערוכים מערכה מול מערכה ומאחדים רק בלחץ הצרכים הלאומיים מלמעלה; או שתצמח ותתפתח האחדות בכל הכיוונים, מלמטה למעלה ומלמעלה למטה.

*

היהדות "המזרחית" בארץ אינה עשויה מקשה אחת. הרי זה ציבור המורכב מעדות השונות זו מזו לא פחות משהן בצירופן שונות מן "האשכנזים". יש מהם שקרובים בתרבות ובמנטאליות ליוצאי אירופה. הללו הם יוצאי ארצות דרום אירופה — מאיטליה, בולגריה, יוגוסלאוויה ותורכיה. גם בצבע עורם וקלסתר פניהם קרובים הם ליוצאי אירופה יותר משהם קרובים

מרחיקים אותו מרעיון „החלוק“, יש למצוא איפוא שבילים אחרים ללבו והגיון אחר להצמיח ברוחו את זרעי החלוציות.

אם לפרש את המחשבה הזאת, הרי היא אומרת שיש להתחשב במציאות ולבחור דרכי הספת החודרת ללב הנוער האמריקני, אף כי הלך-רוחו כשהוא לעצמו אינו מעיד אלא על חוסר בגרות ותמימות.

דומני שדעה כזאת על הנוער היהודי באמריקה איננה מוצדקת כל עיקר, אדרבה, אפשר שהציבור בארץ-ישראל עוד לא ראה ראייה נאמנה את המצוי איתו, ויש אולי עוד קצת מסקנות שכדאי להסיק מן ההתנגדות המופלאה, האינסטינקטיבית, של הנוער באמריקה. המסרב לקבל, פשוטו כמשמעו, את תורת החורבן ההכרחי של כל גולה, להנחה זו אפשר אולי למצוא סמוכים בעובדה שלמרות אותו חוסר-בגרות שביקשו למצוא בנוער של אמריקה היהודית, הרי יצאו חלוצים מתוכו, אם כן, מן הסתם מצאו השליחים דרכים אחרות ללבם, אחרי שלא הצליחו בהטפת הפרוגנוזה שסוף החורבן לבוא.

במערכות הציונות החלוצית המפסימליסטית בארץ-ישראל נתקבלה הדעה על החורבן ההכרחי של כל גולה כחוק מדעי ממש. לאמיתו של דבר, אין דעה זו בגדר חוק מדעי, היא מסתמכת, כמוכח, על הרבה עובדות, ובימינו על העובדה המכריעה לכאורה של השואה הגוראה שמוצאה בגרמניה, הארץ אשר בה, מקובל לנו, העמיקו היהודים להשתרש. אם משם צמחה הרעה, טוענים הציונים, ראייה מכאן שבהכרח גורל אחד צפוי לכל גולה, ותהא המושרשת והבטוחה ביותר, ואחרי כל אלה, כוחה של הדוגמה הגרמנית הוא אמוציונלי בלבד, ולא הגיוני; שהרי תמיד יש מקום לסעון שתוצאות אחרות היו בגדר האפשר, ושיש לבאר את האסון לא מתוך טבעה של גולה, אלא מתוך נסיבות מיוחדות ששלטו בזמן מסוים ובקוניונקטורה מסוימת בגרמניה.

ועוד יש להעיר, שאילו היה לרעיון החורבן ההכרחי של הנלויות כוח משכנע של חוק מדעי, אז לא היה דוקא הנוער באמריקה מסרב לקבלו. האמרר קני נוטה לספקנות רק כלפי הכללות בהיקף פילוי סופי — והלא כאלו הן כל ההכללות ההיסטוריות — אבל הוא נותן מלוא אמונו לחוקי מדע המתאמתים באופן מדויק ובמידה מספקת על ידי העובדות. אין אמת בדבר שהנוער היהודי באמריקה מתעקש שלא לראות נכוחה את סימני האיבה בסביבתו. אילו לא ידענו זאת מנסיונו העצמי, הנה בא לארצות-הכרית פסיכולוג צעיר, וציוני חלוצי, הוא שמעון הרמן מדרום אפריקה. והראה שהנוער היהודי באמריקה — ציוני

העדה מחזקת בעל כרחו את הימין הנאמן על עדותו.

*

מלבד דרך החינוך, אין לך דרך בטוחה יותר להתמזגות השבטים מדיפרנציאציה חברתית ומעמדית בהיקף בין-עדותי רחב, ושני טעמים לדבר, ראשית, בדרך זו תמהר לבוא האמנסיפציה אשר יוצאי ארצות המזרח זקוקים לה ביותר, ושנית, זוהי דרך אשר ממנה אין לשוב, מאחר שאדם נכנס להסתדרות מעמדית ולמפלגת פועלים ונקלט בהן, מידלדלים והולכים האינטרסים והרגשים העדתיים שבנפשו. מכאן ואילך הוא רואה את עצמו מחוץ למסגרת הרשמית של העדה.

וראוי לחזור ולהזכיר עוד דרך אחת לטיפוח אחדות כלל ישראלית, להימנע מכל דבר המטפח אחדות בין יוצאי ארצות המזרח — בין אם זו באה כהשפעה חוזרת של האחדות האשכנזית ובין אם באה עקב התעוררות עצמית שלהם.

איך להגיע לידי תהליך התמזגות בלתי מופרע בין העדות, ועם זה איך לא לרוקן את עורף העדה לגמרי מהכוחות התרבותיים ובני-הנעורים שהם חלוצי אותו התהליך? שאלה חמורה היא, שפתרונה תלוי במידה לא מעטה בחוש המידה של היסודות החלוציים שבעדות ושל העסקנים הישוביים היושבים על מדוכה זו.

על רוחו של הנוער באמריקה

בנימין הלפרן

לעתים נודמן לו לכותב הטורים האלה לקרוא בעתונות דינים-וחשבונות של שליחי ארץ-ישראל בשוכם מאמריקה הצפונית או הדרומית, כמעט בכלום חזרת כפזמון טענה ואזהרה כזו: הנוער היהודי באמריקה אינו רוצה להבין שיש חוק ברנל אחד השווה לכל הגלויות — שגם אמריקה כפולין וגרמניה נגזר דינה להחרב בזמן המיועד לכך; וכל המהסס לצאת מרצונו הטוב כחלוק, סופו שיצא כפליט, לא די שמסרב הנוער, ואף הנוער החלוצי, לקבל את הראיות התחתכות של תורת היציאה ההכרחית מאמריקה; אלא כשמתהילים לדבר על לבו בנוסח זה ומבקשים ליעץ לו עצה של טעם, שכחלוק העדה מוטל עליו להקדים רפואה למכה ולצאת טרם יגרוש, מיד סר לבו מדבריו ושוב אינו שומע לך, ולכן באו השליחים לכלל דעה שבאמריקה אין פותחים עם הנוער בניהוח של עתידות הגולה — או חוסר-היטויים ההכרחי של הגולה האמריקנית, כי בזה רק

ראשית: היהודי יש לו יחס מיוחד לגויים, "שלו". הוא מכיר את ה"רשעות" שלהם מקרוב — אבל מכיר גם את ההיבט שבהם, וקשור במיתרים דקים לתרבותם, להברהם, למנהגיהם. ואם אומרים לו ליהודי על הגויים ש ל ו — ובוה לא היה, כמדומה, הבדל רב בין יהודי רוסי וגרמני, הונגרי או צרפתי, פולני או אמריקני — שאנשים אלה, על רשעתם וצדקתם כמו שהיא מוכרהים על פי חוק ברזל להשמיד ולאבד אותה, הרי באופן אינסטינקטיבי הוא מתקומם כנגד הוראות הזאת. הוא איננו יכול לשפוט בענין זה על דרך ההפשטה וההכללה; הוא מוכרה לשפוט על פי כוח האינטר איציה שלו, מתוך הכרתו האינטימית את הגויים הללו, ואי אפשר לו לעקור מלבו את הדעה שיש בהם יכולת של תשובה, ניצוץ המבקש תיקונו.

על אחת כמה וכמה שבכל הארצות היהודי המועמד לחלוציות הוא גם היהודי הנמשך אחרי מל חסת השחרור והגאולה של הגויים, גאולת אומות העולם קשורה בעיניו, ובצדק, קשר ישיר בבטחון לישראל בגולה כנגד סכנת ההשמדה שבשלטון הערי צות. ויש להבחין כאן בין שתי גישות. כשטוענים טענה כללית, שאין בשום גולה, ולו תהא הגולה התפשית והמתקדמת ביותר, ערובה לקיום העדה הירודית, הרי דבר זה יכול להתקבל על דעתו של יהודי גם בשעה שהוא מתמסר למלחמת השחרור והקידמה בארצו. אבל אם אומרים לו — וכך, כאמור, מוצגת השאלה באמריקה — שאין סיכוי למלחמתו לשם גאולת החברה ולשם בטחון היהודים בארץ-מושבו, ולכן מוטב שיצא במקום כדי שלא יגורש במאוחר, הרי אין הטענה נשמעת אלא כקריאה לעזיבת המערכה.

לא בדרך זו נקנה את לב הנוער היהודי באמריקה לחלוציות, אם עתיד הוא לקבל את החלוציות יקבלנה מתוך הכרה אחרת: ההרגשה שאפילו אם תיגאל אמריקה מכל שיירי ה"רשעות" וההפליה בחינוך, בשיכון, ובכלכלה, כלפי המיעוטים, והיהודים בתוכם, הרי הגאולה לא תהיה רפואה שלמה לקלינו, והגולה תישאר בגדר גלות. לא מפחד תבוסה ושואה, אלא מחוסר הטעם שבנצחון והגאולה המקומיים, קמו לנו חלוצים מבין הנוער באמריקה.

נזכר אני בדבריו של ב. כצנלסון בספרו על "דרכו לארץ ישראל", עליתו לארץ, אמר, לא באה מתוך אמונה בתורה ציונית או סוציאליסטית, או מהסכמתו לפדרגנוזה שהיא על גורל גלות רוסיה, אלא פשוט מפני שקצה נפשו בגלות ובשפלותה. ההיתה זו דרכו של יחיד ומיוחד בלבד?

או חלוצי, לא-ציוני, ואף אנטי-ציוני — חרד מאד לעתיד היהודים באמריקה, אם תדרשו לדעת היהודים הצעירים באמריקה לא תמצאו ביניהם שאננים או מת-פארים בבטחון מעושה ש"אצלנו לא יארע הדבר". להיפך, הנוער היהודי לכל גונו מתיחס בכובד-ראש לאפשרות אסון מעין זה של אירופה, אם גם אינו מציג את הדבר לדיון אקטואלי. מאידך גיסא, מסרב הנוער, לכל גונו, לקבל את האפשרות הזאת כודאית, כיכוד מוצק אשר עליו יבסס את חיו כיהודי. יתר על כן, הנוער הזה מתקומם באופן אינסטינקטיבי נגד רעיון זה — ובוה אין הבדל רב בין ציוני ללא-ציוני. והרי זה חזיון מתמיה במקצת, מניין הס' כמה כזו בין ציונים ולא-ציונים באמריקה בהתנגד דותם לאותו רעיון שבארץ-ישראל הוא, כנראה, בבחינת מושכל ראשון, מה נשתנה מצבו הרוחני של הנוער החלוצי באמריקה ממצבו הרוחני של שאר הנוער החלוצי, המביא לידי כך שאחד מחניק באמונת חורבן הגולה, ואחר סולד ממנה?

דומה, שיש הבדל כזה, ושרשו בשוני המצב ההיסטורי ביניהם. תורת חורבן הגלויות עושה נפשות בתוגים חלוציים הנתונים במצב היסטורי מעין זה של רוסיה ורומניה בימי העליה הראשונה והשניה, או מעין זה הקיים בימינו אנו במחנות ה"גידחים", לאמור, בתקופת הגירה כאשר הריב האידיאולוגי האמיתי סובב על השאלה: לאן תלך ההגירה, לגולה חדשה, או לארץ אבות? על פני שטח הדברים, כידוע, מופיעים יריבי הציונות כמבקשים "עמידה במקומות" — אבל אופיני הדבר שאין התנגדותם מכוונת ל"יצאה" סתם. הם קוראים תגר רק על עליה לארץ-ישראל. הנודדים מגולה לגולה אינם מעוררים את חמתם, מעידים הללו על אי-בטחון או אי-רצון בתנאים השוררים בגולה מסוימת, אבל אין בהם מסימני הכפירה הכוללת כמושג גולה כשהוא לעצמה.

ואולם במקום שאין תנועת הגירה כללית, יתפתח הויכוח בהכרח בשבילים אחרים, נושא הויכוח לא יהיה הגולה כמושג מקיף, אלא גולה מסוימת (כי אין גולה אחרת עומדת כלל לדיון). נושא הויכוח היא אמריקה זו שאין ממנה תנועת הגירה כללית, וכשהמר דובר הוא בסיכויי הגולה בתחומי ארץ אחת הרי ענין האמונה בהורבן הגולה לובש צורה שונה מזו שבויכוח כללי על מושגים מופשטים למדי, כוונתי לא להבדל בסוג העובדות ואופן הניתוח המתאימים לויכוח על ענין "פרטי" ומסוים, שהם שונים כמובן מאלה המתאימים לויכוח על נושא כללי, כוונתי קודם כל להבדל בגישה האמוציונלית.

ערעור על „משבר הסוציאליזם“

אלכסנדר מנור

מי שבא ומקונן על משבר הסוציאליזם עדיין לא הוכיח שאמר דבר מעובה. במאמר „משבר הסוציאליזם“ („מולד“, אפריל 1948), קובע ויל הרברג, לא פחות ולא יותר, כי „משבר זה אינו מקרה בן-חלוף... הריהו ביטוי לפשיטת-רגל עמוקה, לתמוטה מבית, שאין לה תקנה אלא התחלה מבראשית על פי דרך חדשה“. בניגוד לתפיסה הסוציאליסטית המקור בלת, כביכול, והמעלה את הקולקטיביות לכלל תכלית בפני עצמה, שהוא קורא לה בשם „הסוציאליזם הברי ללני“ הוא מציע „סוציאליזם פרסינאליסטי“, סור ציאליזם המיוסד על ההנחה הפילוסופית, כי האישיות היא הנעלה שבערכים.

טעותו של המחבר נעוצה בראש וראשונה, בויהוי זה שהוא מזהה את שני הכושגים סוציאליזם וקולקטיביזם. הסוציאליזם לא טען מעולם שהקולקטיביות כשהיא לעצמה דיה להקים מלכות שמים עלי אדמות. לאמיתו של דבר, אין היא, לגבי הסוציאליזם, לא תכלית בפני עצמה ולא מקור לערכים אנושיים. כלום לא דגלו הנאצים בשם הקולקטיב הגרמני?

מבחינה סוציאליסטית אין הקולקטיביות כשלעצמה אלא מושג ריק מכל תוכן חיובי. או ביתר בהירות: אותה הקולקטיביות, שאינה אלא בנאצה של קולקטיביות הנהוגה בעולם בעלי-החיים, שגבולה העדר, הסוג, הגודל וכיו"ב, אי אפשר שתשמש קנה-מידה, ולא כל שכן סוציאליסטי, בחברה האנושית.

הקולקטיביות האנושית מן הדין שתהיה גבוהה באיכותה מזו שבבעלי החיים. משמע, היא חייבת להיות קולקטיביות ללא חיץ וללא הברל סוג, מין, גזע וכו'. כי זה מותר האדם מן הבהמה. והרי זה, למעשה, תכנו העמוק של הסוציאליזם המדעי, ואולי הוא תכנו העמוק של התרבות האנושית ויעוד האדם: המעבר מהקולקטיביות המוגבלת לקולקטיביות ללא גבול חיץ. הסוציאליזם מבקש לפעול בהתאם לחוקי הטבע על מנת להתגבר על חוקי הטבע השולי טים בבעלי החיים ובאדם כאחד, על ידי טיפוחם של ניצני החוקיות החברתית הבלתי-מסוייגת בחברת אנוש. הסוציאליזם המדעי משמעו איסוף חינוך ומלחמה כאחד לאור החוקיות הסוציאלית הכלל-אנושית המר לאה, בתורת ערך קבוע ויציב שאינו ניתן לזעזוע בסערות הימים. מכאן, שכל סטייה מקו זה משמעה סטייה מהסוציאליזם המדעי לעבר „הסוציאליזם האר טופי“, „הסוציאליזם הלאומי“ וכיו"ב.

לאור קנה-מידה זה חייבת תנועת הפועלים לפעול ולארגן את החיים הכלכליים, החברתיים והפי

רטיים כאחד, מבחינה זו הסוציאליזם משמעו האב קות תרבותית-חברתית לא פחות מהאבקות כלכלית, תורה המתייבת את היחיד לא פחות משהיא מחייבת את הכלל. לאורה של זו נפתרת גם הסתירה המדומה, שביקש לבססה ויל הרברג, בין היחיד והכלל בסור ציאליזם, כי בעוד שההכרעה אשר תפול על ידי הכלל תפול, תרי נושא הרעיון והדוחף להכרעה זו יוכל להיות רק היחיד, ערכו של היחיד נכדד במידה שהוא מבטא ומגשים את החוקיות החברתית המלאה. מבחינה זו ניתן לומר, שגם ההתנגדות לסוציאליזם אינה אלא התנגדות לעבור את התחום שבין בעלי-החיים והאדם, הוא התחום שבין החוקיות החברתית הכיתתית לחוקיות הכלל-אנושית.

מכאן פתח לתורת-מידות סוציאליסטית יציבה, שלפיה הטוב הוא הבנאצה הנאמנה לחוקיות הסוציאלי לית המלאה, כלומר כל דבר שהוא בקו הסולידאריות והאהוה האנושית המלאה הוא טוב, ולהיפך, לאור כסרה סוציאליסטית ברורה זו נפתרת גם שאלת האמי צעים והמטרה. רק אותם האמצעים המגבירים את ניצני החוקיות הסוציאלית המלאה בחיי יום של היחיד ומהוצה לו בשרים, טיבים ומועילים.

נראה שויכוח של שנים, איננו הדרך לסוציאליזם, מסתיים בפשרה: אין דרך אחת ויחידה בבחינת כזה ראה וקדש, וכאן מקום להזכיר את דברי סטאלין למשלחת של מפלגת העבודה הבריטית, כהבאתם ב„דיילי האראלד“ (20 בספטמבר 1946) על ידי מורגן פיליפס, שתיים הן הדרכים המוליכות לסוציאליזם — אמר סטאלין — הדרך הרוסית והשיטה הפר לכוטריית, הדרך הרוסית קצרה יותר אך גם קשה יותר, והיא היתה כרוכה בשפיכות דמים, ואלם המארכ-סיסטיב-הלניניסטים — הטעים סטאלין — אינם סבר רים, שדרכם היא הדרך היחידה לסוציאליזם, השיטה הפרלמנטרית אינה גוררת שפיכות דמים, אך זהו תהליך ממושך יותר, עד כאן דברי סטאלין.

לאמיתו של דבר פסקה שאלת הדרך לשלטון פועלים להיות השאלה המכרעת היחידה בוויכוח על הסוציאליזם בימינו. שהרי לא נופלת ממנה בחשיי בותה השאלה בדבר התוכן המתגלם בשלטון זה בפועל מסש. הוכח לעין כול שממשלה של פועלים אין משמעה עדיין סוציאליזם במלוא מובנו של המושג כל עוד היא אינה מכוונת את מעשיה בהתאם לעק-רונות החוקיות הסוציאלית שאינה מסויגת בשיקולים שמחוץ לתחומה היא. שלטון פועלים המקים חיץ בין פועלי ארץ אחת לחברתה משום טעמים לאומיים או אימפריאליים ומקריב את ענין הפועלים הבין-לאומי לאינטרסים ה„פטריוטיים“ הצרים מביא בסופו של דבר לידי חינוק המשטר הרכושני הקיים.

ספרים

העולם הזה והעולם הבא

ש. ה. ברגמן

Diesseits und Jenseits von Max Brod.
2 vol. Winterthur, Mondial Verlag 1947

זה לא כבר יצא לאור בשווייץ, בלשון הגרמנית, הכרך השני לספרו הפילוסופי החדש של מכס ברוד ובוה נסתיים מפעל מחשבתי וספרותי הראוי לתשומת לב גם בספרותנו. ולא רק מטעם זה שמכס ברוד חי בתוכנו וקשור בנו מיום שעמד על דעתו; גם לא רק מפני שהוא סומך בספר זה (כמו בספר הפילוסופי שקדם לו על „האלילות, הנצרות והיהדות“) בהרבה על מסורות דתיות שלנו; אלא בעיקר מפני שספר זה הוא וידי גדול, מקיף תודר יותר מן הספרים הקודמים. כשעלה מכס ברוד על הבימה הספרותית, לפני ארבעים שנה ויותר, היה שקוע כולו בפילוסוף פיה הפסימית של שופנהאואר ובניחיליותם הנובע מתוכה, ובספרות רדף אחרי ה„חדש“ שאותו זיהה אז עם היפּוּת. לעת זקנה הוא שב אל הישן: אל אפלטון ואל הנביאים, אל הישארות הנפש ואל אליהם. שמה תאמר: זקנה כאן, עיפות, שאיפה אל המנוחה והנחלה? פתח את הספר באשר תפתחנו וראית, שאין כאן לא עיפות ולא חולשה.

בכרך הראשון, שיצא לפני שנה, ניתן הביסוס הפילוסופי-מדעי, להשקפת עולמו. בו ביקש ברוד להראות את עמדתו היהידיה-בימינה של האדם בתוך הקוסמוס. רבים קדמו לו לברוד בנסיון זה להראות את עמדתו המרכזית של האדם בעקבות ספר בראשית. אצלנו עמד הרב קוק זצ"ל על כך ש„כל נפש חיה ניצוץ היא כגשמת האדם“ וקרא עליה את הפסוק (איוב, ה) „עם אבני השדה בריתך וחיות השדה השלמו לך“. ואולם לדעתו של ברוד אין ברית כדוּתה לאדם עם „אבני השדה“, כי בין האדם והטבע קיים שבר. הטבע פירושו מלחמת הכל בכל. בתוך גרעין האטום כמו בתוך מערכות הכוכבים שולט החוק על החלש ומשמידו. זוהי, לדעתו, מש" מעותו האמתית של חוק-הסיבתיות. כשנכנס כוכב קטן לתוך שדה-המשיכה של כוכב חזק וגדול, „טורף“ הכוכב הגדול את ה„מעיים“ הלווהים מתוך גופו של הקטן ומשמידו. וכן במערכת הצמח והחיה. במה מצוין האדם? בזה שהוא — ועד כמה שאנו יודעים רק הוא לבדו — יכול להפקיע את עצמו משלטונו של החוק הזה: האדם החזק יכול לוותר לטובת

החלש ויתור של אהבה. האהבה פורצת את גדרי סדרי הטבע הסיבתיים. היא הורסת את המבנה הסיבתי, הריסה זו (שאותה הוא מציין בנוטריון לטיני (D.S.C.), היא המושג המרכזי של שיטת ברוד. על ידי הריסת חוק הסיבתיות מכין האדם את גאולת הטבע.

אמנם גם הטבע אינו רע בהחלט. גם בו כבר נראים סימנים המבשרים, כי הוא מתכוון להתעלות מעל לעצמו. משל לכך אהבת-האם בבעלי-חיים. אך אהבה זו אינה עדיין הפקעה אמתית מתוך שלטון החוק. אהבת-אם של החיה היא נשק לשם קיום המין של החיה במלחמה עם מינים אחרים. אך אם אין כאן הריסת חוק הסיבתיות, הרי יש כאן הכנות לכך, „פרוודור אל החירות“, אם לא החירות גופה. (חלק זה של ספרו יצא בעברית, לפני הופעת הספר הגרמני, בקובץ „הגות“, תש"ג). גם באדם הנך מוצא „הרגילים“ כאלה לקראת החירות. המשל שממשיל ברוד: בתייחולים שבימי המלחמה שבהם מטפלים בפצוע בכל האהבה האפשרית — שיוכל למהר ולצאת שוב למלחמה. כלומר, ה„חירות“ קיימת כאן, מפני שהיא משתעבדת, וכל זמן שהיא כפופה, לחוק ההויה הטרנס-אדמית, לחוק ההשמדה ההדדית ע"י חוק הסיבתיות. אך עם כל זה, הרי לפנינו כאן „הרגילים“ לקראת האהבה הגדולה והאמתית העומדת על עצמה ואינה כלי-שרת למגמות זרות. ואהבה זו, מרד בחוק מלחמת הקיום, מציינים דרגת האדם.

איני רוצה להכנס כאן בפרטי הבקורת של ההשקפה שמפתח הכרך הראשון, אף על פי שיש את נפשי לשאול שאלות רבות. נראה לי, למשל, שהשימוש בקטיגוריות מוסריות לגבי הטבע, כגון פירוש התנגשותם של שני כוכבים כ„מלחמה“ וכהשמדה אינו מבוסס כדבעי. מותר איפוא לשער שהתפיצות הכוכב והתרופפות חלקיו המוצקים בהתנגשות גורמת לו לכוכב „בהחירות“ או „הקלה“, ואכנס היה מי שסבר כך. מוזגה זו של קטיגוריות ישותיות — כגון זו של הסיבתיות — עם קטיגוריות והערכות מוסריות נראית לי מופרכת מאד. מה שהיה מותר לפייסן ברוד, אינו מותר לפילוסוף! וכן לא הביננו מדוע סבור ברוד שרק המעשה הטוב הנפשי הוא ופורץ את סייג הסיבתיות ולא המעשה הרע. אילו היה כך, היתה קיימת רק חירות למעשה הטוב. האם אדם וחיה לא היו בני-חורין כשאכלו מעץ הרעת, היו רק חפשים. אילו ויתרו על מעשה החטא? למה

אחריו קלקול הנשמה. על כך משיב ברוד במשל זה (המשלים הם בכלל הצד החזק של תיאורית): גם הוברמן לא היה יכול לפרוט על כינור שבור. היש מכאן ראיה שניגונו של הוברמן היה מוצר כינורו ושהוא, הוברמן, לא היה אלא „בנין-על“ של הכנור? לא כל מי שינגן בכנור, ידע להוציא ממנו את ניגונו של הכנור הגדול. שמע מניה: הוברמן (לאמור הנשמה) הוא יותר מן הכנור (הגוף). יתר על כן (ובהמשך זה סמוך, לדעתו, הצד המענין ביותר במשלו של ברוד): נוכל לתאר לנו הוברמן הבונה לו בעצמו את כינורו, ובהישבר כינורו, ידע הוא לבנות כינור חדש המתאים לצרכו. כך נוכל לתאר לנו שהנשמה בונה לעצמה את גופה. אין הכינור, אומר ברוד, יכול להבין את הכנור, כי הכנור מהווה, לעומת הכינור, דרגה גבוהה של הישות. כך מבחין ברוד בתוך הישות דרגות דרגות, באופן שבכל פעם הדרגה העליונה היא יותרת מעל התחתונה ואין התחתונה יכולה להבין את הדרגה שממעל לה. לפיכך אין בניאדם הקשורים בגוף יכולים להשיג את הנשמה ששחררה מן הגוף: אין לנו אלא השערות וניחושים ועדויותיהם של אנשים מהימנים העולים עלינו בהתפתחותם הנשמית.

ברוד מטפל הרבה בשאלה אם הנשמה נטולת הגוף מקיימת את זהותה האינדיבידואלית, או אם האינדיבידואלית מתוהה הגבלה וצמצום המתבטל עם זיקתה של הנשמה לגוף. ברוד דחה את התשקפה האחרונה הזאת המזוללת בערכו של הגורם האישי. אמנם אינך יכול לומר שכל איש באשר הוא אישי בעל ערך הוא. כך היו סבורים, בויכוח לפני ארבעים שנה על ערכה של ההיסטוריה (דומני שיחזקאל קופמן הרצה עליו ב„גולה ונכר“), שכל אישי הוא בעל ערך מסיבה זו שאינו כללי ושאייאפשר להעמידו על חוקים כלליים בלבד. ברוד מכבד יותר מדי את העובדות מסרבת להכלל בחוקים הכלליים. הוא מחפש אחרי אישות כזאת שאינה מהווה ניגוד לכללי, אלא תהיה בעלת תוקף כללי ובעלת אישות אינדיבידואלית גם יחד. רק לעתים רחוקות מתמגים ניגודים אלה, לדוגמה: במפעל אמנותי גדול. הוא יחיד במינו והוא נעשה לחוק כללי. כדיוקן ראשון של הת-סוגות כזאת של הכללי ושל האישי רואה ברוד את הצורה (אידיאה) האפלטונית. היא כללית ואישית גם יחד, וכך צריכים אנו לתאר לנו את הנשמה נטולת הגוף אחרי המוות.

המצטרף ההכרחי של מציאות הנשמה אחרי המוות הוא קיומה של הנשמה לפני הלידה. ושוב מסתמך ברוד על המפעל האמנותי הגדול, מעשה ידי

איפוא נעשו על מעשה שהיה הכרחי על פי חוק הכרחיות? בהערה מאוחרת בסוף הכרך השני (ע' 201) אומר ברוד, בהביאו את דברי ר' חנינא ש„הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים“, שניתנה לנו הבחירה של א לקבל עלינו את יראת השמים, כלומר, שגם המעשה הרע הוא פרי החירות. אך בכל הספר מזדהה המעשה החפשי עם המעשה הטוב, וזו היא שוב בעיני מזיגה בלתי מבוססת של שתי קטגוריות שונות.

לולא קוצר המצע היה צריך לבדוק בדיקה מדוקדקת את הויכוח (הברור מאד) על חוק הסיבתיות בכללו שבכרך הראשון, נסכם רק את המסקנה והיא שמכס ברוד סלל לו מתוך היאבקות קשה את הדרך מן „העולם הזה“ אל „העולם הבא“, מן הפירת אל החירות. במעשהו החפשי נוגע האדם באיך-סוף.

ב

הכרך השני פותח ברעיון שהוא, כנראה, מבחינה אישית, החשוב ביותר בעיני ברוד: הישארות-הנפש. ברוד הקדיש את הספר לזכרה של אשתו המנוחה. השאלה, האם יחיו מחיננו, מעסיקה אותו ביותר: את מתשבתו וגם את לבו. אינני יכול לומר כי מה שכתב ברוד בשאלה זו ממצה את כל עמקה או שספרו נמנה אף בין הספרים העמוקים ביותר שנכתבו בשאלה הזאת בזמן האחרון. דבריו של הרב קוק וצ״ל, למשל, יורדים הרבה יותר אל עומק הבעיה, ואין צריך לומר, ספרי הפילוסופים ההודיים של זמננו כגון אורובינדו. ספרו של ברוד נוצר מתוך פולמוס עם החמרנות השלטת. דבר זה מעלה בודאי את הערך הפדגוגי של הספר בזמננו. אך קרש-הקפיצה הזה שממנו קופץ ברוד את הקפיצה אל ה„איך-סוף“ הוא גמון מדי ומשפיע לרעה על הקפיצה עצמה ומגמיק אותה. אך קפיצה ישנה כאן, והעזה רבה ואמיצה.

מהלך-הרעיונות בפרק המכריע של הכרך השני, החדש, הוא זה: בכרך הראשון הגיע ברוד להוכחה שקיימת „הויה מהותית“ שאין לתפוס אותה בתוך מסגרת הסיבתיות. הרוח בכל תופעותיו, כאמנות, בדת, באהבה וכדו' הוא עורף, הוא „יותרת“ מעבר ומעל להכרח הסיבתי. ועתה נשאלת השאלה: האם יכולה יותרת זו להתקיים גם בפני עצמה ולפעול בפני עצמה? ברוד עונה בחיוב: מן הצד האחד אין הדבר מתנגד לשכל להניח את הויה הרוח מתוך לחלל ומחוץ לזמן, ומן הצד האחר קיימות חוויות כאלה (אם חוויות שלנו או חוויותיהם של אנשים מהימנים אחרים) המכניסות את האדם לפעמים אל עולם-השלימות שאינו מן העולם הזה. החמרון המבקש להוכיח, שהנשמה זקוקה לגוף ואינה יכולה להתקיים בלעדיו, כראה על כך שקילקיל הגוף גורר

ועוררה בי המהון מדאיב. האדישות הזאת לגבי מיר מוש הערכים האידיאליים בתוך עולמנו אינה יכולה להיות העמדה האידיאליסטית הנכונה. תהי מצד אותן של „הצורות“ ב„שמים שמעל השמים“ אשר תהיה. תפקידנו אנו הוא להוריד אותן אלינו, אל אדמתנו, ולנטוע אותן נטיעה חדשה עליה. ואין מימוש זה של האידיאל עלי אדמות. „פעולה צדדית משמחת“ אלא עיקרם של האדם ושל האדמה: „לתקן עולם במלכות שדי“.

עסקתי עיסוק יתר בפרק זה על „החיים ברוח“ ואוכל להוסיף רק מלים מעטות על הפרק האחרון והחשוב של הספר הדין „על האלוהי“. ברוד משתדל כאן להשיב לדת את כבודה ולשחררה מן הסענה שטענו נגדה. שהיא אך פריז של הפחד. זו היא תפוצת של הדת, ולא הדת האמיתית, שהיא „הגיוס המשתרר היחיד של האנושות“. הייתי חפץ להביא גם כאן אחד המשלים היפים של ברוד: הוא מתאר אב מטייל עם בתו הקטנה והבת מביטה אל אביה מתוך בטחון שאין לזעזעו. ילדים בילדותם הראשונה רוחשים לגבי הוריהם את האמונה הזאת, האיתנה כסלע, שאין שום ספק מאיים עליה. כך היה האדם צריך להאמין, כמו שמאמין הילד לאב הגדול, המנחה אותו בידו ומלמדו דעת. אמונה אחרת אינה ראויה להקרא בשם אמונה“.

בהלקים האבטוביוגרפיים הנוגעים עד הלב שבפרק זה מספר ברוד כיצד חסרה לו אמונה זו כשהגרמנים התקרבו אל ארצנו במלחמה. אמנם הנס של אל-עלמין הציל את ארצנו אה, אך כמה פעמים בהיסטוריה לא התרחש הנס! טרויה, קרת-חדשה, מצדה הן משלים. ומשלים אלה עוררו את הבעיה שבה מטפל כאן ברוד ושגרמה לכתובת הספר כולו: בעית התיאודיציאה, צירוף אלוהים בפני הסבל והרע בעולם. אך אין בדעתי לחזור, אפילו בקצור, על פרק זה המוקדש לסבל ואשר נוצר בלי ספק מתוך סבל גפשי קשה. כל חזרה על דרך הקיצור, ללא ויכוח על תוכן הפרק רב-המשקל, היתה חוטאה לרצינות השלטת כאן. ונראה לי שרצינות זו של שני הכרכים האלה — בין אם נקבל את המסקנות ובין אם לא נקבל — הוא העיקר בהם. ברוד חי את הבעיות שהוא מעמיד לעצמו, את בעית מציאות אלהים, מציאות הרע, המוות, מתוך כובד-ראש כזה, שהן נעשו לו מרכז חייו. ומבחינה זו, בחינת רגש הגורליות של השאלות הנצחיות, הרי שני כרכים אלה יכולים להיעשות לספר מחנך גדול. כולנו שוקעים בשאלות היומיום שלנו, שאלות פרטיות וצבוריות, והנה בא המשורר הפילוסוף ומעמידנו לפני השאלה האחת ההכרחית, שבפתרונה תלויים פתרונות כל יתר שאלות חיינו.

האמן הגדול. עם כל היותו מקורי, לא „הומצא“ באקראי ובשרירות, אלא היה קיים מקדמת דנא. הסימפוזיאה התשיעית היתה קיימת בעולם האידיאלי גם לפני שיצאה על ידי גאוניותו של באטסהובן לאוויר העולם שלנו. גם הנשמה כך.

הנני מודה שתיאור זה של הבעיה אינו מספקני. המשל אומר פחות מדי. אם הנשמה היתה קיימת לפני לידתו של האדם והיא קיימת גם אחרי מותו, הרי היא השתנתה במשך החיים והיא עוזבת את הגוף טעונה במטען כל הנסיונות שאספה בהיותה בתוך הגוף. נראה לי שזהו האספקט החשוב ביותר של תורה זו על דרכה של הנשמה מחיים אל חיים, מגוף אל גוף, ודוקא צד זה של הביאור הולך לאיבוד בהשוואת ברוד את הנשמה אל מעשה-האמנות שהיה קיים גם לפני שנוצרה יצירה שניה בידי האמן, תורתו של ברוד מכילה כאן, כמדומה לי, אפשרויות שהוא בעצמו לא ידע לנצלן. אמנם הוא מביא את דברו של גיטה, שהוא בטוח, ש„היה כבר אלף פעמים על האדמה ושהוא מקרה שערך ישוב אליה אלף פעמים“, וגם את דברו של פרוסט, ש„אנו נכנסים לתוך החיים האלה עם משא של התחייבויות שלקחנו עלינו בחיים קודמיים“, אבל ברוד אינו ממשיך ברעיון ונמנע מלחקור חקירות בכוחים כאלה. די לו במה שהוא רומז בדרך כלל, מה שונה היה מצבה של האנושות, אילו היתה משתמשת רק בחלק העשירי מהמרץ שהוצאנו כדי להוכיח את תלות הנשמה בגוף — המובנת בין כך מאליה — כדי לחקור ולהבין את עצמאותה של הנשמה ואת חירותה.

אמרתי זה עתה שקיים הבדל גדול בין המציאות בטולת-הזמן של מעשה-אמנות ובין מציאות הנשמה מעל הזמן, כשהנשמה מתפתחת ומתעשרה בנסיונות שבתוך הזמן. נראה לי, שכאן נעוץ משגה יסודי של הספר: ברוד אינו רואה את ההבדל הזה או אינו מדגישו די צרכו. דבר זה מתגלה במשל אופיני זה: ברוד קובע (ח"ב, ע' 149) כמכתן לכך שאדם יודע להיות בעולם הרוחני, את ההתייחסות הזאת: חייב הוא להאמין אמונה כה שלמה במציאותו של מפעל רוחני בתוך עולמו הרוחני עד שיהיה בטוח ששום דבר לא אבד, גם כשהמפעל הרוחני אבד לגמרי בתוך עולמנו. שהרי המפעל — נאמר שוב: הסימפוזיאה התשיעית — קיים על כל פנים בתוך העולם הרוחני, וכל השאר (זה שבטסהובן יצר אותו יצירה שניה ושהוא נעשה לקנינם היקר של בני אדם), אינו אלא פעולה משנית. צדדית, אמנם משמרת, אך אינה העיקר. העיקר הוא בעיניו הקיום האידיאלי-רוחני. הנני מודה ומתוודה שהשקפה זו, הנראית לי כמתנגדת לגמרי לרוח היהדות, הפתיעתני בברוד

בין הצחוק והאימה

לאה גולדברג

נפשות מתות סאת ניקולאי
ואסילייביץ גוגול. הוצאת שוקן, ירו
שלים ותל-אביב, תשי"ח.

כאשר כתב גוגול בסוף שנות השלושים הראשית הארבעים של המאה הקודמת את „הנפשות המתות“ שלו, היו חיינו משולבים כבאורח-סמל עם המציאות של ארצו מולדתו: צלילות-הדעת המרחיקה ראות גובלת בגרוסיסקה של סירוף-הדעת, ניטשטש גבולות יום-הבשורה ויום-המוות, והמציאות מכרכרת כרכורי עווית מול האמת בגלימת הוותר של ההזיה. הוא כתב את „הנפשות המתות“ באיטליה, רואה את רוסיה מרחוק, בראי העקום של הצחוק — ומבעד לערפלי אידיאליזציה. ההומור והסטירה, שמילאו את החלק הראשון, עלו בידו. אך נפשו יצאה לתיאור רוסיה אחרת, אידיאלית, ואותו דחה לחלק השני של היצירה. והנסיגה הזו לא עלה יפה. בשנות חיי האחרונות, בשעה של דכרוך-נפש (או בקורת עצמית מוצדקת) שרף את ה„אידיאל“, הוא החלק השני.

אבל גם בחלק הראשון כבר חשים אנו בכל אותו מתח שבין הצחוק לרצון הטראגי להגשים את אשר לא יוגשם. הקומדיה של החיים היתה שלימה ומשלמת אילמלא ריצרו לעומתה הצללים הגדולים של חוץ-החוגת אשר לאדם. נפשו של הסופר נתונה כולה לחלום „החיובי“, שהוא מתאוות בכל מאורו להעלותו על הכתב — בעתיד הקרוב — ולפי שעה, לפי שעה רושם הוא את הכרוניקה של הכיעור והשלילה והזוהמה. וגלגל הדור מתהפך: אשר נחשב לו כדבר חולף ונכתב „לפי שעה“ הפך להיות נכסי צאן ברזל של הנצח האמנותי, ואשר כונתו לעמוד לנצח — האידיאל החיובי, בעל האהוזה הטוב“ (בוסטאנג'ולו בחלק השני של „נפשות מתות“) — עלה בלהבות האש והיה לעפר ואפר. בימים ההם כתב גוגול באגרותיו, כי החלק הראשון הוא בבחינת „פתח-מדרגות רעוע לארמון מפואר“, ולא ירע מה רבה הטעות.

הסמל עומד בשערו של הספר, בעמודו הראשון:

„רואה אתה“, אמר תאחד לשני: „אך זהו איפן! מה אתה סבור: אופן זה יגיע למסקנה בשעת הצורך או לא יגיע?“

„יגיע“, השיב השני.

„אבל לקאזאן, חושבני, לא יגיע?“

„לקאזאן לא יגיע“, השיב השני.

ובכך נסתיימה השיחה“

שיחה זו של שני מוויקיס, המתוכחים על אופן כרכרתו של ציצי'קוב, משמשת פתיחה קומית כביכול

לפואימה של גוגול ומגלה לפנינו כהרף-עין את כל תהומות סמטות-המטה הצפונות בתי של הפרובינציה הרוסית, ועם זה יש בה כל היסודות של הדינאמי והסטאטי הנתונים במיבנה האמנותי והנפשי של היצירה הזאת: האופן של הכרכרת הנעצרת, העומדת באפסית-נועה, ותנועתו הפוסט-ציאלית — היגיע או לא יגיע, יש כאן אותו ניגוד טראגי-קומי עצמו שבשם „נפשות מתות“, אותה סתירה טראגי-קומית עצמה שבציצי'קוב הנוסע במעגל, האהוב את נקיון הגוף (מחליף לבניו אתה ליומיים, מגלה סנטרו למשעי ומתגאה בזאת) והמסב פניו מכל דבר שבנקיון-כפיים. „הספרות הרוסית“, אמר אחד המבקרים בני דורנו, „היתה בראשית התפתחותה נתונה למסעות ארוכים, ואין נוסעיה מגיעים לשום מקום מסוים“. באורח זה החלו הדברים עוד לפני גוגול, בספר שנכתב בסוף המאה ה"ח, הוא ספרו של ראדישיצ'ב „המסע ממוסקבה לפטרבורג“. בשתי היצירות כאחת אין מטרה, אין חוץ-מבטחים גיאוגרפי, ובשתיהן הכוונה היא עצם הדרך והמסע, ובשתיהן מתגלה לו לקורא כי בין אם יגיע האופן למסקנה ובין אם יגיע לקאזאן, אין להמנע מן הכיכוי שבדרך עור ישקע בבוץ עמוק עד מאד. ידידו ומעריצו של גוגול ס. ט. אקסאקוב מספר, כי בשעת אחת הקריאות של „נפשות מתות“, כשביר קש גוגול לשמוע הערות על מיבנה הכרך הראשון של יצירתו, אמר חברו פוגודין שגוגול בנה מסדרון ארוך בו הוא מוליך את קוראיו יחד עם ציצי'קוב גבור, פותח את הדלתות מימין ומשמאל, ומראה להם מפלצת מכוערת היושבת בכל חדר. כשניסה אקסאקוב להגן על גוגול, כעס הלה ואמר שמסכים הוא להערת פוגודין. לגבי גוגול היה הכרך הראשון של הנפשות המתות בבחינת שבעת מדורי גיהנום שחייב האדם הרוסי הסופר הרוסי לעבור כדי להכנס בסופו של דבר לגן-העדן. אפילו כותרת המישה „פואימה“, שרשם בראש יצירתו מעידה על התמודדות טמירה עם „הקומדיה האלוהית“, ואולם גוגול היה הראשון במשפחת הסופרים הרוסיים שכל שבילי הגיהנום היו נהירים להם בעוד שגן-העדן נשאר להם בחזקת גן נעול, חלום בלתי-תגשם.

בדרך זו הלך, כעבור שנים רבות, יורשו הגדול דוסטויבסקי, שאחד מגבורי „השדים“ שלו מעיד כביכול בשמו: „אני בשמים לא הייתי“, גם כאן וגם שם ה„אני“ הפרטי מזדהה עם ה„אני“ של העם והארץ: רוסיה. אך בעוד שב„אינפרנו“ לדאנטה ובגיהנום עליו אדמות של דוסטויבסקי נאכל לבו של האדם בלהבות האימה של הטראגדיה, הרי הגיהנום של גוגול יש לו תכונה מיוחדת משלו: זהו גיהנום הוטרסטי, וכאן מתגלית שוב קירבתו של הריני

היא מסוגלת היתה ליצור את המיתוס הגרוטסקי הזה. יתכן כי זה הדבר אשר נתן לו לגוגול את האפשרות לשלוף את אימולו בניחותא ובשלוה אפית, כביכול, ולמסור את הנאתם וההבתם העצמית של גבוריו, החיים בנחת, מתוך רצון וחשק וזוללות בתוך זוחמתם, וכנושמים ריח ניחוח של עולם שכולו טוב. הרי, למשל, בוקר של צ'יצ'יקוב:

צ'יצ'יקוב נתעורר, פשט ידיו ורגליו וחש כי שנתו ערבת עליו. שכב כמה רגעים פרקדן והכה באצבע צרדה בזכרו במאור פנים כי מעתה יש בידו קרוב לארבע מאות נפשות. קפץ וירד מעל המיטה ואף לא נסתכל בפנים שלו, אם כי אהבם בלבב שלם; דומה כי הן מיוחדת היה מוצא בסנטרו, כי לעתים קרובות היה משתבח בו לפני אחד מרעיו, ביחוד בשעת גילוח. „הבט וראה“, היה אומר ומחליק בידו, „מה סנטר יש לי: עגול לגמרי!“ — ואך עתה לא נסתכל לא בפניו ולא בסנטרו, אלא כך כמות שהיה נעל מגפייסוחתיין עם יתורי צבעונין מגולפים, הם טוב סחרה של טורדוק העיד...“

המשחק בפרטריהפרטים, מאור הפנים הבא לידי גילוי בטפיתח אצבע צרדה, אהבתו של צ'יצ'יקוב את פניו שלו, את סנטרו העגול, מגפי הסוחתיין היפים, כל הקטנות הללו המאפילות גם כאן, כבודך כלל בחיי החולין של אדם, על „סך הכל“ של החיים — אין בהם כאן מכוחו של שיווי משקל המחזיק את מאזני החוויה. אדרבה: גילוי כל הסתירה שבין האידיאל המוסרי למציאות בא כאן כבודך אגב, הדברים האלה גופם יחורו אחר כך בחריפות מנוצעת כיצירתו של דוסטויבסקי, כאשר יספר מארמלאדוב לראסקולניקוב על „הנקיון“, אשר סוגיציקה בתו מצוה לשמור עליו, נקיין גוף זה — „הידעת מה מחירו?“ — שבגללו שוקע האדם בין החיים.

בקומדיה כבטראגדיה בנוי הכל על הניגודים הגדולים, גוגול עומד תמיד על גבול הניגודים הללו. לפיכך קל כל כך להפוך את קערתו על פיה, אבל באיזה מקום שהוא עומד תמיד שר הצחוק ושומר על רישומי הפרצופים שלו לבל יתעקמו עד דמעה. עם כל הריאליזם המוגזם של ציורו ורישום פרצופיו, הפוסעים בזה אחר זה בשורה ארוכה — נוזדריוב, קורובוצ'קה, פליושקין וגו' — עם כל ההקפדה על הפרטים האפיים, כביכול, נשמר כאן, כברישימוי של דומיה, הפאתוס של הצחוק, וממש כשם שפאתוס זה מאפשר לנו להבין בצייר הצרפתי

סאנס הרוסי לשני הנציגים הגדולים של הרנסאנס האירופי: סרואנטס וראבלה. אלא שלגבי אלה היתה הרגשת החיים החדשה, זה הכוח הטמיר של אירופה המתעוררת, עזה עד כדי הגומה, ואורה של תקופה מרובה מצלה, לא כן בוז הנפש המתלבטת בצחוק גואש, תראה את הכוכבים בעתיד רחוק בלבד — רוסיה של שנות השלושים להמאה הי"ט.

הגלריה הגדולה של דמויות שניחא להן בתוך הגיהנום הזה, החיות וקיימות בשלוה מרושלת, ללא הבחנה טראגית כלשהי, היא קומידיית החיים על רקע ליל הסופה הרוסי, שבתוכו נישאת אותה „שלישיה“ מפורסמת אל עתיד רחוק ומעורפל (לאן את נישאת, רוסיה?). והרי זו כמין אמצאה שטנית של האבקות בלתי פוסקת אשר בין הצחוק והאימה, ברומאנטיקה הגרמנית, הקרובה כל כך בזמן לגוגול, יש אולי צד דמיון לאימה שבסיפורי הנוצות שלו, ובשדים ורוחות של האגדה האוקראינית, ב„גפ“ שות המתות“, לעומת זאת, היא נסוגה כביכול למאחורי הצחוק, היא אינה מגלה את עויתה ופרי צופיה, אלא בהערות קטנות של כרקטריסטיקה, אשר בקריאה ראשונה אתה עלול לקבלן כמין עקיצות של סאטירה חברתית מן המניין, ורק אחר כך מתגלות לך לפתע כל התהומות של מציאותה המפלצתית.

עצם תכנה של הפואמה, שלפי המסורת קיבל אותו גוגול „מתנה“ מפושקין (כאשר קיבל גם את תכנו של „רביזור“), יש בו מסעמו של אותו הומור שסני שדובר בו למעלה, צ'יצ'יקוב נוסע מאחונה לאחונה על מנת לקנות — בזיל הזול — „נפשות מתות“, אכרים משועבדים „מדומים“, לאמור שמתו ודבר מותם עוד לא נודע לרשות, וכל כך למה? כונתו לעשות רושם של בעל אחונה עשיר ואדון למספר עצום של „נפשות“, על מנת ליצור ברשת עשרו המדומה כלה עשירה, ליהנות מנכסיה, לעלות במעלות החברה ולהיות אלוף ושוע בדורו, המסחר ב„נפשות מתות“, שהוא אחיות עינים והונאת הבריות, לובש צורה של אימה גרוטסקית לא משום עצמו בלבד, אלא משום שהוא מיוסד על הדרך הישר ועל דרך המתור, ואין בו, כביכול, שום טעם לגנאי; מסחר בנפשות חיות, כאן העוקץ האמתי של הסאטירה, רק ארץ אשר בה „נמכרים בני אדם כבה“ מות — בני אדם בעלי נפש אדם, וזה גרוע מסחר הכושים באמריקה, שכן מאמין האמריקני, שכושני אין לו נפש בת־אלמות כנפשו הוא“, כדברי המבקר בלינסקי — רק רוסיה, הסוחרת באכרים משועבדים, אחרי שהצמרת האינטלקטואלית שלה ספגה את כל רעיונות ההשכלה האירופית והמהפכה הצרפתית, רק

הכיבוש השלישי

ד. טננובים

מי אמר שהוא שחור, מאת יגאל מוסנזון. הוצאת ספרית פועלים, תשמ"ח.

מי אמר שהוא שחור — הוא נסיונו הראשון של המספר הצעיר יגאל מוסנזון בתחום הרומן. בקרב סופרינו הצעירים ניכרת נטיה גוברת לשאוב נושאים ליצירתם מן ההוי הכפרי. גישתם ריאליסטית בעיקרה. מתגדף הנוסח הרומאנטי-הסנטימנטאלי בחיי אורי חייה של ההתישבות העובדת. ועובדה זו יש לברך עליה. אף על פי שהיא מלווה לפרקים מגמי תיות הפוגמת בראית האמנותית האינטואיטיבית. גם הבלטתו החזקה של הרקע, הוא מפעל התקומה על התרחשויותיו הציבוריות, באה לא אחת לטשטש את הפרטים ולהבליע את היחידים. והן היחיד הוא מקורי המקורות של האמנות. עד כמה שהדביקות ברקע החלוצי שומרת את היצירה מכשולונות חברתיים-סוציאליים. הרי מיטב שאיפתו של הסיפור העברי תהיה לאיזון נכון בין היחיד למסכת החברתית שבה הוא מעורה.

בהתנגשות בין רקמת-חיים של חברה בונה ונא-בקה, ובין מאויים אישיים תוססים, פתח יגאל מוסנזון בסיפוריו הקצרים («אפורים כשק», ספרית פועלים), ובה הוא ממשיך ביריעה המורחבת של סיפורו החדש. אכן שכר ההרחבת יצא בהפסד ההע-מקה והמיצוי. בעטיה של הרחבה זו לא הצליח המספר להשתלט כראוי על מלוא היריעה שפרש. פרשיות רבות יצאו איפוא מקוטעות, טיפוסים רבים בלתי מושלמים, ואנו מוצאים, כביכול, פלגים שונים הורר-מים לנהר אחד גדול, אך אינם מגיעים אליו, והרי הם נבלעים באדמת המידבר, שאלה גדולה היא. אם כדאי למספרינו לשאוף לרומן במקום שהגובילה מבטיחה יותר אפשרויות מצד עיבוד התומר וגיבושו האמנותי.

מי אמר שהוא שחור" מספר בלבטי מושב ותיק בעמק המערבי בימי מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט. נושאי הלבטים הם בני הדור הצעיר במושב מזה, ובני הדור הותיק שהגיע לגיל העמידה מזה. מקור הלבטים הוא אמנם כליל-לאומי, אך הוא כרוך וצמוד בכאב האישי ובסבל הביאולוגי. זקנים וצעירים עומדים יחד במערי-כת ההגנה על המפעל, אלא שהזקנים רואים במערכה פורענות המאימת גם על כל שאיפותיהם ועולמם הרחני, זאלו הצעירים, אם גם מקבלים הם בכאב נפשי את המערכה הכפויה, אינם נוטים לראות בה סכנת הרס לעולמם. הכרת טראגי הוא, אך יש לקבלו מתוך גילוי יומה ועודרות. אברמוב, ותיק במושב

את המעבר מן הלעג שברישומיו אל הדמות הטראגית שבצירי-השמן שלו, כך הוא מדריך את קוראי „נפשות מתות" עד גבולו של הניתן להשגה, בשעה שגוגול מניח את גבוריו המגוחכים עד לאכזריות ומתפרץ אל גבולות הנבואה והבשורה בתיאור הדרך שבילל התורף הרוסי, כששלישית הסוסים נישאת אל מעבר לגבולות התקופה, במסע הרומאנטי אל היעור. כל אותם הפסקים הליריים, המוצקים כמש כתיאורים, הדרך-לא-דרך של הדינאמי והסטאטי המקושרים קשרי הגיון נפשי בספר הזה, אינם באים לסתור את קומידיית-החיים שבו, אלא נובעים מתוכה כמסקנה, כהצדקה, ולעתים כפירוש עילאי:

„רוס! רוס! אני רואה אותך! מהור מרחקים נפלאים אני רואה אותך! דלות את עשויה, ללא סדרים וללא רווחה של חיים; אין בך פלאי טבע עטורים פלאי אמנות שישמחר בעיתו את העין — לא כרכים של סירות, אבות עם הלונות איך-ספור והן מקוננות בצוקי סלעים, לא כנסיות מקוננות באילנות ושיחי קיסוס של גוי, ברעש אשדות וענני רסיסים — — — כנקודות קטנות, כתגים זעירים מהבהבות במישוריק העיירות הנמר כות; אין דבר שיקסום קסם לעין, ואם כן מהו אותו כוח טמיר ונעלם המושך את האדם אליך? — — — מה נבואה מרחפת במרחקים הללו? האם לא כאן בתוככי יחלד רעיון לאין שיעור, מאחר שאת עצמך עשויה לאין שיעור?"

דומה, די בציטאטה זאת (עם כל החיסורים שהחסרנו בה) ועמידתה אצל הדברים אשר צוטטו לעיל, כדי לחוש את כל רוח הסערה המנשבת בספר הזה, העומד על עמודי הצחוק וההויה, החי על גבול היאוש והבשורה, ובו פרשה גדולה מן ההיסטוריה האנושית, מהמאה התשע עשרה ועד ימינו.

זכינו סוף-סוף שספרו של גוגול, אשר תורגם לכל לשונות התרבות, יינתן גם לנו בלבוש נאה — בתרגומו המוצלח מאד של יצחק שניברג. צעירינו שלמדו בבית-ספרם על ההשפעה שהושפע מנדלי מגובול, ניתן להם מעכשיו לעמוד על טיבו של גוגול ולבדוק את דברי מוריהם בדיקה של קריאה. הקורא המעמיק ימצא בספר יותר שאלות ותשובות החולמות את מציאותנו משניתן לשער בשעה שאנו רואים אותו „מהור מרחקים נפלאים".

אהרוג בהם, הלילה, בעוד רגעים מספר, מפני שהפכו ארץ זו לשדה קטל מסואב בדם ובשנאה. אינני הולך להטות אכר סתם, אלא רוצח שהוא גם אכר סתם ומוזר. אינני רוחש להם שנאה, אני שונא את המרצ'ים חים שביניהם... ככל שאין מפלט מביצוע משימת הנקם, הרי דוקא אותם הרחוקים מייסורים ואותה נקיפת-לב, שאינם ריאליים בתוך האבקות הדמים, הם ערובה ממשית לחיים כשותפים של שני העמים לעתיד לבוא.

המציאות המלחמתית מבליטה בהכרח אנשים כגון לסק, מפקד ההגנה הצעיר ומלא-המרץ אשר בעיר המחוז, הוא מייצג את הדרך הצעיר במלחמת-הקיום שלנו בארץ. כולו נתון לענין ההגנה, הממלא את כל חייו הגשמיים והנפשיים, ובו בלבד לאיסטני סים הסולדים מפני אורח חייו, על פני רקע מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, לסק הוא בבחינת מברר של הטי"פוס החילי המתגבש בימינו, הוא נושא על שכמו את עומס הכיבוש השלישי של המולדת לאחר שזו נכבשה בכספי-תועפות ובעמל-דור הלוצי, חידושו של י. מוסנזון הוא בהדגשת נימת הזלזול המודגשת מצד הכובש מסוג ג' (הכובש הצבאי) כלפי הכובש מסוג ב' (כובש העבודה האדמה) — לא רק כלפי השקפרי תיר הצבאיות, "הבטלניות" של זה, אלא כלפי כל היותו השקטה, על זקנתו והסליחתו, כי בכוח העבודה בלבד — תיכבש ותוקם המולדת.

לשעבר רגילים היינו במידה של זלזול מצד כובשי העבודה כלפי היהודים אשר בכסף לבדו גאלו את האדמה, ידענו כי בנדבות-כסף בלבד לא תיפדה ולא תקום הארץ משממתה. בסיפורו של מוסנזון מנדקר אות-אזהרה על סכנה חדשה: החייץ בין עובדי האדמה ונושאי-הנשק שהמלחמה אומנותו.

ומפקדו, לא כן קימה לראות את עתידו ועתיד ישובו, "אדם הולך אל המות, ובלא כלום בידו, לפניו היה האושר מצוי בשקי החיטה, בטל שנה בשדות עם בוקר, בכד החלב, בעגבניות המקדימות להבשיל, אחר כך נעלם הכל ונשאר המשק והתשבון. אין אתה מביט בעגבניה ומרקידה בכפך, אלא עושה השבון רוטלים וארגוני עגבניות, שקי היטה נשקלים בטונות והאדמה מביאה מדי שנה סכום כסף, מה טעם יש ברגב אדמה שחוב שמביא כסף, ואדם הולך ומוקיץ" (עמ' 232). לא כן בני המושב הצעירים, יודעים הם כי אין מנוס מגורל חיים זה, שמונה לנו בארץ הזאת, ומוכנים הם להסתגל גם מבחינה נפשית למציאות זו. אך חיסונים באופי אין פירושה, כנראה, חסינות בפני שיקולים טוטריים. כשהודדים שניים מהם לכפר הערבי, ונכנסים לביתו של ראש הפורעים, הרי הם חזרי רים על עקבם, שכן מצאו בבית את כל בני משפחתו כשהם שקועים בשינה ואת הרוצה עצמו לא מצאו... יתר על כן, מקננת בהם, בצעירים אלו, ילידי הארץ, הרגשת קירבה אל הערבים, שאינם באים לרצוח. כבני מולדת משותפת, בשעת מארב לכנופיה, הם שומעים את אהד הערבים פוצח פיו בזמרי-כלולות נוגה:

בחיר לבי, הוי אנשים ישרים,

מי אמר שהוא שחור? מי אמר שהוא שחור?

הוא צח מגבינה, הוא צח משמנת,

הוא מתוק מסוכר, הוא טעים מדבלים.

עם שמיעה — משהו נתערער בנפשו. שירה זו, שעם החלון, עקרה גוש מוצק בלבד, גוש שנאה, והוא דימה לשמוע נפילתו, כיון שנתחלתל לשמע השירה וחש כיצד שנאתו מפשרה והולכת, נמסה לאטה, אך "חולשה" זו היא רק עדי רגע, אני

בשולי החוברת

במזל מלחמה נולד „מולד“ ימים חמורים הם, אך ימים גדולים: ימי חידוש-ערכים וחידוש-כלים לעצמאות ישראל — בתוך מערכה יקרת-מחיר שבה ניגר ממיטב דמנו על סלעי הארץ הזאת ורנבה: ימים אלה, לכאורה, אינם נוחים למחשבה ולעיון. אך כלום תיתכן חזיתנו הרחבה והמסועפת — העמידה על הנפש עם עיצוב יחסים מדיניים, שמירת משקנו עם הרחבת אפקיו לקראת הבאות — ללא מאמץ מחשבתי ער, מתמיד, שאינו דוחה את שיקול-הרעת לשעת-ההפוגה ולשעת הפנאי, כי בנפשנו הדחיייה?

הדף של „מולד“ היה טוב. החוברת הראשונה נתקבלה בהוקרה ובשמחה ברחבי התנועה, בהתישבות כבעיר, ואף זכתה למאור-פנים בחוגים שונים מחוץ לתחומיה, המצומצמים והרחבים, של התנועה. הבה נקוה כי „מולד“ יוסיף ליהנות, במידה גוברת ומעמיקה, מהתמיכה הרוחנית והגשמית של התנועה ושל אלפי קוראיו, אך זו תוכל לעשותו כלי מחזיק ברכה להרמת המחשבה והיצירה בתוכנו.

חוברת זו יוצאת באיחור לרגל התנאים שבהם עבודתנו נעשית, שיבוש הדרכים וקירבת החזית לתכלים שונים בארצנו החמירו מאוד את בעית ההפצה והכבירו על הקשר עם המשתתפים, הרעשת תל-אביב מן האויר, הכרוכה בהפסקת העבודה לעתים קרובות (בעית הסעונה דיון ותקוף דחוף בהיקף ארצי), הביאה לידי פיגור בעבודת הדפוס. החוברת הראשונה נתנה גליון-דפוס יותר מן המובטח בפרוספקט. בעטין של הנסיבות, מחסירה חוברת זו מעט מן הקצוב, מתוך תקוה למלא את החסר במשך השנה.

דברי ד. בן-גוריון בחוברת זו לקחים כותך נאומי, שלא נתפרסם עדיין, במושבו האחרון של הועד הפועל הציוני באפריק.

מאמרו של ח. בן-אשר יוצא בעקבות דברים שנאמרו בכינוס לבעיות החברה בהתישבות העובדת שנערך ע"י הסמינריון של מפלגת פועלי א"י בבית-הכרם ביוני 1947.

ישראל קאסטנר הוא העיתונאי היהודי מהונגריה, מפעילי תנועת „פועלי ציון“ וראשיה, אשר יצאו לו מוניטין על מאמציו בהצלת שאריות ישראל ע"י משא-ומתן ישיר עם רבי-הטבחיים, הוא יושב עתה בתוכנו. אזרח רענן בתוכנו הוא גם ל. פנקוס, שהיה יושב-ראש מפלגת „פועלי ציון“ באפריקה הדרומית, רשימתו של בנימין הלפרן, יליד אמריקה, מעורכי „ג'ואיש סונדרי“, הירחון הציוני-רצואליסטי האנגלי היוצא בארצות-הברית, נכתבה עברית במקורה.

היה ורד, בעלת „אליה“ (אליה היא שיריקינה), היא חברה לקיבוץ גבר-עם.

י. פ. הודין הוא סופר צ'כי, הכותב גם אנגלית, מסתו על פרנץ קאפקא נתפרסמה ב„הוריוון“ האנגלי, מסתו של יעקב קופליביץ מופיעה ליום-השנה הראשון למות יעקב שטיינברג.

בסיפורו של יוחנן טברסקי שנדפס בחוברת הראשונה נפלה פליטת-קולמוס. במקום יהושע באסאן יש לקרוא ישעיהו באסאן, הוא מורו ורבו של הרמח"ל.

הוצאת ספרים „עם עובד“ בע"מ

תל-אביב, רחוב שינקין 45

ספרית „שחרות“

פיטר ברויגל פ. סימרטס
מכתבים יחיעם ויץ
ניקולס ניקלבי א', ב' צ'ארלס דיקנס
נקם דויד סרנקפורטר
עפר הארץ עזרא מנחם

ספרית „לדור“

גליליי הכבול, רומן היסטורי מכס ברוד
יעיש, שני ספרים מחיי יהדות תימן ת. הזו
מימים מכבר, קובץ סיפורים חזיד פינסקי
מאזני העולם, רומן של ימינו ג. שטרן
גלגולי חיים, אבטוביוגרפיה ב. פישקו
כפר השלוח, רומן מחיי הארץ י. נרחי

המחיר: למנויים 450 מיל, לשאינם מנויים מ"600—800 מיל

הטור השביעי, נתן אלתרמן
„חזק“, ספר הספורט והרבות הגוף
ערבי ארץ ישראל (מהדורה חדשה), יעקב שמעוני
כתבי אליעזר יפה א' ב'
מגילתי בעין הרוד, ש. לביא
משה הס ובני דוד
בשבילי שדות, ש. רייכנשטיין

המחיר 1.400 לא"י, למנויים — 900 מיל
למנויים 2.000 לא"י, ללא מנויים 2.300 לא"י
1.000 לא"י
1.700 לא"י
950 מיל
1.000 לא"י
450 מיל

מוֹלָד

ירחון מדיני וספרותי

חמוז תש"ח כרך א' חוברת 4 יולי 1948

179	הסתדרות והמדינה ז. אהרנבויץ
182	עתיד תנועת הפועלים היהודית בגולה אריה טרסקובר
189	עבדאללה והיהודים חיים ארלוזורוב
במזרח התיכון:	
193	עיראק מנערת חצנה מהבריטים יון קמחי
טורים צבאיים:	
198	שני שלבים — והשלב המכריע
200	מפרישה לבגידה הרצל ברגל
204	השלטון המוניציפאלי במדינת ישראל י. גורפינקל
207	המזרח התיכון — חפיכה כלכלית? א. מרכוס
בין לאומים:	
211	סקנדינאוויה בין המהגרים יוהנס ויקמאן
215	המיגדל הנוטה וירגיניה וולף
223	על מנת והומור דוד שחם
227	הקיפורג על מנדלי מאמר שני יעקב פיכמן
232	הערב לדוויג שטראוס
233	יומן ירושלמי אלרואי דן
רשימות:	
238	ציונות של אי-התערבות יחיאל הלפרן
239	מראשוני העבודה וההתיישבות ש. יבנאלי
ספרים:	
241	לדרך הסיפור העברי החדש א. שאנן
243	ארצות הברית והמזרח הקרוב מיכאל אסף
244	בשולי החוברת

רמז התמסות: 2:200 לא"י לשנת 1.200 לחצי שנה; שכר הטדעות: 40 לא"י העמוד, 20 תצי העמוד, 10 רבע העמוד; איו המערכת אחראית להוכן המודעות; כתבייר שלא צורפה להם מעטפה ערוכה למשלוח ומכילת אינם מוחזרים; כתובת המערכת והמנהלה: רחוב שינקין 15, תל-אביב